

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Міністерство освіти і науки України

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЗЮЗЯ ОЛЕКСАНДР ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК: 351.86:005.334 (477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**РОЗВИТОК СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ
УКРАЇНИ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»

Галузь знань 28 «Публічне управління та адміністрування»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі
публічного управління та адміністрування

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Олександр Володимирович Зюзя

Науковий керівник – **Абрамов Володимир Іванович**,
доктор філософських наук, професор

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Зюзя О.В. Розвиток системи забезпечення державної безпеки України: організаційно-правовий аспект. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування» за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, МОН України. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2023.

У дисертації концептуалізовано пріоритетні напрями удосконалення організаційно-правових засад розвитку системи забезпечення державної безпеки України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації отримано нові наукові положення та отримано результати, які в сукупності дають змогу вирішити актуальне для вітчизняної науки «Публічне управління та адміністрування» завдання обґрунтування теоретичних положень і методологічних підходів, вироблення практичних пропозицій щодо проектно-орієнтованого управління інституційним розвитком СЗДБ України в умовах динамічного безпекового середовища, що створює підґрунтя для науково обґрунтованого політико-правового і організаційного конструювання СЗДБ.

У дисертаційній роботі визначено ступінь наукової розробленості проблем проектно-орієнтованого управління інституційним розвитком СЗДБ

Удосконалено понятійно-категоріальний апарат проблематики розвитку СЗДБ шляхом розробки категоріальної моделі проектно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ, а також уточнення поняття «державна безпека» та введення в науковий обіг авторських формулювань окремих понять: «система державної безпеки», «система забезпечення

державної безпеки», «організаційна безпека державно-управлінського простору», «реактивне реагування на загрози державній безпеці», «проактивне реагування на загрози державній безпеці», «розвиток системи забезпечення державної безпеки», «проектно-орієнтоване управління розвитком системи забезпечення державної безпеки»; «політико-правове конструювання системи забезпечення державної безпеки»; «структурно-функціональне конструювання системи забезпечення державної безпеки»; «просторове та часове конструювання системи забезпечення державної безпеки»; «організаційне конструювання системи забезпечення державної безпеки»; «операційно-діяльнісне конструювання системи забезпечення державної безпеки».

Встановлено, що парадигмальними засадами проектно-орієнтованого управління інституційним розвитком СЗДБ є:

сцієнтична парадигма, в рамках якої було вивчено категоріально-понятійний апарат проблематики та побудовано категоріальну модель проектно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ;

інституційно-цивілізаційна парадигма уможливила вивчити соціально-правові інститути системи національної безпеки іноземних держав та України в діяльнісно-еволюційному, цивілізаційному та синергетичному науковому контексті;

інституціональної парадигми дала можливість вивчити: проектно-орієнтоване управління розвитком СЗДБ, інституціональне середовище державної безпеки, інституціональний розвиток СЗДБ;

системно-діяльнісна парадигма дала змогу сконструювати онтологічну модель проектно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ, що в подальшому уможливило здійснити проектування та конструювання згаданої системи;

проектна парадигма управлінської діяльності дала можливість виокремити етапи управлінського циклу проектної діяльності у сфері розвитку СЗДБ.

Аналіз інституціонального середовища управління розвитком СЗДБ іноземних держав дає підстави констатувати, що розвиток вказаної системи в демократичних державах (США, Велика Британія, Королівство Нідерланди, ФРН, Польщі) ґрунтується на засадах: прогностичної діяльності у сфері забезпечення національної безпеки; стратегічного управління національною безпекою та стратегічного планування у цій сфері; нормативного управління діяльністю сектору безпеки з питань забезпечення державної безпеки; інституційного розвитку СЗДБ.

Перспективним для застосування в Україні є досвід: США – щодо розбудови системи стратегічного управління у сфері національної безпеки; Королівства Нідерланди і Великої Британії – стосовно комплексного підходу до здійснення процесів стратегічного аналізу і прогнозування, оцінки ризиків і загроз, виявлення вразливостей, оцінки спроможностей, планування та розвитку спроможностей, розвитку готовності сил і засобів, профілактики, реагування, а також забезпечення координації і міжвідомчої взаємодії у даних процесах, а також їх методологічного забезпечення; ФРН – щодо розмежування повноважень між гілками влади та запровадження механізмів збалансованого прийняття стратегічних управлінських рішень у сфері забезпечення державної безпеки; розвиток законодавства у безпековій сфері; Республіки Польщі – забезпечення безпеки і безперервності державного управління у кризових надзвичайних ситуаціях.

Показано, що в базовій моделі міждержавного протиборства передбачено застосування традиційних та інноваційних технологій боротьби з державністю. З урахуванням зазначеного, нами розроблено модель дестабілізації суспільно-політичної системи Української держави в ході терористичної війни РФ проти України. Запропоновано додати вказану модель до базової моделі міждержавного протиборства, що в сукупності надасть змогу враховувати воєнно-політичні, суспільно-політичні та гуманітарні процеси в безпековому середовищі в перебігу розробки

комплексної технології державного реагування на загрози державній безпеці України.

Виявлено недоліки організаційно-правового забезпечення державної безпеки України:

відсутність єдиних концептуальних, організаційно-правових та методологічних підходів до забезпечення державної безпеки України;

суперечливість і розпорошеність правових основ у сфері забезпечення державної безпеки у різних законодавчих та нормативно-правових актах;

невизначеність нормативно-правових засад розвитку кризового менеджменту та антикризових спроможностей держави, державно-приватного партнерства у сфері забезпечення державної безпеки України;

недосконалість організаційно-управлінських механізмів щодо розробки і реалізації Стратегії забезпечення державної безпеки;

відсутність ефективного правового механізму забезпечення стратегічного аналізу, прогнозування і планування у сфері державної безпеки на усіх рівнях влади і суспільних відносин України.

Виявлено актуальні проблеми управління інституційним розвитком вітчизняної СЗДБ:

проблема концептуально-доктринального визначення державної безпеки;

проблема стратегічного аналізу та прогнозування тенденцій розвитку загроз державній безпеці;

проблеми розробки перспективної моделі СЗДБ;

проблема адаптації нормативно-правової бази у сфері забезпечення державної безпеки з урахуванням появи нових викликів, загроз, небезпек гібридного характеру, а також наявних розривів в організації діяльності суб'єктів забезпечення державної безпеки;

проблема оптимізації структури, функцій і завдань СЗДБ;

проблема інституційної взаємодії суб'єктів забезпечення державної

безпеки; проблема вдосконалення механізмів забезпечення державної безпеки.

З метою вдосконалення управління розвитком СЗДБ в умовах глобальних трансформацій безпекового середовища сформульовано пропозиції органам державної влади, а саме:

1) прийняти нові законодавчі акти та внести зміни до низки чинних законів України. Для цього доцільно:

а) ухвалити Закон України «Про забезпечення державної безпеки України», в якому передбачити правове закріплення форм і методів реагування на загрози державній безпеці;

б) внести правові зміни до Закону України «Про національну безпеку України» та в інші регулюючі закони і нормативно-правові акти у сферах національної безпеки, які тим чи іншим чином стосуються питань забезпечення державної безпеки України;

2) удосконалити науково-методичне забезпечення нормативного управління діяльністю сектору безпеки з питань забезпечення державної безпеки шляхом упровадження в управлінську практику авторської методики повного циклу забезпечення державної безпеки (аналіз і прогнозування змін безпекового середовища, оцінка загроз, виявлення і оцінка уразливостей, оцінка наявних спроможностей, планування, розвиток готовності і спроможностей, запобігання, реагування, створення ефективного впливу на розвиток стратегічного безпекового середовища в інтересах забезпечення державної безпеки);

3) впровадити в публічно-управлінську практику наукову Концепцію проектно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ, що сприятиме формуванню більш обґрунтованих управлінських рішень щодо розвитку вказаної системи;

4) обґрунтувати організаційно-правові засади реактивного і проактивного реагування на загрози державній безпеці. Для цього необхідно

розробити та впровадити в публічно-управлінську практику забезпечення державної безпеки: а) паспорти загрози державній безпеці; б) технології реагування на загрози державній безпеці;

5) обґрунтувати організаційно-правові засади розбудови ефективних механізмів координації та широкоформатної міжвідомчої взаємодії між діючими державними системами – загальнодержавною системою боротьби з терористичною діяльністю, загальнодержавною системою захисту державного кордону, національною системою кібербезпеки, державною системою урядового зв'язку, національною системою конфіденційного зв'язку, системою державного управління України.

Ключові слова: публічне управління, національна безпека, державне управління національною безпекою, державна безпека, стабільність держави, стійкість держави, загрози державній безпеці, система державної безпеки, система забезпечення державної безпеки, недержавні інституції, проєктно-орієнтоване управління розвитком системи забезпечення державної безпеки.

ANNOTATION

Ziuzia O.V. Development of the state security system of Ukraine: organizational and legal aspects. – Qualification scientific work as a manuscript.

The thesis for the degree of Doctor of Philosophy in field of knowledge 28 «Public management and administration, specialty 281 «Public management and administration». – Taras Shevchenko Kyiv National University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, 2023.

The thesis conceptualizes priority directions for improving the organizational and legal foundations of the development of the system of ensuring the state security of Ukraine (SESSU).

The scientific novelty of the obtained results lies in the fact that the new scientific propositions were gained in the thesis and the results were obtained, which jointly allow for solving the task, deemed as urgent for the domestic science of Public Management and Administration, of substantiating theoretical provisions and methodological approaches, developing practical proposals for project-oriented management of the institutional development of the SESSU in the conditions of a dynamic security environment, which creates the basis for scientifically based political, legal, and organizational construction of the SESSU.

The degree of scientific elaboration of the problems of project-oriented management of the institutional development of the SESSU has been established in the thesis.

The conceptual and categorical apparatus of the problems regarding the development of the SESSU has been improved by developing a categorical model of project-oriented management of SESSU, as well as clarifying the concept of "state security" and introducing into scientific circulation author's formulations of individual concepts: "system of state security," "system of ensuring state security," "organizational security of the state administrative space," "reactive response to

threats to state security," "proactive response to threats to state security," "development of the system of ensuring the state security of Ukraine," "project-oriented management of the SESSU development," "political and legal design of the SESSU," "structural and functional design of the SESSU," "spatial and temporal design of the SESSU," "organizational design of the SESSU," and "operational and action design of the SESSU."

It has been established that the paradigmatic principles of project-oriented management of the institutional development of the SESSU are as follows:

A scientific paradigm in the framework of which the categorical and conceptual apparatus of the problem has been studied and a categorical model of project-oriented management of the SESSU development has been built;

The institutional-civilizational paradigm allowed for studying the socio-legal institutions of the national security system of other countries and Ukraine in an action-evolutionary, civilizational, and synergistic scientific context;

The institutional paradigm allowed for studying project-oriented management of the SESSU development of the social institution, the institutional environment of state security, institutional development of the SESSU;

The system-action paradigm allowed for constructing an ontological model of project-oriented management of the SESSU development, which subsequently allowed for designing and constructing the said system; and

The project paradigm of management allowed for singling out the stages of the project management cycle in the field of SESSU development.

The analysis of the institutional environment for managing the SESSU development in other countries gives reasons to state that the development of the specified system in democratic nations (the USA, Great Britain, the Netherlands, Germany, and Poland) is based on the principles of prognostic activity in the field of ensuring national security; strategic management of national security and strategic planning in the area; normative management of operations in the security sector in matters of ensuring state security; institutional development of the system

of ensuring state security. The experience of USA regarding the development of a strategic management system in the field of national security is promising for application in Ukraine; of the Netherlands and Great Britain – regarding an integrated approach to the implementation of processes of strategic analysis and forecasting, risk and threat assessment, identification of vulnerabilities, capability assessment, capability planning and development, development of readiness of forces and assets, prevention, response, as well as ensuring coordination and interagency cooperation in these processes, as well as their methodological support; of Germany – regarding the delimitation of powers between government branches and the introduction of mechanisms for balanced strategic management decision-making in the field of ensuring state security; and development of legislation in the field of security; of Poland – on ensuring the security and uninterrupted public administration in emergency crisis situations.

It is shown that the basic model of interstate confrontation provides for the application of traditional and innovative technology of combating statehood. Taking this into account, we have developed a model of destabilization of the socio-political system of the Ukrainian state amid the terrorist war waged by the Russian Federation on Ukraine. It is proposed to add the specified model to the basic model of interstate conflict, which will collectively allow for taking into account military-political, socio-political, and humanitarian processes in the security environment in developing a complex state response technology to threats to the state security of Ukraine.

The shortcomings of the organizational and legal provision of the state security of Ukraine have been revealed:

Lack of unified conceptual, organizational, legal, and methodological approaches to ensuring the state security of Ukraine;

Inconsistency and dispersion of legal foundations in the sphere of ensuring state security in various legislative and normative acts;

The uncertainty of normative and legal foundations of the development of

crisis management and anti-crisis capabilities of the state, public-private partnership in the sphere of ensuring the state security of Ukraine;

The imperfection of organizational and management mechanisms for the development and implementation of the Strategy for Ensuring State Security;

The absence of an effective legal mechanism for ensuring strategic analysis, forecasting, and planning in the field of state security at all levels of government and public relations in Ukraine.

Pressing problems of managing the institutional development of the SESSU have been identified:

The problem of conceptual and doctrinal definition of state security;

Problems of strategic analysis and forecasting trends in the development of threats to state security;

Problems of developing a perspective model of the state security system;

The problem of adapting the legal framework in the field of state security, taking into account the emergence of new challenges, threats, and dangers of a hybrid nature, as well as existing gaps in organizing the work of state security bodies;

The problem of optimizing the structure, functions, and tasks of the state security system;

The problem of institutional interaction of state security actors; the problem of improving mechanisms for ensuring state security.

In order to improve the management of the SESSU development in the conditions of global transformations of the security environment, proposals have been formulated for state authorities, namely:

1) to adopt new legislative acts and make amendments to a number of current laws of Ukraine. To this end, it is advisable to:

a) adopt Law of Ukraine "On Ensuring State Security of Ukraine", which provides for the legal establishment of forms and methods of responding to threats to state security;

b) make legal changes to Law of Ukraine "On the National Security of Ukraine" and to other regulatory laws and normative legal acts in the spheres of national security, which in one way or another relate to issues of ensuring the state security of Ukraine;

2) improve the scientific and methodological support for the regulatory management of work of the security sector on the issues of ensuring state security by introducing into management practices the author's methodology of the full cycle of ensuring state security (analysis and forecasting of changes in the security environment, threat assessment, identification and assessment of vulnerabilities, assessment of existing capabilities, planning and developing readiness and capabilities, prevention, response, and ensuring effective influence on the development of the strategic security environment in the interests of ensuring state security);

3) introduce the Concept of project-oriented development of the state security system into public management practices, which will contribute to the formation of more justified management decisions regarding the development of the specified system;

4) substantiate the organizational and legal principles of reactive and proactive response to threats to state security. To this end, it is necessary to develop and implement in public management practices of ensuring state security: a) passports of threats to the SPS; b) techniques for responding to threats to state security;

5) substantiate the organizational and legal foundations for the development of effective mechanisms of coordination and large-scale interagency cooperation between existing state systems – the state-wide system for combating terrorism, state-wide system for protecting the state border, national cyber security system, state government communication system, national secured communication system, and state administration system of Ukraine.

Keywords: public administration, national security, state management of national security, state security, stability of the state, sustainability of the state, threats to state security, state security system, system of ensuring state security, non-governmental institution, project-oriented management of the state security system development.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Статті у зарубіжних та наукових фахових виданнях України, які входять до міжнародних наукометричних баз:

1. Ziuzia O. Scientific discourse of globalization impact on sovereignty. Instytut Bezpieczeństwa i Rozwoju Międzynarodowego SDirect24. SDirect24 Scientific Journal 2(12)/2020. URL: https://f158d7e3-4244-42bb-ab94-650fd6c6912b.filesusr.com/ugd/527eac_de14585f7438484f9916ffe50a8a9d88.pdf

2. Зюзя О.В. Функції та завдання системи забезпечення державної безпеки України в сучасних умовах європейської та євроатлантичної інтеграції. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія "Державне управління". - 2020. - № 2. - С.83-95.*

3. Зюзя О.В. Місія та функціональна структура системи забезпечення державної безпеки адаптивного типу. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Державне управління. - Київ, 2021, N N 100. С.85-91*

4. Abramov Vladimir, Ziuzia Oleksandr. Criteria of state power through research of academic discourse on national security issues. *Instytut Bezpieczeństwa i Rozwoju Międzynarodowego pod patronatem NATO Defence Education Enhancement Program. Safety Society Science. SDirect24 Scientific Journal (01) / 2021. Warszawa 2021. URL: https://instytutbirm.pl/wp-content/uploads/2021/08/sDirect2412021_wo4.pdf*

5. Абрамов В. І., Зюзя О. В. Удосконалена базова модель міждержавного протиборства з урахуванням сучасних тенденцій російсько-української війни. *Державне управління: удосконалення та розвиток. 2022. № 5. – URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=2679> (дата звернення: 21.06.2022). DOI: 10.32702/2307-2156-2022.5.2*

6. Зюзя О. В., Храпач Г. С. Дослідження російських геостратегічних цілей стосовно України через призму структурного аналізу збройного конфлікту на Донбасі. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. Київ, 2019. № 3 (67). С. 130–135.

Тези, опубліковані за матеріалами наукових конференцій

7. Зюзя О.В. Проблеми удосконалення організаційно-правових засад забезпечення національної безпеки України в умовах загроз невоєнного характеру: євро-інтеграційний вимір. *Інституціоналізація публічного управління в Україні в умовах євроінтеграційних та глобалізаційних викликів* : матеріали щоріч. Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 24 трав. 2019 р.) : у 5 т. / за заг. ред. А. П. Савкова, М. М. Білинської, О. М. Петроє. Київ : НАДУ, 2019. Т. 5. С. 39-41.

8. Зюзя О.В. Партисипаторна функція системи забезпечення національної безпеки як складова публічного управління в умовах європейської інтеграції. *Україна 2030: публічне управління для сталого розвитку* : матеріали щоріч. міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 2020 р.) : у 3 т. / за заг. ред. А. П. Савкова, М. М. Білинської, О. М. Петроє. Київ : НАДУ, 2020. Т. 2. С. 27-28.

9. Зюзя О.В. Міждисциплінарні дослідження сепаратизму як загрози суспільно-політичній стабільності в безпекознавчому дискурсі. *Виклики і загрози дестабілізації суспільно-політичної системи України*: матеріали науково-практичного семінару (Київ, 11 травня 2022 р.) К / за ред. Г. П. Ситника, Л. М. Шипілової. – Київ : Навч.-наук. ін-т публ. упр. та держ. служби Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка, 2022. С. 73-76.

**ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ,
СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ**

- БНБ – Бюро національної безпеки;
ДПР – Державна програма розвитку;
ЄС – Європейський Союз;
ЗС – збройні сили;
ЗСУ – Збройні Сили України;
ЗМІ – засоби масової інформації;
ППЗСПС – профілактика та протидія загрозам суспільно-політичної стабільності;
МВС – Міністерство внутрішніх справ;
МЗС – Міністерство закордонних справ;
МОУ – Міністерство оборони України;
НАТО – Організація Північноатлантичного договору;
РНБ – Рада національної безпеки;
РНБОУ – Рада національної безпеки і оборони України;
рф – російська федерація;
СБУ – Служба безпеки України;
СЗНБ – система забезпечення національної безпеки;
СЗР – Служба зовнішньої розвідки;
США – Сполучені Штати Америки;
СДБ – система державної безпеки;
СЗДБ – система забезпечення державної безпеки.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	19
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ПРОЄКТНО-ОРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ.....	27
1.1. Інституційний розвиток системи забезпечення державної безпеки як об’єкт наукового дослідження.....	27
1.2. Категоріально-понятійний апарат проблематики проєктно-орієнтованого управління розвитком системи забезпечення державної безпеки	43
1.3. Парадигмальні засади проєктно-орієнтованого управління розвитком системи забезпечення державної безпеки.....	59
Висновки до першого розділу	71
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ.....	77
2.1. Сучасні тренди проєктно-орієнтованого управління розвитком систем забезпечення державної безпеки в країнах-членах ЄС і НАТО: уроки для України	77
2.2. Динамічне безпекове середовище як чинник розвитку системи забезпечення державної безпеки України (на прикладі російсько-українських асиметричних відносин).....	105
2.3. Сучасний стан системи забезпечення державної безпеки України та особливості функціонування в умовах зовнішньої агресії рф	116
Висновки до другого розділу.....	138
РОЗДІЛ 3. ІМПЕРАТИВИ ПРОЄКТНО-ОРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	142
3.1. Перспективна модель системи забезпечення державної безпеки України та імперативи проєктно-орієнтованого управління її розвитком	142

3.2 Концепція проєктно-орієнтованого управління розвитком системи забезпечення державної безпеки України.....	156
3.3. Політико-правове, організаційне і операційно-діяльнісне конструювання системи забезпечення державної безпеки України в умовах динамічного безпекового середовища	166
3.4. Пропозиції щодо удосконалення організаційно-правового забезпечення державної безпеки України.....	195
Висновки до третього розділу	207
ВИСНОВКИ	212
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	219
ДОДАТКИ	27979

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах глобальних трансформацій різних сфер суспільного життя, що характеризуються «десуверенізацією» національних держав та появою гібридних загроз національній безпеці, перед вітчизняною системою публічного управління національною безпекою постає загальна проблема розробки і невідкладного впровадження в публічно-управлінську практику нової парадигми забезпечення національної безпеки, яка надає надійні методологічні орієнтири для організації своєчасного та адекватного реагування на загрози державній безпеці України. Проте в цій специфічній сфері виразно проявляються суперечності: а) між необхідністю гарантування державної безпеки України в умовах глобальних трансформацій та геополітичного протистояння і знаннями реальних шляхів та умов здійснення цього процесу; б) між необхідним та реально існуючим рівнем державної безпеки України в умовах гібридної війни; в) між існуючою системою принципів забезпечення державної безпеки і принципами, які необхідні для реактивного і проактивного реагування на загрози державній безпеці; г) між необхідністю застосування модельного підходу до вивчення проблем забезпечення державної безпеки і недосконалістю наукового апарату для цих досліджень; д) між необхідністю застосування системно-діяльнісного, інституційного, проєктного підходів до управління розвитком системи забезпечення державної безпеки (СЗДБ) і недосконалістю наукового апарату для цих досліджень.

За умов, що склалися, дослідницькими проблемами галузі знань – «Публічне управління та адміністрування» є: а) теоретико-методологічна (гносеологічна) проблема – недостатній ступінь теоретичного осмислення проблем розвитку СЗДБ, що вимагає розробки категоріально-понятійного і концептуального апарату для дослідження цього процесу; б) практична

проблема – необхідність розробки науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення проєктно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ за результатами емпіричних досліджень щодо рівня державної безпеки, а також чинників, що перешкоджають або сприяють забезпеченню державної безпеки.

Отже, актуальність осмислення феномену управління розвитком СЗДБ України як чинника гарантування державної безпеки України не підлягає сумніву. Вона зумовлена цілою низкою проблем практичного і теоретичного характеру, що постали перед галуззю знань – «Публічне управління та адміністрування» в контексті завдань публічно-управлінської практики забезпечення національної безпеки України.

Ступінь наукової розробки проблеми. Питання публічного управління національною безпекою, а також забезпечення державної безпеки України в умовах глобальних трансформацій та гібридної війни досліджували: В. Абрамов [1-8; 474], С. Андреев [19], С. Завгородня [95], О. Зозуля [96-98], Р. Марутян [187-190; 474], Н. Клименко [118], І. Корж [135-137], М. Орел [223-225], А. Рачинський [336], О. Руденко [350; 351], А. Семенченко [354; 355; 370], Г. Ситник [258-369; 474], Л. Шипілова [470-474] та ін. Питанням державного реагування на загрози державній безпеці значну увагу приділяли М. Балан [29], О. Давиденко [70-73], В. Пилипчук [247], В. Соколов [386; 389], М. Шевченко [445-453; 464; 465; 476] та ін. Незважаючи на важливість проведених досліджень, окремі їх аспекти залишилися розкритими не повною мірою, зокрема питання проєктно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ розглядаються, як правило, в загальному вигляді.

Недостатня розробленість наукових основ проєктно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ знижує ефективність функціонування вказаної в умовах динамічного безпекового середовища. Це зумовило необхідність проведення окремого дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження проводилося в рамках науково-дослідної роботи кафедри глобалістики, євроінтеграції та управління національною безпекою НАДУ за темою: «Входження України до Європейського та Євроатлантичного просторів як гарантія забезпечення національної безпеки» (ДР № 119U101583). У рамках цієї НДР автором досліджено організаційно-правові засади забезпечення державної безпеки в Україні та країнах-членах ЄС і НАТО, узагальнено і систематизовано підходи до аналізу вказаних загроз у зарубіжних країнах; обґрунтовано пропозиції щодо паспортизації загроз державній безпеці.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних положень і методологічних підходів, вироблення практичних пропозицій щодо вдосконалення організаційно-правових засад розвитку СЗДБ України в умовах трансформацій безпекового середовища та геополітичного протиборства.

Для досягнення мети було поставлено такі *завдання*:

- узагальнити та систематизувати сучасні наукові дослідження з проблем інституційного розвитку СЗДБ у вітчизняній та зарубіжній науці;
- удосконалити понятійно-категоріальний апарат проектно-орієнтованого управління інституційним розвитком СЗДБ;
- визначити парадигмальні засади проектно-орієнтованого управління інституційним розвитком СЗДБ;
- вивчити досвід країн-членів ЄС і НАТО щодо проектно-орієнтованого управління інституційним розвитком СЗДБ та оцінити можливості його використання в Україні;
- оцінити сучасний стан організаційно-правового механізму забезпечення державної безпеки України в умовах застосування росією новітніх технологій боротьби з українською державністю ;
- сформулювати пропозиції щодо вдосконалення проектно-

орієнтованого управління інституційним розвитком СЗДБ України з урахування позитивного зарубіжного досвіду у цій сфері.

Об'єкт дослідження – проектно-орієнтоване управління інституційним розвитком СЗДБ.

Предмет дослідження – організаційно-правові засади розвитку СЗДБ України.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети в дисертаційній роботі використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, що було зумовлено системним підходом. За допомогою логіко-семантичного методу уточнено понятійно-категоріальний апарат, визначено сутність та особливості функціонування СЗДБ. Порівняльно-правовий метод використано для дослідження правових засад та особливостей проектно-орієнтованого управління інституційним розвитком СЗДБ іноземних держав, характеристики суб'єктів загальної та спеціальної компетенції, які опікуються забезпеченням державної безпеки; метод моделювання – для розробки моделей загроз державній безпеці та розробки перспективної моделі СЗДБ; проблемно-середовищний метод – для вивчення визначального впливу динамічного безпекового середовища на перспективи розвитку ЗДБ; програмно-системний метод – для розробки концепції розвитку СЗДБ; метод соціального конструювання – для здійснення політико-правового, структурно-функціонального, організаційного, операційно-діяльнісного конструювання СЗДБ. Статистичний і документальний аналіз застосовувалися для визначення недоліків правового та організаційного супроводження протидії загрозам державній безпеці в умовах гібридної війни, спостереження і теоретичне узагальнення – для вивчення зарубіжного та вітчизняного досвіду управління розвитком СЗДБ, установлення причинно-наслідкових зв'язків і формулювання висновків та пропозицій.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в дисертаційній роботі:

уперше:

– обґрунтовано пріоритетні напрями вдосконалення управління СЗДБ, зокрема:

1) теоретичний, який передбачає запровадження наукової концепції проєктно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ, що включає: а) загальні положення, базові категорії і поняття галузі знань «Публічне управління та адміністрування» проблематики забезпечення державної безпеки і принципи розвитку СЗДБ; б) методи та онтологічна модель проєктно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ; в) етапи проєктно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ;

2) інноваційний, що пов'язаний із діагностикою стану СЗДБ, оцінкою ефективності політики забезпечення державної безпеки і можливостей використання зарубіжного досвіду у цій специфічній сфері з метою структурно-функціональної оптимізації СЗДБ;

3) правовий, що спрямований на вдосконалення нормативно-правового забезпечення функціонування СЗДБ;

4) організаційний, що зорієнтований на структурно-функціональну оптимізацію СЗДБ;

удосконалено:

– комплексну модель міждержавного протидіяння шляхом розробки моделі дестабілізації суспільно-політичної системи в ході терористичної війни;

– теоретичні засади проєктно-орієнтованого управління інституційним розвитком СЗДБ, в яке, на відміну від відомих, було додатково введено онтологічну модель проєктно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ та комплекс процедур, що передбачають поєднання функціонального та територіального рівнів управління у сфері забезпечення державної безпеки за принципом комплементарності;

набули подальшого розвитку:

– понятійно-категоріальний апарат галузі знань «Публічне управління та адміністрування» шляхом розробки категоріальної моделі проектно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ, а також уточнення поняття «державна безпека» та введення в науковий обіг авторських формулювань окремих понять: «система державної безпеки», «система забезпечення державної безпеки», «організаційна безпека державно-управлінського простору», «реактивне реагування на загрози державній безпеці», «проактивне реагування на загрози державній безпеці», «розвиток системи забезпечення державної безпеки», «проектно-орієнтоване управління розвитком системи забезпечення державної безпеки»; «політико-правове конструювання системи забезпечення державної безпеки»; «структурно-функціональне конструювання системи забезпечення державної безпеки»; «просторове та часове конструювання системи забезпечення державної безпеки»; «організаційне конструювання системи забезпечення державної безпеки»; «операційно-діяльнісне конструювання системи забезпечення державної безпеки»;

– систематизація положень та ідей, що містяться в наукових працях зарубіжних і вітчизняних дослідників з проблем забезпечення державної безпеки, присвячених: проблемам «десуверенізації» національних держав в умовах глобалізації, державних переворотів, гібридної війни, а також їх впливу на процес розвитку СЗДБ та ін.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів. Основні теоретичні положення та конкретні пропозиції, що містяться в дисертації, можуть бути використані для вирішення наукових і практичних завдань з метою підвищення ефективності СЗДБ, зокрема:

– у діяльності Ради національної безпеки і оборони (РНБО) України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України (СБУ), інших центральних органах виконавчої влади;

- для вдосконалення нормативно-правового забезпечення державних, галузевих програм, стратегій, концепцій забезпечення національної безпеки України;
- як методологічна основа роботи міністерств, комітетів, комісій, агентств, адміністрацій, інспекцій, служб, інших органів державної влади та державних установ;
- у науково-дослідній та викладацькій роботі, зокрема при написанні підручників, навчальних і методичних посібників, розробці навчальних планів та програм професійного навчання державних службовців.
- Наукові висновки, пропозиції, рекомендації, що отримані в процесі дисертаційного дослідження, враховані та використані:
 - Воєнно-дипломатичною академією ім. Євгенія Березняка під час підготовки лекційного курсу з навчальної дисципліни «Національна безпека, геостратегічний аналіз та актуальні проблеми міжнародного права» (акт про впровадження № 222/ВА/736 ВС від «19» вересня 2022 року);
 - Комітетом національної безпеки і оборони Верховної Ради України для підготовки пропозицій щодо удосконалення правового механізму забезпечення державної безпеки в умовах гібридної війни (довідка про впровадження № 04-22/14-2022/172610 від 12.10.2022 року);
 - Міжвідомчим науково-дослідним Центром з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України для підготовки пропозицій щодо удосконалення організаційних і правових механізмів протидії організованій злочинності у сфері державної безпеки, а також виявлення, аналізу, оцінювання ризиків та загроз, уразливостей у сфері забезпечення суспільно-політичної стабільності України в умовах посягань організованої злочинності (довідка про впровадження № 07/210 від 17.10.2022 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійною науковою працею автора. Основні розробки, в тому числі ті, що

характеризують наукову новизну, практичне значення, здійснені автором особисто. У дисертації не використовувалися ідеї та розробки, що належать співавторам. Внесок автора в опублікованих у співавторстві роботах наведено в списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні та методологічні положення і висновки дисертаційного дослідження були оприлюднені на наукових та науково-практичних конференціях, у тому числі за міжнародною участю, наукових семінарах: «Інституціоналізація публічного управління в Україні в умовах євроінтеграційних та глобалізаційних викликів» (Київ, 2019 р.), «Україна 2030: публічне управління для сталого розвитку» (Київ, 2020 р.); «Виклики і загрози дестабілізації суспільно-політичної системи України» (Київ, 2022 р.).

Публікації. Основні наукові результати дисертаційного дослідження опубліковано у 9 наукових працях, у тому числі: 3 статі у наукових фахових виданнях України з державного управління, 2 статті в наукових періодичних виданнях інших держав з напрямку, з якого підготовлено дисертацію; 3 тез у матеріалах науково-практичних конференцій, семінарів; 1 статті в інших виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 305 сторінок, обсяг основного тексту – 196 сторінок. Список використаних джерел налічує 504 найменувань. Робота містить 9 додатків.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ПРОЄКТНО-ОРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Інституційний розвиток системи забезпечення державної безпеки як об'єкт наукового дослідження

Аналітичний огляд джерел та наукової літератури з проблем забезпечення державної безпеки України здійснено у рамках низки наукових напрямів, які можна поділити на тринадцять груп.

Перша група представлена науковими працями, в яких окреслено основні етапи формування наукової думки у сфері забезпечення державної безпеки в першій половині ХХ століття – друга декада ХХІ століття.

В цій групі джерел та наукової літератури нами виокремлено три підгрупи.

Першу підгрупу становлять історичні праці Л. Маймескулова [177], В. Пилипчука [243], В. Сідака [371-373], А. Чайковського [435], В. Ченців [437], в яких висвітлено питання історії діяльності спецслужб, правоохоронних органів, що діяли у період існування Російської імперії, Радянського Союзу, Української Народної Республіки, а також в період становлення та розбудови суверенної України в період 1990-2010-і роки. До цієї підгрупи джерел також входять наукові праці вітчизняного дослідника В. Пилипчука [242; 244-247], в яких висвітлено питання розбудови системи державної безпеки суверенної України. В. Пилипчук у своїх працях доводить, що теорія державної безпеки України на основі теоретично-практичного досвіду СРСР так і не була розроблена. Причиною зазначеного є чинник обрання Україною політичного курсу демократичних перетворень та

інтеграція нашої держави у європейський економічний та безпековий простір. Разом з тим, В. Пилипчук на основі аналізу результатів наукових досліджень проблем державної безпеки початку 1990-х років сформулював перспективні напрями досліджень у цій специфічній сфері [242]:

узагальнення та систематизація результатів наукових досліджень проблем державної безпеки на основі чого має бути розроблена теорія державної безпеки саме демократичної держави;

класифікація та каталогізація загроз державній безпеці, не обмежуючись при цьому лише факторами і чинниками деструктивної діяльності іноземних спецслужб;

удосконалення правового регулювання забезпечення державної безпеки, питання ролі і місця органів безпеки та їх компетенції;

розробка системи комплексного правового захисту державної безпеки, використовуючи для цього можливості всіх галузей права.

З середини 90-х років ХХ ст. та першої декади ХХІ століття науково-дослідна діяльність була зорієнтована на проблеми функціонування суб'єктів сектору безпеки України (відповідних державних, спеціальних, правоохоронних органів та військових формувань) [242]. Зокрема, нагальною проблемою в згаданий період було визначено обґрунтування організаційно-правових засад функціонування сектору безпеки України та СЗНБ, а саме: визначення правових норм контррозвідувальної діяльності і функціонування розвідувальних органів, захисту державного кордону України, а саме головне – визначення правових засад моніторингу, аналізу, прогнозування й оцінки загроз державній безпеці, а також державного реагування на них.

Другу підгрупу становлять наукові праці, які вийшли друком в першій декаді ХХІ століття, таких дослідників, як: О. Белова [32], В. Білоуса, Г. Ситника та Н. Нижник [212], В. Богданович [35], В. Валевський [38-41], М. Василюк [42], В. Горбуліна та А. Качинського [59-63; 353], А. Дацюк [76], М. Дмитренко [81], В. Крутова [147; 148], М. Панова та М. Тихого [234],

В. Пилипчука [247], Б. Розвадовського, О. Звонарьова [346], Є. Скулиша [346; 405], А. Семенченко [354; 355], В. Сідака [371-373], В. Тимошенка В. Пентєгова, К. Фетисенко [417], О. Литвиненко [166], В. Ліпкана [168-170], В. Олуйко та В. Вавринчук [368], Л. Шипілова [470-473]. В зазначених наукових працях розглядалися питання розробки концептуальних підходів до системної діяльності сектору безпеки України та забезпечення національної безпеки України загалом, і державної зокрема. Наприклад, Л. Шипілова здійснила порівняльний аналіз ключових понять і категорій основ національної безпеки України, в т.ч. у сфері державної безпеки [472].

Третю підгрупу становлять наукові праці, які вийшли друком у другій декаді ХХІ століття, в яких представлено результати наукових досліджень питань організаційно-правових та державно-управлінських засад національної безпеки та її забезпечення. При цьому питанням забезпечення державної безпеки відводилася другорядна, але не менш важлива роль. Так, дослідження тріад «національні цінності-інтереси-цілі», «людина-суспільство-держава», питання щодо визначення поняття, місії, функцій, завдань, видів управління, моделей розбудови, структурних компонентів і підсистем СЗНБ, ефективності її функціонування (у т.ч., у сфері державної безпеки) проводили В. Абрамов [1-8; 474], С. Андрєєв [19], В. Андрєйчук [20], М. Балан [29], М. Бунчук [35], В. Валєвський [38-41], О. Голуб [57; 58], В. Горбулін [61-63], В. Горовенко [66], О. Давиденко [70-73], О. Зозуля [96-98], О. Житник [91], С. Завгородня [93-95], А. Качинський [112-114], В. Кириленко [116], А. Луценко [173], Р. Марутян [187-190], О. Кіслова [117], Н. Клименко [118], О. Кравчук [143; 144], Д. Кучма [154], Д. Молоченко [204], М. Орел [223-225], А. Пєлих [237-239], А. Рачинський [336], О. Резнікова [338-342], О. Руденко [350; 351], Г. Ситник [358-369; 474], Н. Смирнова [379; 380], В. Смолянчук [381-284], В. Соколов [386-391], В. Строяновський [404], В. Ткаченко, Є. Смирнов, О. Астахов [418], О. Харун та Т. Рожок [431], Г. Храпач [434], М. Шевченко [444-469] та ін. У цих

наукових працях визначено шляхи розвитку СЗНБ України, сформульовано методологічні підходи до розгляду наукової проблеми забезпечення національної безпеки, здійснено розробку функціональної моделі СЗНБ, окреслено її стратегічні, державно-управлінські та організаційно-правові контури та закладено концептуальні основи для перспективних наукових розробок проблем національної безпеки. Зокрема, Д. Кучма зосередив увагу на розробці методологічних засад «забезпечення безпеки» як проблеми державно-управлінської діяльності [154]. Г. Ситник розглядав актуальні питання підвищення ефективності державного управління у сфері національної безпеки України [369]. В. Абрамов та Р. Мошинський досліджували характеристики та рівні регулювання інституційного середовища СЗНБ [7]. О. Кравчук, О. Кісова, М. Орел досліджували проблеми створення системи забезпечення політичної безпеки України, в межах цілісної політики національної безпеки, при цьому тісно пов'язуючи наукову тематику з проблемами забезпечення державної безпеки [117; 143; 144; 223-225]. О. Харун, Т. Рожок вивчали роль національних інтересів в забезпеченні національної безпеки України [431]. М. Шевченко здійснив розробку методів державного реагування на загрози національній безпеці та базової моделі загроз державному суверенітету та територіальній цілісності України [452; 453]. А. Качинський, Д. Молоченко, Г. Храпач опрацьовували наукову проблему взаємозв'язку безпеки держави з її національною могутністю [114; 204; 434]. А. Луценко розглядав методологічні проблеми дослідження сучасних тенденцій міждержавного протиборства [173]. В. Горбулін, М. Марутян розкрили важливість інтелектуального потенціалу як основи забезпечення національної безпеки та завдання щодо вдосконалення і розвитку інтелектуального забезпечення державного управління національною безпекою [61-63; 189; 190]. В. Андрейчук приділив увагу оптимізації механізмів моніторингу як інструментарію системи державного управління національною безпекою України [20]. М. Бунчук

розглядав засоби комунікації у процесі аналізу державної антитерористичної політики [35]. О. Зозуля розкрив комунікативні аспекти протидії загрозам національній безпеці України в умовах інформаційно-психологічного протиборства [96-98]. О. Давиденко визначив шляхи удосконалення механізму протидії загрозам суспільно-політичній стабільності в контексті забезпечення національної безпеки України, а також особливості функціонування СЗНБ в умовах зовнішньої агресії [70-73]. В. Соколов обґрунтував пропозиції щодо удосконалення системи моніторингу загроз державній безпеці України [389]. І. Корж розглянув правовий статус та місце Державної прикордонної служби України в системі сектору безпеки і оборони, а також організаційно-правові особливості забезпечення державної безпеки [136; 137]. А. Сіцинський приділив увагу незавершеності договірно-правового оформлення державного кордону України та партисипаторному управлінню в СЗНБ [374; 375], а А. Стрижакова розглянула питання розвитку транскордонного співробітництва між державами у безпековій сфері [403]. С. Пугач, Д. Павлов розглядали адміністративно-правові засади протидії тероризму в Україні, місце та роль підрозділів Управління державної охорони у системі боротьби з тероризмом [332]. В. Кузнецов досліджував питання злочинів проти основ національної безпеки та проблеми сучасної трансформації [149]. Колектив вчених кафедри національної безпеки НАДУ Г. Ситник, В. Абрамов, В. Мандрагеля, А. Дацюк розробили концептуальні засади запровадження спеціальності «Державне управління у сфері національної безпеки» [366].

Аналіз цієї групи джерел дає можливість констатувати, що загальними проблемами розвитку СЗДБ України є:

низький рівень та значна інерційність наукового забезпечення розвитку СЗДБ, проявом якого є трактування забезпечення державної безпеки як протидія лише розвідувально-підбивній діяльності іноземних спецслужб. За таких умов назріла нагальна необхідність розбудови нової, більш загальної

категорії «державної безпеки», яка визначатиме всю сукупність проблем, які пов'язані із виявленням, ідентифікацією, реактивним та проактивним реагуванням на виявлені загрози державній безпеці;

позитивним моментом є те, що у вітчизняному науковому дискурсі в другій декаді ХХІ століття започатковано розробку проблем забезпечення державної безпеки з урахуванням рухливості державно-управлінського простору, а саме інституалізації публічного управління у різних сферах життєдіяльності сучасного українського суспільства, включаючи сферу національної безпеки.

Аналіз цієї групи джерел також дає можливість констатувати, що питання проєктно-орієнтованого управління інституційним розвитком СЗДБ в прямій постановці у вітчизняному науковому дискурсі 1990-2020 рр. не ставилося.

До другої групи джерел віднесено законодавчі та нормативні акти України, що регулюють забезпечення національної безпеки України загалом, та державної зокрема [261-323]. Так, в чинному законодавстві визначено суб'єкти забезпечення державної безпеки, їх повноваження, завдання СЗДБ. Проте, наразі не втрачають своєї гостроти питання розробки науково-методичних та організаційно-правових засад розвитку СЗДБ в умовах динамічного безпекового середовища. Саме ці питання будуть нами розроблені в дисертаційному дослідженні.

Третю групу джерел становить довідкова та енциклопедична література з державного та публічного управління, в якій подано відповідний категоріально-понятійний апарат у сфері забезпечення національної безпеки [33; 67; 68; 85-87; 132; 328; 329; 360; 362; 363; 365; 382; 383; 411; 447; 471].

Проведений аналіз цієї групи джерел уможливило зробити висновок про достатній ступінь розробленості категоріально-понятійного апарату державно-управлінської проблематики забезпечення державної безпеки. Проте, відсутність чітких та офіційно визначених понять проблематики

реактивного та проактивного реагування на загрози державній безпеці, проєктування та конструювання СЗДБ, а також їхнє суперечливе застосування в науковому дискурсі свідчать про значний розрив між науковим та офіційним дискурсом державної безпеки України. Такий стан справ вимагає удосконалення категоріально-понятійного апарату державно-управлінської проблематики розвитку СЗДБ.

Четверту групу джерел становлять праці таких науковців, як: М. Ковалів та В. Іваха [121], В. Середа, С. Єсімов, М. Гурковський [356], В. Пилипчук [247] в працях яких розкрито питання державно-правового механізму забезпечення національної безпеки. У цих наукових працях також розглянуто питання правової політики у сфері державної безпеки в умовах зовнішньої та внутрішньої агресії. Досліджено її зміст, що охоплює ідейно-теоретичні та практичні аспекти державного керівництва процесами функціонування, вдосконалення та розвитку системи правозахисного регулювання в Україні. Правову політику у сфері державної безпеки розглянуто як систему концептуально осмислених ідей, цілей, завдань, принципів, програм, які є вираженням офіційної позиції держави з ключових питань правозахисного регулювання у сфері національної безпеки. Розкрито роль правозахисної функції правової політики у сфері державної безпеки. Визначено, що вона полягає у виконанні норм позитивного і природного права та є стратегією розвитку правової системи в цілому, відповідно із завданнями держави щодо забезпечення інституціональних гарантій, необхідних для охорони прав і свобод особистості, державного устрою, конституційного ладу, територіальної цілісності тощо [121; 356; 247]. В зазначених працях розглядаються питання реактивного реагування на загрози державній безпеці, проте питання проактивного реагування не знайшли належного висвітлення.

Аналіз цієї групи джерел дає можливість зробити висновок про недосконалість державно-правового механізму забезпечення національної

безпеки України в частині реагування на загрози державній безпеці. Прикладом зазначеного є «кволе» реагування на загрози державній безпеці України, джерелом яких була і залишається рф починаючи з 1991 року.

П'яту групу джерел становлять праці таких вітчизняних вчених як: Н. Нижник, Г. Ситник, Г. Білоус, П. Мельник [212], М. Панов, В. Тихий [234], І. Корж [136; 137], котрі досліджували методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку національної безпеки України, а також розглядали національну безпеку як фундаментальну категорію в методології правознавства. При цьому, науковці намагалися виокремити організаційно-правові засади управління у сфері державної безпеки та розглянути методологічні підходи до дослідження зазначеної проблематики.

Аналіз цієї групи джерел дає можливість зробити висновки, що питання забезпечення державної безпеки розглядаються в рамках парадигми захисту національних інтересів України. Проте, на нашу думку, ці питання мають розглядатися одночасно і в рамках парадигми розвитку, що відповідатиме науковому закону поєднання функцій безпеки і розвитку соціальних систем як основи забезпечення національної стійкості [222].

Шосту групу джерел досліджуваної проблематики представляють наукові праці, в яких розглянуто конституційно-правові аспекти національної безпеки таких науковців, як: Х. Приходько [259], А. Єзеров [89], М. Орел [223-225] та ін. В їх наукових працях розкрито питання захисту основоположних норм Конституції у сфері національної безпеки, забезпечення політичної безпеки, а також безпеки державного управління від загроз невоєнного характеру в умовах політичної нестабільності і тиску деструктивних зовнішніх та внутрішніх впливів. О. Котляренко обґрунтував напрями вдосконалення конституційних положень про національну безпеку і оборону України [141]. Питаннями політичної стабільності в державі досліджували В. Ребкало та В. Шахов [337].

Аналіз вказаних наукових праць дає можливість констатувати, що у

вітчизняному науковому дискурсі сформувалося загально визнане розуміння державної безпеки як захист конституційного ладу та територіальної цілісності держави, а також гарантування політичної стабільності. Проте, на нашу думку, питання економічного, інформаційного та цифрового суверенітету України у вітчизняному науковому дискурсі залишаються дискусійними і потребують подальшої розробки та в подальшому інституціалізації в офіційному дискурсі національної безпеки України.

Сьому групі джерел досліджуваної теми становлять наукові праці в яких розглядаються питання правового регулювання діяльності недержавних суб'єктів сектору безпеки (громадських, волонтерських, охоронних, бізнес структур т. ін.). Вказана проблематика розглядалася такими вітчизняними науковцями, як: В. Крутов та Г. Новицький [147], Н. Клименко [118]. В зазначених наукових працях розглянуто питання недержавних сил сектору безпеки як складові СЗНБ України, а також питання взаємодії громадського суспільства з державною владою у рамках державно-приватного партнерства, питання функцій і взаємозв'язків суб'єктів недержавних сил з іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони України.

Аналіз цієї групи джерел свідчить про позитивну тенденцію впровадження принципів партисипаторного управління у сфері національної безпеки. Однак, у цій специфічній сфері має місце проблема «дилеми безпеки», проявом якої є суперечність між засадами державної безпеки та принципами прозорості й контролю з боку інституцій громадянського суспільства питань гарантування національної безпеки.

Восьму групі джерел досліджуваної теми становлять наукові праці в яких розглянуто питання вивчення традиційних та не традиційних (останнє т. зв. гібридних) загроз національній безпеці (у т. ч. державній безпеці) [50; 54; 110; 138; 145; 174; 175; 178; 180; 184; 185; 211; 226; 241; 252-254; 335; 376; 401; 405; 428], а також методичних підходів до аналізу, оцінки та прогнозу зазначених загроз. Зокрема, даною науковою проблематикою

стратегічні безпекові інтереси держави та їх захист в умовах геополітичного і воєнно-політичного протистояння сучасних центрів сили (держав, союзів);

геополітична і воєнно-політична нестабільність навколо кордонів України;

вплив сучасних процесів глобалізації та особливостей розвитку системи міжнародних відносин на національну безпеку (зокрема, державну безпеку) України;

виклики десуверенізації для України, що пов'язані з трансформаціями державного суверенітету в умовах глобалізації;

наявні чинники конфліктності у міждержавних відносинах на міжнародному і регіональному рівні.

Позитивно оцінюючи результати наукових досліджень цієї групи джерел вимушені констатувати недостатній рівень впровадження цих результатів у сфері правого забезпечення державної безпеки України, що вкрай негативно впливає на адаптивність СЗДБ до вимог динамічного безпекового середовища в частині своєчасного та адекватного реагування на появу нових викликів та загроз державній безпеці.

Десята група джерел представлена науковими працями вітчизняних науковців, в яких розглядаються питання вивчення іноземного досвіду щодо забезпечення національної безпеки [31; 34; 37; 52; 79; 92; 106; 109; 115; 120; 139; 140; 146; 150; 156; 158; 159; 200; 209; 210; 229-233; 237; 379; 380]. В наукових працях цієї групи джерел розкрито питання:

а) співвідношення понять «національна безпека» і «державна безпека» в зарубіжному науковому дискурсі, а також їх взаємопов'язаність і взаємодоповненість в політичному, воєнному, економічному, соціальному, інформаційному вимірах національної безпеки;

б) правових основ зовнішньої, безпекової та оборонної політики ЄС та НАТО;

в) підходів в ЄС і НАТО до протидії традиційним та нетрадиційним загрозам невоєнного характеру, а також розбудови відповідної системи протидії, а також особливості інституційного, організаційно-правового, інформаційно-аналітичного і прогностичного забезпечення функціонування даної системи;

г) специфіка системи фінансування діяльності окремих суб'єктів національної безпеки США, а також їх взаємодії з недержавним сектором безпеки в рамках державно-приватного партнерства на основі консорціуму;

д) специфіка організації у провідних державах світу (зокрема, США, ФРН, Нідерландів, Великої Британії, Китаю, а також пострадянських країн) інформаційно-аналітичного забезпечення та оцінки загроз у сфері національної безпеки;

е) організаційно-правових процедур щодо обміну інформацією, а також особливості функціонування системи демократичного цивільного контролю за діяльністю сектору безпеки в окремих іноземних державах.

У науковому середовищі євроатлантичного простору, сутнісні характеристики багатоаспектної категорії «безпека» вивчалися такими науковцями, як: Д. Норт, Дж. Уолліс, Б. Вайнгаст [218], Р. Ульман [499], Б. Бузан [476], Е. Люттвак [174; 175], Ф. Хофман [433], Мартін ван Кревельд, Франк ван Каппен [138].

Аналіз цієї групи джерел дає можливість констатувати обмаль праць в яких здійснено оцінку можливостей впровадження в Україні позитивного зарубіжного досвіду у сфері забезпечення державної безпеки. В нашому дисертаційному дослідженні це питання буде розглянуто з використанням методики компаративного аналізу зарубіжного досвіду у сфері національної безпеки, яка була запропонована в [444] та використовувалася в [70; 91; 96; 237; 379; 386].

Одинадцять груп джерел досліджуваної теми становлять наукові праці, в яких досліджувалися методологічні аспекти функціонування СЗДБ

[75; 84; 136; 137; 240; 244-247]. В наукових працях [54; 110; 119; 163-165; 174; 178] приділяється значна увага дослідженням традиційних і не традиційних загроз державній безпеці.

Аналіз цієї групи джерел дає можливість констатувати, що поза увагою дослідників залишилося питання визначення місії функції, завдань СЗДБ.

Дванадцятю групу джерел становлять аналітичні доповіді Національного інституту стратегічних досліджень до позачергового Послання Президента України до Верховної Ради України [12-18], в який було надано перелік актуальних загроз національній безпеці починаючи з 2014 р., що уможлиблює сформувані панорамне бачення проблем забезпечення національної безпеки та протидії російській агресії.

Тринадцятю групу джерел представлено науковими працями з питань проєктування та конструювання СЗНБ [336; 352; 379; 396; 406; 438; 439; 459; 466].

Аналіз цієї групи джерел уможлиблює констатувати розвиток засад проєктування та конструювання СЗНБ, проте питання проєктно-орієнтованого управління інституційним розвитком СЗДБ в науковому дискурсі представлено науковою працею А. Рачинського [336].

Попередньо підсумуємо – є сенс зауважити, що актуалізація проблеми забезпечення державної безпеки України набула розвитку у 1990-х роках, одразу після утвердження незалежності нашої держави, коли існували потенційні загрози державному суверенітету і територіальній цілісності новоствореній, але ще слабкій Україні. Однак у подальшому проблеми державної безпеки розглядалася через призму розвитку СЗНБ. Одним із головних пріоритетів було визначення основоположних організаційно-правових засад розбудови СЗНБ України. При цьому, вітчизняною наукою було прийнято за основу, що державна безпека є складовою підсистемою СЗНБ поряд з іншими складовими цієї системи у воєнній, економічній, політичній, інформаційній соціальній, гуманітарній, екологічній та інших

безпекових сферах.

У 90-х роках ХХ ст. та у першій декаді 2000-х років ХХІ сторіччя у вітчизняному науковому дискурсі представлено результати наукових досліджень за такими напрямками:

теоретичні основи державної безпеки, реформування сектору безпеки і оборони України за зразком країн ЄС та НАТО;

вивчення позитивного іноземного досвіду у безпековій сфері;

розроблення і реалізація програм фундаментальних та прикладних досліджень з актуальних проблем забезпечення національної безпеки;

розвиток систем моніторингу, аналізу, прогнозування, планування, організації в СЗНБ та забезпечення своєчасного вжиття ефективних заходів реагування;

наукове обґрунтування місії, пріоритетів, функцій, завдань, видів управління СЗНБ та її суб'єктів з урахуванням специфіки проявів зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці України;

розробка методологічних основ інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності СЗНБ, а також методик обґрунтованого прийняття державно-управлінських рішень щодо ефективного реагування на загрози національній безпеці;

визначення критеріїв оцінки ефективності функціонування суб'єктів СЗНБ;

дослідження ризиків, викликів і загроз національним інтересам у сфері державної безпеки, удосконалення методики проведення їх ідентифікації та оцінки;

удосконалення форм і методів державного реагування на загрози державному суверенітету, демократичному конституційному ладу і територіальній цілісності України;

удосконалення системи розвідувальних, контррозвідувальних, оперативно-розшукових, адміністративно-правових, аналітичних,

організаційно-правових, режимних та інших заходів щодо протидії загрозам національній безпеці (у т.ч. державній безпеці), активізації з цією метою міжнародного співробітництва;

організація і вдосконалення правового регулювання діяльності суб'єктів СЗНБ;

реформування системи ресурсного забезпечення функціонування СЗНБ, запровадження оновлених підходів щодо її кадрового, фінансового та матеріально-технічного забезпечення з урахуванням загальноєвропейських стандартів;

оптимізація системи забезпечення охорони державної таємниці та конфіденційної інформації, яка є власністю держави;

науково-методичне супроводження реформування і комплексного огляду сектору безпеки і оборони України;

підвищення ефективності міжнародного співробітництва України з урахуванням сучасних тенденцій розвитку та реформування безпекових структур;

дослідження напрямів державно-приватного партнерства у сфері забезпечення національної і державної безпеки на основі принципу консорціуму;

вдосконалення і розвиток інтелектуального забезпечення державного управління національною безпекою;

розробка механізму ефективного здійснення демократичного цивільного контролю за діяльністю суб'єктів сектору безпеки;

дослідження проблеми національних інтересів та їх визначення у контексті забезпечення ефективного захисту людини і громадянина, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз;

пошук оптимальних форм забезпечення балансу між правами людини і правом суспільства, держави на безпеку.

З 2014 року, після початку зовнішньої агресії з боку РФ, наукова проблематика щодо розвитку СЗДБ як складової СЗНБ України фактично

набуває своєї другої актуалізації. У вітчизняному науковому дискурсі було констатовано, що події які відбулися на початку 2014 року (анексія Росією Криму і окупація частини Сходу України) засвідчили неефективність СЗНБ України, яка не враховувала особливості війн нового типу. Причинами неефективності СЗНБ України були закладені в декларативності безпекової політики, системній та цілеспрямованій деградації державних інститутів національної безпеки, яка спостерігалася в попередні роки. За таких умов, що склалася постала нагальна необхідність у формуванні абсолютно нової СНБ та її ключової ланки - сектору безпеки і оборони України. Цей сектор має забезпечити ефективне і оперативне реагування на всі види загроз, спираючись переважно на власні сили і раціонально використовуючи наявні можливості та ресурси. Досягнення нової якості має здійснюватися завдяки переходу від суто реактивного реагування до комплексного реагування, що поєднує в собі як реактивне, так і проактивне реагування на загрози національній безпеці.

Разом з тим, переважна більшість українських науковців, першочергово, приділяє увагу проблемам реформування і розвитку сектору безпеки і оборони України, посиленню готовності його складових до виконання завдань за призначенням. При цьому, тільки окремими дослідниками враховується той факт, що СБО є лише складовим компонентом СЗНБ України, функціонування якої остаточно не врегульовано національним законодавством. Такі обставини породжують виникнення відповідних правових колізій, у т.ч. у сфері розвитку СЗДБ та виконання завдань щодо захисту державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру.

Таким чином, актуалізується потреба в науковій розробці проектно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ України, що дасть можливість

здійснити проєктування та конструювання вказаної системи, яка буде відповідати вимогам динамічного безпекового середовища щодо реактивного і проактивного реагування на загрози державній безпеці України в умовах гібридної війни.

1.2. Категоріально-понятійний апарат проблематики проєктно-орієнтованого управління розвитком системи забезпечення державної безпеки

Актуальність постановки проблеми методологічного забезпечення розвитку державно-управлінської практики у сфері національної безпеки та розробки відповідної термінологічної підсистеми визначається низкою чинників:

1) у зарубіжній науці публічного управління (адміністрування) відбуваються парадигмальні зміни, які викликані явищем «глобальної революції в державному секторі»;

2) в Україні відбувається динамічний процес становлення нової галузі галузі знань «Публічного управління та адміністрування», зумовлений логікою розвитку наукового знання і потребами управлінської практики в умовах соціальних трансформацій;

3) в Україні відбувається розвиток системи забезпечення державної безпеки зумовлений логікою розвитку наукового знання у цій специфічній сфері і потребами державно-управлінської практики в умовах змін безпекового середовища та «розмиття» державного суверенітету в умовах глобалізації.

За таких умов, що склалися категоріально-понятійний апарат галузі знань «Публічного управління та адміністрування» динамічно розвивається свідченням чого є низка наукових публікацій [29; 92; 140; 329]. Проте цей процес характеризується відсутністю системності в розробленні категорійно-

понятійного апарату публічного управління та адміністрування у сфері національної безпеки загалом, і у сфері державної безпеки зокрема. Так, наразі відсутні чіткі загальновизнані визначення деяких базових категорій публічного управління та адміністрування у сфері національної безпеки, мають місце розбіжності у вживанні термінів у цій специфічній сфері, а також відсутнє розмежування за обсягом та значенням у наукових дослідженнях [7; 45; 69; 118; 176; 197; 225] та нормативно-правових актах [291; 308; 311; 317].

Одним із прикладів зазначеного є розбіжність у вживанні терміну «інформаційна безпека», який наведено в Стратегії забезпечення державної безпеки [317] та Стратегії інформаційної безпеки [311]. Так, в Стратегії інформаційної безпеки термін «інформаційна безпека» трактується як стан захищеності державного суверенітету за якого належним чином забезпечуються конституційні права і свободи людини в інформаційній сфері [311]. Проте, на нашу думку, в даному випадку коректно було б вести мову про стан захищеності інформаційного суверенітету та цілісності національного інформаційного простору держави.

Отже, такий стан справ з розробкою категоріально-понятійного апарату проблематики публічного управління та адміністрування у сфері національної безпеки стримує розроблення та впровадження в публічно-управлінську практику сучасних методів реактивного та проактивного реагування на загрози національній безпеці у різних сферах життєдіяльності суспільства, що значно обмежує можливість підвищення результативності та ефективності згаданого реагування.

За таких умов, що склалися, дослідження процесів розвитку СЗДБ України є досить складним з причин відсутності належного нормативно-правового та науково-методичного забезпечення. Останній вид забезпечення характеризується наявністю комплексу невирішених проблем:

гносеологічна проблема – низький рівень теоретичного осмислення

закономірностей розвитку СЗДБ України в умовах глобальних трансформацій та динамічного безпекового середовища, соціальних та політичних трансформацій в контексті демократичного розвитку українського суспільства. Це вимагає оновлення категоріально-понятійного апарату проблематики державної безпеки та упровадження його у правове поле в галузі національної безпеки;

емпірична проблема – відсутність науково обґрунтованих рекомендацій щодо розвитку СЗДБ України в умовах динамічного безпекового середовища.

Для вивчення категоріально-понятійного апарату проблематики забезпечення державної безпеки в галузі знань «Публічне управління та адміністрування» пропонуємо розробити категоріальну модель проєктно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ, яка міститиме три рівні категоріальної сітки теорії публічного управління і адміністрування: світоглядний, процесний та організаційний рівні. Ця трьохрівнева структура відповідає структурі соціальної теорії.

На нашу думку, запропонована піраміда є найбільш придатною для розроблення концептуальних засад та визначення понять проблематики розвитку СЗДБ.

На першому рівні категоріальної сітки теорії проєктно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ – світоглядному рівні розглянемо основоположні, базові, висхідні, опорні, ключові та специфічні категорії, що формують концептуальну канву розвитку СЗДБ, а також розкривають уявлення про її предмет, суб'єкт, мету, засіб, процес і результат управлінської діяльності у сфері розвитку згаданої системи.

Розглянемо основоположну категорію: держава.

В науковому дискурсі державного управління категорія «держава» трактується як універсальна політична форма організації суспільства, характерною рисою якої є суверенна влада [87, с. 122].

Вітчизняна дослідниця Л. Шипілова зазначає, що поняття «держава» як основна і вища форма політичного життя суспільства включає три ознаки: націю, територію і суверенітет. Без наявності хоча б однієї ознаки неможливо говорити про безпеку держави. Саме тому таким важливим є також поняття «суверенітету». Суть його полягає у верховенстві та незалежності державної влади, що знаходить свій прояв у відносно самостійному вирішенні всіх питань внутрішньо- та зовнішньополітичної діяльності [472].

Розглянемо базові категорії: безпека, розвиток.

Попередньо зауважимо, що проблеми розвитку соціальних систем в теорії та практиці соціального управління досить часто розглядається окремо від проблем безпеки. В рамках такої парадигми соціального управління функції розвитку і безпеки існують у вигляді начебто незалежних, паралельних напрямів людської діяльності. Іншою крайністю, яка ґрунтується на нерозумінні сутності взаємовідношення між функціями розвитку і безпеки є ненавмисне, а й інколи сплановане і цілеспрямоване змішування або підміна самих понять «розвитку» і «безпеки». Досить часто постановка завдання забезпечення безпеки соціальних організацій трактується як завдання їх внутрішнього розвитку в соціально-економічній сфері. Така практика змішування функцій розвитку і безпеки в управлінні соціальною системою є не припустима [199, с. 56-57].

З метою запобігання вказаній вище деструктивній практиці соціального управління з'ясуємо сутність взаємозв'язку безпеки (захисту) і розвитку суспільства, а також закон гомеостазу держави.

В науковому дискурсі державного управління категорія «розвиток» трактується як незворотна і спрямована закономірна зміна об'єктів, внаслідок яких вказані об'єкти набувають нового якісного стану [85, с. 625; 86, с. 498], а також розглядається як процес цілеспрямованих закономірних змін матеріальних та ідеальних об'єктів управління [201, с. 13]

В науковому дискурсі державного управління категорія «безпека»

трактується як стан системи, за якого зберігається цілісність й стійкість цієї системи, а також її здатність до ефективного функціонування і сталого розвитку [86, с. 42].

Є сенс зауважити, що дефініція категорії «безпеки» розкриває закони взаємозв'язку безпеки (захисту) і розвитку суспільства, а також закон гомеостазу держави [61, с. 42-45].

Далі розглянемо вихідні, відправні категорії: «національна безпека», «безпека держави», «державна безпека», а також питання співвідношення науково-категоріальних понять «національна безпека», «державна безпека», «безпека держави», що представлені у офіційному та науковому дискурсах національної безпеки України.

В офіційному дискурсі національної безпеки, а саме у Законі України «Про національну безпеку України» надаються визначення таким термінам, як: «національна безпека України»; «державна безпека» [291].

Зауважимо, що згідно зазначеного Закону України [291] відмінність поняття «державної безпеки» від «національної безпеки» полягає, лише, у функції протидії реальним і потенційним загрозам невоєнного характеру, тоді як поняття «національна безпека» включає систему протидії в усьому спектрі загроз, у т.ч. і воєнного характеру.

Вітчизняний дослідник О. Чуваков зазначає, що співвідношення понять «національна безпека» і «державна безпека», у деякій мірі, вказує на їх спільну сутність – стан держави, в якому формуються відповідні умови, необхідні для нормального розвитку людини і громадянина, суспільства, держави, а отже, і належного захисту національних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз. При цьому, держава є не тільки суб'єктом, що володіє повноваженнями щодо забезпечення безпеки, але також і основним її об'єктом [440, с. 64-74].

Вітчизняний дослідник І. Корж наголошує, що не слід плутати за сутністю науково-категоріальні поняття «державна безпека» та «безпека

держави». Він науково обґрунтовує, що термін «безпека держави» має застосовуватися до держави як політичної системи влади з притаманними їй основними ознаками [136].

Аналіз наведених в енциклопедичній та довідковій літературі з державного та публічного управління, з національної та державної безпеки визначень категорій «держава» [86, с. 134-136; 328, с. 34-35] та «безпека» [86, с. 42], понять «національна безпека» [328, с. 99; 329, 40-46; 330, с. 22], «безпека держави» [67, с. 21; 329, с. 26-27] та «державна безпека» [132, с. 72-73; 136; 440, с. 64-74;] уможлиблює нам підсумувати, що поняття «державна безпека» традиційно розглядається як відповідний стан інституційних засад, що характеризується відсутністю неприпустимого ризику, який пов'язаний із можливістю зміни конституційного ладу та порушенням територіальної цілісності держави як результат розвідувально-підривної діяльності іноземних спецслужб.

Є сенс зауважити, що в наукових дискурсах державного і публічного управління, національної безпеки і оборони представлено результати наукових досліджень, в яких розглядаються питання порушення як державного суверенітету, так й інформаційного, цифрового, економічного суверенітетів держави та цілісності управлінського простору держави, дестабілізація суспільно-політичної системи держави [1; 5; 29; 51; 70; 83; 93-98; 107; 111; 116; 187-195; 242; 253; 359; 381; 389; 456; 465].

Аналіз наведених в офіційному дискурсі національної безпеки і оборони України визначень термінів «державна безпека» [308], «об'єкти забезпечення державної безпеки» [317] дозволяє констатувати своєчасне врахування результатів наукових досліджень з питань інформаційного, кібернетичного, економічного, суспільно-політичного та управлінського вимірів державної безпеки при розробці нормативно-правової бази у царині державної безпеки України. Проте, у згаданих дефініціях наявна певна статичність, відсутність врахування динаміки, пов'язаної з активністю

суб'єктів забезпечення державної безпеки. Подолання цього розриву в діяльності у сфері забезпечення державної безпеки передбачає розгляд державної безпеки у широкому і вузькому значенні. У широкому розумінні державну безпеку варто розуміти як систему цілеспрямованої, регулюючої, організовуючої, координуючої діяльності суб'єктів забезпечення державної безпеки, що спрямована на забезпечення оптимального функціонування та розвитку системи забезпечення державної безпеки. У вузькому значенні державну безпеку варто розглядати через призму відображення сфери державної безпеки у відповідному (вузькому) сенсі, тобто сфери державного суверенітету, територіальної цілісності й демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів.

Враховуючи вище вказане, для завдань нашого дослідження сформулюємо визначення поняття «державна безпека» в широкому значенні, де поряд із конституційним та територіальним вимірами безпеки держави буде враховано інформаційний, кібернетичний, економічний, суспільно-політичний та управлінський виміри, а також наведемо визначення згаданого поняття у вузькому значенні, яке подане в офіційному дискурсі національної безпеки і оборони.

Під поняттям «державна безпека» в широкому значенні пропонуємо розуміти стан правових норм і відповідних їм стан інститутів державної безпеки, який характеризується відсутністю неприпустимого ризику, пов'язаного з можливістю зміни конституційного ладу, порушеннями територіальної цілісності держави, інформаційного, цифрового, економічного суверенітетів держави та цілісності управлінського простору держави, дестабілізації суспільно-політичної системи держави.

В Законі України «Про національну безпеку України» термін «державна безпека» трактується у вузькому значенні як захищеність державного суверенітету від загроз невоєнного характеру [292].

Розглянемо опорні, фундаментальні категорії: «державний суверенітет», «незалежність держави», «конституційний лад», «територіальна цілісність», «інформаційний суверенітет», «цифровий суверенітет», «економічний суверенітет», «конституційний лад».

В науковому дискурсі державного управління категорія «державний суверенітет» трактується як верховенство державної влади в середині країни та за її межами [86, с. 618-619].

Вітчизняний дослідник Є. Гришко трактує поняття «незалежність держави» як сторону суверенітету, яка виражається у тому, що держава здійснює внутрішні і зовнішні функції поза владою інших держав. Внутрішній суверенітет – це право законодавчої влади видавати закони. Незалежність держави у зовнішніх справах означає свободу зовнішньополітичної діяльності за межами її кордонів із дотриманням норм міжнародного права. Наявність міжнародно-правових зобов'язань не свідчить про обмеження її «зовнішньої» незалежності. Навпаки, активна участь у міжнародних відносинах засвідчує незалежність держави, її самодостатність як суб'єкта міжнародного права [68].

Вітчизняний дослідник Я. Малик трактує поняття «конституційний лад» наступним чином:

- 1) сукупність правовідносин, що виникають внаслідок застосування норм конституції та інших джерел галузі конституційного права;
- 2) сукупність основоположних правовідносин, закріплених і нерідко спеціально виділених конституцією;
- 3) система конституційних положень, здебільшого сутнісного спрямування, які іноді наділені найвищим рівнем юридичної жорсткості (убезпечені від скасування чи змін) [179].

Вітчизняний дослідник О. Дахно зазначає, що «територіальна цілісність» та «територіальна недоторканність» є двома аспектами одного і того ж принципу. Територіальна цілісність означає заборону насильницького

розчленування території будь-якої держави та її анексію. Територіальна недоторканність означає, що держави зобов'язані утримуватися в їх міжнародних відносинах від будь-яких посягань на територію інших держав, від порушення їх меж [75].

О. Дахно розкриває поняття «цілісність» у контексті державної безпеки як інтегративну якість соціальних систем, притаманну лише суверенній державі, суверенній політичній владі. Поняття «цілісність» передбачає стан внутрішньої єдності об'єкта (єдине ціле), його відносну автономність й незалежність від навколишнього середовища. Дотримання вимоги недоторканності державної території є умовою збереження її цілісності. Різниця полягає в тому, що при порушенні недоторканності території не завжди переслідується мета відторгнути її частину. Таким чином, цілісність характеризує стан державної території з точки зору його просторових параметрів (єдність та неподільність), а недоторканність – стан того самого об'єкта з точки зору зовнішніх умов, відсутності будь-яких посягань, які заподіюють шкоду єдності й неподільності території [75].

О. Дахно далі наголошує увагу на тому, що територіальна цілісність, будучи основним принципом суверенітету незалежних держав, передбачає повноправну владу держави над всією територією. Суверенітет та безпека – невід'ємні умови існування будь-якої держави та виконання нею своїх функцій як на власній території, так і на міжнародній арені. Здійснення державою на своїй території суверенної влади зобов'язує усіх держав дотримуватися принципу цілісності й недоторканності її території [75].

В офіційному дискурсі, а саме у Законі України «Про національну програму інформатизації», поняття «інформаційний суверенітет держави» трактується як «здатність держави контролювати і регулювати потоки інформації з-поза меж держави з метою додержання законів України, прав і свобод громадян, гарантування національної безпеки держави» [294].

Є сенс зауважити, що поняття «інформаційний суверенітет», також

було запропоновано у Законі України «Про інформацію» (2002), проте в редакції 2011 р. було вилучено з урахуванням висновків експертів Ради Європи про невідповідність принципу інформаційного суверенітету принципам захисту прав людини [393, с. 84].

Поняття «інформаційний суверенітет України» в проєкті Концепції інформаційної безпеки України (2015 р.) трактувалося як виключне право України визначати і здійснювати національні інтереси в інформаційній сфері [327].

Вітчизняна дослідниця О. Солодка поняття «інформаційний суверенітет» трактує як властивість державної влади щодо верховенства, самостійності, повноти і неподільності в національному інформаційному просторі та рівноправності і незалежності у глобальному інформаційному просторі [393, с. 83].

У нашому дослідженні будемо використовувати «інформаційний суверенітет держави» запропонований О. Солодкою, в якому вдало поєднаною внутрішній та зовнішній інформаційний суверенітет держави в умовах функціонування глобального інформаційного простору.

В науковому дискурсі представлено ідеї групи авторів, котрі констатують «смерть державного суверенітету» в умовах глобального управління та інформаційного суспільства [221, с. 155-156;]. При цьому у західному науковому дискурсі майже термін «цифровий суверенітет» не згадується [221, с. 161].

В науковій розробці «Роль інформаційних інфраструктур у забезпеченні цифрового суверенітету» поняття «цифровий суверенітет» трактується як здатність держави до створення автономної цифрової інфраструктури та самостійного здійснення її керуванням [394]. Для потреб нашого дослідження будемо використовувати дане визначення «цифровий суверенітет», яке поєднує в собі науковий закон взаємозв'язку безпеки і розвитку цифрової інфраструктури.

У вітчизняному науковому дискурсі [21; 84; 195; 412; 421] категорія «економічний суверенітет» із врахуванням сучасних тенденцій економічної глобалізації трактується в рамках концепції забезпечення безпеки шляхом суперечливого поєднання розвитку національної економіки конкретної країни та розвитку економік країн-членів світової спільноти. Це відповідає положенням наукового закону про взаємозв'язок безпеки і розвитку [84, с. 361].

Отже, економічний суверенітет держави в умовах економічної глобалізації виступає складною проблемою розвитку національної економіки та визначається системою чинників та тенденціями міжнародної інтеграції, які визначальним чином впливають на розуміння і реалізацію економічного суверенітету.

До світоглядного категоріальної моделі проектно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ нами віднесено такі ключові категорії, а саме: «державне управління» [86, с. 157-159], «публічне управління» [328, с. 144], «державне управління національною безпекою» [329, с. 99-103], «публічне управління у сфері національної безпеки» [328, с. 143], «виклик національній безпеці» [329, с. 60], «загроза національній безпеці» [329, с. 124-126] та поняття «загрози державній безпеці», «забезпечення державної безпеки», «забезпечення безпеки державної таємниці та службової інформації», «об'єкти забезпечення державної безпеки», «суб'єкти забезпечення державної безпеки», «суб'єкти розвідувально-підривної діяльності», «інформаційна безпека», «контррозвідувальний режим», які представлено в Стратегії забезпечення державної безпеки [317], поняття «загрози гібридного типу», «організаційна стійкість» і «кризова ситуація», які представлено в Концепції забезпечення національної системи стійкості [312], а також поняття «система державної безпеки», «система забезпечення державної безпеки», «організаційна безпека державно-управлінського простору».

Під поняттям «система державної безпеки» пропонуємо розуміти функціональну систему, що відображає процеси взаємодії об'єктів і суб'єктів забезпечення державної безпеки, ідейно-теоретичної і законодавчої баз, сил і засобів сектору безпеки, що несуть у межах своєї компетенції відповідальність за захист державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу, а також інформаційного та цифрового, економічного суверенітету від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру.

Поняття «система забезпечення державної безпеки» пропонуємо визначити як складник системи державної безпеки, сукупність взаємопов'язаних та взаємообумовлених механізмів (інституційних, організаційних, правових та інших) і суб'єктів забезпечення державної безпеки (посадові особи держави, органи державної влади та місцевого самоврядування, державні установи та заклади, сили і засоби сектору безпеки, інститути громадянського суспільства, окремі громадяни), які на основі чинного законодавства трансформують державну політику у сфері державної безпеки у цілеспрямовану скоординовану діяльність (заходи політичного, правового, організаційного, правоохоронного, розвідувального, контррозвідувального, пошукового, аналітично-прогностичного, профілактичного, ідеологічного, режимного, адміністративного та іншого характеру) щодо реалізації та захисту національних інтересів (у т.ч. щодо виявлення, прогнозування, попередження та нейтралізації загроз невоєнного характеру які загрожують державному суверенітету, територіальній цілісності і демократичному конституційному ладу та іншим життєво важливим національним інтересам) [103].

Враховуючи сучасні тенденції геополітичного протиборства, що характеризуються застосуванням новітніх технологій боротьби з державністю [29; 70; 188; 410; 456] пропонуємо в науковий дискурс забезпечення державної безпеки увести поняття «організаційна безпека

державно-управлінського простору». Під останнім пропонуємо розуміти комплекс заходів суб'єктів забезпечення державної безпеки спрямованих на формування умов цілісності і функціональної стійкості державно-управлінського простору у сфері реагування на кризові ситуації, що загрожують державній безпеці. Сутність кризи, що загрожує державній безпеці полягає у зміні структури і функцій системи державного управління, яка призводить до втрати нею сталості й рівноваги в результаті деструктивного впливу зовнішніх та внутрішніх чинників, але при цьому такий стан справ має зворотній характер.

До другого рівня категоріальної сітки теорії проектно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ входять специфічні категорії й поняття, що відображають процеси розвитку системи забезпечення державної безпеки.

Важливим щодо розуміння смислових орієнтирів розвитку системи забезпечення державної безпеки є категорії «розвиток системи», а також гуманітарний підхід, в рамках якого функціонує система національної безпеки демократичного суспільства та естатичний підхід, в рамках якого функціонує система національної безпеки в умовах тоталітарного або авторитарного політичних режимах.

Категорія «розвиток системи» трактується як перетворення структури і функцій системи під впливом внутрішніх та зовнішніх чинників [85, с. 626].

Деякими авторами справедливо підкреслюється, що гуманітарний підхід базується на розгляді людини як центральної проблеми суспільного розвитку та національної безпеки (ліберальна парадигма національної безпеки), тоді як естатичний підхід в центр уваги ставить державу (націонал-соціалістична та комуністична парадигми національної безпеки) [87, с. 268-269].

Зауважимо, що в ході становлення і розвитку СЗНБ України в період 1990-2000-х років згадана система здійснювала поступовий перехід від комуністичної до ліберальної парадигми національної безпеки (див.

додаток Б). Цей процес характеризувався гуманітаризацією сфери національної безпеки загалом і державної безпеки зокрема. Під «гуманітаризацією» прийнято розуміти впровадження в конкретній сфері життєдіяльності суспільства гуманітарних засад [43, с. 201]. Зокрема, важливою дефініцією гуманітарної проблематики у сфері державної безпеки є поняття «конституційний лад». Останнє трактується як форма організації держави і суспільства, яка забезпечує підпорядкування праву і визнання прав і свобод людини і громадянина найважливішою соціальною цінністю [215, с. 29]. В офіційному дискурсі гуманістичні принципи конституційного ладу в Україні зафіксовані в ст. 3 Конституції України [131].

У нашому дослідженні будемо використовувати також поняття, визначення яких надано в галузі знань «Публічне управління та адміністрування», а саме: «інституціональне середовище» [328, с. 63]; «інституціональний розвиток» [328, с. 63]; «інституціональна матриця» [328, с. 63]; «інституційна пастка» [328, с. 62]; «інституційна пам'ять в публічному управлінні» [328, с. 61-62]; «механізми публічного управління» [328, с. 87]; «механізм публічного управління системою забезпечення національної безпеки» [328, с. 86-87]; «механізм забезпечення національної безпеки» [328, с. 87]; «публічна політика забезпечення національної безпеки» [328, с. 139].

У нашому дослідженні будемо використовувати поняття, визначення яких надано в галузі знань «Державне управління»: «інституціоналізація в державному управлінні» [85, с. 284]; «реформа» [85, с. 619]; «державно-управлінські реформи» [142, с. 30]; «адміністративна реформа» [142, с. 41]; «адміністративно-правова реформа» – це зміни правової бази державного управління з відповідним підпорядкуванням її завдань адміністративній реформі [142, с. 45]; «механізми реалізації адміністративної реформи» [328, с. 97–98]; різновиди мети державно-управлінських реформ – «модифікація» [142, с. 35]; «трансформація» [142, с. 35-36]; «модернізація» [142, с. 35-36].

До третього рівня категорійної сітки теорії проектно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ входять специфічні поняття, що відтворюють організацію управління розвитком системи забезпечення державної безпеки. Для потреб нашого дослідження будемо використовувати поняття, визначення яких надано в галузі знань «Державне управління»: «проект» [85, с. 594]; «проектування в державному управлінні» [85, с. 594]; «програма» [85, с. 588]; «управління проектами» [85, с. 728]. Також будемо використовувати поняття, визначення яких надано в галузі знань «Публічне управління та адміністрування», а саме: «принципи побудови інноваційної діяльності системи органів публічної влади» [328, с. 132]; «проектний менеджмент у публічному управлінні» [328, с. 155].

В. Абрамов в монографії «Духовність суспільства: методологія системного вивчення» під управлінням розвитком пропонує розуміти проведення потактового варіювання параметрів або структури системи або інформаційного забезпечення її функціонування [4, с.145, 203]. При цьому він акцентує увагу на дотриманні таких принципів наукового дослідження і проектування систем, а саме: принципу ієрархічності пізнання і цілісності системи [4, с.146].

Враховуючи напрацювання В. Абрамова, для потреб нашого дослідження сформулюємо визначення поняття «проектно-орієнтоване управління розвитком системи забезпечення державної безпеки. Під останнім пропонуємо розуміти функціонування в реальному часі комплексного підходу, який охоплює собою структурно-функціональний, інституціональний та системно-діяльнісний підходи і орієнтує проєктувальників на розробку перспективної моделі згаданої системи і координацію дій, необхідних для впровадження цієї моделі в державно-управлінську практику забезпечення державної безпеки.

Враховуючи напрацювання М. Шевченка [459] уточнимо поняття, що описують процес конструювання СЗДБ:

«політико-правове конструювання системи забезпечення державної безпеки» – це розробка нормативно-правової бази в галузі державної безпеки з використанням формули безпекотворення: «цінності → ідеологія → політика = безпека», що розкриває механізм формування парадигми національної безпеки [329, с. 220-221]. Остання відображає стійку кореляцію між режимом політичної системи (тоталітарна, авторитарна і демократична держави), ідеологією і пріоритетами політики національної безпеки «людина – суспільство – держава»;

«структурно-функціональне конструювання системи забезпечення державної безпеки» – це створення нових елементів, структур, зв'язків і функцій системи забезпечення державної безпеки;

«просторове та часове конструювання системи забезпечення державної безпеки» – розміщення новостворених елементів, структур, механізмів забезпечення державної безпеки у своєму типі безпекового простору та соціальному часі;

«організаційне конструювання системи забезпечення державної безпеки» – це формування алгоритмів функціонування системи забезпечення державної безпеки, а також підготовки відповідного профілю фахівців;

«операційно-діяльнісне конструювання системи забезпечення державної безпеки» – це розробка правил і принципів діяльності у сфері забезпечення державної безпеки.

Отже, визначені нами категорії та поняття проблематики розвитку СЗДБ України характеризують процес управління розвитком згаданої системи як багатогранне ціле, яке узятє в зрізі змін структури, зв'язків і функцій цієї системи, що здійснюються під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів.

1.3. Парадигмальні засади проєктно-орієнтованого управління розвитком системи забезпечення державної безпеки

Термін «проєктно-орієнтоване управління розвитком системи забезпечення державної безпеки» розуміється як практична моделююча, проєктуюча, конструююча і організаційно-управлінська дія держави у сфері розвитку системи забезпечення державної безпеки в цілях набуття нею організаційної стійкості та спроможності до реактивного і проактивного реагування на загрози державній безпеці. Тобто, управління розвитком системи забезпечення державної безпеки характеризується мультипарадигмізмом. В науковому дискурсі державного управління виокремлено такі парадигми, а саме: інституційну, діяльнісну, нормативно-правову, сцієнтичну, системну, інструментальну, інноваційну, патерналістську, ліберальну [80].

У дослідженні використовуються такі основні парадигми, а саме: сцієнтичну парадигму [80], інституційно-цивілізаційну парадигму [361; 474], інституціональну парадигму [7; 474, с. 237–242], системно-діяльнісну парадигму [474, с. 58-85], проєктну парадигму [406-408].

В рамках сцієнтичної парадигми [80; 155] державне управління розглядається як специфічна галузь наукового знання, що реалізується в державно-управлінській практиці. Є сенс зауважити, що міждержавне і геополітичне протиборство, розвідувально-підбивна діяльність іноземних спецслужб в науковій літературі [8-11; 25; 71; 90; 91; 160-167; 173-176; 181; 191; 192; 240; 255-257; 445; 446; 449-453; 457; 460; 464; 467; 468] представлено в рамках «природно-штучного підходу», яким передбачено застосування у вказаних видах протиборства наукових законів, закономірностей війни і геополітики, дипломатично-стратегічної і воєнно-політичної діяльності національних еліт, яка знаходить своє вираження у проєктуванні її політичної волі, що має на меті встановлення іншого

порядку» [211, с. 76], а також у інсайтах зловісної інтелектуальної переваги, що розробляються, апробовуються і застосовуються у практиці міждержавного протиборства [211, с. 113].

На наше переконання сцієнтичну парадигму управлінської діяльності у сфері забезпечення державної безпеки можна репрезентувати наступним чином: інформація → знання → ресурси → ідеї → моделі → експертні оцінки → рішення → дії → результати.

Зокрема, в науковому дискурсі державного управління при теоретичному моделюванні адміністративно-політичних процесів представлено три методологічні підходи [416, с. 67-73]:

іконографічний (описовий), в рамках якого досліджуються не самі явища, а систематизована сукупність інформації про згадані явища, в нашому випадку це явища управління розвитком системи забезпечення державної безпеки;

об'єктивістський, в рамках якого досліджуються закони або тренди суспільного розвитку, суб'єктно-об'єктні взаємозалежності в управлінській діяльності, в нашому випадку це закони або закономірності розвитку системи забезпечення державної безпеки, а також суб'єктно-об'єктні взаємозалежності в управлінні розвитком цієї системою;

герменевтичний, в рамках якого здійснюється контекстна інтерпретація виявлених трендів суспільного розвитку, в нашому випадку це контекстна інтерпретація трендів розвитку системи забезпечення державної безпеки.

Вітчизняний дослідник С. Кравченко виокремив принцип міждисциплінарного наукового забезпечення державно-управлінських реформ. На його думку цей принцип «... передбачає підготовку державно-управлінських реформ на основі результатів програмно-організованих та міждисциплінарних фундаментальних і прикладних досліджень із залученням учених з багатьох галузей науки, передусім державного управління, політичних і юридичних наук» [142, с. 71].

В рамках сциєнтичної парадигми в п. 1.2. нашого дослідження вивчено категоріально-понятійний апарат проблематики та побудовано категоріальну модель публічного управління та адміністрування у сфері державної безпеки, яка міститиме три рівні категоріальної сітки теорії публічного управління і адміністрування, а саме: світоглядний, процесний та організаційний рівні.

Також в рамках цієї парадигми із використання об'єктивістського підходу нами в другому розділі дослідження аналізуються закони та закономірності розвитку системи забезпечення державної безпеки, суб'єктно-об'єктні взаємозалежності в управлінні розвитком цією системою. Із використанням герменевтичного підходу нами здійснено контекстну інтерпретацію трендів розвитку системи забезпечення державної безпеки.

Інституційно-цивілізаційна парадигма дасть можливість вивчити соціально-правові інститути системи національної безпеки в діяльнісно-еволюційному, цивілізаційному та синергетичному науковому контексті, а також феномен суспільної свідомості в умовах зміни парадигм цивілізації, національної безпеки та трансформацій безпекового середовища [92; 361; 474, с. 85-96].

В рамках інституційно-цивілізаційної парадигми нами в другому розділі дослідження узагальнено та систематизовано зарубіжний та вітчизняний досвід забезпечення державної безпеки в діяльнісно-еволюційному, цивілізаційному та синергетичному науковому контексті з урахування трансформацій безпекового середовища

Використання інституціональної парадигми уможливить проаналізувати:

а) державне управління розвитком СЗДБ та публічне управління розвитком згаданої системи як соціальні інститути;

б) інституціональне середовище державної безпеки;

в) інституціональний розвиток СЗДБ.

Зауважимо, що в нашій дослідницькій стратегії в рамках

інституціональної парадигми використовується інституціональний підхід, оскільки управління розвитком СЗДБ неможливо розглянути поза контекстом інституціонального середовища, інститутів та інституцій, які його здійснюють.

Зауважимо, що під інститутами розуміють розроблені людьми формальні правила (закони) і неформальні обмеження (договори, кодекси поведінки), які слугують примусовим чинником поведінки людей [415, с. 162]. Соціальні інститути представляють собою дворівневу систему: перший рівень – це ціннісно-нормативна модель, що включає в себе приписи, уявлення; другий рівень – це модель поведінки, яка задана певними політико-ідеологічними і відповідними управлінськими чи політичними організаціями [415, с. 165-166].

З'ясуємо сутність інститутів державного управління розвитком СЗДБ та публічного управління розвитком згаданої системи, а також інституціонального середовища державної безпеки та інституціонального розвитку СЗДБ.

В науковій та енциклопедичній літературі [2; 44; 68; 85-87; 92; 96; 124; 189; 196; 197; 205; 206; 224; 355; 360; 362; 363; 365; 414; 471; 474] державне управління трактується як система суб'єктно-об'єктних взаємодій:

1) в широкому значенні: держава як суб'єкт управління → взаємодія (підсистема прямих і зворотних зв'язків) → суспільна система (підсистема компонентів суспільства, якими управляє держава);

2) у вузькому значенні: суб'єкт управління → взаємодія → об'єкт управління, де перевага належить суб'єкту управління, тобто державі.

Визначальною домінантою елементів державного управління є його суспільно-політична природа. Саме вона впливає на елементи державного управління (цілі, функції, організацію тощо) як на пряму, надаючи їм формаційні якості, такі опосередковано, через внутрішні взаємозалежності самих елементів. В наслідок цього формується «каркас» державного

управління, який можна репрезентувати схемою: суспільно-політична природа державного управління → цілі державного управління → функції державного управління → процес державного управління → «принципи державного управління».

Є сенс зауважити, що принципи державного управління взяті в лапки, оскільки вони на відміну від інших елементів державного управління, є відображенням наукових положень, які ґрунтуються на наукових законах і закономірностях державного управління.

Наведену схему можна назвати статичною, її необхідно вміти вибудувувати і удосконалювати, правильно розміщувати елементи по горизонталі і вертикалі, змістовно, а не формально поєднувати між собою.

Наразі система державного управління перебуває в кризі, яка характеризується:

домінуванням ціннісного хаосу та відсутність державницького мислення у професійній свідомості державних чиновників, відсутність відповідальності за помилки та злочини в державному управлінні [407, с. 12];

домінуванням авторитарної системи державної влади і управління, що призвело до утворення квазідемократичної держави, яка не має перспектив розвитку [186];

інституційною неспроможністю реактивного і проактивного реагування на загрози національній безпеці й, зокрема, у сфері державної безпеки [19; 59; 93; 98; 122; 191-193; 208-210; 350; 351; 359; 367; 369; 468; 469].

Зокрема, професор Ю. Сурмін пропонує наступні напрями зміни державного управління в умовах системної кризи українського суспільства:

перехід від функціонального управління до управління суспільним і державним розвитком та управління реформами;

модернізація державного управління у відповідності із запитами громадян і досягненням світової та європейської цивілізації;

європеїзація державного управління;
 розробка і реалізація науково обґрунтованої ресурсної політики;
 трансформація державного управління шляхом впровадження принципів партисипаторного управління [407].

Вітчизняна дослідниця О. Михайловська вказує на взаємозв'язок таких основних категорій системи управління, як:

адміністрування – організаційно-розпорядчий метод менеджменту;
 державне управління – державно-владний вплив на суспільну життєдіяльність людей;

публічне управління – можливість залучення для управління широких верств населення;

управління – процес впливу суб'єкту управління на об'єкт управління [201, с. 13].

На думку О. Михайловської дієве публічне управління можливе за умов «взаємодії всіх його складових елементів, які при поєднанні власних цілей та здійсненні відповідних координаційних впливів формували, накопичували та використовували потенціал такої взаємодії на шляху досягнення громадського прогресу [201, с. 13].

Вітчизняний дослідник О. Оболенський пропонує наступну модель публічного управління: актуалізація інтересу або проблеми → усвідомлення проблеми суб'єктом громадянського суспільства → формування публічної політики → легітимізація публічної політики = формування на її основі державної політики (програми / проекту) → реалізація державної політики (програми / проекту) → моніторинг і контроль за реалізацією державної політики (програми / проекту) → публічний аудит публічного управління суб'єктами публічної сфери та громадянського суспільства [220, с. 6].

Враховуючи вище викладене, сутність інституту державного управління розвитком системи забезпечення державної безпеки пропонуємо

визначити як ціннісно-нормативні засади цілеспрямованого державно-владного впливу на процес якісного перетворення субстрату, структури, зв'язків і функцій системи забезпечення державної безпеки з метою набуття нею стійкості та спроможності до реактивного та проактивного реагування на потенційні та реальні загрози у цій сфері.

Сутність інституту публічного управління розвитком системи забезпечення державної безпеки пропонуємо визначити як ціннісно-нормативні засади цілеспрямованого впливу з боку держави та суспільних інституцій на процес якісного перетворення субстрату, структури, зв'язків і функцій системи забезпечення державної безпеки з метою набуття нею стійкості та спроможності до реактивного та проактивного реагування на потенційні та реальні загрози у цій сфері.

В [7] зазначено, що інституціональне середовище СЗНБ є основою формування її структури, водночас компоненти цього середовища відображають найважливіші напрями процесів інституціалізації у сфері національної безпеки.

В [474, с. 237–242] визначено основні компоненти інституціонального середовища СЗНБ:

1) нормативно-правовий компоненти функціональне призначення якого полягає у правовому регулюванні відносин і взаємодій у сфері забезпечення національної безпеки, визначення пріоритетів, цілей і напрямів політики у цій сфері, а також структуризація самого інституціонального середовища у цій сфері;

2) організаційний компонент визначається нормативно-правовими засадами національної безпеки і має форму інституцій (органів) публічної влади, які згідно своїх компетенцій здійснюють забезпечення національної безпеки. Згадані інституції публічної влади виконують функції:

а) законодавче регулювання відносин та взаємодії між суб'єктами забезпечення національної безпеки;

б) організаційно-управлінська діяльність органів публічної влади з питань забезпечення національної безпеки;

в) діяльність органів судової влади щодо дотримання норм національної безпеки у діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки.

Зауважимо, що реалізація наведених вище цих функцій створює засади вибудовування інституційної структури системи забезпечення національної безпеки, а також формування зв'язків та визначення принципів їх взаємодії;

3) самоорганізаційний компонент передбачає інституалізацію партисипаторної взаємодії в системі забезпечення національної безпеки між органами публічної влади та інституціями громадянського суспільства (профспілки та їх об'єднання, творчі спілки, асоціації, організації роботодавців, недержавні ЗМІ та ін.);

4) соціально-культурний компонент, що структурно охоплює культуру безпеки, інформаційну та організаційну культуру в державному управлінні національною безпекою;

5) когнітивний компонент, що структурно включає в себе систему наукових знань у сфері державного управління, публічного управління, національної безпеки.

Використовуючи наведену структуру інституціонального середовища забезпечення національної безпеки здійснимо оцінку інституалізації відповідних компонентів в СЗДБ України, а також проаналізуємо її інституціональний розвиток в контексті трансформацій безпекового середовища, які докладно викладені в [174; 467].

Системно-діяльнісна парадигма [474, с. 58-85], дасть можливість нам розробити методологію інституційних практики управління розвитком СЗДБ. У межах цієї парадигми згадані інституційні практики будуть досліджуватися крізь призму взаємозумовленості і взаємозв'язку управління як системи знань та способів організації і побудови практичної діяльності. В рамках цієї парадигми, використовуючи напрацювання вітчизняних

дослідників [45; 228; 358; 390; 404; 458; 469], сконструюємо онтологічну модель державного управління розвитком системи забезпечення державної безпеки, що в подальшому уможливить здійснити проектування та конструювання згаданої системи.

Варто зазначити, що в рамках системно-діяльнісної парадигми логіка управлінської діяльності розвитком системи забезпечення державної безпеки передбачає реалізацію наступних кроків [474, с. 70]: рефлексивний аналіз ситуації, яка склалася за результатами діяльності у сфері забезпечення державної безпеки → виявлення причин появи ризиків інституційної неспроможності системи забезпечення державної безпеки → формулювання проблеми розвитку спроможностей системи забезпечення державної безпеки → пропозиції шляхів її розв'язання → нормування / проектування / конструювання системи забезпечення державної безпеки.

Вітчизняний дослідник В. Горлинський дослідивши детермінаційні зв'язки системи безпеки акцентує увагу на сприйнятті зміни функцій системи безпеки, її структури як «фазового переходу» системи, що, як правило, сприймається як криза соціальної системи [65, с. 77-78]. Професор Г. Ситник також розлого висвітлює питання кризових ситуацій соціального характеру, а також особливості стратегічного планування у сфері національної безпеки в умовах кризи [364].

На підставі вищевикладеного пропонуємо авторську онтологічну модель державного управління розвитком СЗДБ, яка містить 4 стадії:

I стадія: оцінка існуючого стану СЗДБ безпеки як системно-кризового;

II стадія: діагностика СЗДБ, тобто об'єктивна характеристика причин появи ризиків інституційної неспроможності СЗДБ, визначення майбутнього стану цієї системи, можливостей і шляхів виходу із кризової ситуації;

III стадія: проектування СЗДБ в контексті вимог динамічного безпекового середовища щодо реактивного та проактивного реагування на загрози державній безпеці.

IV стадія: конструювання СЗДБ.

Використовуючи наукову та навчальну літературу з питань проєктної парадигми управлінської діяльності [151; 197; 391; 406-408] виокремимо етапи управлінського циклу проєктної діяльності у сфері розвитку системи забезпечення державної безпеки можна віднести:

I. Дискриптивно-діагностичний етап, що структурно включає в себе:

1. Пошуково-прогнозну діяльність, яка пов'язана із створенням науково обґрунтованого уявлення про наявні тенденції розвитку системи забезпечення державної безпеки, про майбутній її стан, який може настати за умов не прийняття відповідних управлінських рішень. Ця діяльність також включає в себе виявлення перспективних проблем забезпечення державної безпеки, а також діагностику керованості виявлених тенденцій, що породжують вказані проблеми [211, с. 112].

2. Нормативно-прогнозну діяльність, яка пов'язана із розробкою перспективної моделі СЗДБ, формуванням перспективних національних цілей у сфері забезпечення державної безпеки, що ґрунтується на врахуванні законів і закономірностей у сфері безпеки і розвитку, а також прогнозуванням ситуації її розпаду, тобто в критичних умовах.

Зокрема в [61, с. 42-45] розкрито закони взаємозв'язку безпеки (захисту) і розвитку суспільства, а також закон гомеостазу держави:

перший закон суспільного розвитку – це закон постійного прискорення соціального розвитку людини (розвитку потреб та інтересів людини) в контексті розвитку суспільства, як системи;

другий закон – це обумовленість розвитку потреб та інтересів людини і суспільства рівнем розвитку культури, освіти та науки;

третій закон – сталість і безпека суспільного розвитку визначаються рівнем узгодженості інтересів особистості, суспільства і держави.

Аналіз зазначених законів дозволяє констатувати, що основою соціального миру і безпеки держави є соціальний діалог в конкретному

суспільстві та партисипаторна взаємодія з питань національної безпеки.

Закон гомеостазу держави має таке формулювання: кожна держава, по-різному реагує на дестабілізуючі впливи середовища і водночас має свої граничні умови існування та динамічної стійкості, що визначає стан рівноваги або цілеспрямованого розвитку організаційно-управлінської системи держави [61, с. 43]. Тобто, суть закону полягає у підтримці суттєво важливих для збереження конкретної організаційної системи параметрів у допустимих межах. Наприклад, вітчизняний дослідник Г. Пастернак-Таранушенко увів в науковий дискурс поняття «коефіцієнт спокою в державі», який є вимірювачем відповідності дії держави з метою збереження її суверенітету та державності діям зовнішніх та внутрішніх загроз безпеці [236, с. 59]. Також у вітчизняному науковому дискурсі використовуються поняття «поріг чутливості», «поріг вразливості», «поріг розпаду», «стан спокою» [74].

Є сенс зауважити, розробка перспективної моделі СЗДБ передбачає урахування майбутнього безпекового середовища [91; 176] та вимоги динамічного безпекового середовища щодо своєчасного і адекватного реагування на загрози державній безпеці [250; 351; 210; 449-453]. При цьому, зміст проектування СЗДБ в рамках структурно-функціонального підходу полягає у визначенні місії, функцій і завдань системи та розробленні механізмів реалізації місії і відповідних функцій згаданої системи [466].

II. Прескриптивний (імперативний) етап містить:

3. Прогнозно-проектну діяльність, яка пов'язана із виявленням альтернативних варіантів управлінських рішень перспективних соціально значимих проблем забезпечення державної безпеки із оцінкою наявних резервів, які є необхідними для подолання назріваючих проблемних ситуацій, з орієнтацією на досягнення цілей забезпечення державної безпеки, визначених у нормативному прогнозі. Наприклад, професор Г. Ситник акцентує увагу на існуванні інтервалів раціонального співвідношення

національних ресурсів, які можуть бути виділенні для створення і належного функціонування сектору безпеки: за мирних умов – це щорічне виділення не більше ніж 25% ВВП, за умов воєнного часу – це не більше ніж 40% ВВП [86, с. 518]. Проте, як слушно зазначає Е. Люттвак «ліміт політичного виживання» досить гнучкий і залежить від психологічних, історичних та соціальних чинників, від ефективності системи державної безпеки і державної пропаганди [174, с. 170].

III. Етап національного програмування включає в себе:

4. Програмно-планову діяльність, де національної програма розвитку СЗДБ представляє собою комплекс політичних, правових, організаційно-управлінських, науково-дослідних та інших заходів, які спрямовані на досягнення конкретних цілей розвитку вказаної системи в довгостроковій перспективі.

Обґрунтованість цього етапу управлінського циклу проєктної діяльності у сфері розвитку СЗДБ, його науковість і реалістичність залежить від того, в якій мірі він ґрунтується на спрогнозованій проєктній моделі розвитку системи забезпечення державної безпеки, на конкретизованих у ресурсному відношенні відповідно до нормативних прогнозів зразків рішень щодо розв'язання перспективних проблем забезпечення державної безпеки. При відсутності такого обґрунтування національні програми і плани розвитку системи забезпечення державної безпеки є безперспективними в науково-практичному аспекті управління розвитком згаданої системи.

З метою уникнення низького рівня наукового обґрунтування національної програми розвитку СЗДБ необхідно розробити насамперед наукову концепцію розвитку вказаної системи, що розроблено нами в третьому розділі дисертаційного дослідження.

5. Впровадження національної програми розвитку СЗДБ – це конструювання вказаної системи (впровадження перспективної моделі в публічно-управлінську практику у відповідній сфері).

Зауважимо, що зміст конструювання полягає у політико-правовому, структурно-функціональному, просторовому, часовому, організаційному, операційно-діяльнісному конструюванні [171; 222; 459].

IV. Етап моніторингу виконання програми включає в себе:

6. Контрольно-корекційну діяльність, яка передбачає узагальнення і аналіз результатів виконання національної програми розвитку СЗДБ і корегування цілей вказаної програми.

Отже, в даному підрозділі нами визначено парадигмальні засади розвитку системи забезпечення державної безпеки. Для виконання завдань нашого дослідження використовуються парадигми публічного управління: сцієнтичну, інституційно-цивілізаційну, інституціональну, системно-діяльнісну та проєктну парадигми.

Також нами в підрозділі запропоновано авторську онтологічну модель державного управління розвитком СЗДБ, а також виокремимо етапи управлінського циклу проєктної діяльності у сфері розвитку СЗДБ.

Висновки до першого розділу

1. Аналіз ступеню наукової розробки проблеми розвитку СЗДБ України за період ХХ-ХХІ століття свідчать про їх обмеженість напрямами досліджень щодо:

теоретичних і правових основ державної безпеки та формулювання її концептів для України;

теорії національної безпеки та розвитку системи її забезпечення, у рамках якої проблеми державної безпеки розглядаються опосередковано, у комплексі з іншими безпековими сферами;

нагальних проблем розвитку сектору безпеки і оборони України.

В окремих працях вітчизняних науковців досліджено системоутворюючі компоненти, характеристики та механізми забезпечення національної безпеки України, у т.ч. її складових підсистем у сферах воєнної,

політичної, соціальної, інформаційної, економічної безпеки тощо. Разом з тим, необхідно констатувати, що сьогодні обмаль праць в яких би розглядалися питання розбудови та розвитку саме СЗДБ як складової СЗНБ України.

Тому, актуалізується потреба в науковій розробці організаційно-правових підходів до розбудови СЗДБ України як складової підсистеми СЗНБ України, які повинні визначати:

а) місію, функції, завдання, організаційно-правові механізми забезпечення державної безпеки України;

б) основоположні організаційно-правові засади розбудови СЗДБ України та її підсистем:

моніторингу, аналізу і оцінки ризиків та загроз у сфері державної безпеки України;

профілактики та протидії загрозам державній безпеці України;

державно-приватного партнерства у сфері забезпечення державної безпеки;

розвитку спроможностей СЗДБ, її інституційного забезпечення.

Цей напрям наукових досліджень представляє дослідницьку прогалину, яка залишається невирішеною.

2. Для вивчення категорійно-понятійного апарату проблема забезпечення державної безпеки в галузі знань «Публічне управління та адміністрування» розроблено категоріальну моделі проектно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ, яка міститиме три рівні категоріальної сітки теорії публічного управління і адміністрування, а саме: світоглядний, процесний та організаційний рівні.

До першого рівня категоріальної сітки теорії проектно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ (світоглядний рівень) входять:

1) основоположна категорія: «держава»; 2) базові категорії: «безпека», «розвиток»; 3) вихідні, відправні категорії: «національна безпека», «безпека

держави», «державна безпека»; 4) опорні, фундаментальні категорії: «державний суверенітет», «незалежність держави», «конституційний лад», «територіальна цілісність», «інформаційний суверенітет держави», «цифровий суверенітет», «економічний суверенітет», «конституційний лад»; 5) ключові категорії: «державне управління», «публічне управління», «державне управління національною безпекою», «публічне управління національною безпекою», «виклик національній безпеці», «загроза національній безпеці», «загрози державній безпеці», «забезпечення державної безпеки», «забезпечення безпеки державної таємниці та службової інформації», «об'єкти забезпечення державної безпеки», «суб'єкти забезпечення державної безпеки», «суб'єкти розвідувально-підривної діяльності», «інформаційна безпека», «контррозвідувальний режим», «загрози гібридного типу», «організаційна стійкість», «кризова ситуація», «система державної безпеки», «система забезпечення державної безпеки», «організаційна безпека державно-управлінського простору».

До другого рівня категорійної сітки теорії проектно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ (процесний рівень) входять специфічні категорії і поняття, що відображають процеси розвитку системи забезпечення державної безпеки: «розвиток системи», «інституціоналізація в державному управлінні», «інституціональне середовище», «інституціональний розвиток», «інституціональна матриця», «інституційна пастка», «інституційна пам'ять в публічному управлінні», «механізми публічного управління», «механізм публічного управління системою забезпечення національної безпеки», «механізм забезпечення національної безпеки», «реформа», «державно-управлінська реформа», «адміністративна реформа», «адміністративно-правова реформа», «механізми реалізації адміністративної реформи», різновиди мети державно-управлінських реформ – «модифікація», «модернізація», «трансформація».

До третього рівня категоріальної сітки теорії проектно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ (організаційний рівень) входять специфічні поняття, що відтворюють організацію управління розвитком системи забезпечення державної безпеки: «проект»; «проекткування в державному управлінні»; «програма»; «управління проектами»; «принципи побудови інноваційної діяльності системи органів публічної влади»; «проектний менеджмент у публічному управлінні»; «проектно-орієнтоване управління розвитком системи забезпечення державної безпеки»; «політико-правове конструювання системи забезпечення державної безпеки»; «структурно-функціональне конструювання системи забезпечення державної безпеки»; «просторове та часове конструювання системи забезпечення державної безпеки»; «організаційне конструювання системи забезпечення державної безпеки»; «операційно-діяльнісне конструювання системи забезпечення державної безпеки».

Визначені нами категорії та поняття проблематики розвитку СЗДБ України характеризують процес управління розвитком згаданої системи як багатогранне ціле, яке узятє в зрізі змін структури, зв'язків і функцій цієї системи, що здійснюються під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів.

3. В розділі визначено парадигмальні засади розвитку СЗДБ, а саме: сцієнтичну, інституційно-цивілізаційну, інституціональну, системно-діяльнісну та проектну парадигми публічного управління.

Також в розділі:

1) запропоновано авторську онтологічну модель державного управління розвитком СЗДБ, яка містить 4 стадії:

I стадія: оцінка існуючого стану СЗДБ як системно-кризового;

II стадія: діагностика СЗДБ;

III стадія: проектування СЗДБ в контексті вимог динамічного безпекового середовища щодо реактивного та проактивного реагування на загрози державній безпеці;

IV стадія: конструювання СЗДБ;

2) виокремимо 4 етапи управлінського циклу проєктної діяльності у сфері розвитку СЗДБ:

I. Дискриптивно-діагностичний етап, що структурно включає в себе:

1. Пошуково-прогнозу діяльність, яка пов'язана із створенням науково обґрунтованого уявлення про наявні тенденції розвитку СЗДБ, про майбутній її стан, який може настати за умов не прийняття відповідних управлінських рішень.

2. Нормативно-прогнозу діяльність, яка пов'язана із розробкою перспективної моделі СЗДБ, формуванням перспективних національних цілей у сфері забезпечення державної безпеки, що ґрунтується на врахуванні законів і закономірностей у сфері безпеки і розвитку, а також прогнозуванням ситуації її розпаду, тобто в критичних умовах.

II. Прескриптивний (імперативний) етап, що містить:

3. Прогнозно-проєктну діяльність, яка пов'язана із виявленням альтернативних варіантів управлінських рішень перспективних соціально значущих проблем забезпечення державної безпеки із оцінкою наявних резервів, які є необхідними для подолання назріваючих проблемних ситуацій, з орієнтацією на досягнення цілей забезпечення державної безпеки, визначених у нормативному прогнозі.

III. Етап національного програмування включає в себе:

4. Програмно-планову діяльність, де національної програма розвитку СЗДБ представляє собою комплекс політичних, правових, організаційно-управлінських, науково-дослідних та інших заходів, які спрямовані на досягнення конкретних цілей розвитку вказаної системи в довгостроковій перспективі.

5. Впровадження національної програми розвитку СЗДБ – це конструювання вказаної системи (впровадження перспективної моделі в публічно-управлінську практику у відповідній сфері).

IV. Етап моніторингу виконання програми включає в себе:

6. Контрольно-корекційну діяльність, яка передбачає узагальнення і аналіз результатів виконання національної програми розвитку СЗДБ і корегування цілей вказаної програми.

Основні наукові результати розділу опубліковані в працях [99; 101].

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ

2.1. Сучасні тренди проєктно-орієнтованого управління розвитком систем забезпечення державної безпеки в країнах-членах ЄС і НАТО: уроки для України

Політика забезпечення державної безпеки країн-членів ЄС та НАТО формується в рамках наукової парадигми глобального розвитку людства, яка обґрунтовує становлення нового міжнародного порядку та глобальні трансформації, однією з яких є «розмиття» державного суверенітету сучасних національних держав [55; 56; 218]. На думку Р. Ульмана та Б. Бузана до зазначеного додається розвиток світової демократії, що визначає як пріоритет забезпечення безпеки людини, що є основою ліберальної парадигми безпеки [200; 476; 499].

Ліберальна парадигма безпеки широко розкрита у Договорі про утворення Європейського Союзу (Маастрихтський договір) від 07.02.1992 року. Цей підхід також реалізується у рамках Спільної зовнішньої і безпекової політики ЄС (СЗБП) та її складової Спільної політики безпеки і оборони (СПБО) [219], що ґрунтується на спільних цінностях країн-членів ЄС та полягає у пріоритетності безпеки громадян і захисту їх інтересів, поваги до прав людини і основоположних свобод, верховенства права, зростання рівня добробуту, соціальної справедливості і рівності у європейському суспільстві тощо. Тому з урахуванням аналізу положень Маастрихтського договору, доречно мати на увазі, що в основі СЗБП, передусім, закладено цілі забезпечення безпеки сталого розвитку держав-

членів ЄС і їх стійкості до загроз у політичній, економічній, соціальній, гуманітарній та інших сферах життєдіяльності зазначених країн, а також, у цілому ЄС. Тобто. держави ЄС частково делегують свої повноваження у сфері безпеки на наднаціональний рівень, а сам ЄС забезпечує свою безпеку передусім через концепт розвитку могутності ЄС та його стійкості до зовнішніх і внутрішніх загроз різного характеру [183, с.18-24; 420; 443].

У свою чергу, Спільна політика безпеки і оборони ЄС є лише складовою частиною СЗПБ, яка доповнена воєнно-політичною взаємодією Євросоюзу з НАТО. СЗПБ реалізується стосовно України (та інших держав-партнерів ЄС у Східній Європі) взаємодоповнено з Європейською політикою сусідства шляхом застосування зовнішньополітичного механізму “Східне партнерство”, як інструменту забезпечення стабільності і безпеки країн ЄС від трансграничних загроз. В основі зазначеного європейського підходу закладена концепція зовнішньої політики “м’якої сили”, що зорієнтована на стимулювання стабілізуючих (політичних, економічних, соціальних, ідеологічних та інших) трансформацій у сусідніх державах та регіонах, що межують з ЄС. Метою зазначеної політики є формування «зони безпеки» навколо кордонів ЄС, яка поширюється на союзні держави Східної Європи. Функціональними цілями “Східного партнерства” є спільне подолання загроз безпеці ЄС та її регіональних союзників, вирішення конфліктних ситуацій, а також економічна співпраця [183, с.18-24; 420; 443].

СЗБП фактично є основоположною системоутворюючою організаційно-правовою концепцією колективної безпеки держав-членів ЄС, реалізація якої також потребує відповідної системи забезпечення, тому відповідно існує у практичній площині. Разом з тим, ЄС (як і НАТО) є також складною системоутворювальною наднаціональною організацією, яка діє на основі принципів досягнення взаємного консенсусу і солідарності, дотримання субсидіарності і пропорційності, проведення взаємних консультацій між державами. У зв’язку з цим, особливості реалізації спільної

безпекової політики ЄС також відрізняються від класичних підходів забезпечення безпеки держави, які ґрунтуються на парадигмі захисту, і водночас має переважно міжнародно-дипломатичний і консультативно-дорадчий характер.

Місією СЗБП і СПБО є проактивне та реактивне реагування на загрози колективній безпеці. При цьому, якщо реактивне реагування на виявлені загрози колективній безпеці передбачають класичні заходи протидії загрозам, то проактивне реагування на загрози передбачає здійснення стратегічного впливу на агресивне зовнішнє і внутрішнє середовище з метою профілактики та запобігання загроз безпеці розвитку ЄС. Зокрема, в рамках реалізації СЗБП і СПБО здійснюється стратегічне управління у сфері колективної безпеки ЄС, що передбачає систему заходів:

- визначення стратегічних інтересів ЄС та спільних стратегічних цілей у сфері безпеки, орієнтири та напрями політики безпеки держав Євросоюзу;

- стратегічне планування у сфері колективної безпеки;

- функціонування системи моніторингу, аналізу і прогнозування загроз колективній безпеці;

- політико-правове і організаційне конструювання механізмів забезпечення колективної безпеки, що регламентують діяльність ЄС у рамках реалізації СЗБП і СПБО;

- координація, обмін інформацією та взаємні консультації на рівні Європейської Ради та інших інституцій;

- своєчасне і адекватне реагування на потенційні загрози із залученням сил сектору безпеки і оборони;

- матеріальне і фінансове забезпечення політики безпеки.

Стратегічне управління у сфері колективної безпеки ЄС координується на рівні європейських інституцій (Європейська рада, Рада з іноземних справ, Європейська служба зовнішньополітичної діяльності, Союз з іноземних справ і політики безпеки та її верховний представник, Європейське оборонне

агентство тощо) [183, с.18-24; 420; 443]. Організаційно-правові засади вказаної діяльності визначено в таких документах, а саме:

Європейська стратегія безпеки (2003 р.), в якій визначено загрози, цілі та завдання у сфері безпеки та оборони ЄС [443];

Європейську безпекову та оборонну політику, яка спрямована на реалізацію спільних стратегічних цілей держав-членів у сфері безпеки [443];

Північноатлантичний договір (1949 р.). Зокрема, ст. 5 передбачає солідарну відповідь у випадку якщо один із членів НАТО стане жертвою агресії. Однак в результаті трансформаційного процесу, який триває з початку 1990-х років, Альянс поступово нарощує параметри організації колективної безпеки союзних держав від невоєнних загроз. Зокрема, починаючи з Декларації щодо безпеки Альянсу від 2009 року підтверджуються ключові елементи стратегії та принципи НАТО: колективна безпека, стримування, зміцнення контролю над озброєнням, тощо [183, с. 24]. Системна та структурна побудова Північноатлантичного Альянсу концептуально відрізняється від будь якої системи національної (чи державної) безпеки. Причиною цьому є той факт, що для стратегічної місії Альянсу та його завданням і функціям притаманний глобальний наднаціональний характер, а інтеграційний чинник об'єднання значної кількості держав-членів блоку змушує здійснювати часткову децентралізацію управління. НАТО є вельми складним організаційним сисемоутворенням, але це не означає, що воно немає своєї системи забезпечення. НАТО також притаманні такі сисемоутворюючі складові елементи як:

- об'єкти, суб'єкти системи безпеки і оборони;
- стратегічні інтереси і цілі колективної безпеки;
- механізми, інструменти, сили і засоби досягнення цілей;
- нормативно-правова база і концептуальні погляди на забезпечення безпеки і оборони;
- загрози колективній безпеці [183, с. 24-29].

Одночасно кожна держава ЄС та НАТО додатково формує самостійну політику у сфері забезпечення національної безпеки (у т.ч., державної безпеки) з метою захисту національних інтересів від сучасних ризиків, загроз і небезпек. Різниця полягає лише в тому, що у західноєвропейських країнах дотримуються ліберальної парадигми безпеки, в основі якої закладено цінності захисту прав і свобод людини. Тому безпека держави займає вторинне місце в ієрархії цінностей, а відповідно акцент здійснюється на зовнішніх і внутрішніх безпекових вимірах та стійкості держави до загроз різного характеру. Фактично на національному рівні західноєвропейських держав (членів НАТО) здійснюється розвиток національних сил безпеки і оборони відокремлено від Північноатлантичного Альянсу. Але визначена союзними договорами частка таких національних сил країн Європи функціонує як складова загальної системи безпеки і оборони НАТО. Зазначений підхід частково пов'язаний з тим, що сучасні чинники глобальних трансформацій призводять до поступової десуверенізації держав. Тому, переважна більшість країн ЄС і НАТО (передусім, регіонального рівня) занепокоєні проблемою збереження державного суверенітету в контексті тиску більш могутніх акторів міжнародних відносин, а також зростанням ризиків послаблення євроатлантичної солідарності і єдності [55; 56; 134; 183; 219].

Вагоме значення в ЄС та НАТО приділяється організації системи протидії гібридним загрозам. Зокрема, в ЄС була розроблена низка організаційно-правових документів, що регулюють протидію гібридним загрозам, а саме:

Глобальна стратегія ЄС;

Спільний рамковий документ з протидії гібридним загрозам (06.04.2016р.);

Спільна доповідь Європейському парламенту і Європейській Раді з його імплементації (19.07.2017р.);

Оперативний протокол ЄС з протидії гібридним загрозам “EU Playbook” (05.07.2016р.);

Спільний робочий документ “Східне партнерство - 20 очікуваних досягнень до 2020 року: фокусуючись на головних пріоритетах та реальних результатах” (15.12.2016р.);

Доповідь Європейського парламенту “Протидія гібридним загрозам: Співпраця ЄС-НАТО” (березень 2017р.) [52, с. 17-20].

В ЄС (2017 р.) створили Центр аналізу гібридних загроз в рамках Розвідувального і ситуативного центру ЄС Європейської служби зовнішньої дії. Даний Центр систематизує інформацію про гібридні загрози та доводить відомості про них (у т.ч. у формі документу «Гібридний Бюлетень») до інституцій ЄС і країн-членів Євросоюзу. Одночасно, у Фінляндії створено Центр передового досвіду з протидії гібридним загрозам ЄС, який здійснює дослідження гібридних загроз та розробляє механізми ефективної протидії [52, с.17-20].

Наразі для боротьби з гібридними загрозами в інформаційній сфері ЄС: створено Антитерористичний інтернет-центр ЄС і Спеціальну групу “Стратком Схід”. Ключовим завданням групи “Стратком Схід” є протидія пропаганді і забезпечення належного рівня обізнаності суспільства країн ЄС;

схвалено Стратегію кібербезпеки ЄС, Європейський порядок денний безпеки, Директиву з мережевої та інформаційної безпеки;

з метою протидії кіберзагрозам, створено Агентство ЄС із мережевої та інформаційної безпеки та Платформу мережевої та інформаційної безпеки. Остання забезпечує взаємодію наднаціональних і державних органів управління в системі ЄС з громадськими та приватними суб'єктами у кіберпросторі [52, с. 17-20];

з метою захисту критично важливої інфраструктури введена в дію Європейську програму захисту критично важливої інфраструктури, а Європейське оборонне агентство працює над визначенням необхідних

спроможностей захисту.

Розглянемо досвід США щодо проектно-орієнтованого управління розвитком систем забезпечення державної безпеки.

В середині ХХ сторіччя в США розроблено концепцію національної безпеки, що надалі стала основою доктрини державної безпеки США [440, с 67]. У 1947 р. створено РНБ США і прийнято закон “Про національну безпеку” [400, с 67].

На основі Апарату РНБ створено потужну аналітичну структуру, до якої входять різноманітні міжвідомчі і профільні комітети, цільові групи, що забезпечує прийняття стратегічних рішень у сфері національної безпеки. Зокрема, експертно-аналітичні групи при Апараті РНБ США функціонують на постійній основі з метою виконання профільних завдань у сфері національної безпеки [106; 385; 487; 498]. Сфери відповідальності експертно-аналітичних груп розмежовані за регіональним та функціональним принципом реалізації державної політики США [106].

На вимогу Президента, кожен пропозицію РНБ доповнюють фінансовим аналізом, який встановлює зв'язок між національною безпекою та фінансово-ресурсними спроможностями країни [134, с. 28].

Функціонує, також, Рада внутрішньої безпеки США (РВБ) – орган у складі Виконавчого офісу президента США, створений у жовтні 2001 р. з метою надання консультацій главі держави щодо проблем внутрішньої безпеки та боротьби з тероризмом. Постійні члени РВБ: віце-президент; Державний секретар; міністр фінансів; міністр оборони; міністр енергетики; міністр внутрішньої безпеки; Генеральний прокурор; радник президента з національної безпеки; заступник радника президента з національної безпеки, відповідальний за внутрішню безпеку і боротьбу з тероризмом; Постійний представник США в ООН [229].

На федеральному рівні головну роль у системі стратегічного аналізу в сфері міжнародної політики, національної і внутрішньої безпеки відіграють

Розвідувальне співтовариство та Міністерство внутрішньої безпеки США. При цьому, Розвідувальному співтовариству відведено провідну роль в СЗНБ США [134, с. 29].

Розвідувальне співтовариство США представляє собою розгалужену систему розвідувальних, контррозвідувальних і аналітичних органів, зокрема, таких як: Розвідувальне управління міністерства оборони (РУМО); Агентство національної безпеки (АНБ) міністерства оборони; Національне управління військово-космічної розвідки (НУВКР) Міністерства оборони; Національне агентство геопросторової розвідки (НАГР) Міністерства оборони; Центральне розвідувальне управління (ЦРУ); Федеральне бюро розслідувань (ФБР) міністерства юстиції; Розвідувальний відділ Управління боротьби з наркотиками (УБН) міністерства юстиції; Бюро розвідки і досліджень (БРД) Державного департаменту; Розвідувальне управління Берегової охорони (РУБО) Міністерства внутрішньої безпеки; Управління розвідки і аналізу (УРА) Міністерства внутрішньої безпеки; Управління розвідки і контррозвідки (УРКР) Міністерства енергетики; Управління контртерористичної і фінансової розвідки (УКТФР) Міністерства фінансів [233].

Розвідувальне співтовариство США очолює Директор національної розвідки США (ДР), статус якого відповідає рівню федерального міністра [229, с. 6-9].

Міністерство внутрішньої безпеки покликане здійснювати федеративне управління, координацію діяльністю федеральних органів, проводити моніторинг викликів і загроз для внутрішньої безпеки країни, а також забезпечувати адекватне реагування на такі загрози [134, с. 31-32].

Забезпечення діяльності зазначених спеціальних органів США щодо захисту національних інтересів у сфері державної безпеки здійснюється шляхом розробки і реалізації відповідних державних програм, зокрема, до яких можна віднести наступні [233]: Програма забезпечення управлінської

діяльності Апарату Директора національної розвідки; Програма забезпечення діяльності Центрального розвідувального управління США; Програма Державного департаменту передбачає забезпечення функціонування “Бюро розвідки і досліджень” США; Програма міністерства юстиції передбачає забезпечення Федерального бюро розслідувань США; Програма Міністерства внутрішньої безпеки США; Програма міністерства енергетики забезпечує діяльність Управління розвідки і контррозвідки США; Програма міністерства фінансів передбачає виділення коштів в інтересах Управління контртерористичної і фінансової розвідки; Загальна програма військової розвідки; Національна програма геопросторової розвідки; Національна програма військово-космічної розвідки; Об’єднана криптографічна програма; Спеціальна розвідувальна програма.

В Розвідувальному співтоваристві США вважають, що ефективна діяльність розвідувального співтовариства полягає насамперед в об’єднанні зусиль зарубіжної, військової та внутрішньої розвідки в інтересах забезпечення внутрішньої безпеки держави і захисту його інтересів за кордоном [129]. Саме тому одним з головних напрямів стало формування так званого єдиного інформаційного простору в рамках розвідувального співтовариства. Для цього було розроблено систему організаційно-правових і методичних документів, що визначають порядок (інструментарій) взаємодії і організації роботи членів розвідувального співтовариства [129]. Так, у 2005 р. було затверджено “Національну розвідувальну стратегію”. У документі були сформульовані п’ять основних завдань розвідувального співтовариства, в числі яких пошук нових способів розкриття та аналізу загроз національній безпеці, а також забезпечення вищого політичного керівництва країни достовірними і своєчасними даними, необхідними для прийняття рішень [45].

Гострою проблемою перед Розвідспівтовариством було вдосконалення інформаційно-аналітичної діяльності. В рамках підвищення ефективності такої діяльності проведено низку заходів [129]:

1. У взаємодії з Центральним розвідувальним управлінням США розроблена спеціальна база даних розвідувального співтовариства, що отримала найменування “Бібліотека національної розвідки”.

2. У взаємодії з РУМО сформований єдиний аналітичний простір, який здобув найменування A-Space.

3. Сформовано спеціальний інформаційний ресурс Intellipedia, який представляє собою закриту версію всесвітньої електронної бібліотеки Wikipedia.

4. Розроблено матрицю пріоритетів національної розвідки.

5. Реалізується програма Rapid Analytic Support and Expeditionary Response (RASER).

6. Відповідно до програми Summer Hard Problem Program (SHARP) проводяться літні засідання експертів, які залучаються для вирішення найбільш складних проблем, що становлять загрозу національній безпеці США.

7. Сформовано каталог аналітичних ресурсів і довідник “Жовті сторінки”. Каталог аналітичних ресурсів (Analytic Resources Catalog - ARC) являє собою базу даних, що містить відомості про всіх фахівців інформаційно-аналітичних служб відомств розвідувального співтовариства із зазначенням досвіду їх роботи, кваліфікації та знання іноземних мов.

8. Розроблена єдина система підготовки аналітиків, ка має назву “Аналіз 101”.

9. Розроблено щоденний інтернет-збірник (Executive Intelligence Summary - EIS), доступ до якого забезпечує JWICS. Збірник містить систематизовані розвідувальні документи, що готуються усіма відомствами розвідувального співтовариства, які каталогізовані за тематичними питань або географічними регіонами.

10. Затверджені єдині аналітичні стандарти, які призначені для застосування в розробці аналітичних документів всіх відомств

розвідувального співтовариства, що також враховуються при підготовці всіх навчальних програм.

Заслуговує на увагу організаційний підхід у США щодо реалізації стратегічного консалтингу у сферах зовнішньої політики та забезпечення національної безпеки, зокрема, створення системи інформаційно-аналітичних інститутів – “мозкові центри”, “фабрики думок” [474, с. 15-22].

США здійснюють розробку і реалізацію зовнішньої політики та політики національної безпеки, у тому числі за допомогою організаційно-правових механізмів державного-приватного партнерства. Зазначене надає важливість для Адміністрації Президента США заручитися підтримкою населення (лідерів громадської думки) щодо проведення державної політики у сфері міжнародних відносин та національної безпеки [474, с. 15-22].

Приватні і громадські аналітичні центри надають допомогу публічній владі США у підготовці американської управлінської еліти, здійсненні довгострокового прогнозування та формуванні майбутньої міжнародної і безпекової політики. Зазначені консалтингові структури підтримують тісне співробітництво з Адміністрацією Президента, Державним департаментом і Конгресом США, здійснюють залучення до співпраці фахівців різноманітних професій та реалізують просвітню діяльність серед американської громадськості. Такі приватні аналітичні центри звільнені від податків - як на прибуток, що є результатом їх діяльності, так і на пожертвування від окремих громадян або благодійних організацій США [474, с. 15-22].

Досвід Королівства Нідерланди щодо розвитку організаційно-правової бази стратегічного аналізу і планування у сфері національної безпеки, у т.ч. у сфері забезпечення державної безпеки. Так, протягом 2016-2019 років, в Нідерландах розроблено систему послідовних процесів щодо проведення аналізу і оцінки ризиків та загроз, а також спроможностей держави у сфері НБ, яка зорієнтована на забезпечення більш ефективної розробки Стратегії національної безпеки Нідерландів [494]. Вони регламентовані національним

законодавством держави. Система включає в себе чотири взаємодоповнюючих процеси:

Перший – проведення поглибленого стратегічного аналізу “Сканування горизонту національної безпеки” (Horizonscan Nationale Veiligheid, HNV) [483], зорієнтованого на дослідження розвитку безпекового середовища, у т.ч. у довгостроковій перспективі. Документально HNV представляє собою звітний документ стратегічного аналізу і прогнозування щодо майбутніх подій і загроз національній безпеці на рівні тенденцій до їх виникнення. Складається з тематичних досліджень щодо мегатрендів світового розвитку в міжнародній, політичній, економічній, соціальній, демографічній, екологічній, технологічній та інших сферах розвитку людства, а також аналізу їх впливу на національну безпеку Нідерландів. HNV проводиться два рази у трьохрічному проміжку часу між раніше розробленою і наступною Стратегією національної безпеки Нідерландів [485; 500].

Другий – проведення щорічного процесу “Національна оцінка ризиків” (National Risk Assessment, NRA) [480], на основі результатів HNV. Документально NRA представляє стратегічний документ, який містить:

а) аналіз основних та взаємодоповнюючих ризиків НС, які у найближчі п’ять років можуть спричинити загрози для шести пріоритетних національних інтересів Нідерландів в сфері територіальної, фізичної, економічної, екологічної безпеки КН, а також стабільності у суспільстві та міжнародного порядку;

б) комплексний огляд подій, які пов’язані з цими ризиками, а також дослідження їх причин, тригерів, взаємозв’язків, взаємозалежностей;

в) окреслення категорій схожих і взаємопов’язаних ризиків НС, що сукупно можуть спричинити руйнівні наслідки для шести пріоритетних національних інтересів;

г) моделювання і опис сценаріїв прояву, як категорій ризиків так і окремих найбільш небезпечних НС;

- д) оцінку їх ймовірності та наслідків;
- е) визначення пріоритетних ризиків, у т.ч. у сфері протидії тероризму і деструктивним і дестабілізаційним суспільно-політичним процесам в країні;
- є) формування рекомендацій щодо зниження ризиків НС (їх ймовірності і наслідків). При цьому питання щодо огляду і оцінки спроможностей національної стійкості не враховуються [480; 481].

Третій – розробка (раз на чотири роки) всеохоплюючий звіт “Національний профіль ризиків” (National Risk Profile, NPR) [490], що містить комплексний аналіз розвитку стратегічного безпечного середовища, аналіз і оцінку ризиків та загроз, а також національних спроможностей (з врахуванням результатів HNV, NRA). Документ враховує результати попередніх NRA і HNV. Він містить:

- а) аналіз і прогноз розвитку стратегічного безпечного середовища до і понад 5-ти років, у тому числі явищ, що впливатимуть на безпеку країни у довгостроковому майбутньому;
- б) огляд категорій найбільш небезпечних ризиків НС, що можуть спричинити (у вищезазначеному часовому інтервалі) руйнівні наслідки для суспільства і країни та представляють загрози для шести пріоритетних національних інтересів;
- в) опис сценаріїв даних НС;
- г) оцінку їх ймовірності і наслідків та класифікацію за тяжкістю наслідків, а також особливостями прояву;
- г) характеристики НС з врахуванням можливого їх багатоваріантного, каскадного прояву через синергією стихійних лих;
- д) окреслення потенційних нових (нетрадиційних) ризиків, виявлення яких є ускладненим через високий рівень їх невизначеності;
- е) визначення пріоритетних ризиків НС;
- є) аналіз стану вразливості КН до ризиків НС, причини та недоліків;
- ж) оцінку національних спроможностей щодо їх достатності для

належного реагування на НС;

з) висновки і рекомендації щодо посилення спроможностей КН і розвитку національної стійкості до кожної категорії ризиків НС.

Четвертий етап – розробка Стратегії національної безпеки та Національної програми реалізації СНБ Нідерландів на підґрунті результатів і рекомендацій наданих в рамках NPR [503].

Загалом, цілями HNV, NRA і NPR є наукове і експертно-аналітичне забезпечення:

раннього попередження про сучасні і майбутні події, які можуть створити загрози національній безпеці, у т.ч. державній безпеці Нідерландів;

обґрунтування пріоритетів і підходів до процесу управління ризиками та державного реагування на них;

розробки стратегії національної безпеки та бюджетних програм у сфері НБ у цілях розвитку відповідних спроможностей держави та національної стійкості.

Методичне забезпечення цього процесу розкрито у регламентованих законодавством Нідерландів:

а) керівній настанові “Робота зі сценаріями, оцінками ризиків та спроможностями у стратегії національної безпеки Нідерландів” від 2009 року [490];

б) керівна настанова “Робота зі сценаріями і спроможностями в Стратегії національної безпеки” від 2013 року (оновлення настанови від 2009 року) [501].

Заслуговує на увагу організаційний підхід у Королівстві Нідерландів до реалізації функції координації у системі забезпечення національної безпеки, у сфері протидії тероризму та іншим суспільно небезпечним надзвичайним подіям. Зокрема, на стратегічному рівні, координацію здійснює Уряд Нідерландів через Керівний комітет з питань національної безпеки (Stuurgroep Nationale Veiligheid, SNV) та Міжвідомчу робочу групу з питань

національної безпеки (Interagency werkgroep voor nationale veiligheid, IWNV)[294]. Разом з тим, на виконавчому рівні, важливу роль відіграє Національний координатор з питань боротьби з тероризмом і безпеки (Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid, NCTV), що діє при Міністерстві юстиції та безпеки (Ministerie van Justitie en Veiligheid) і підпорядкований міністрові даного державного органу. Він забезпечує координацію і обмін інформацією між усіма суб'єктами у сфері протидії безпековим загрозам людині, суспільству, державі, відповідає за надійне функціонування механізмів державного антикризового управління, контролює відповідність антикризової політики вимогам національного законодавства, угодам про міжнародне співробітництво та правовим механізмам ЄС. Даний Національний координатор має потужний Апарат забезпечення його функціонування, до якого входять:

Національний антикризовий центр (Nationaal Crisiscentrum, NCC);

Дирекція з питань аналізу і стратегії (Directie Analyse en Strategie, DAS);

Дирекція з питань боротьби з тероризмом (Directie Contraterrorisme, DCT);

Дирекція з питань кібербезпеки (Directie Cyber Security, DCS);

Дирекція з питань округів безпеки і управління кризами (Directie Veiligheidsregio's en Crisisbeheersing, DVCB);

Центр національної оперативної координації (Landelijk Operationeel Coördinatie Centrum, LOCC);

Дирекція з питань безпеки в цивільній авіації (Directie Bewaking, Beveiliging, Burgerluchtvaart, DB3) [53].

У Королівстві Нідерланди ефективно застосовуються інтелектуальний потенціал для супроводження державної політики у сфері забезпечення національної безпеки і оборони на основі перспективних наукових знань та дослідження передового досвіду у цій сфері. Так, у Королівстві Нідерланди

(КН) функціонує Нідерландська наукова рада з питань державної політики (нід. - Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, WRR) як незалежний науково-консультативний орган при уряді КН [502]. Діяльність WRR регулюється законом КН від 30.06.1976 «Instellingswet WRR» [484]. Головною функцією WRR є проведення наукових аналізу та перспективних розробок, досліджень передового досвіду з метою надання науково-обґрунтованих консультацій і рекомендацій уряду та парламенту КН із стратегічно важливих питань щодо розробки і реалізації державної політики, у тому числі стосовно розвитку спроможностей в оборонній і безпековій сферах.

WRR розробляє пропозиції, що стосуються вразливостей державної політики, а також актуальних подій, ризиків і загроз які можуть вплинути на національний розвиток і безпеку КН у майбутньому, розвиток національних спроможностей, у тому числі в оборонній і безпековій сферах. WRR формулює перед урядом КН стратегічно-важливі проблеми держави та пропонує альтернативні варіанти їх вирішення, допомагає визначити пріоритети у державній політиці на основі науки та світового передового досвіду. Зокрема, WRR у звіті «Безпека у взаємопов'язаному світі: стратегічні погляди на оборонну політику» (Security in an interconnected world. A Strategic Vision for Defence Policy) від 2020 року, на основі дослідження світового передового досвіду, існуючих проблем, допущених у минулому недоліків у сфері безпеки і оборони КН надає науково-обґрунтовані рекомендації щодо необхідності:

переходу у майбутньому до інтегрованої стратегії національної безпеки та розкриває її концептуальні засади;

розвитку на основі цієї стратегії безпекових спроможностей держави та окреслює ключові напрями;

удосконалення системи стратегічного планування та інших механізмів забезпечення національної безпеки;

посилення урядових зусиль щодо використання спроможностей НАТО в інтересах національної безпеки КН та пропонує конкретні пропозиції [496].

Актуальні проблеми національної безпеки і оборони КН досліджуються WRR у комплексі з проблемами у сфері політики, економіки, соціології, права, публічного управління, охорони здоров'я, екології, тощо. При цьому враховується тісна взаємопов'язаність явищ сталого розвитку і безпеки країни та суспільства, а також фактор комплексності, взаємодоповненості, високої ступені непередбачуваності сучасних ризиків і загроз.

Структурно WRR складається із самої ради (головного робочого наукового органу), секретаріату (у складі якого, поміж інших, функціонують міждисциплінарні науково-експертні групи), міжвідомчих комітетів із числа урядових та інших галузевих експертів [495].

Розглянемо досвід Великої Британії щодо розбудови системи моніторингу, аналізу і оцінки загроз у сфері національної безпеки (зокрема, державної безпеки). Так, у даній державі, раз на п'ять років, проводиться всеохоплюючий процес стратегічного аналізу "Оцінка ризиків у сфері національної безпеки" (NSRA) [493]. В оцінці, поміж іншого, прийнято за принцип, що всі ризики небезпечних подій (різні за природою прояву) можуть комплексно доповнювати один одного (наприклад, тероризм проти критичної інфраструктури країни, нестача продовольства і енергоресурсів тощо, можуть призвести до суспільно-політичних заворушень масштабного характеру та створювати небезпеки, зокрема, для безперебійного державного управління в країні). Звіт NSRA містить комплексну оцінку пріоритетних ризиків і загроз для національних інтересів і безпеки ВБ, як у середині держави так і за кордоном, в тому числі у сфері захисту державного суверенітету, конституційного ладу та територіальної цілісності від загроз воєнного та невоєнного характеру. NSRA є закритою для публічного ознайомлення частиною головного доктринального документу "Стратегія національної безпеки та Огляд стратегічної оборони і безпеки Великої

Британії” (National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review, NSS/SDSR) [493]. З метою забезпечення розробки NSRA щорічно проводиться “Національна оцінка ризиків” (National Risk Assessment, NRA) результати якого мають гриф обмеженого доступу. Цей процес зорієнтований на забезпечення національної безпеки і стійкості країни до кризових і надзвичайних ситуацій, у т.ч. соціального характеру (тероризм, екстремізм, сепаратизм, суспільно-політичні зворушення, масова нелегальна міграція, міжнародна організована злочинність тощо). Публічно доступною версією NRA є “Національний реєстр ризиків надзвичайних ситуацій у сфері цивільного захисту Великої Британії” (National Risk Register of Civil Emergencies, NRR) [491], що призначений для інформування британського суспільства про ризики з метою посилення ступеня його готовності до надзвичайних ситуацій.

“Оцінка ризиків у сфері національної безпеки Великої Британії” [493] – це процес оцінки глобальних зовнішніх і внутрішніх ризиків для національних інтересів, безпеки і оборони ВБ, в інтервалі від п’яти до двадцяти років. NSRA враховує результати NRA і визначає пріоритети державної політики у сфері національної безпеки і оборони розвитку національної стійкості до НС, а також пріоритети при розподілі ресурсів її забезпечення. NSRA проводиться один раз на п’ять років, але допускається її оновлення у даному інтервалі часу. Публічно доступні результати оцінки розкриті в документі “Стратегія національної безпеки та Огляд стратегічної оборони і безпеки Великої Британії”. В NSRA, ризики розподілені за трьома категоріями відповідно до ступеню ймовірності та наслідків НС, але без врахування критерію важливості. Класифіковано за проявом у короткостроковій (п’ятирічній) та довгостроковий (двадцятирічній) перспективі. Також, окреслено окремі аспекти прояву ризиків першої і другої категорії, що протягом довготривалого періоду спричинятимуть поступове зростання питомої ваги їх актуальності. В NSRA систематизовано ризики (у

т.ч. у сфері державної безпеки) за напрямками:

загрози міжнародній безпеці (тероризм, військові конфлікти);

загрози воєнного і невоєнного характеру державному суверенітету і територіальній цілісності ВБ;

загрози щодо радикалізації суспільства в країні та на британських заморських територіях;

загрози ключовим державним інституціям та системі державного управління ВБ;

загрози національним інтересам ВБ за кордоном;

національні і міжнародні фінансові кризи;

іноземні дії проти ВБ та її економічних інтересів;

перебої у постачанні палива та значні коливання цін на енергоресурси;

радіоактивні або хімічні шкідливі викиди;

збій міжнародних поставок продуктів харчування, корисних копалин до ВБ;

зростання вразливості відкритої економіки ВБ;

виклики стрімкого розвитку технологічного прогресу, трансформації у глобальній економіці і геополітиці, а також зміни клімату;

захист здоров'я людини від тяжких, насамперед, епідеміологічних захворювань; катастрофічні природні лиха;

NRA і NSRA є основою для проведення процесу – оцінки національних спроможностей ВБ (ресурсних, організаційних, правових, аналітичних). Його результати викладено у документі «Національний огляд спроможностей у сфері національної безпеки» (National Security Capability Review, NSCR) [492].

Заслуговує на увагу досвід Великої Британії щодо створення Брифінгового центру кабінету міністрів (Cabinet Office Briefing Rooms, COBR) [477]. Даний центр забезпечує координацію дій при реагуванні на кризові та надзвичайні ситуації. Функціонування COBR забезпечується

Секретаріатом з надзвичайних ситуацій при Кабінеті міністрів ВБ (Civil Contingencies Secretariat), а також за всебічної підтримки з боку Комітету з надзвичайних ситуацій Великої Британії (Civil Contingencies Committee, CCC) та Стратегічної групи з протидії тероризму ВБ (Strategic Group in terrorist incidents) [222, с. 34-35].

COBR є стратегічним координаційним центром центральної влади ВБ з реагування на кризові і надзвичайні ситуації. Засідання в рамках COBR проводяться під головуванням Прем'єр-міністра або міністра внутрішніх справ держави, за участю міністрів і керівників профільних управлінь та підрозділів міністерств, а також національних агенцій та інших відомств Великої Британії. Склад учасників засідань обирається у залежності від типу кризової або надзвичайної ситуації. Допускається, що засідання можуть, також, очолювати урядові міністри ВБ, у сфері відповідальності яких виникла надзвичайна ситуація. До COBR обов'язково входитимуть представники урядів автономних регіонів (Шотландії, Уельсу, Північної Ірландії), на території яких виникла надзвичайна ситуація [222, с. 34-35].

Головними функціями COBR є – забезпечити надійне антикризове управління при подоланні криз або ліквідації надзвичайних ситуацій які мають значні наслідки для національної безпеки та стійкості Великої Британії на національному, регіональному і міжнародному рівнях.

Робочими функціями є забезпечення:

а) моніторингу розвитку обстановки у зоні надзвичайних ситуацій, здійснення збору, аналізу та надання всебічної інформації щодо її змін для прем'єр-міністра, міністрів та інших учасників засідання в рамках COBR;

б) всебічного дослідження факторів, чинників, властивостей, масштабності надзвичайної ситуації, розробка оптимальних варіантів ліквідації їх наслідків, а також обговорення стратегічних аспектів оперативного реагування та відновлення;

в) процесу колегіального прийняття важливих рішень антикризового

управління учасниками засідань щодо:

- ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;
- захисту життя та здоров'я людей, їх власності, а також навколишнього середовища від наслідків надзвичайних ситуацій, в тому числі своєчасного надання допомоги постраждалим;
- забезпечення безперервності критично важливих послуг для життєдіяльності громадян та суспільства, стабілізації повсякденного життя, а також відновлення зруйнованої критично інфраструктури.

г) координації оперативної взаємодії Британського уряду з національними міністерствами, агенціями і відомствами, регіональними та місцевими силами оперативного реагування ВБ на надзвичайні ситуації, а також своєчасного їх інформування про прийняті рішення антикризового управління в рамках COBR. [222, с. 34-35; 477].

У контексті взаємодії Британської центральної влади з автономними адміністраціями ВБ (Шотландії, Уельсу, Північної Ірландії), у процесах забезпечення міжурядової координації та обміну інформацією важливу роль відіграють Координатор із кризових і надзвичайних ситуацій при регіоні (призначається Британською Королевою або Прем'єр-міністром ВБ) та офіцер зв'язку з британським урядом (UK Government Liaison Officer, GLO), який очолює групу зв'язку з урядом Великої Британії (UK Government Liaison Team, GLT) [222, с. 34-35; 477].

У Великій Британії (ВБ) однією із довгострокових цілей у сфері національної безпеки і оборони ВБ на період до 2030 року є – забезпечення стратегічних переваг держави у конкурентному світі через розвиток науки та технологій. Підходи до досягнення зазначеної цілі розкрито у п. 1 глави IV документу комплексного огляду у сфері безпеки, оборони і зовнішньої політики Великої Британії «Global Britain in a competitive age» від березня 2021 року [482].

На урядовому рівні Великої Британії (ВБ) функціонує

інституціональний механізм який, поміж інших завдань, забезпечує науковий аналіз і обґрунтування державної політики Уряду ВБ у сфері забезпечення національної безпеки. Розвинуто мережу наукових, аналітичних, координаційних, інвестиційних та інших організацій, головною функцією яких є пошук та запровадження перспективних інновацій на користь національної безпеки і стійкості ВБ до зовнішніх та внутрішніх загроз, особливо гібридних загроз. Зокрема, створено Офіс з питань комплексної оцінки викликів (Secretary of State's Office for Net Assessment and Challenge, SONAC) при Державному секретареві з питань оборони Великої Британії (ВБ) [478; 479]. Вказана державна установа представляє собою центр стратегічних оцінок, наукового аналізу та дослідження передового досвіду у сферах зовнішньополітичної, воєнної, державної безпеки при Уряді ВБ. Одними із головних завдань SONAC є надання уряду ВБ рекомендацій стосовно:

а) розробки і реалізації внутрішньої, зовнішньої та воєнної політики у сфері національної безпеки ВБ щодо захисту національних інтересів, а також отримання стратегічних переваг на міжнародній арені за умови не допущення ймовірності виникнення війни;

б) розвитку спроможностей державного управління, антикризового менеджменту, збройних сил, національних спецслужб, правоохоронних органів держави на основі наукових і технологічних інновацій;

г) оптимізації військової та іншої безпекової інфраструктури ВБ відповідно до реальних потреб у сфері національної безпеки і оборони та раціональності використання фінансових та інших ресурсів.

SONAC розробляє науково обґрунтовані рекомендації на підставі комплексного аналізу стратегічного безпекового середовища, оцінювання воєнних та інших спроможностей держав-конкурентів, оцінки ризиків і загроз, існуючих вразливостей і спроможностей ВБ у воєнній, зовнішній і внутрішньополітичній та інших сферах НБ. Структурно SONAC складається

із міжвідомчих робочих груп за напрямками досліджень із числа науковців, урядових і приватних експертів, представників збройних сил та розвідки, бізнес-організацій та інших структур. SONAC здійснює діяльність на основі аналізу розвідвідомостей військової розвідки ВБ, наукової та іншої інформації від іноземних стратегічних партнерів, результатів дослідження іноземного і національного передового досвіду [478; 479].

Розглянемо досвід ФРН щодо розвитку інституційної системи забезпечення національної безпеки (у т.ч. державної безпеки). Так, відповідно до Конституції Німеччини Федеральний Президент (як глава держави) приймає обмежену участь у формуванні рішень у сфері національної безпеки. Переважно він виконує представницькі і наглядові функції. Головну роль у процесі розробки політики і прийняття політичних рішень у безпековій сфері ФРН відіграють Федеральний канцлер, підпорядкований йому Федеральний уряд, Федеральна рада безпеки ФРН та парламент держави [200, с. 92-94].

Федеральний канцлер формує Уряд Німеччини, очолює Федеральну раду безпеки, виконує функції верховного головнокомандувача під час війни і представляє концепцію національної безпеки країни, яку викладено у “Білій книзі про безпеку Федеративної Республіки Німеччини” [200, с. 92-94].

Федеративний Уряд Німеччини має у своїй структурі спеціальний апарат, на який покладено управлінські функції, аналіз і практичну реалізацію рішень у сфері національної безпеки. Даний апарат складається з багаточисельних спеціалізованих міжвідомчих органів (комітетів, груп), що знаходяться у безпосередньому розпорядженні Федерального канцлера. [200, с. 92-94].

Федеральна рада безпеки ФРН очолюється Федеральним канцлером. Даний орган розробляє пропозиції з найважливіших питань національній безпеці і координує діяльність військових і цивільних органів в цій сфері. Підготовку його засідань здійснює спеціальна група офісу Федерального канцлера ФРН. Допоміжну роль відіграє Міжвідомчий секретаріат

Федерального канцлера, до якого входять керівники департаментів міністерств, що беруть участь в роботі Федеральної ради безпеки. Міжвідомчий секретаріат здійснює забезпечення спеціальної групи Федерального канцлера ФРН шляхом надання необхідних даних, матеріалів, пропозицій з проблемних питань.

Федеральний Парламент ФРН структурно складається з двох палат: бундестаг і бундесрат. Бундестаг - є найвищим законодавчим органом у ФРН. В його складі функціонують зовнішньополітичний, бюджетний, правовий, військовий комітети, які приймають участь в обговоренні всіх проектів і рішень в сфері національної безпеки. Ці комітети бундестагу є центрами розробки законопроектів у зазначеній сфері, які обговорюються за участю представників уряду та партійних фракцій парламенту у закритому порядку. Бундесрат - є палатою представників федеральних земель. Палата, фактично, не приймає участі в розробці і ухваленні рішень у сфері національної безпеки, а відповідає за вирішення внутрішньо-федеральних проблем. Парламент (бундестаг, бундесрат) у політичній системі ФРН має широкі права в питаннях законодавства, контролю за діяльністю Президента ФРН, Федерального канцлера, уряду та міністрів. На формування та реалізацію політики безпеки і оборони Німеччини вагомий вплив здійснює і позиція політичних партій країни (особливо ті, що представлені в бундестазі). Політична практика в Німеччині свідчить, що при формуванні правлячої у бундестазі коаліції, партії які її утворюють, здійснюють розробку угоди щодо консолідованої позиції з найважливіших питань розвитку країни та політики безпеки і оборони [388, с. 204-209]. Втім Федеральний парламент ФРН не відіграє вирішальної ролі у формуванні політики національної безпеки [200, с. 92-94].

Стратегічно важливі рішення для Німеччини, як правило, приймаються колективно на рівні Федеральної ради безпеки ФРН. У свою чергу поточні проблемні питання вирішуються на рівні Уряду за участю двох-трьох

компетентних міністрів [200, с. 92-94].

У ФРН сформована нормативна база, що визначає зміст інформаційно-аналітичного забезпечення політики безпеки і оборони. Інформаційні потреби суб'єктів політики безпеки і оборони та інших об'єктів інформаційно-аналітичного забезпечення витікають з настанов, які містяться: в Основному законі, Білій книзі про безпеку ФРН, Директиви з оборонної політики та Концепції бундесверу. Наразі в офіційному дискурсі представлено Концепцію проведення інформаційних операцій та Спеціальну програму захисту критичної інфраструктури, а також рамкова концепція “Дослідницькі операції підтримки застосування бундесверу”, яка визначає науково-методичні основи діяльності політики безпеки і оборони, наукової підтримки прийняття рішень, пов'язаних із застосуванням бундесверу. Найважливішим пріоритетом інформаційно-аналітичного забезпечення політики безпеки і оборони Німеччини виступає впровадження сучасних інформаційних технологій в систему ухвалення військово-політичних рішень та інформатизація сфери безпеки і оборони [388, с. 204-209].

Розглянемо досвід Республіки Польщі щодо організації системи антикризового управління в державі. Зокрема, система антикризового управління врегульована Законом “Про антикризове управління” від 26.04.2007 року. Особливістю антикризового управління у Польщі є те, що воно пріоритетно спрямовано не тільки на протидію загрозам природного та техногенного характеру, але і загрозам державній безпеці. У Польщі функціонує Рада національної безпеки та Бюро національної безпеки РП, що функціонально і структурно замкнуті на Президента країни. Водночас, функціонує ще й Урядовий центр безпеки, як орган управління кризовими ситуаціями, підпорядкований Голові Ради міністрів РП. Крім того, створено Комітет у справах національної безпеки Ради міністрів РП, як урядовий орган для координації діяльності спецслужб та посилення їх співпраці з поліцією, іншими міністерствами і відомствами. У польській системі кризового

управління виділяється локальний, воєводський та центральний рівень управління, при чому локальний рівень є виконавчим, а решта – відіграють здебільшого координаційну роль. Антикризівому управлінню характерні чотири фази: запобігання, підготовка, реагування, відновлення. Закон “Про антикризіве управління” окреслює завдання та обов'язки органів публічної адміністрації у сфері запобігання кризовим ситуаціям, підготовки до реагування на випадок їх виникнення, а також відновлення інфраструктури. Він закладає створення центрів антикризівого управління на всіх адміністративних щаблях, а також планів антикризівого управління, які містять:

характеристику загроз та оцінку ризику їх виникнення;

характеристику сил та засобів, зокрема, стан державних резервів та оцінку можливості їх використання;

аналіз функціонування публічної адміністрації, її ефективності та можливості використання у кризових ситуаціях;

передбачувані варіанти заходів у кризових ситуаціях;

визначення режиму актуалізації плану та окремих функціональних додатків. У Польщі розроблена Стратегія антикризівого управління [115].

В Республіці Польщі, окрім Стратегії національної безпеки, впроваджена Стратегія розвитку системи забезпечення національної безпеки до 2022 р., яка включена до числа дев'яти інтегрованих стратегій розвитку РП [497]. Такий підхід покращує співпрацю між Президентом РП та урядом у цій сфері. А також дає можливість більш продуктивно підійти до проблеми підвищення ефективності СЗНБ Республіки Польщі. У свою чергу, така модель кризового менеджменту дає можливість завчасно та ефективно реагувати на загрози національної безпеки та, зокрема, у внутрішньополітичній сфері [109; 134, с.19; 489; 497].

За результатами дослідження доцільно зробити наступні висновки:

а) в західноєвропейському науковому дискурсі представлено погляди

згідно яких сучасні загрози державній безпеці тісно пов'язані з наступом світової глобалізації, що породжує виклики десуверенізації сучасних національних держав. У західноєвропейських країнах дотримуються ліберальної безпекової парадигми, в основі якої закладено цінності захисту прав і свобод людини, й лише потім цінності безпеки держави;

б) узагальнення та систематизація досвіду країн-членів ЄС та НАТО дозволяє констатувати про: інституалізацію системи колективної безпеки результатом чого є сформованість відповідних організаційно-правових засад діяльності європейських та євроатлантичних структур безпеки; інституалізацію в країнах-членах ЄС та НАТО систем національної безпеки та СЗНБ у різних сферах (у т.ч., державної безпеки); системність діяльності органів публічної влади досліджуваних держав щодо виявлення, запобігання і протидії загроз національній безпеці у різних сферах, й зокрема у сфері державної безпеки; належний рівень розвитку організаційно-правових механізмів та інституційної інфраструктури моніторингу, аналізу, прогнозування та реагування на загрози національній безпеці, випереджального впливу на безпекове середовище в інтересах національної безпеки;

г) в США у проведенні державного стратегічного аналізу перевага надається силам і засобам розвідувальних органів, створенню цільових міжвідомчих експертно-аналітичних груп при АРНБ США, до яких входять високопрофесійні експерти з галузевих міністерств і відомств, наукових установ держави. Вони тісно взаємодіють із галузевими міністерствами, а також приватним сектором безпеки у сфері забезпечення національної безпеки, який організований в чітку консалтингову систему стратегічного аналізу. Зазначене надає можливість забезпечити у сфері НБ США належно налагоджені, впорядковані, відрегульовані та чітко сформульовані відносини між органами публічної влади, сектором безпеки і оборони та громадянським суспільством;

д) в Королівстві Нідерланди і Великій Британії значна увага надається розвитку організаційно-правової і методичної бази стратегічного аналізу і оцінки загроз, а також спроможностей держави у сфері національної безпеки (у т.ч. державної безпеки);

е) у ФРН та Польщі значна увага надається інституційному розвитку СЗНБ, зокрема розвитку нормативно-правової бази, яка ґрунтовно визначає зміст інформаційно-аналітичного забезпечення політики безпеки і оборони, інформаційні потреби суб'єктів політики безпеки і оборони;

є) вдосконалення правових механізмів забезпечення державної безпеки України доцільно здійснювати з врахуванням правових засад Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом від 16.09.2014 року, *Копенгагенських критеріїв вступу до ЄС від 1993 року, вимог щодо членства в НАТО, а також* задекларованих принципів Хартії Європейської безпеки від 19.11.1999 року. *Важливим є зважати на організаційно-правові особливості реалізації* Спільної зовнішньої і безпекової політики ЄС та її складової Спільної політики безпеки і оборони, що розкриті у Договорі про утворення Європейського Союзу від 07.02.1992 року (Маастрихтський договір).

Важливим для України є використання зарубіжного досвіду щодо підвищення ефективності стратегічного планування у сфері забезпечення національної безпеки. Зокрема, доречно звернути увагу на розробку і впровадження Стратегії внутрішньої безпеки (США), Стратегії розвитку системи забезпечення національної безпеки (Польща), Стратегії розвитку антикризового управління та запровадження Закону “Про антикризове управління” (Польща).

На підґрунті дослідження доцільно зробити висновки, що для України важливим є основоположне правове обґрунтування функцій, завдань, принципів дії системи моніторингу і аналізу у сфері національної безпеки і, зокрема, державної безпеки. Виникає потреба законодавчого визначення

основоположних організаційно-правових засад розбудови СЗДБ України та її підсистем:

моніторингу і аналізу загроз у сферах державної безпеки України;
профілактики та протидії загрозам державній безпеці України;
державно-приватного партнерства у сфері забезпечення державної безпеки на основі принципу консорціуму.

Також, доцільно приділити увагу удосконаленню методики проведення оцінки ризиків і загроз національним інтересам України, а також формування відповідного реєстру загроз та ризиків.

Загалом, СЗДБ України повинна мати креативний тип, мати інституційну спроможність до своєчасного й адекватного реагування на загрози державній безпеці, й водночас повинна бути інтегрована у систему міжнародної безпеки. Зазначене забезпечить синергію національного і міжнародного потенціалу на користь державної безпеки України. Але, при цьому, важливим є забезпечення максимально можливого збалансування національних інтересів нашої країни та її стратегічних партнерів на справедливих і рівноправних умовах.

2.2. Динамічне безпекове середовище як чинник розвитку системи забезпечення державної безпеки України (на прикладі російсько-українських асиметричних відносин)

У західному науковому дискурсі визначено методи ведення війни, за умов неможливості переходу до прямого військового протистояння, а саме: дипломатичні, економічні, торгівельні, геоекономічні, ідеологічні та інформаційні війни [25; 174, с. 279-280]. При цьому державний переворот віднесено до розряду особливої воєнно-політичної технології [174, с. 277].

У вітчизняному науковому дискурсі [3; 8; 9; 448; 457] визначено причини, які лежать в основі виникнення воєнно-політичних конфліктів і

політичної систем, моделі воєнно-політичного конфлікту та гібридної війни [467]. Реалізація вказаних моделей загроз національній безпеці України позначилася наступним перебігом подій в ході розв'язання війни на сході України:

- 1) спроби дестабілізації суспільно-політичної ситуації на сході та півдні України;
- 2) «легалізація» ЛНР і ДНР та надання їм всебічної підтримки;
- 3) здійснення РФ системно-комплексного тиску на Україну у дипломатичному, воєнно-політичному, економічному вимірах, а також ідеологічному вимірі по лінії діяльності РПЦ;
- 4) дискредитація ЗСУ в ході АТО;
- 5) дискредитація України на міжнародній арені з питань відновлення своєї територіальної цілісності.

Це дає підстави констатувати, що Росія в ході агресії проти України застосовувала такі методи міждержавного протиборства, як інформаційно-пропагандистську та геоекономічну війну, методи державного тероризму, екстремізму, геноциду. На думку кремлівських стратегів, застосування вказаних методів дасть можливість їм дестабілізувати суспільно-політичну ситуацію в Україні, що в подальшому стане каталізатором дезінтеграції Української держави та остаточно її знищити.

На стадії підготовки до агресії проти України Росія проводила антиукраїнську пропаганду, яка була спрямована на:

- провокування розбрату серед громадян України та провокування війни ідентичностей;
- дискредитацію самої ідеї незалежності України, її носії в минулому і теперішньому (національні герої, видатні державні діячі, науковці і творча інтелігенція);
- заперечення власне існування Української держави і українського народу;

формування негативного іміджу України у світовому інформаційному просторі.

Характерними рисами російсько-української війни є її трансформація в напрямку від гібридної до тотальної війни:

1) гібридна війна (2014 – 24.02.2022), сутність якої полягала у нагнітанні Росією страху перед повномасштабною війною та небажання чи неготовність української сторони вступити у відкритий воєнно-політичний конфлікт з РФ;

2) тотальна війна проти Української держави (починаючи з 24.02.22.) завданнями якої є: ліквідація політичної системи України; руйнування економічної системи України; поневолення та геноцид народу України; загарбання території України; денацифікація, демілітаризація;

3) терористична війна проти України завданнями якої є штучне створення загрози фізичній безпеці громадянам України шляхом здійснення ракетно-бомбових ударів по цивільній інфраструктурі й в такий спосіб нагнітання страху в українському суспільстві. На думку кремлівських стратегів, це призведе до депресії й паніки серед населення України і штовхатиме людей на передбачувані відповідні дії в напрямі дестабілізації суспільно-політичної системи. Така ситуація має безпосереднє відношення до рефлексивного управління росією процесом ухвалення рішення в органах державної влади України.

В ході тотальної війни РФ проти України керівництво держави-агресора акцентувало свою увагу на виконанні комплексу завдань щодо:

I. Знищення екологічного середовища життєдіяльності українського суспільства з метою створення ситуації руйни, екологічної катастрофи регіонального або глобального масштабу, що насамкінець може призвести до гуманітарної катастрофи в Україні або в європейському регіоні. Зокрема, цілеспрямоване бомбардування Росією екологічно небезпечних об'єктів насамкінець може призвести до того, що локальні воєнні дії набувають рис

масштабної екологічної війни. За таких умов, можливими наслідками розвитку подій може бути зруйнованість навколишнього середовища, що насамкінець може призвести до екологічної катастрофи локального або глобального масштабу, а також до гуманітарної катастрофи в Україні.

II. Руйнування інтегральної могутності Української держави, а саме руйнування або знищення таких складових могутності, а саме:

1) управління – шляхом руйнування системи державного і військового управління;

2) територія – шляхом загарбання території України;

3) природні ресурси – шляхом привласнення природних ресурсів на загарбаних територіях;

4) населення – шляхом геноциду та депортації мирного населення або створення ситуації для внутрішньої міграції населення та імміграції за кордон;

5) економіка – шляхом знищення економічного потенціалу України;

6) культура і релігія – шляхом руйнування або знищення пам'яток культури, культових споруд, національних святинь;

7) наука і освіта – шляхом руйнування закладів науки і освіти;

8) медицина – шляхом руйнування медичних установ;

9) армія – шляхом знищення військового потенціалу України.

III. Антиукраїнська державна та воєнна пропаганда РФ, інформаційні спецоперації проти України, що спрямовані на:

1) руйнування суспільної єдності народу, армії, Української держави з питань збройного захисту Вітчизни;

2) дискредитацію воєнно-політичного керівництва держави, командного і особового складу військ (сил) сектору оборони України в питаннях ведення війни;

3) підрив віри народу України і ЗСУ в перемогу над ворогом;

4) підрив віри особового складу ЗСУ у силу своєї зброї;

5) зниження рівня готовності військовослужбовців ЗСУ та інших національних військових формувань до збройного захисту Вітчизни;

6) формування негативного міжнародного іміджу України серед держав-членів антипутінівської коаліції;

7) дестабілізацію суспільно-політичної системи України й провокування «керованого хаосу» в Україні.

IV. Рефлексивне управління державно-управлінською та воєнно-політичною елітою України в питаннях подальшого ведення війни, а саме спонукання останніх до ведення переговорів або капітуляції у війні.

V. Рефлексивне управління державно-управлінською та воєнно-політичною елітою ЄС та НАТО в питаннях подальшої підтримки України в ході російсько-української війни, а саме спонукання згаданих еліт до скорочення обсягів допомоги Україні під тиском:

а) ядерного та енергетичного шантажу;

б) наслідків спровокованих Росією світової продовольчої кризи та міграційних потоків з районів ведення активних воєнних дій (приклад: Сирія, Україна) у країни ЄС;

в) погроз Росії щодо можливих воєнних дій проти НАТО на східноєвропейському та балтійському театрах воєнних дій.

Є сенс зауважити, що у сфері міжнародних економічних відносин між ЄС та РФ була вибудована система постачання енергоносіїв, в якій Росія мала повну монополію. Це давало можливість РФ створювати кризові ситуації економічного і політичного характеру в ЄС, що безпосередньо породжувало проблеми забезпечення політичної стабільності в окремих країнах-членах ЄС.

ЄС також неодноразово потерпав від напливів біженців з місць ведення бойових дій за безпосередньої участі військових контингентів РФ, а саме Сирії та відкрита агресія проти України. За таких умов, різка зміна етнічного складу в країнах-членах ЄС та додаткове навантаження на їхню систему

забезпечення соціально-економічної безпеки неодноразово використовувалися РФ для провокування дестабілізації політичної ситуації в згаданих країнах шляхом проведення ІПСО в напрямі підбурення місцевого населення країн-членів ЄС до виступів з вимогами зміни політики владної еліти щодо подальшого надання підтримки біженцям.

Результати ситуаційного аналізу дає нам можливість констатувати, що падіння «стандартів життя» в країнах-членах ЄС на тлі «згортання» постачання енергоресурсів з РФ та санкцій щодо неї як держави-агресора є чинником дестабілізації демократичної єдності в країнах-членах ЄС. Умови, що склалися породжують небезпеку для правлячої верхівки країн-членів ЄС втрати влади в процесі виборчих перегонів на користь сил «спекулятивних» (крайні праві і крайні ліві), котрі готові підіграти політиці РФ спрямованої на порушення демократичної єдності в країнах-членах ЄС і антипутінської коаліції.

На наше переконання в сучасних умовах російсько-української війни на особливу увагу заслуговують погляди російських фахівців щодо інформаційно-психологічних операцій проти ЄС та України. В російському науковому дискурсі метою інформаційно-психологічних операцій визначено дезорганізацію противника, що в свою чергу призводить до інформаційної переваги. На думку російських фахівців, рефлексивний контроль над противником полягає в тому, щоб останній прийняв рішення, яке потрібне не йому, а власне комунікатору (активній стороні, яка спланувала і проводить операцію) [184; 185].

Дії російської сторони по дезорганізації владної еліти України ґрунтуються на положеннях теорії керованого хаосу.

Наведемо перелік дій російської сторони з рефлексивного управління владними елітами України й ЄС:

тиск силою (демонстрація сили, щоб у неї повірили). В даному випадку економічний і політичний тиск, що ґрунтується на односторонньому

припиненні постачання енергоресурсів з РФ до ЄС, політичні маніпуляції російської сторони навколо питання постачання енергоносіїв в умовах жорстких санкцій ЄС до Росії;

інформаційно-психологічна операція «Європа замерзне!», що спрямована на: а) залякування населення ЄС щодо енергетичної кризи в опалювальний сезон; б) демонстрацію неспроможності владної еліти ЄС вирішувати нагальні питання гарантування енергобезпеки громадян країн-членів ЄС;

«допомога» владній еліті ЄС у формулюванні розуміння кризової ситуації на енергоринку, що в подальшому породжує загрози енергетичній безпеці ЄС і, відповідно, політичній стабільності ЄС;

штучне створення для керівництва Української держави скрутних умов продовження війни з агресором та примушення його до прийняття рішень, які об'єктивно призведуть до поразки і капітуляції у російсько-українській війні;

потаємний вплив на формування цілей діяльності владних еліт ЄС з питань можливого згортання військової допомоги Україні;

потаємний вплив на формування алгоритму прийняття владними елітами ЄС і України рішень з питань подальшого продовження російсько-української війни;

потаємний вплив на вибір часу прийняття управлінських рішень владними елітами ЄС і України з питань військового співробітництва.

Росія проти ЄС і України проводила і проводить такі інформаційні операції, як-от:

інформаційні провокації і дезінформація, які здійснюються за участі недержавних структур або ЗМІ;

інформаційні операції, які здійснюються російськими науковими, дослідницькими та академічними структурами;

інформаційно-психологічні операції, які здійснюються офіційними

структурами РФ, в тому числі першими особами держави;

інформаційні операції, які здійснюються вслід за спеціальними заходами, провокаціями за участі силових (армійських) структур РФ;

інформаційно-психологічні операції, провокації, які здійснюються із залученням спеціально підготовлених груп населення;

інформаційно-психологічні операції, які здійснюються політиками і громадськими діячами іноземних держав («лідери думок» для конкретних фокус-груп);

інформаційно-психологічні операції, які здійснюються на рівні міжнародних організацій і міжнародних конференцій;

інформаційно-психологічні операції, які здійснюються із використанням специфічних комунікативних каналів: книг, кінофільмів, спеціально режисованих телепередач, монументів і вигідних образів минулого;

інформаційно-психологічні операції, які ґрунтуються на створенні і просуванні рейтингів політиків, партій, армій;

комплексні інформаційно-психологічні операції, які здійснюються штучно створеними «лідерами думок».

Результати аналізу подій російсько-української війни після 24 лютого 2022 року дала нам можливість побудувати модель дестабілізації суспільно-політичної системи України в ході терористичної війни. Ця модель є складовою макромоделі міждержавного протиборства, яка запропонована в [446; 448].

Розглянемо модель дестабілізації суспільно-політичної системи України в ході терористичної війни, яку веде рф. Попередньо зауважимо, що терористична війна охоплює собою низку взаємопов'язаних заходів, які породжують каскадний ефект дестабілізації суспільно-політичної системи:

1) нагнітання страху в українському суспільстві за допомогою ракетно-бомбового та «градового» геноциду мирного населення та здійснення

державного і ядерного тероризму,

2) інформаційно-пропагандистське супроводження Росією ракетно-бомбового та «градового» геноциду мирного населення України, а також актів державного і ядерного тероризму з метою дискредитації української влади в питаннях ведення війни і провокування «керованого хаосу» на підконтрольних територіях України;

3) примусова депортація мирного населення із тимчасово окупованих територій України на територію РФ, блокування гуманітарних коридорів для евакуації мирного населення із зони бойових дій на підконтрольні території України з метою підриву довіри населення до української влади в питаннях захисту права громадян України на життя;

4) використання наявних або формування нових опозиційних сил до української влади – партій «миру» і пропаганда їх ідей;

5) проведення партіями «миру» на цій основі мобілізації громадян, невдоволених станом справ у сфері національної безпеки і оборони України і створення масового протестного руху за «мир»;

б) активні дії провокативного характеру для чинення тиску на українську владу, що створює передумови для зміни української влади або її капітуляції у війні та міжнародної ізоляції України.

Є сенс зауважити, що сутність каскадного ефекту дестабілізації суспільно-політичної системи конкретної держави полягає в ланцюговому розгортанні системної кризи з чітко виокремленими етапами настання криз у взаємопов'язаних сферах функціонування системи управління в конкретній державі загалом і суспільно-політичної системи зокрема. Наприклад, криза ідеологічного характеру (розмитість образів «держави», «безпеки», «війни», «поразки», «перемоги», «Батьківщини», «ворога», «захисника Батьківщини», «волонтера») провокує кризу суспільно-політичного характеру між різними органами управління, між державою й громадянським суспільством з питань консолідованої підтримки тих чи інших учасників політичного процесу

(«лідер», «опозиція», «супротивник», «союзник»). В подальшому кризові процеси розгортаються безпосередньо у сфері публічного управління (криза соціальних інститутів, інститутів державної влади, інститутів громадянського суспільства), що в подальшому проявляється у різних сферах соціального життя і, насамкінець, у сфері образу життя українського суспільства.

Отже, аналіз перебігу подій російсько-українських відносин, починаючи з 1991 року дозволяє констатувати, що російська владна еліта системно і методично заклала у міждержавні відносини стратегічну поразку України. Під останнім у вітчизняному науковому дискурсі розуміють неспроможність держави виконати поставлені стратегічні цілі у різних сферах життєдіяльності суспільства [168, с. 168].

На нашу думку, модель дестабілізації суспільно-політичної системи в ході терористичної війни має бути додана до макромоделі міждержавного протиборства, що в сукупності дасть змогу враховувати трансформаційні процеси воєнно-політичного, суспільно-політичного, соціально-інформаційного, військового та гуманітарного характеру в безпековому середовищі з метою адаптації функцій і завдань СЗДБ України в умовах російсько-української війни.

На нашу думку, вимогами до перспективної моделі СЗДБ України з боку динамічного безпекового середовища є:

організаційна стійкість, яка визначена в офіційному дискурсі державного управління національною безпекою, а саме в Концепції забезпечення національної системи стійкості [312] як здатність органів державної влади, що опікуються питаннями національної безпеки ідентифікувати та адекватно і своєчасно реагувати на виявлені загрози національній безпеці, адаптуватися до змін безпекового середовища, а також підтримувати стає функціонування систем безпеки в умовах криз різного характеру. Лише за таких умов системи безпеки, що функціонують у різних сферах життєдіяльності суспільства, збережуть здатність до сталого

функціонування і матимуть перспективи подальшого розвитку;

стратегічна стійкість – спроможність держави надійно виконувати свої функції, адаптуватися до умов, що постійно змінюються, протистояти та швидко відновлюватися після реалізації загроз національній безпеці на основі використання відповідних інфраструктурних потенціалів, які були збережені в ході міждержавного протиборства [168, с. 164, 169-170.];

стратегічна готовність – це вольова здатність і спроможність суб'єкта забезпечення національної безпеки у відповідній сфері до практичної реалізації завдань стратегічного управління з метою досягнення національних цілей у сфері національної безпеки визначених в офіційному дискурсі [168, с. 164];

стратегічна автономія – спроможність / потужність суб'єкта забезпечення національної безпеки у відповідній сфері забезпечити реалізацію національних цілей необхідними ресурсами [168, с. 163];

стратегічна дивергенція – це готовність до внутрішніх перетворень, що значно розширює адаптивні можливості СЗДБ, її гнучкість і стійкість в умовах міждержавного протиборства [168, с. 164].

На базі моделі дестабілізації суспільно-політичної системи в ході терористичної війни необхідно також розробити технологію державного реагування на загрози суспільно-політичного характеру, що може стати предметом досліджень у цій специфічній сфері.

2.3. Сучасний стан системи забезпечення державної безпеки України та особливості функціонування в умовах зовнішньої агресії рф

На основі аналізу результатів досліджень вітчизняних науковців [336-342; 350; 351], доцільно розкрити ключові організаційно-управлінські, інституціональні та методичні проблеми функціонування діючої СЗДБ України як складової СЗНБ України. Для цього здійснимо соціальне

діагностування інституціонального середовища забезпечення державної безпеки України, що дасть можливість визначити проблеми функціонування та розвитку СЗДБ на сучасному етапі державного будівництва.

Попередньо зауважимо, що зовнішнє інституціональне середовище забезпечення державної безпеки України формується під впливом інституціонального середовища державного управління національною безпекою України, зокрема інститутів національної безпеки та забезпечення національної безпеки, на основі яких сформовано СЗНБ [386]. Зокрема, Конституція України визначає нашу державу парламентсько-президентською республікою. На національному рівні повноваження щодо формування державної політики у сфері національної безпеки (у т.ч. у сфері забезпечення державної безпеки) розподілені між Президентом України (який очолює Раду національної безпеки і оборони України), Кабінетом Міністрів України та Верховною Радою України. На розподіл повноважень впливає чинник дотримання принципу “стримування і противаги” з метою мінімізації ризиків узурпації державної влади в Україні та незаконного обмеження демократичних прав і свобод громадян. У разі появи законної необхідності розширення повноважень та забезпечення централізованого антикризового управління у кризових та надзвичайних ситуаціях національним законодавством передбачено запровадження відповідних організаційно-правових механізмів які, зокрема, регламентовані Законами України “Про правовий режим надзвичайного стану” [302], “Про правовий режим воєнного стану” [301].

Історичний аналіз становлення та розвитку організаційно-правових засад забезпечення державної безпеки України нами представлено в додатку 2.

Наразі національно-правовий рівень інституціонального середовища забезпечення національної безпеки України [291; 322] доволі достатній, проте об’єктно-правовий рівень, що відображає правові норми забезпечення

державної безпеки є недостатній. Наразі в офіційному дискурсі національної безпеки нормативно визначено державну безпеку як вид національної безпеки [291; 322]. Водночас, у цьому дискурсі залишаються нормативно невизначеними питання взаємодії суб'єктів забезпечення державної безпеки, питання взаємодії держави і громадянського суспільства з питань забезпечення державної безпеки, питання державно-приватного партнерства у цій сфері, питання стійкості СЗДБ, питання реактивного та прореактивного реагування на загрози державній безпеці.

На формування організаційної складової інституціонального середовища забезпечення державної безпеки України впливає інституціональне середовище державного управління національною безпекою України складовими якого є інститути: інститут ідеології національної безпеки, інститут права в галузі національної безпеки, інститут державного управління, інститут політики національної безпеки, інститут забезпечення національної безпеки, інститут права, що регулюють діяльність і взаємодію суб'єктів державної та недержавної СЗНБ [140, с. 164], інститут адаптивної ефективності аналітичної діяльності у сфері забезпечення національної безпеки, інститут взаємодії аналітики, розвідки та політики в інтересах національної безпеки, інститут інформаційно-аналітичного забезпечення прийняття державно-управлінських рішень у сфері національної безпеки [386]. Вказані інститути мають різну ступінь інституалізації, тобто ціннісно-нормативна, організаційна та технологічна складові цих інститутів мають різні ступені сформованості, що, в свою чергу, дає ознаки в неефективному функціонуванні СЗНБ та її складових, зокрема СЗДБ.

На формування самоорганізаційної складової інституціонального середовища забезпечення державної безпеки України визначальним чином впливає інституціональне середовище публічного управління національною безпекою України складовими якого є інститути: інститут публічної

політики, інститут інформаційного розвитку, інститут партисипаторної взаємодії в СЗНБ, а також інститут удосконалення архітектури публічного управління національною безпекою [140, с. 164].

Зауважимо, що за останні роки в Україні отримано позитивні результати щодо нормативного визначення повноважень суб'єктів забезпечення національної безпеки, цифровізації різних сфер управлінської діяльності та запровадження принципів партисипаторного управління у сфері національної безпеки. Проте, залишаються не вирішеними проблеми щодо:

дублювання функцій та завдань деяких суб'єктів забезпечення національної безпеки в різних сферах суспільного життя [91; 140];

низький рівень результативності механізму партисипаторної взаємодії держави й громадянського суспільства з питань національної безпеки [91; 140];

планування та взаємоузгодженості реформ сектора безпеки і оборони [91; 140];

низький рівень ефективності інформаційно-аналітичного забезпечення політики національної безпеки, стратегічного планування у сфері національної безпеки [91; 140; 386];

функціонування організаційних елементів системи публічного управління національною безпекою регіонального (галузевого) та місцевого рівнів у сфері забезпечення воєнної безпеки, кібербезпеки, соціальної безпеки, інформаційної безпеки, епідемологічної безпеки та ін. [140].

Аналіз результатів наукових досліджень [140; 386; 415] дав можливість систематизувати та узагальнити перелік проблем функціонування соціокультурної складової інституціонального середовища публічного управління національною безпекою України:

проблема формування нової культури національної безпеки, на що неодноразово було наголошено в офіційному дискурсі національної безпеки України;

проблема формування нової інформаційної культури в контексті цифровізації та інформатизації всіх сфер життєдіяльності українського суспільства;

проблема формування нової організаційної культури в управлінській діяльності в контексті переходу від державного до публічного управління;

проблема формування стратегічної культури у сфері забезпечення національної безпеки України;

проблема формування нової аналітичної культури у сфері забезпечення національної безпеки України.

На наше переконання, вказані проблеми формування нової культури національної безпеки та інших видів культури, які мають безпосереднє або опосередковане відношення до діяльності у сфері забезпечення національної безпеки, здійснюють суттєвий а інколи і визначальний вплив на вирішення проблем розвитку СЗДБ України.

У вітчизняному науковому дискурсах публічного і державного управління національною безпекою представлено перелік проблем функціонування соціально-технологічної складової інституціонального середовища забезпечення національної безпеки: проблеми забезпечення кібербезпеки систем публічного і державного управління та СЗНБ в умовах входженням України до глобального мережевого суспільства та російсько-української війни [140; 221; 349; 386; 393; 425; 426].

У вітчизняному науковому дискурсі [1; 7; 44; 92] представлено проблеми функціонування когнітивної складової інституціонального середовища забезпечення національної безпеки України, а саме:

проблеми розробки теорії і методології публічного управління національною безпекою;

проблеми удосконалення теорії і методології державного управління національною безпекою;

проблеми розвитку спеціальних наукових теорій забезпечення

національної безпеки у різних сферах життєдіяльності суспільства загалом і державної безпеки зокрема;

проблема формування комунікативного простору для наукових дискусій з проблем національної безпеки в умовах динамічного безпекового середовища;

проблема формування інституту аналітики як галузі знань про методи та інструменти аналітичної діяльності в СЗНБ;

проблема підготовки аналітиків у сфері безпекознавства та публічного управління національною безпекою.

Станом на сьогодні сформовані та функціонують базові соціальні інститути, що формують зовнішнє інституціональне середовище забезпечення державної безпеки України: інститут державної безпеки [131], інститут права в галузі державної безпеки [291], інститути розвідувальної та контррозвідувальної діяльності [217], інститут захисту державної таємниці [275].

Станом на сьогодні сформовані та функціонують базові соціальні інститути, що формують внутрішнє інституціональне середовище забезпечення державної безпеки України: інститут забезпечення державної безпеки [317], інститут аналітики у сфері забезпечення національної безпеки [386], інститут взаємодії аналітики, контррозвідки та політики в інтересах державної безпеки [23; 304], інститут права, що регулює діяльність та взаємодію суб'єктів забезпечення державної безпеки [261-326], інститут адаптивної ефективності СЗНБ [386].

Здійснимо соціальне діагностування рівня сформованості інституційної матриці забезпечення державної безпеки, яку можна структурно представити сукупністю макроінституціонального (загальнодержавне), мезоінституціонального (відомче), мікроінституціонального (територіально-об'єктне) середовищ. Враховуючи обмежений обсяг та відкритий характер дисертаційного дослідження акцентуємо увагу лише на

макроінституціональному середовищі, в рамках якого регулюються процеси забезпечення державної безпеки на загальнонаціональному рівні державного управління національною безпекою. Відповідно, будемо розглядати лише такі складові інституційної матриці забезпечення державної безпеки України як соціальні інститути:

1) інститут формулювання проблеми забезпечення державної безпеки (виявлення проблеми, оцінка проблеми);

2) інститути інформаційно-аналітичного забезпечення прийняття державно-управлінських рішень у сфері державної безпеки, а саме: інститут діагностики стану державної безпеки – визначення параметрів загроз, що включає в себе визначення джерел (факторів) виникнення загроз, визначення виду загрози та стадію її розвитку; інститут прогнозування тенденцій розвитку загроз та наслідків їх реалізації для державної безпеки; інститут розробки варіантів державно-управлінських рішень щодо реагування на виявлені загрози державній безпеці та оцінка наслідків їх реалізації;

3) інститут прийняття державно-управлінського рішення щодо реагування на загрози державній безпеці;

4) інститут планування заходів по реалізації державно-управлінського рішення щодо реагування на загрози державній безпеці;

5) інститути організації та здійснення заходів реактивного та проактивного реагування на загрози державній безпеці (профілактика / протидія загрозі);

6) інститут оцінки стану державної безпеки після реагування на виявлені загрози;

7) інститут діагностики СЗДБ, який визначає норми підсумкової оцінки результативності та ефективності СЗДБ;

8) інститут розвитку СЗДБ.

Нормативні, організаційні та комунікативні складові вказаних інститутів представлено нормами та процедурами інформаційно-аналітичної

діяльності, прийняття державно-управлінських рішень у сфері забезпечення державної безпеки та їх реалізації, організаційними засадами взаємодії суб'єктів забезпечення державної безпеки з питань виявлення, діагностики загроз державній безпеці та реагування на них.

Інститут формулювання проблеми забезпечення державної безпеки, інститути інформаційно-аналітичного забезпечення прийняття державно-управлінських рішень у сфері державної безпеки, інститут планування заходів по реалізації державно-управлінського рішення щодо реагування на загрози державній безпеці, інститути організації та здійснення заходів реактивного та проактивного реагування на загрози державній безпеці, інститут оцінки стану державної безпеки після реагування на виявлені загрози, інститут діагностики СЗДБ, який визначає норми підсумкової оцінки результативності та ефективності СЗДБ, інститут розвитку СЗДБ структурно представлено апаратом РНБО України, який визначає цілі та завдання у сфері забезпечення державної безпеки, а також відповідними департаментами та іншими структурними підрозділами СБУ [23; 300; 304]. Проте, аналіз результатів наукових досліджень [92; 140; 386], а також аналіз практики забезпечення державної безпеки України в контексті завдань професійної діяльності автора дисертації дозволяють зробити такі висновки:

1) у режимі повсякденного функціонування СЗДБ механізми координації і міжвідомчої взаємодії у сфері забезпечення державної безпеки є недостатньо ефективними та потребують удосконалення. Зокрема, має місце організаційно-правова проблема, яка пов'язана із розмежуванням функцій між Президентом України та Кабінетом міністрів України у питаннях підпорядкування суб'єктів сектору безпеки і оборони України. Зокрема, Президент України очолює РНБО України, йому фактично підпорядковуються у своїй діяльності Розвідувальне співтовариство, Служба зовнішньої розвідки та Служба безпеки України. Кабінету Міністрів України підпорядковуються суб'єкти СЗДБ – Міністерство внутрішніх справ України

та державні служби системи МВС (Державна прикордонна служба, Державна міграційна служба, Національна гвардія), Міністерство закордонних справ України, Державна служба спеціального зв'язку і захисту інформації, Міністерство оборони України та інші. Через недосконалість механізмів координації на функціональному рівні має високий рівень міжвідомча конкуренція або неузгодженість дій, зокрема, на територіальному рівні. Даний чинник негативно впливає на забезпечення ефективної взаємодії при вирішенні завдань у сфері протидії загрозам державній безпеці, яким часто притаманний міжгалузевий та багатокаскадний характер прояву;

2) існує правова колізія. Зокрема, РНБО України, відповідно до статті 107 Конституції України [131], Законів України “Про національну безпеку України” [291], “Про Раду національної безпеки і оборони України” [304] не має чітко визначених повноважень координації діяльності Служби зовнішньої розвідки України, Служби безпеки України, як одних із ключових суб'єктів СЗДБ оскільки вони не є центральними органами виконавчої влади. Водночас, зазначені спеціальні служби підпорядковуються Президенту України, яким він визначає завдання як голова РНБО України. При цьому, вище керівництво зазначених державних розвідувальних і контррозвідувальних органів входять до складу РНБО України.

3) на законодавчому рівні має місце проблема чіткого розмежування функцій і завдань суб'єктів забезпечення державної безпеки. Зокрема, досліджуючи функції і завдання суб'єктів СЗДБ було з'ясовано, що повноваження окремих із них, у контексті забезпечення державної безпеки, є дотичними, а інколи й дублюючими в питаннях забезпечення громадської безпеки, захисту критичної інфраструктури, безпеки кордону, протидії нелегальній міграції, кібербезпеки, боротьби з корупцією. Наприклад, досить складним є розмежування повноважень між СБУ і МВС України у завданнях, що пов'язані із захистом державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності [291; 297; 320]. У свою чергу, на СЗР України

відповідно до норм чинного законодавства також покладено завдання участі у боротьбі з тероризмом, міжнародною організованою злочинністю, незаконним обігом наркотичних засобів, незаконною торгівлею зброєю і технологією її виготовлення, незаконною міграцією у порядку, визначеному законом [319]. Дане завдання теж тісно перетинається із завданнями СБУ, МВС і частково Розвідувального органу МОУ. У свою чергу завдання щодо боротьби з корупцією одночасно виконують у рамках своїх повноважень НАБУ, СБУ, МВС, ДБР. Попередньо підсумуємо: без організації належного рівня координації вище зазначених спеціальних і правоохоронних органів, чіткого розмежування їх функцій і завдань на законодавчому рівні здійснити організацію їх ефективної взаємодії з метою своєчасного та адекватного державного реагування на загрози державній безпеці є проблематичним.

4) на регіональному рівні України не визначений державний орган який мав би чітко визначені повноваження щодо здійснення, у рамках режиму повсякденної діяльності, координації та міжвідомчої взаємодії у сфері забезпечення державної безпеки. Лише у сфері боротьби з тероризмом спеціальними повноваженнями наділені координаційні групи при регіональних органах СБУ (входять до складу Антитерористичного центру при СБУ). Також, окремі координаційні функції здійснюють територіальні комісії техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій у контексті реагування на надзвичайні ситуації, які пов'язані із терористичними актами. Зазначені міжвідомчі координаційні органи у своїй діяльності, у тій чи іншій мірі, підпорядковуються місцевим державним адміністраціям, які фактично виконують роль організаційно-управлінського зв'язку між національним, регіональним та місцевими рівнями і наділені законодавством України окремими координаційними функціями у рамках своїх повноважень.

Є сенс зауважити, що обласні і районні державні адміністрації функціонують на засадах правових норм закону “Про місцеві державні адміністрації” від 09.04.1999 року № 586-XIV та здійснюють у межах своїх

повноважень реалізують функції виконавчої влади на адміністративній території своєї відповідальності, а також реалізують повноваження делеговані їм відповідними обласними, районними радами [288].

Місцеві державні адміністрації та їх Голови при здійсненні своїх повноважень відповідальні перед Президентом України, КМУ та підзвітні і підконтрольні уряду України. КМУ може передавати місцевим держадміністраціям окремі повноваження органів виконавчої влади вищого рівня (у тому числі, з питань забезпечення державного суверенітету, завдання яке КМУ виконує відповідно до п.1 статті 116 Конституції України). Місцеві держадміністрації у сфері управління взаємодіють з відповідними міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади, зокрема, шляхом укладення договорів. Між обласними і районними державними адміністраціями та їх виконавчими підрозділами існує чітка структура підпорядкування за принципом “зверху вниз”. Структурні підрозділи місцевих державних адміністрацій підзвітні та підконтрольні відповідним міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади [288].

Згідно статті 31 даного закону, Голови місцевих держадміністрацій на своєму адміністративно-територіальному рівні координують діяльність територіальних органів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади та сприяють їм у виконанні покладених на зазначені органи завдань (зазначене стосується, у тому числі, територіальних підрозділів міністерств та відомств сектору безпеки і оборони України). У свою чергу, з питань здійснення повноважень місцевих державних адміністрацій керівники територіальних органів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади підзвітні і підконтрольні Головам відповідних місцевих державних адміністрацій [288].

Згідно у статті 8 розділу III Закону України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 року місцеві державні адміністрації мають

повноваження здійснення демократичного цивільного контролю у сфері національної безпеки [291]. Разом з тим місцеві державні адміністрації не наділені чітко визначеними розширеними повноваженнями головного координаційного органу у сфері національної безпеки на рівні областей та районів. Одночасно вони забезпечують координацію і міжвідомчу взаємодію при виконанні функцій і завдань у сферах громадської безпеки, цивільного захисту, боротьби із злочинністю, мобілізаційної готовності, організації територіальної оборони. При цьому, у сфері забезпечення державної безпеки діяльність місцевих державних адміністрацій фактично обмежена участю її представників у роботі Координаційних груп Антитерористичного центру при регіональних органах СБУ, склад яких затверджується Головами обласних державних адміністрацій [280].

5) в Україні, на загальнонаціональному рівні, поки що недостатньо розвинений єдиний організаційний підхід для комплексного проведення на системній основі аналізу стратегічного безпекового середовища, оцінки ризиків і загроз у сфері національної безпеки (у тому числі, у сфері державної безпеки) з подальшим проведенням аналізу вразливостей, а також оцінки національних спроможностей та планування їх розвитку. Фактично такий підхід законодавчо унормований лише на рівні комплексного огляду сектору безпеки і оборони України [339]. Але даний комплексний огляд лише узагальнено враховує актуальність мегатрендів світового розвитку, проблеми становлення нового світового порядку та зростання рівня гібридних загроз державному суверенітету. Зауважимо, що реалізація згаданих загроз передбачає комплексний вплив на державу-мішень з метою отримання багатокаскадного ефекту руйнування СНБ. Ці загрози можуть проявлятися у формі геополітичних, воєнно-політичних, геоекономічних, фінансових, енергетичних, продовольчих, екологічних, соціальних, міграційних, гуманітарних, інформаційних, біологічних, кліматичних, технологічних, техногенних, соціальних та інших ризик-факторів та загроз.

Варто акцентувати увагу на тому, що у Законі України «Про національну безпеку України»:

1) не визначено організаційно-правові засади розбудови системи стратегічного аналізу, оцінки та прогнозування загроз національній безпеці України як підсистеми СЗНБ України [291];

2) при розробці згаданого закону пріоритет надано, передусім, правовому регулюванню у сферах зовнішньополітичної, воєнної, державної та громадської безпеки, цивільного захисту, кібербезпеки, розвитку оборонно-промислового комплексу України. При цьому, не в повній мірі враховано сучасну парадигму міждержавного протиборства, в основі якого закладено комплексне використання військових і невійськових засобів протиборства (дипломатичних, торгово-економічних, фінансових, енергетичних, гуманітарних, інформаційних) в контексті завдань симетричних або асиметричних конфліктів різної інтенсивності;

3) у законі не приділено належної уваги організаційно-правовим засадам профілактики та протидії загрозам національній безпеці України в економічній, фінансовій, енергетичній, соціальній, гуманітарній, екологічній, біологічній та інших сферах життєдіяльності суспільства, які в умовах глобальних трансформацій взаємопов'язані із питаннями забезпечення державної безпеки. Водночас, не визначено органи державної влади, які мали б виконувати функції і завдання з питань формування державної політики у сферах забезпечення економічної, фінансової, енергетичної, біологічної, інформаційної, соціальної, гуманітарної безпеки. Не приділено уваги організаційно-правовим засадам розвитку державного-приватного партнерства у цій сфері на основі принципів консорціуму, що успішно практикується у країнах Західноєвропейського співтовариства. У свою чергу, зазначені чинники не дають можливості законодавчо унормувати організаційно-правові засади системи управління зазначеними державними органами у поєднанні із ефективним застосуванням державно-приватного

партнерства у цілях вирішення завдань забезпечення національної безпеки України, серед іншого, у сфері державної безпеки. Зокрема, вбачається, що такі державні та неурядові інституції, при вирішенні завдань забезпечення державної безпеки, повинні взаємодіяти із силами сектору безпеки і оборони України відповідно до єдиного стратегічного задуму й плану його реалізації;

4) стаття 27 Закону України “Про національну безпеку України” не передбачає проведення огляду у сфері забезпечення державної безпеки [291]. Це створює передумови, за яких спроможності сектору безпеки і оборони України можуть бути недостатніми для ефективного захисту державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру.

5) у п. 3 ст. 25 даного закону не визначено стратегію забезпечення державної безпеки України як документу секторального довгострокового планування [291]. Вимогу щодо розробки стратегії забезпечення державної безпеки було визначено лише у 2020 році у п. 66 Стратегії національної безпеки України від 20.09.2020 року [309]. Загалом, такий підхід до розробки організаційно-правових засад забезпечення національної безпеки України не в повній мірі відповідає вимогам щодо своєчасного та адекватного державного реагування на загрози державної безпеки України, а також стратегічним цілям нашої держави щодо інтеграції до ЄС у політичній, економічній, фінансовій, енергетичній, соціальній, гуманітарній, інформаційній та інших сферах;

6) у Стратегії національної безпеки України від 26.05.2015 року та Стратегії національної безпеки України від 14.09.2020 року одним із пріоритетів державної політики України у сфері національної безпеки визначено формування та розвиток сектору безпеки і оборони України, який має забезпечити адекватне і гнучке реагування на загрози, раціонально

використовуючи можливості і ресурси [309; 314]. Поміж іншого, це передбачає комплексне вдосконалення:

законодавства з питань національної безпеки і оборони України, що визначатиме ефективні механізми забезпечення національної безпеки та оборони, унормує структуру, функції, завдання сектору безпеки і оборони, механізми координації та взаємодії суб'єктів СЗНБ;

централізованого управління сектором безпеки і оборони у мирний час, у кризових ситуаціях, що загрожують національній безпеці та в особливий період;

державної системи стратегічного планування, створення єдиної системи моніторингу, аналізу, прогнозування та прийняття рішень у сфері національної безпеки і оборони, забезпечення ефективної координації та функціонування єдиної системи ситуаційних центрів органів державної влади, сектору безпеки і оборони;

бюджетної політики у сфері забезпечення національної безпеки і оборони України шляхом поетапного збільшення співвідношення бюджетних видатків органів сектору безпеки і оборони на його розвиток, оперативну діяльність, тощо, відповідно до практики держав-членів НАТО [339].

Фактично це стосується створення єдиної державної системи стратегічного управління у сфері національної безпеки [441]. При цьому, сфері забезпечення державної безпеки приділено особливу увагу. Стратегічне управління передбачає комплексний підхід до захисту національних інтересів, в основі чого покладено належну координацію і міжвідомчу взаємодію як у рамках сектору безпеки і оборони України, так і між органами влади держави національного, регіонального і місцевого рівнів, урядовими та неурядовими організаціями різної сфери діяльності, зацікавленими фінансовими та промисловими групами, політичними і громадськими структурами та іншими суб'єктами забезпечення національної безпеки. Особливе значення у даному контексті мають добре налагоджені,

впорядковані, відрегульовані та чітко сформульовані відносини між органами управління, силовими структурами і суспільством в цілому, а також узгодженню національних, корпоративних та суспільних інтересів.

На думку вітчизняних науковців та експертів [190; 197; 224; 225; 333; 336; 351; 354; 355], система стратегічного управління у сфері національної безпеки, поміж іншого, повинна забезпечити такі основні процеси:

збір і аналіз інформації у сфері державної безпеки у комплексному поєднанні з іншими сферами національної безпеки;

виявлення, аналіз і оцінка ризиків та загроз національній безпеці (у т.ч. у сфері державної безпеки), розробка сценаріїв їх прояву;

виявлення вразливостей СЗНБ та зокрема у сфері забезпечення державної безпеки;

оцінку стану функціонування та спроможностей сектору безпеки і оборони, а також результатів виконання планів і заходів розвитку;

розробку документів стратегічного планування, у т.ч. щодо розбудови СЗДБ, узгодження їх з планами соціально-економічного розвитку держави та бюджетним процесом;

розбудову механізмів реактивного і проактивного реагування на загрози національній безпеці (у т.ч. державній безпеці);

контроль та внесення коректив у стратегічні документи і плани держави у сфері національної безпеки (у т.ч. щодо забезпечення державної безпеки).

На думку вітчизняних науковців, запровадження такого підходу уможливить більш чітко визначати пріоритетні цілі та завдання державної політики у сфері національної безпеки (у т.ч. щодо забезпечення державної безпеки) з урахуванням потенційних і реальних загроз та економічних можливостей держави [190; 197; 224; 225; 333; 336; 351; 354; 355].

Наразі в структурі Апарату РНБО України функціонує низка профільних служб, відділів і центрів, що забезпечують його роботу, у тому

числі у сфері державної безпеки [23]. Разом з тим, автором встановлено, що організаційна структура інформаційно-аналітичного забезпечення РНБО України недостатньо розвинена і переважно функціонує в рамках ситуаційної, статистичної, проблемної, причинно-наслідкової аналітики з проблем реактивного реагування на загрози державній безпеці. Тобто, інформаційно-аналітичне забезпечення РНБО України з питань державної безпеки передбачає оперативну обробку великого об'єму поточної інформації та розробку пропозицій щодо реактивного реагування загрози державній безпеці. Частково це обумовлено динамізмом геополітичної та воєнно-політичної ситуацій навколо України, а також динамізмом внутрішньополітичної ситуації в нашій державі. Проте, на нашу думку, з метою розбудови механізму проактивного реагування на загрози державній безпеці, а також системи стратегічного управління національною безпекою необхідним є удосконалення механізму стратегічного аналізу і прогнозування, який наразі функціонує в СЗНБ України. Інституційно вказаний механізм представлено в структурі Апарату РНБО України службою з питань стратегічного планування та аналізу [23].

В діяльності РНБО України простежується неврахування належним чином підходів до стратегічного управління у сфері національної безпеки. Зокрема, даний вид управління повинен включати у себе комплексний стратегічний аналіз і прогнозування майбутнього безпекового середовища з метою розробки сценаріїв проактивного реагування на загрози різного характеру. Загалом, такий підхід передбачає:

розробку та впровадження в практику стратегічного аналізу й прогнозування у визначальних сферах національної безпеки відповідних методик, затверджених на державному рівні;

визначення завдань суб'єктам інформаційно-аналітичного забезпечення політики національної безпеки України з питань стратегічного аналізу і прогнозування у сфері національної безпеки;

забезпечення належного рівня координації діяльності суб'єктів інформаційно-аналітичного забезпечення політики національної безпеки України з питань стратегічного аналізу і прогнозування;

контроль за дотриманням суб'єктами СЗНБ вимог стратегічного управління у визначальних сферах національної безпеки;

7) інституційним недоліком СЗДБ України є відсутність унормування позитивного іноземного досвіду щодо державно-приватного партнерства у сфері забезпечення національної безпеки на основі принципів консорціуму та відсутність організаційного механізму його впровадження у вітчизняну практику забезпечення державної безпеки. Такий стан справ негативно впливає на реалізацію партисипаторної функції СЗДБ України [463]. Зокрема, співробітництво суб'єктів сектору безпеки і оборони України з вітчизняними недержавними експертно-аналітичними та іншими організаціями реалізується, переважно, вибірково, безсистемно і, як правило, на громадських засадах. При цьому в практиці вказаного співробітництва наявний суб'єктивний чинник взаємної недовіри та закритості, що обумовлено низкою обставин. Зокрема, іноземні держави та транснаціональні корпорації активно користуються на легальній комерційній основі консалтинговими послугами вітчизняних недержавних експертно-аналітичних та інших організацій у цілях реалізації і лобіювання власних державних та корпоративних інтересів.

Зауважимо, що реалізація партисипаторної функції СЗНБ України передбачає активне залучення громадянського суспільства до процесів вироблення, прийняття й реалізації управлінських рішень у сфері забезпечення національної безпеки, шляхом налагодження соціального діалогу між владою та громадянським суспільством [466]. На наше переконання цілі такої співпраці держави та громадянського суспільства повинні ґрунтуватися не тільки на завданнях демократичного цивільного контролю за сектором безпеки і оборони України, але і на вирішенні завдань щодо:

а) удосконалення наявних механізмів реактивного реагування на загрози державній безпеці, а також розбудови механізмів проактивного реагування на загрози державній безпеці із дотриманням принципів партисипаторного управління національною безпекою, які практикуються в країнах-членах НАТО. Це, насамперед, передбачає залучення інституцій громадянського суспільства до спільного виконання таких завдань із силами сектору безпеки і оборони України, як-от:

своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізація зовнішніх, внутрішніх, гібридних загроз державній безпеці, що пов'язані як із воєнним, так і політичним, економічним, соціальним, гуманітарним, інформаційним та іншими безпековими вимірами;

узгодження інтересів усіх соціальних, політичних, економічних, культурних, етнічних, релігійних та інших соціальних груп з метою забезпечення політичної стабільності у суспільстві та консолідації зусиль на вирішення завдань забезпечення національної безпеки, суспільно-політичної стабільності та державної безпеки;

б) залучення громадянського суспільства до розробки публічної політики у сфері забезпечення національної та державної безпеки [463].

8) недосконалість механізму науково-методичного забезпечення національної безпеки загалом, і державної безпеки зокрема. Україна володіє вагомим інтелектуальним потенціалом для науково-методичного забезпечення та науково-експертного супроводження функціонування СЗДБ України. Цей потенціал включає у себе як державних, так і приватних суб'єктів наукової та експертної діяльності. Разом з тим, існують значні когнітивні розриви між науковою теорією і практикою формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення державної безпеки України. Зокрема, державні органи влади не завжди приділяють уваги науковому обґрунтуванню зазначеної державної політики, стратегічному аналізу і прогнозуванню на основі наукових теорій безпекознавства,

глобалістики, державного і публічного управління, а також не враховується позитивний досвід держав-членів НАТО у сфері науково-методичного забезпечення політики національної безпеки [189; 190].

Крім того, через недосконалість механізму науково-методичного забезпечення національної безпеки інтелектуальний потенціал нашої держави в організаційному аспекті залишається дезінтегрованим й не включеним в повному обсязі до стратегічної спільноти, яка приймає управлінські рішення у сфері національної безпеки. Наразі ми можемо констатувати лише фрагментарне використання науково-експертних спроможностей вказаного потенціалу [189; 190].

9) недосконалість організаційно-правового механізму державно-приватного партнерства у сфері забезпечення національної безпеки. Зауважимо, що правові норми Закону України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 року № 2404-VI [270] зорієнтовані лише на співробітництво із суб'єктами підприємницької діяльності за напрямками господарсько-економічних послуг. Це не дає можливості використовувати потенціал приватних експертно-аналітичних та наукових організацій до заходів із аналізу і оцінки безпекової ситуації, прогнозування тенденцій розвитку загроз, розробки моделей загроз [189; 190]. Також недостатньо розвинутою є практика проведення науково-методичних семінарів з проблем забезпечення державної безпеки, до яких можуть залучатися державні і приватні наукові установи, а також іноземні науково-експертні установи та окремі фахівці, котрі спеціалізуються на стратегічному аналізі та прогнозуванні у сфері національної безпеки.

Результати нашого аналізу проблем забезпечення державної безпеки України [96-105] та аналіз результатів наукових досліджень [336; 351] уможлиблює констатувати, що основними проблемами, які потребують вирішення в контексті завдань проектно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ є:

1) на методологічному рівні діяльності суб'єктів забезпечення державної безпеки України:

відсутність системності в розробці та впровадженні в державно-управлінську практику забезпечення державної безпеки термінологічного апарату, що є перешкодою для розробки та практичного впровадження сучасних методів проектно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ;

відсутність систематизованих знань з проблематики забезпечення державної безпеки та реактивного і проактивного реагування на загрози державній безпеці, і зокрема відсутність моделей вказаних загроз, які реалізуються згідно конкретних завдань міждержавного протидіяння, прогностичних моделей каскадних ефектів реалізації загроз державній безпеці;

відсутність методик діагностування та прогнозування тенденцій розвитку загроз державній безпеці;

відсутність технологій реагування на загрози державній безпеці;

відсутність в галузі права типології діяльності суб'єктів забезпечення державної безпеки України;

невизначеність перспективних функціональної та інформаційної моделей СЗДБ України з причин низької методологічної культури проектно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ;

2) на інституційному рівні діяльності суб'єктів забезпечення державної безпеки України:

недосконалість організаційно-правового механізму забезпечення державної безпеки України, що обумовлено: рухливістю управлінського простору – переходом від державного до публічного управління в контексті завдань європейської інтеграції України; високим ступенем інертності СЗДБ України до врахування появи нових викликів і загроз державній безпеці в умовах динамічного безпекового середовища;

відсутність ефективних механізмів реактивного і проактивного

реагування на загрози державній безпеці, постійних форматів міжвідомчої взаємодії з питань реагування на вказані загрози з причин застосування в практиці забезпечення державної безпеки України переважно методів захисту державного суверенітету без врахування каскадного ефекту реалізації загроз державній безпеці в умовах російсько-української війни та нових загроз таким складовим державного суверенітету як економічному та інформаційному суверенітету;

недосконалість механізмів організації взаємодії і координації дій суб'єктів забезпечення державної безпеки України в умовах руйнування організаційної стійкості СЗДБ в умовах російсько-української війни;

інституційна неспроможність механізму партисипаторної взаємодії держави й інституцій громадянського суспільства з питань забезпечення національної безпеки в умовах трансформацій українського суспільства та динамічного внутрішньополітичного середовища;

невизначеність перспективної інституційної моделі СЗДБ, що обумовлено низьким рівнем стратегічної стійкості Української держави та низьким рівнем стратегічної готовності владної еліти України до вирішення проблем національної безпеки;

3) на організаційному рівні діяльності суб'єктів забезпечення державної безпеки:

низький рівень взаємодії та комунікації між суб'єктів забезпечення державної безпеки, що зумовлено проблемами правового та інституційного характеру у зазначеній сфері;

недостатній рівень взаємодії з НАТО з питань впровадження стандартів реагування на загрози національній безпеці.

Отже, актуальною проблемою, яка потребує розв'язання є обґрунтування наукових засад та практичних пропозицій щодо вдосконалення СЗДБ України в умовах російсько-української війни та динамічного безпекового середовища, з урахуванням позитивного досвіду

країн-членів НАТО у цій специфічній сфері.

Акцентуємо увагу на тому, що в Україні складається інститут розвитку СЗДБ [336; 386], який покликаний забезпечити:

удосконалення науково-методичного забезпечення державної безпеки;
удосконалення моделі взаємодії між суб'єктами забезпечення державної безпеки України; модернізацію інформаційних фондів органів державної влади;

розвиток інституційної матриці забезпечення державної безпеки.

Наразі можна констатувати про часткову сформованість нормативної компоненти інституту розвитку СЗДБ і несформованість організаційної та комунікативної компоненти вказаного інституту.

Отже, СЗДБ України загалом сформувалася як соціальний інститут з розгалуженою мережею суб'єктів забезпечення державної безпеки. Проте, в сучасних умовах російсько-української війни СЗДБ в повній мірі не є ефективною й неготова діяти як єдина функціональна структура.

Висновки до другого розділу

1. При розбудові СЗДБ України необхідно врахувати наступний позитивний досвід держав ЄС і НАТО, а саме:

досвід США щодо розбудови системи стратегічного управління у сфері національної безпеки;

досвід Королівства Нідерланди і Великої Британії стосовно комплексного підходу до здійснення процесів стратегічного аналізу і прогнозування, оцінки ризиків і загроз, виявлення вразливостей, оцінки спроможностей, планування та розвитку спроможностей СЗНБ, розвитку готовності сил і засобів, а також методологічного забезпечення та координації і міжвідомчої взаємодії у даних процесах;

досвід ФРН щодо розмежування повноважень між гілками влади та

запровадження механізмів збалансованого прийняття стратегічних управлінських рішень у сфері забезпечення державної безпеки; щодо розвитку законодавства у безпековій сфері;

досвід Республіки Польщі щодо забезпечення безпеки і безперервності державного управління у кризових надзвичайних ситуаціях; щодо розвитку СЗНБ.

Україні важливо забезпечити інтеграцію національної системи моніторингу і антикризового реагування на загрози державній безпеці з подібними структурами ЄС та НАТО, а також міжнародних безпекових організацій (ООН, ОБСЄ, Інтерпол тощо).

2. Встановлено, що сучасні технології боротьби з державністю, які застосовує росія проти України характеризуються поєднанням несилових і військово-силових методів впливу на державу-мішень. Результатом такого поєднання є гібридизація загроз державній безпеці, що вимагає принципово нових підходів до реагування на згадані загрози.

В розділі запропоновано модель дестабілізації суспільно-політичної системи в ході терористичної війни додати до базової моделі міждержавного протиборства, що в сукупності надасть змогу враховувати воєнно-політичні, суспільно-політичні та гуманітарні процеси в безпековому середовищі з метою адаптації функцій і завдань СЗДБ України в умовах російсько-української війни.

3. Досліджено концептуальні і правові засади розвитку СЗДБ України. При дослідженні правових засад розвитку СЗДБ України з'ясовано, що в нашій державі сформована дієва законодавча база у сфері державної безпеки. Разом з тим, існує низка проблем які потребують усунення, зокрема:

відсутність єдиних концептуальних, організаційно-правових та методологічних підходів до забезпечення державної безпеки України;

суперечливість і розпорошеність правових основ у сфері забезпечення державної безпеки у різних законодавчих та нормативно-правових актах;

невизначеність нормативно-правових засад розвитку кризового менеджменту та антикризових спроможностей держави, державно-приватного партнерства у сфері забезпечення державної безпеки України;

недосконалість організаційно-управлінських механізмів щодо розробки і реалізації Стратегії забезпечення державної безпеки;

відсутність ефективного правового механізму забезпечення стратегічного аналізу, прогнозування і планування у сфері державної безпеки на усіх рівнях влади і суспільних відносин України.

Досліджено організаційну структуру та функцію СЗДБ України. Встановлено, що організаційно-функціональна та інституційна структура СЗДБ, як складової СЗНБ України, перебуває у перехідному періоді розвитку від її розбудови за моделлю часів СРСР до трансформації під стандарти країн ЄС і НАТО. На ефективність подальшої розбудови СЗДБ України мають вплив окремі фактори її недосконалості, які потребують подолання. До таких факторів доцільно віднести:

розпорошеність функцій координації діяльності СЗНБ України між Президентом України, Кабінетом Міністрів України і РНБО України залежно від ситуації;

недостатня розмежованість функцій, завдань і повноважень суб'єктів СЗДБ України;

недостатня розвиненість функціональної спроможності сектору безпеки і оборони, особливо стратегічної ланки його управління, виходячи з потреб забезпечення державної безпеки;

недостатня розвиненість економічних можливостей держави, що може забезпечити належні спроможності СБУ України;

не сформованість гнучкої структури публічної адміністрації (особливо на місцевому рівні), здатної реалізовувати цілісну державну політику і адекватно реагувати на загрози державній безпеці;

відсутність ефективного правового механізму забезпечення

загальнонаціонального стратегічного аналізу, прогнозування і планування у сфері державної безпеки на усіх рівнях влади і суспільних відносин України;

недостатність приділення уваги запровадженню і розвитку стратегічного управління у сфері державної безпеки;

нерозвиненість комплексного підходу до захисту національних інтересів у сфері державної безпеки з урахуванням її взаємопов'язаності з іншими безпековими сферами;

нерозвиненість розширених форматів координації і міжвідомчої взаємодії; наявність недоліків в інституційному забезпеченні координаційної і інформаційно-аналітичної функцій РНБО України;

нерозвиненість партисипаторної функції СЗДБ України та недостатній розвиток державно-приватного партнерства у сфері державної безпеки.

Основні наукові результати розділу опубліковані в працях [102-105; 504].

РОЗДІЛ 3.

ІМПЕРАТИВИ ПРОЄКТНО-ОРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

3.1. Перспективна модель системи забезпечення державної безпеки України та імперативи проєктно-орієнтованого управління її розвитком

Грунтуючись на результатах наукових досліджень вітчизняних науковців [7; 80; 474], розглянемо передумови визначення імперативів розвитку СЗДБ України у рамках системно-діяльній парадигми державного управління. Дана парадигма публічного управління включає пізнавальний, аналітичний, ціннісний, творчий і організаційно-вольовий компоненти. При цьому, СЗДБ в рамках згаданої парадигми публічного управління розглядатиметься як: відкрита система, яка вимагає системної регуляції; сукупність інститутів, які здійснюють управлінську діяльність у сфері забезпечення державної безпеки; діяльність з управління у сфері забезпечення державної безпеки; нормативно-правова система, яка справляє правовий вплив на процеси забезпечення державної безпеки [80].

Є сенс зауважити, що в при обґрунтуванні пропозицій щодо розвитку СЗДБ важливо враховувати явище гомеостазу як властивості складних системи [112, с.15-17]. Зокрема, у контексті тематики дисертаційного дослідження, гомеостаз СЗДБ передбачає такий стан розвиненості системи, який забезпечуватиме:

розвиток динамічної стійкості СЗДБ до зовнішніх і внутрішніх загроз державній безпеці;

збереження інваріантності суттєвих характеристик СЗДБ незалежно від зовнішніх впливів;

здатність СЗДБ підтримувати стабільність і безперебійність свого

функціонування в умовах впливу внутрішніх і зовнішніх факторів;

сталість певного набору характеристик СЗДБ, за умови підтримання яких зберігається життєдіяльність системи.

Розвиток СЗДБ доцільно здійснювати з урахуванням закону кібернетики – “необхідної різноманітності” [248]. Зокрема, у контексті тематики дисертаційного дослідження, цей закон можна інтерпретувати наступним чином – рівень розвиненості структури, функцій, інструментарію, сил та засобів СЗДБ має бути за своєю різноманітністю рівнозначним рівню розвиненості даних властивостей у об’єкта стосовно якого здійснюється вплив (стратегічне безпекове середовище як система, що породжує загрози державній безпеці) або мати перевагу над ним. У даному контексті, СЗДБ має стати у своїй ефективності і структурно-функціональній різноманітності на порядок вищою за будь яку іншу систему (держави, транснаціональні корпорації, воєнно-політичні блоки та геополітичні союзи, міжнародні терористичні організації, різноманітні сепаратистські або екстремістських рухи, транснаціональні злочинні угруповання), яка створює загрози державній безпеці України. СЗДБ має діяти на випередження із метою забезпечення ефективного реагування на загрози державній безпеці, передусім, на стадії їх виникнення. Для цього СЗДБ має бути із гнучкою підсистемою управління, зокрема:

здатною завчасно адаптуватися до змін безпекового середовища, визначати пріоритети і забезпечувати якісний розвиток готовності та спроможностей;

здатною ефективно протидіяти загрозам державній безпеці на будь-якому етапі їх реалізації.

Розвиток СЗДБ на основі теорії кібернетики вимагає обов’язкової розвиненості негативних і позитивних зворотних зав’язків цієї системи. Зокрема, аналіз результатів наукових досліджень вітчизняних науковців А. Семенченка, Г. Ситника, М. Шевченка [355; 359; 462], дає можливість

констатувати, що суб'єкт забезпечення державної безпеки не повинен віддавати ініціативу та перевагу стороні, яка є джерелом загроз державній безпеці. Тому СЗДБ має поєднувати адаптивний і креативний тип управління системою та у своїй структурі мати негативний і позитивний зворотні зв'язки. Негативний зворотній зв'язок змінює насамперед внутрішні параметри/структуру СЗДБ, яка здатна пристосовуватися (адаптуватися) до змін, що відбуваються у зовнішньому безпековому середовищі, але діє, як правило по факту виникнення загрози або небезпеки та її наслідків. Позитивний зворотній зв'язок має функціонально додатково забезпечити довгострокове передбачення розвитку безпекового середовища та завчасне реагування СЗДБ на його зміни у майбутньому. Зазначені негативні і позитивні зворотні зв'язки надають СЗДБ можливостей заздалегідь і активно впливати на свою внутрішню структуру та на розвиток безпекового середовища, форматуючи їх у власних інтересах, зокрема оперативно змінювати цілі своєї діяльності та здійснювати швидку організаційну оптимізацію своєї структури з метою адаптації до змін у структурі загроз державній безпеці у майбутніх реаліях [355; 466].

При розвитку СЗДБ необхідно враховувати взаємопов'язаність і взаємодоповненість сучасних загроз державній безпеці із загрозами у сфері зовнішньополітичної, економічної, фінансової, енергетичної, інформаційної, соціальної, гуманітарної, біологічної безпеки, кібербезпеки та інших сферах національної безпеки. У даному контексті, необхідно враховувати чинник впливу процесів глобалізації, які породжують виклики державному суверенітету та створюють передумови до його деструктивних трансформацій у сфері забезпечення державної безпеки. Зростає рівень ймовірності, що виклики глобальної зміни клімату найближчих 30-50 років можуть створити загрози для державної безпеки сучасних країн, які володіють значними продовольчими, аграрними ресурсами та запасами питної води. Загалом, із кінця ХХ сторіччя відбувається становлення нового

світового порядку. Стрімко змінюються характеристики сучасного безпекового середовища. Зростає рівень загроз глобалізації для існування держави під тиском яких, поміж іншого, відбувається “розмивання” її суверенітету, посилення взаємозалежностей між зовнішніми та внутрішніми загрозами державній безпеці [504]. За таких умов, що склалися важливим є процес проведення на постійній основі дослідження чинників, які впливають на зміни безпекового середовища, до яких доцільно віднести:

тренди світового розвитку (глобальні, геополітичні, геоекономічні, соціальні, воєнно-політичні, демографічні, антропогенні чинники, науково-технологічного і науково-інноваційного розвитку);

еволюційні і революційні зміни у розвитку держав як суб’єктів міжнародних відносин;

цілі та інтереси держав, міждержавних союзів і коаліцій у світі (зовнішньополітичні, зовнішньоекономічні, воєнно-політичні) на глобальному, регіональному, міждержавному рівнях, їх дійсні політичні, економічні та інші мотиви, а також форми і методи, які застосовуються ними для досягнення стратегічних цілей у зовнішній політиці;

розвиток міжнародної обстановки, стан рівноваги геополітичних і воєнно-політичних сил на глобальному та регіональному рівнях;

вплив глобальних та інших факторів на відносини між суб’єктами міжнародної, регіональної та воєнно-політичної обстановки;

сучасні парадигми війни і миру, запровадження потенційними агресорами новітніх форм ведення війни;

стан і особливості розвитку внутрішньої безпекової обстановки в Україні, у контексті аналізу існуючих загроз державній безпеці, а також тенденцій до їх виникнення;

процеси у зовнішньому і внутрішньому безпековому середовищі, що можуть спровокувати небезпечні явища для Української держави у майбутньому.

СЗДБ має не тільки реагувати на загрози державній безпеці, але й здійснювати креативний вплив на зміни безпекового середовища з метою нейтралізації передумов виникнення згаданих загроз. Тому розвиток СЗДБ тісно пов'язаний із розвитком могутності держави, а також її здатністю використовувати потенціал систем міжнародної (колективної) безпеки. Зокрема, від рівня інтегрального показника могутності держави залежить спроможність її урядової влади реалізовувати ефективну державну політику щодо формування впливу на зміни безпекового середовища, а саме, у цілях:

а) забезпечення захисту, стійкості і опірності держави та суспільства до зовнішніх і внутрішніх загроз державній безпеці;

б) забезпечення належного рівня зовнішньополітичної, державної, воєнної безпеки та інших видів національної безпеки України.

Критеріями оцінки ефективності зазначеної державної політики має стати:

а) у внутрішньо-безпековому вимірі:

спроможність забезпечити політичну і соціально-економічну стабільність у суспільстві;

розвиненість національної економічної системи та внутрішніх економічних ринків;

єдність народу навколо суспільних цінностей;

безпека населення та його соціальна захищеність;

забезпечення прав та свобод людини;

дотримання балансу життєво важливих інтересів людини, суспільства, держави;

верховенство права та дотримання законності;

розвиток взаємної відповідальності людини, соціальних груп та держави за вирішення питань забезпечення державної безпеки;

розвиток сектору безпеки і оборони;

утвердження пріоритету договірних (мирних) засобів у вирішенні

конфліктів соціального, міжетнічного, міжконфесійного характеру;

б) у зовнішньому безпековому вимірі:

здатність держави - збалансовувати інтереси із провідними міжнародними акторами (міжнародними організаціями, світовими і регіональними державами, транснаціональними компаніями);

вигідно використовувати у національних інтересах потенціали стратегічного партнерства, зокрема, у рамках міжнародно-політичних, економічних, воєнно-політичних союзів;

здійснювати вплив на міжнародну, геоекономічну, геополітичну і воєнно-політичну обстановку;

відстоювати і просувати національні інтереси на світовій арені;

забезпечувати стратегічну стабільність та реалізацію стратегії стримування зовнішніх геополітичних (воєнно-політичних) суперників;

забезпечувати баланс геополітичної, воєнно-політичної рівноваги сил (або його зміни на свою користь);

підтримувати на високому рівні імідж держави у світі.

СЗДБ має, у рамках сфери своєї діяльності, забезпечувати стійкість держави до зовнішніх і внутрішніх негативних впливів, чинників та факторів, які загрожуватимуть державному суверенітету, конституційному демократичному ладу, територіальній цілісності та іншим національним інтересам України. Тобто, СЗДБ повинна бути взаємопов'язаною із національною системою стійкості України та забезпечувати здатність держави і суспільства ефективно протидіяти загрозам державній безпеці, адаптуватись до змін безпекового середовища, підтримувати стале функціонування до, під час і після кризових явищ, швидко відновлюватися до бажаної рівноваги [344; 352].

СЗДБ України має володіти розвиненим інтелектуальним потенціалом, високим рівнем систематизованих знань та узагальненим досвідом. Ці компоненти повинні забезпечити переваги СЗДБ, насамперед, при

проведенні стратегічного аналізу і прогнозування, дослідженні трендів світового розвитку, оцінки ризиків і загроз, розробки ефективних управлінських рішень, вирішення завдань, які потребують нестандартного мислення та інноваційних підходів. Важливим елементом має стати систематичне дослідження передового іноземного досвіду у сфері забезпечення державної безпеки та виокремлення уроків, які доцільно враховувати при розвитку та функціонуванні СЗДБ України [187-190].

Ключовим завданням розвитку СЗДБ повинно стати – досягнення цілей щодо забезпечення ефективного функціонування даної системи через її структурно-функціональний, інституціональний, організаційний, правовий, ресурсний розвиток, що сприятиме посиленню спроможностей СЗДБ для виконання нею її головної функції – захисту державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру.

Загалом, цей розвиток СЗДБ передбачатиме удосконалення:

організаційно-правових механізмів, функцій, завдань, принципів, норм, правил, процедур, методів, засобів, технологій досягнення цілей державної безпеки;

підсистем матеріально-технічного та іншого ресурсного забезпечення;

системи державного управління національною безпекою;

системи стратегічного аналізу, прогнозування та планування у сфері забезпечення державної безпеки;

механізмів координації і міжвідомчої взаємодії; нормативно-правової бази функціонування СЗДБ;

системи знань;

складових сектору безпеки і оборони та інших суб'єктів забезпечення державної безпеки;

інструментарію і механізмів функціонування СЗДБ.

Аналіз результатів дослідження [336; 351] уможливорює зробити висновок, що СЗДБ – це сукупність взаємопов’язаних та взаємообумовлених механізмів (інституціональних, організаційних, правових) і суб’єктів забезпечення державної безпеки, які згідно чинного законодавства трансформують державну політику у сфері державної безпеки у цілеспрямовану скоординовану діяльність щодо захисту національних інтересів у сфері державної безпеки.

Розвиток СЗДБ України може здійснюватися у рамках комплементарної організаційно-управлінської моделі СЗДБ, яка має функціонувати на засадах Стратегії забезпечення державної безпеки України. В [116] зазначено, що комплементарна модель - це інтегральне поняття, що передбачає створення системи орієнтирів та заходів у ході реалізації стратегій.

У контексті завдань нашого дисертаційного дослідження, розвиток комплементарної моделі СЗДБ передбачає удосконалення системи правових норм і процедур, доктринальних положень, організаційно-правових й інституціональних та інших механізмів, сил та засобів, ресурсів, орієнтирів і заходів розвитку та функціонування СЗДБ, які комплексно зорієнтовані на захист держави і суспільства від загроз державній безпеці. Особливістю цієї комплементарної моделі є те, що в її основі закладено функціонування СЗДБ як єдиного організаційного механізму стратегічного управління, який забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері державної безпеки на основі якісного аналізу і прогнозування, оцінки загроз, виявлення уразливостей та оцінювання наявних державних спроможностей, планування розвитку спроможностей та готовності до реагування на загрози, а також раціонального використання ресурсів. У рамках зазначеної моделі СЗДБ інститути держави та суспільства діють:

- а) комплексно, гармонійно, взаємопов’язано та взаємодоповнено;
- б) об’єднано єдиними стратегічним задумом та планом його реалізації і

алгоритмом дій;

в) спрямовано на досягнення тактичних і стратегічних цілей забезпечення державної безпеки, при забезпеченні раціонального використання наявних ресурсів, сил та засобів.

В концептуальній основі комплементарної моделі СЗДБ повинно бути закладено комплексний підхід до захисту національних інтересів у сфері державної безпеки. Даний підхід ґрунтується на забезпеченні ефективної координації і міжвідомчої взаємодії між:

силами сектору безпеки і оборони;

органами публічної влади держави національного, регіонального і місцевого рівнів; урядовими та неурядовими організаціями різної сфери діяльності;

зацікавленим приватним бізнесом;

політичними і громадськими структурами та іншими суб'єктами забезпечення державної безпеки, а також із суб'єктами міжнародної безпеки.

Головною функцією даної комплементарної моделі СЗДБ є захист державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру.

Робочими функціями комплементарної моделі СЗДБ повинно бути: цільовизначення, цілепокладання, цілереалізації, організаційно-управлінська, прогностична, основоположна, програмно-теоретична, планування, розвитку науково-методичного забезпечення, координаційна, взаємодії з іноземними партнерами, ресурсного забезпечення, ідеологічна, державно-приватного партнерства, моніторингу, державного контролю, цивільно-демократичного контролю (див. додаток В) [103].

Згідно переліку зазначених функцій, розвиток СЗДБ передбачає удосконалення її підсистем, які забезпечують виконання завдань щодо забезпечення державної безпеки України. Пропонується виділити наступні

підсистеми: інституційну, організаційно-управлінську, прогнозно-проектувальну, функціональну, ідеологічну, комунікативну, логістичну, підсистему контролю, підсистему партисипаторної взаємодії.

Після опрацювання кожної із дев'яти вище зазначених підсистем, можемо представити комплементарну модель СЗДБ на основі принципу взаємодії як інтегровану систему, що поєднує в собі головні складові СЗДБ, в тому числі підсистеми, як такі, що забезпечують структурно-функціональну взаємодію та структурні елементи, що регулюють відносини усередині кожної підсистеми (див. додаток Г) [103].

Результати аналізу наукових розробок окремих вітчизняних дослідників [116; 336; 351] надають можливість констатувати, що в організаційному сенсі комплементарна модель СЗДБ має низку характерних рис, які необхідно враховувати.

По-перше, дана система має бути керованою, спостережуваною та ідентифікованою.

По-друге, у системі можливе існування дестабілізуючих елементів підсистем, тому мають бути відрегульовані заходи для забезпечення стійкості системи в цілому.

По-третє, контроль за функціонуванням усіх елементів системи. Висока якість динамічних процесів у них забезпечить ефективність роботи всієї системи за її правильної організації. Погіршення роботи підсистеми нижнього “оперативного” рівня є менш значущими, ніж порушення на верхньому “стратегічному” рівні, але воно має змусити вжити відповідних заходів. Дестабілізуючі процеси на верхньому стратегічному рівні є найбільш руйнівними для системи, тому що вони ставлять під сумнів саме її існування [116].

Критеріями якості організаційно-правового та іншого забезпечення функціонування комплементарної моделі СЗДБ, а також ефективності цієї системи можуть бути, поміж інших, наступні характеристики:

відповідність задекларованих стратегічних та публічно-управлінських цілей наявним ресурсним можливостям держави щодо їх реалізації;

ефективність публічної політики у сфері державної безпеки щодо своєчасного виявлення і нейтралізації загроз зовнішнього та внутрішнього походження національним інтересам і безпеці України;

раціональність використання сил, засобів та ресурсів держави за принципом максимально можливого економічно обґрунтованого зменшення ризиків і загроз;

якість забезпечення комплексного і широкоформатного підходу до багаторівневої координації і міжвідомчої взаємодії, стратегічного управління та планування при реалізації публічної політики у сфері забезпечення державної безпеки.

Стратегічне управління має стати важливим елементом функціонування СЗДБ України, про що свідчать результати аналізу вітчизняних наукових досліджень [354; 355; 363; 411]. Воно має зосереджуватися на ключових питаннях виконання місії СЗДБ. Стратегічне управління має бути зорієнтовано на своєчасне реагування на виклики зовнішнього і внутрішнього безпекового середовища та на внесення необхідних змін у СЗДБ, її структуру, робочі процедури, баланс ресурсів для набуття “силового” поля впливу на безпекове середовище та закріплення конкурентних переваг, які забезпечують виконання завдань у сфері державної безпеки у короткострокових, середньо та довгостроковій перспективах. Стратегічне управління у сфері державної безпеки передбачає розробку та планування заходів щодо реалізації концепцій, доктрин, стратегій, програм, процедурних протоколів, відповідно до визначених національних інтересів та наявних потенційних і реальних загроз державній безпеці на основі якісного стратегічного аналізу та прогнозування стратегічного безпекового середовища.

Процеси стратегічного аналізу і прогнозування у сфері державної безпеки мають комплексно забезпечувати якісне дослідження існуючих і майбутніх змін геополітичної, воєнно-політичної, гео економічної обстановки, розвитку внутрішнього безпекового середовища в суспільстві і державі, виявлення і оцінку загроз державній безпеці, розробку сценаріїв прояву загроз та їх наслідків, тощо. При цьому доцільно враховувати методологічні особливості даних процесів у контексті забезпечення державної безпеки, що полягає у наступному:

1. Стратегічний аналіз – розглядається як науково обґрунтована система оцінок умов та факторів, що формують внутрішні та зовнішні загрози національним інтересам у сфері державної безпеки, включаючи стратегічні ризики для сталого розвитку держави на довгострокову перспективу. З цією метою приділяється значна увага розробці системи оцінок ймовірності та масштабності наслідків від потенційних і реальних, внутрішніх та зовнішніх загроз державній безпеці.

2. Стратегічне прогнозування – забезпечує передбачення найбільш важливих довгострокових тенденцій, виявлення ключових детермінантів, парадигм міжнародного, регіонального і державного розвитку та безпеки в умовах постійних геополітичних, гео економічних, воєнно-політичних змін у стратегічному безпековому середовищі; майбутніх факторів впливу зовнішнього та внутрішнього середовища на національні інтереси України та ймовірність змін цілей держави, що можуть виникнути у зв'язку зі зміною світових тенденцій розвитку, або бути пов'язаними із внутрішніми процесами (політичними, економічними, соціальним) у державі та суспільстві. Прогнозування допомагає вищим державним органам влади якісно сформулювати ефективну державну політику у сфері забезпечення державної безпеки, спрямовану на захист розвитку держави, підтримку суспільно-політичної стабільності, своєчасну нейтралізацію реальних і потенційних загроз державній безпеці, а також захисту і посуванню

національних інтересів на міжнародній арені.

3. Стратегічне планування – процес, який забезпечує розробку конкретних послідовних задач та заходів розвитку і функціонування СЗДБ, які корегуються відповідно до змін зовнішнього і внутрішнього безпекового середовища. При цьому, заходи повинні носити більш креативний (випереджальний, активний, наступальний) характер чим адаптивний, так як однією із умов є не тільки адаптація функціонування СЗДБ до динамічного безпекового середовища, а й реалізація заходів активного впливу на нього в інтересах досягнення стратегічних цілей у сфері державної безпеки [411].

Загалом, в основі стратегічного управління у рамках комплементарної моделі СЗДБ повинно бути закладено комплексний широкоформатний підхід, який передбачатиме запровадження повного циклу забезпечення державної безпеки (аналіз і прогнозування змін безпекового середовища, оцінка загроз, виявлення і оцінка вразливостей, оцінка наявних спроможностей, планування, розвиток готовності і спроможностей, запобігання, реагування, створення ефективного впливу на розвиток стратегічного безпекового середовища в інтересах забезпечення державної безпеки). Цей комплексний широкоформатний підхід до забезпечення державної безпеки України повинен базуватися на організаційно-правових засадах, які визначені у Конституції України, системоутворюючих та регулюючих законодавчих та нормативно-правових актах України, Стратегії забезпечення національної безпеки та Стратегії забезпечення державної безпеки України, державних програмах та планах, а також інших концептуальних та стратегічних документах у зазначеній сфері [131; 291; 309; 312; 315; 317; 322].

Аналіз результатів наукових досліджень вітчизняних науковців А. Семенченка, І. Клименка, А. Журавльова, О. Карпенка, Є. Нужного надає можливість констатувати наступне [370, с. 3-5]. Для організації ефективного стратегічного управління у рамках СЗДБ України важливим є забезпечити

розвиток єдиної системи ситуаційних центрів сектору безпеки і оборони України на національному, регіональному та місцевому рівнях. Зокрема, на думку вітчизняних дослідників, застосування інформаційних технологій при прийнятті управлінських рішень дає змогу не тільки проводити поглиблені, диференційовані, багатоваріантні розрахунки окремих економічних, соціальних, фінансових та інших показників, але й удосконалювати методичний апарат планування [370, с. 3-5].

Розвиток мережі ситуаційних центрів у рамках СЗДБ дасть змогу забезпечити централізоване вирішення задач оперативного та стратегічного управління, а також для оцінки та контролю управлінського впливу на розвиток ситуації (кризової ситуації) у сфері забезпечення державної безпеки. Мережа ситуаційних центрів створює інформаційний простір для ефективного моніторингу, прогнозування, прийняття рішень та контролю їх виконання, що дозволяє реалізувати новий формат управління в умовах жорсткого дефіциту часу та ресурсів, оцінювати можливі стратегічні, політичні, економічні, соціальні та інші ризики, які можуть виникати при різних сценаріях управлінських ситуацій.

На нашу думку, ситуаційні центри мають забезпечувати:

- своєчасне й адекватне реагування на загрози державній безпеці;
- високий ступінь відповідальності за результат реагування на загрози державній безпеці;
- інформаційну взаємодію органів влади різного рівня;
- ефективні комунікації між державними органами влади – суб'єктами СЗДБ, за допомогою сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій.

Відповідно до цих завдань ситуаційні центри містять набір системних модулів, орієнтованих на: збір інформації за заданими критеріями, показниками (індикаторами) з різноманітних джерел; обробку та зберігання даних; моніторинг ситуації у сфері державної безпеки та надання державним службовцям – керівникам установ та їх підрозділів деталізованої та зведеної

інформації; прогнозування розвитку ситуації та вибір найкращого варіанту керуючих впливів після оцінювання достовірності прогностичних моделей, можливих ризиків та оцінювання ймовірності прийняття успішного (оптимального раціонального рішення); планування, координацію та контроль реалізації прийнятих рішень; оцінку результатів виконання рішень [370, с. 3-5].

Організаційно СЗДБ України має забезпечувати комплексний розвиток інтегрованого потенціалу стійкості і опірності держави та суспільства загрозам державній безпеці. Зазначений інтегрований потенціал стійкості повинен складатися з наступних потенціалів: духовно-ціннісного, суспільного, політико-ідеологічного, соціо-гуманітарного, геополітичного, стратегічно-управлінського, зовнішньополітичного, внутрішньополітичного, державно-управлінського, інформаційного, безпекового, науково-технічного, економічного.

3.2 Концепція проектно-орієнтованого управління розвитком системи забезпечення державної безпеки України

Розвиток СЗДБ України, на наше переконання, повинен ґрунтуватися на науковій концепції проектно-орієнтованого управління розвитком вказаної системи, що містить науково обґрунтовані положення:

1) загальні положення, базові категорії і поняття галузі знань «Публічне управління та адміністрування» проблематики забезпечення державної безпеки і принципи розвитку СЗДБ;

2) методи та онтологічна модель проектно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ;

3) етапи проектно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ.

На нашу думку, вказана наукова концепція повинна забезпечити:

1) єдність принципів розвитку СЗДБ та функціонування вказаної системи;

2) поєднання підходів політико-правового, організаційного і операційно-діяльнісного конструювання СЗДБ для забезпечення якісного розвитку СЗДБ України.

Викладемо основні ідеї, які розкривають сутність та зміст положень наукової концепції.

1. Загальні положення, базові категорії галузі знань «Публічне управління та адміністрування» та поняття проблематики державного управління СЗДБ, принципи згаданого управління.

Під СЗДБ пропонуємо розуміти складову СДБ, сукупність взаємопов'язаних та взаємообумовлених механізмів (інституційних, організаційних, правових та інших) і суб'єктів забезпечення державної безпеки (посадові особи держави, органи державної влади та місцевого самоврядування, державні установи та заклади, сили й засоби сектору безпеки, інститути громадянського суспільства, окремі громадяни), які на основі чинного законодавства трансформують державну політику у сфері державної безпеки у цілеспрямовану скоординовану діяльність (заходи політичного, правового, організаційного, правоохоронного, розвідувального, контррозвідувального, пошукового, аналітично-прогностичного, профілактичного, ідеологічного, режимного, адміністративного та іншого характеру) щодо реалізації та захисту національних інтересів (у т.ч. щодо виявлення, прогнозування, попередження та нейтралізації загроз невоєнного характеру які загрожують державному суверенітету, територіальній цілісності і демократичному конституційному ладу та іншим життєво важливим національним інтересам) [103].

Гарантування державної безпеки України здійснюється шляхом реактивного і проактивного реагування на загрози державній безпеці в умовах динамічного безпекового середовища.

Конкретні засоби і шляхи забезпечення державної безпеки обумовлюються пріоритетністю національних інтересів у сфері державної

безпеки, необхідністю своєчасного реагування на реальні та потенційні загрози державній безпеці і ґрунтуються на правових засадах демократичної держави.

Базові категорії галузі знань «Публічне управління та адміністрування» та поняття проблематики державного управління СЗДБ представимо у вигляді категоріальної моделі проектно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ, яка міститиме три рівні категоріальної сітки теорії проектно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ, а саме: світоглядний, процесний та організаційний рівні.

До першого рівня категоріальної сітки теорії проектно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ (світоглядний рівень) входять:

- 1) основоположна категорія: «держава»;
- 2) базові категорії: «безпека», «розвиток»;
- 3) вихідні, відправні категорії: «національна безпека», «безпека держави», «державна безпека»;
- 4) опорні, фундаментальні категорії: «державний суверенітет», «незалежність держави», «конституційний лад», «територіальна цілісність», «інформаційний суверенітет держави», «цифровий суверенітет», «економічний суверенітет», «конституційний лад»;
- 5) ключові категорії: «державне управління», «публічне управління», «державне управління національною безпекою», «публічне управління національною безпекою», «виклик національній безпеці», «загроза національній безпеці», «загрози державній безпеці», «забезпечення державної безпеки», «забезпечення безпеки державної таємниці та службової інформації», «об'єкти забезпечення державної безпеки», «суб'єкти забезпечення державної безпеки», «суб'єкти розвідувально-підривної діяльності», «інформаційна безпека», «контррозвідувальний режим», «загрози гібридного типу», «організаційна стійкість», «кризова ситуація»,

«система державної безпеки», «система забезпечення державної безпеки», «організаційна безпека державно-управлінського простору».

До другого рівня категорійної сітки теорії проектно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ (процесний рівень) входять специфічні категорії і поняття, що відображають процеси розвитку системи забезпечення державної безпеки: «розвиток системи», «інституціоналізація в державному управлінні», «інституціональне середовище», «інституціональний розвиток», «інституціональна матриця», «інституційна пастка», «інституційна пам'ять в публічному управлінні», «механізми публічного управління», «механізм публічного управління системою забезпечення національної безпеки», «механізм забезпечення національної безпеки», «реформа», «державно-управлінська реформа», «адміністративна реформа», «адміністративно-правова реформа», «механізми реалізації адміністративної реформи», різновиди мети державно-управлінських реформ – «модифікація», «модернізація», «трансформація».

До третього рівня категорійної сітки теорії проектно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ (організаційний рівень) входять специфічні поняття, що відтворюють організацію управління розвитком СЗДБ: «проект»; «проекткування в державному управлінні»; «програма»; «управління проектами»; «принципи побудови інноваційної діяльності системи органів публічної влади»; «проектний менеджмент у публічному управлінні»; «проектно-орієнтоване управління розвитком системи забезпечення державної безпеки»; «політико-правове конструювання системи забезпечення державної безпеки»; «структурно-функціональне конструювання системи забезпечення державної безпеки»; «просторове та часове конструювання системи забезпечення державної безпеки»; «організаційне конструювання системи забезпечення державної безпеки»; «операційно-діяльнісне конструювання системи забезпечення державної безпеки».

Визначені нами категорії та поняття проблематики розвитку СЗДБ України характеризують процес управління розвитком згаданої системи як багатогранне ціле, яке узятє в зрізі змін структури, зв'язків і функцій цієї системи, що здійснюються під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів.

Основними принципами проектно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ та функціонування СЗДБ є:

методологічні принципи, які необхідні для визначення місії СЗДБ, проектування та конструювання цієї системи, а саме:

принципи науковості, єдності теорії і практики державного управління розвитком СЗДБ;

принцип верховенства права та законність в організації заходів реактивного й проактивного реагування на загрози державній безпеці;

принцип підпорядкованості місії, функцій та завдань СЗДБ цілям визначених у стратегії державної безпеки України;

спеціальні (організаційні), на основі яких реалізовується місія СЗДБ, а саме:

принцип оптимальної відповідності цілей діяльності у сфері забезпечення державної безпеки, структури та функцій цієї системи, динаміці й тенденціям розвитку загроз державній безпеці;

принципи плановості і послідовності реалізації заходів реагування на загрози державній безпеці; принцип оперативності, що передбачає своєчасність та адекватність заходів державного реагування на загрози державній безпеці, що пов'язано із динамічністю безпекового середовища.

З метою гармонізації взаємозв'язку СЗДБ України із системою міжнародної безпеки необхідно дотримуватися наступних принципів зовнішньої політики, які обумовлені сучасними тенденціями світового розвитку:

пріоритетність національних інтересів України та їх максимально можливого збалансування та співвідношення з глобальними інтересами міжнародного співтовариства щодо розвитку людства;

пріоритет договірних (мирних) засобів у розв'язанні конфліктів;
використання в інтересах України механізмів міжнародної колективної безпеки, участь нашої держави у реалізації спільної політики безпеки і оборони з іноземними партнерами;

пошук нових альтернативних геополітичних, геоекономічних, геокультурних моделей існування України як держави на міжнародній арені, що забезпечувало б захист її національних інтересів, їх збалансування з інтересами провідних центрів сили та мінімізувало б загрози національній безпеці, зокрема, державній безпеці [51; 92; 374; 375].

Принципи розвитку й функціонування СЗДБ взаємопов'язані і реалізуються в єдності з урахуванням:

випереджального характеру забезпечення державної безпеки, що визначає передбачення, моніторинг і оцінку зовнішніх та внутрішніх загроз державній безпеці на основі якісного стратегічного аналізу і прогнозування, а також запобігання таким загрозам;

системно-синергетичного характеру забезпечення державної безпеки (об'єднує міжнародний, регіональний, зовнішньо та внутрішньо державний, міждержавний аспекти);

інформаційно-консенсусного характеру забезпечення державної безпеки.

2. Методи та онтологічна модель проектно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ.

Основними методами згаданого управління мають стати методи моделювання, проектування, конструювання, організаційно-управлінської діяльності.

Парадигмальними засадами розвитку СЗДБ визначено сцієнтичну, інституційно-цивілізаційну, інституціональну, системно-діяльнісну та проектну парадигми публічного управління.

Проектно-орієнтоване управління розвитком СЗДБ має здійснюватися

на основі онтологічної моделі державного управління розвитком СЗДБ, яка містить 4 стадії:

I стадія: оцінка існуючого стану СЗДБ як системно-кризового;

II стадія: діагностика СЗДБ;

III стадія: проектування СЗДБ в контексті вимог динамічного безпекового середовища щодо реактивного та проактивного реагування на загрози державній безпеці;

IV стадія: конструювання СЗДБ;

3. Етапи проектно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ:

Грунтуючись на аналізі результатів наукових досліджень вітчизняних науковців [438; 439; 459], пропонується до застосування наступна структура проектно-орієнтованої діяльності щодо удосконалення СЗДБ України, яка містить п'ять етапів:

Перший етап – усвідомлення і формулювання практичної проблемної ситуації у сфері забезпечення державної безпеки України в умовах динамічного та агресивного безпекового середовища, що характеризується реалізацією широкого спектру загроз державному суверенітету, територіальній цілісності і демократичному конституційному ладу та іншим життєво важливим національним інтересам від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру.

Другий етап – збирання інформації, а також вивчення позитивного досвіду щодо розробки та впровадження у державно-управлінську практику забезпечення державної безпеки аналогічних проектів, зокрема, які запроваджені у державах-членах ЄС та НАТО.

Третій етап – обґрунтування можливості та доцільності проекту оновленої моделі СЗДБ, формулювання його задуму та розробка концепції розвитку СЗДБ.

Четвертий етап – формування завдання щодо проектування оновленої СЗДБ України та визначення вимог до проекту;

П'ятий етап – конструювання СЗДБ України, як завершальний етап проектної діяльності, що передбачає впровадження проєкту в державно-управлінську практику у відповідності із вимогами щодо виконання завдань СДБ України.

Проектування оновленої моделі СЗДБ України структурно має включати структурно-функціональне моделювання процесу забезпечення державної безпеки. Це, передусім, передбачає визначення місії, функцій та завдань СЗДБ, а також механізмів забезпечення державної безпеки.

Конструювання СЗДБ України, як завершальний етап проектної діяльності, передбачає впровадження проєкту перспективної моделі СЗДБ у практику державного управління національною безпекою з урахуванням вимог стосовно виконання завдань СДБ, а саме:

1) політико-правове конструювання:

удосконалення національного законодавства щодо розвитку СЗДБ;

активна участь держави у процесах удосконалення міжнародного права у сфері розвитку готовності, запобігання, реагування і подолання загроз державній безпеці та їх наслідків;

законодавче забезпечення процесів стратегічного управління в державі з урахуванням принципів сталого розвитку, безпеки і стійкості;

розвиток єдиної нормативно-правової бази у сфері розвитку спроможностей та реагування на загрози державній безпеці та їх наслідки для скоординованих дій державних органів;

2) структурно-функціональне конструювання – це створення нових та удосконалення вже існуючих елементів, структур, підсистем, механізмів забезпечення державної безпеки України та встановлення зв'язків між ними:

розвиток єдиної системи стратегічного управління та її методологічної основи, яка комплексно об'єднуватиме сферу державної безпеки з іншими сферами національної безпеки, а також з сферами сталого розвитку України;

створення державного координуючого органу у сфері забезпечення державної безпеки (національного координатора), а також структури його допоміжних органів;

розвиток національної мережі уповноважених державних органів, експертно-аналітичних і наукових установ (у т.ч. приватних консалтингових структур на основі державно-приватного партнерства) з питань: стратегічного аналізу і прогнозування; оцінки загроз, вразливостей держави та існуючих державних спроможностей;

оцінки спроможностей ймовірних супротивників із числа іноземних держав, організацій, груп та осіб; стратегічного планування у сфері державної безпеки;

розвиток ефективної взаємодії державних органів влади, громадських організацій, бізнесу, об'єднаних територіальних громад, населення, приватних експертно-аналітичних і безпекових та інших структур, на основі механізмів кооперації щодо запобігання і реагування на загрози державній безпеці та подолання їх наслідків, а також координації такої діяльності;

удосконалення механізмів, форм і методів розвідувальної, контррозвідувальної, оперативно-розшукової та іншої діяльності у сфері державної безпеки (зокрема, системи розвідувальних контррозвідувальних, пошукових, режимних, адміністративно-правових та інших заходів), а також загальнодержавної системи боротьби з терористичною діяльністю, системи охорони державного кордону, національної системи кібербезпеки;

створення необхідних резервів і розвитку спроможностей держави щодо реагування на загрози державній безпеці у різних сферах;

3) організаційне конструювання – це формування алгоритмів функціонування СДБ та СЗДБ, а також підготовки фахівців у сфері державної безпеки:

запровадження єдиного алгоритму забезпечення державної безпеки (здобування розвідувальної і контррозвідувальної інформації, оцінка

об'єктивності, повноти та актуальності здобутих відомостей, аналіз і прогнозування, оцінювання загроз, виявлення вразливостей, оцінювання державних спроможностей, оцінка спроможностей ймовірних супротивників із числа іноземних держав, організацій, груп та осіб, планування, забезпечення готовності, профілактика, реагування, нейтралізація загроз та їх наслідків), а також ефективного функціонування єдиного комплексного механізму координації даної діяльності;

удосконалення антикризового управління;

забезпечення розподілу відповідальності та повноважень державних органів за визначеними напрямками забезпечення державної безпеки;

забезпечення безперервності основних процесів у державі (урядування, функціонування політичної системи, державного і воєнного управління, захисту державного суверенітету, конституційного демократичного ладу та територіальної цілісності, підтримка політичної стабільності, своєчасне виявлення і нейтралізація загроз державній безпеці);

підвищення рівня ефективної протидії загрозам для критично важливої інфраструктури держави, її захист від можливих диверсій, терористичних актів, кібератак;

підвищення ефективності розвідувальної та контррозвідувальної діяльності, спрямованої на: попередження, своєчасне виявлення і запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам державній безпеці України, розвідувальним, терористичним та іншим протиправним посяганням спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на інтереси України, викриття можливих планів, намірів та ходу підготовки потенційних супротивників до війни проти держави із застосуванням нових форм її проведення;

розвиток надійних і постійно діючих двосторонніх каналів комунікацій держави з населенням;

проведення підготовки (теоретичної, практичної) усіх наявних сил та

громадян України до реагування на загрози державній безпеці;

розвиток демократичного цивільного контролю над діяльністю суб'єктів у сфері забезпечення державної безпеки;

удосконалення організаційно-правових механізмів міжнародного співробітництва у сфері забезпечення державної безпеки.

4) операційно-діяльнісне конструювання – розробка правил і принципів діяльності у сфері забезпечення державної безпеки:

запровадження єдиних стандартів та рекомендацій (інструкцій) для суб'єктів СЗДБ, насамперед, які входять до складу сектору безпеки і оборони України (зокрема, у сфері аналізу і обробки розвідувальної і контррозвідувальної інформації, оцінки загроз, оцінки вразливостей, оцінки спроможностей у рамках комплексного огляду у сфері державної безпеки, проведенні планування, обміну інформацією, організації якісної координації і міжвідомчої взаємодії, охорони державної таємниці).

3.3. Політико-правове, організаційне і операційно-діяльнісне конструювання системи забезпечення державної безпеки України в умовах динамічного безпекового середовища

Розвиток СЗДБ України передбачає здійснення комплексу заходів за напрямками:

1) Політико-правове конструювання СЗДБ України, що передбачає:

- удосконалення національного законодавства щодо розвитку СЗДБ;

- формування правового механізму активної участі держави у процесах удосконалення міжнародного права у сфері розвитку готовності, запобігання, реагування і подолання загроз державній безпеці та їх наслідків;

- законодавче забезпечення процесів стратегічного управління в державі з урахуванням принципів сталого розвитку, безпеки і стійкості;

- розвиток єдиної нормативно-правової бази у сфері розвитку спроможностей та реагування на загрози державній безпеці та їх наслідки для скоординованих дій державних органів.

2) Організаційне конструювання СЗДБ України передбачає

а) створення нових та удосконалення вже існуючих елементів, структур, підсистем, механізмів забезпечення державної безпеки України та встановлення зв'язків між ними:

- розвиток єдиної системи стратегічного управління та її методологічної основи, яка комплексно об'єднуватиме сферу державної безпеки з іншими сферами національної безпеки, а також з сферами сталого розвитку України;

- створення державного координуючого органу у сфері забезпечення державної безпеки, а також структури його допоміжних органів;

- розвиток національної мережі уповноважених державних органів, експертно-аналітичних і наукових установ (у т.ч. приватних консалтингових структур на основі державно-приватного партнерства) з питань: стратегічного аналізу і прогнозування; оцінки загроз, вразливостей держави та існуючих державних спроможностей; оцінки спроможностей ймовірних супротивників із числа іноземних держав, організацій, груп та осіб; стратегічного планування у сфері державної безпеки;

- розвиток ефективної взаємодії державних органів влади, громадських організацій, бізнесу, об'єднаних територіальних громад, населення, приватних експертно-аналітичних і безпекових та інших структур, на основі механізмів кооперації щодо запобігання і реагування на загрози державній безпеці та подолання їх наслідків, а також координації такої діяльності;

- удосконалення механізмів, форм і методів розвідувальної, контррозвідувальної, оперативно-розшукової та іншої діяльності у сфері державної безпеки (зокрема, системи розвідувальних контррозвідувальних, пошукових, режимних, адміністративно-правових та інших заходів);

- удосконалення загальнодержавної системи боротьби з терористичною діяльністю;

- удосконалення системи охорони державного кордону;

- удосконалення національної системи кібербезпеки;

- забезпечення розвитку необхідних резервів і спроможностей держави для реагування на загрози державній безпеці у різних сферах.

б) розвиток організаційного забезпечення (формування алгоритмів функціонування системи забезпечення державної безпеки, а також підготовки фахівців у сфері державної безпеки):

- запровадження єдиного алгоритму забезпечення державної безпеки (здобування розвідувальної і контррозвідувальної інформації, оцінка об'єктивності, повноти та актуальності здобутих відомостей, аналіз і прогнозування, оцінювання загроз, виявлення вразливостей, оцінювання державних спроможностей, оцінка спроможностей ймовірних супротивників із числа іноземних держав, організацій, груп та осіб, планування, забезпечення готовності, профілактика, реагування, нейтралізація загроз та їх наслідків), а також ефективного функціонування єдиного комплексного механізму координації даної діяльності;

- удосконалення антикризового менеджменту;

- забезпечення розподілу відповідальності та повноважень державних органів за визначеними напрямками забезпечення державної безпеки;

- забезпечення безперервності основних процесів у державі (урядування, функціонування політичної системи, державного і воєнного управління, захисту державного суверенітету, конституційного демократичного ладу та територіальної цілісності, підтримка політичної стабільності, своєчасне виявлення і нейтралізація загроз державній безпеці);

- підвищення рівня ефективної протидії загрозам для критично важливої інфраструктури держави, її захист від можливих диверсій, терористичних актів, кібератак;

- підвищення ефективності розвідувальної та контррозвідувальної діяльності, спрямованої на: попередження, своєчасне виявлення і запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам державній безпеці України, розвідувальним, терористичним та іншим протиправним посяганням спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на інтереси України; викриття можливих планів, намірів та ходу підготовки потенційних супротивників до війни проти держави із застосуванням нових форм її проведення;

- розвиток надійних і постійно діючих двосторонніх каналів комунікацій держави з населенням;

- проведення підготовки (теоретичної, практичної) усіх наявних сил та громадян України до реагування на загрози державній безпеці;

- розвиток демократичного цивільного контролю над діяльністю суб'єктів у сфері забезпечення державної безпеки;

- удосконалення організаційно-правових механізмів міжнародного співробітництва у сфері забезпечення державної безпеки.

3) Операційно-діяльнісне конструювання СЗДБ України передбачає удосконалення правил і принципів діяльності у сфері забезпечення державної безпеки:

- запровадження єдиних методологічних стандартів та рекомендацій (інструкцій) для суб'єктів забезпечення державної безпеки, насамперед, які входять до складу сектору безпеки і оборони України (зокрема, у сфері аналізу і обробки розвідувальної і контррозвідувальної інформації, оцінки загроз, оцінки вразливостей, оцінки спроможностей у рамках комплексного огляду у сфері державної безпеки, проведенні планування, обміну інформацією, організації якісної координації і міжвідомчої взаємодії, охорони державної таємниці, тощо).

В сучасних умовах має місце необхідність в оптимізації національного законодавства під сучасні вимоги розвитку СЗДБ, внесення змін до діючих

законів та нормативно-правових актів та розробки нових законодавчих документів, які мають забезпечити відповідність зазначеної системи реаліям безпекового середовища ХХІ сторіччя.

Розвиток СЗДБ України передбачає удосконалення, узгодження, збалансування нормативно-правової бази у сфері діяльності СЗДБ як складової СЗНБ України. Дана правова база має бути чітко структурованою в єдиній системі законодавчих та нормативно-правових документів, визначатися у системі утворюючому законі України про забезпечення державної безпеки та складатися із ієрархічних рівнів, а саме:

- “концептуально-доктринального”;
- “законодавчо-системоутворюючого”;
- “політико-правового”;
- “нормативно-правового”;
- “програмно-цільового”;
- “управлінсько-адміністративного”.

Доцільно внести зміни до Закону України “Про національну безпеку України” [291] та в інші регулюючі закони і нормативно-правові акти у сферах національної безпеки, які тим чи іншим чином стосуються питань забезпечення державної безпеки України. На підставі зазначених змін доцільно здійснити розроблення та запровадження:

- а) Концепції створення системи забезпечення державної безпеки України та плану її реалізації;
- б) Закону України “Про забезпечення державної безпеки України”;
- в) Положення “Про створення Єдиної системи забезпечення державної безпеки України”;
- г) Національної програми розвитку спроможностей у сфері забезпечення державної безпеки;
- д) нормативно-правових документів щодо методичного забезпечення функціонування СЗДБ України.

Зокрема, до закону України “Про національну безпеку України” [291] доцільно внести наступні зміни та доповнення щодо:

1) Ключових термінологічних понять: “державна політика у сфері забезпечення національної безпеки”, “державна політика у сфері забезпечення державної безпеки”, “система забезпечення національної безпеки”, “криза”, “кризова ситуація” (з розкриттям їх видів, зокрема – суспільно-політична, соціально-економічна, політична, конституційна, воєнно-політична, етно-політична, економічна, екологічна, епідеміологічна, зовнішньополітична, міжнародна тощо), “кризовий менеджмент”.

2) Створення координаційного робочого органу з проблем національної безпеки України, координаційного органу з питань забезпечення державної безпеки та інших координаційних органів та інституціональних форматів міжвідомчої взаємодії.

3) Визначення організаційно-правових засад функціонування центральних органів виконавчої влади які не входять до сектору безпеки і оборони, але виконують завдання і повноваження у сфері національної безпеки і оборони України, у тому числі у сфері забезпечення державної безпеки України.

4) Визначення організаційно-правових засад функціонування СЗДБ України, у тому числі, щодо її діяльності у сферах державної, воєнної, зовнішньополітичної, громадської економічної, енергетичної, інформаційної, екологічної безпеки, кібербезпеки, цивільного захисту, а також механізмів координації і міжвідомчої взаємодії, державно-приватного партнерства у сфері національної безпеки.

5) Визначення організаційно-правових засад для запровадження повного циклу забезпечення національної безпеки (аналіз і прогнозування змін безпекового середовища, оцінка загроз, виявлення і оцінка уразливостей, оцінка наявних спроможностей, планування, розвиток готовності і спроможностей, запобігання, реагування, створення ефективного

впливу на розвиток стратегічного безпекового середовища в інтересах забезпечення державної безпеки).

6) Визначення організаційних і правових засад здійснення антикризової політики та менеджменту у рамках СЗДБ України.

7) Визначення організаційних і правових засад розробки і виконання Стратегії забезпечення державної безпеки та відповідної національної програми, а також проведення огляду у сфері забезпечення державної безпеки (як складової комплексного огляду сектору безпеки і оборони України).

Закон України “Про національну безпеку України” [291] має містити правові підстави для розробки Закону України “Про забезпечення державної безпеки України”. Прийняття даного закону дозволить визначити правові та організаційні засади формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення державної безпеки України. Зокрема, цей Закон має містити організаційні і нормативно-правові засади створення, розвитку і функціонування цілісної Системи забезпечення державної безпеки України, як складової СЗНБ.

У законі мають бути визначені організаційно-правові засади створення та функціонування уповноважених координаційних органів у сфері забезпечення державної безпеки України на національному та територіальних рівнях, а також визначено порядок їх взаємодії з іншими координаційними органами у сфері національної безпеки України. Важливо у цьому Законі розробити організаційно-правові засади розширеного формату міжвідомчої взаємодії.

Закон України “Про забезпечення державної безпеки України” має містити правові підстави для розробки Положення “Про створення Єдиної системи забезпечення державної безпеки України”. У зазначеному Положенні необхідно визначити місію, функції, завдання, механізми Єдиної системи забезпечення державної безпеки України (ЄСЗДБ).

ЄСЗДБ повинна функціонувати на основі єдиного методологічного забезпечення, яке має регламентувати комплексний підхід, ефективну координацію і міжвідомчу взаємодію, а також повний цикл забезпечення державної безпеки України. Це методологічне забезпечення має містити єдині методичні стандарти для діяльності всіх сил сектору безпеки і оборони та інших суб'єктів, які функціонують у рамках ЄСЗДБ, але при цьому враховувати специфіку їх секторальних і галузевих особливостей і взаємозалежностей.

Тому, Положення “Про створення Єдиної системи забезпечення державної безпеки України” має містити правові основи і підстави для розробки нормативно-правового акту, який визначатиме загальне методологічне забезпечення функціонування ЄСЗДБ України.

Цей нормативно-правовий акт, поміж іншого, має містити методіку щодо забезпечення спільного міжгалузевого співробітництва та розкривати повний алгоритмічний цикл забезпечення державної безпеки, а саме взаємо'пов'язані процеси: стратегічного аналізу; оцінки ризиків і загроз, уразливостей та існуючих спроможностей; планування розвитку спроможностей та готовності; проведення навчань та тренувань; ефективного запобігання, реагування на загрози державній безпеці. Крім того, цей документ повинен містити методичні підходи: до оцінювання об'єктивності і ефективності цілей, завдань та заходів планування, (у т.ч. щодо їх відповідності реальним ресурсним спроможностям); контролю та звітування за їх виконанням; усунення недоліків та внесення коректив.

Цей методичний документ має стати основою для розробки галузевих методик кожним державним органом влади - суб'єктом ЄСЗДБ, які відповідають за забезпечення державної безпеки у рамках сфери своєї відповідальності та повноважень. Також, окремо мають розроблятися методики, які стосуються організації і проведення кожного із процесів, що реалізуються у рамках повного циклу забезпечення державної безпеки України.

З метою розвитку організаційно-управлінських механізмів у сфері забезпечення державної безпеки України пропонуємо створити Національний координаційний центр забезпечення державної безпеки при Раді національної безпеки і оборони України (Центр).

Центр є однією із ланок у системі загальнодержавних координаційних робочих органів профільної (секторальної) спрямованості, які функціонують при центральних органах державної влади України, що відповідають за формування державних політик у сферах державної, воєнної, зовнішньополітичної, економічної, енергетичної, інформаційної, екологічної безпеки, кібербезпеки України. У єдиній системі, вони комплексно координуються Національним координаційним центром проблем національної безпеки при РНБО України, поєднані мережею вертикальних та горизонтальних управлінських зв'язків, функціонують взаємопов'язано між собою, в єдиному алгоритмі, при забезпеченні ефективного обміну інформацією, а також на основі виконання нормативно-правових актів, протоколів і процедур щодо порядку дій, координації і міжвідомчої взаємодії, розроблених на засадах національного законодавства.

Національний координаційний центр забезпечення державної безпеки забезпечуватиме координацію та міжвідомчу взаємодію при проведенні розвідувальної, контррозвідувальної та оперативно-розшукової діяльності, охорони державного кордону, охорони державної таємниці, захисту оборонного і науково-технічного потенціалу, боротьби із тероризмом, сепаратизмом, а також при протидії розвідувальній та іншій протиправній діяльності іноземних спецслужб, організацій, груп та осіб, яка здійснюється ними на шкоду державному суверенітету, конституційному демократичному ладу, територіальній цілісності України та інших національних інтересів, тощо. Крім того, цей центр здійснюватиме координацію і узгодження механізмів функціонування між діючими державними системами – загальнодержавною системою боротьби з терористичною діяльністю,

загальнодержавною системою захисту державного кордону; національною системою кібербезпеки, системою державного управління України (зокрема, антикризового управління).

Центр функціонально залучатиме максимально можливе коло суб'єктів забезпечення державної безпеки, у тому числі у рамках державного-приватного партнерства. До зазначених суб'єктів (з врахуванням їх компетенції і ступеню обмеженості щодо залучення до завдань у сфері забезпечення державної безпеки) доцільно віднести: державні органи влади, які входять до сектору безпеки і оборони України; інші центральні органи виконавчої влади, які залучаються до розвитку спроможностей у сфері забезпечення державної безпеки; дипломатичні установи; місцеві державні адміністрації; фахові державні інформаційно-аналітичні та прогностичні центри; фахові державні науково-дослідні та експертні інститути; приватні консалтингові структури у сфері аналізу і прогнозування за компетенцією у сфері державної безпеки; громадсько-політичні структури; окремі фахівці у сфері зовнішньої політики і державної безпеки, які здійснюють професійну діяльність (незалежні науковці, експерти, аналітики, консультанти); бізнес та їх відповідні спроможності.

Центр виконуватиме завдання:

- забезпечення робочої координації, організації та розширеної міжвідомчої взаємодії у процесах, які стосуються визначення національних інтересів і цілей у сфері забезпечення державної безпеки на основі визначених Верховною Радою України засад внутрішньої та зовнішньої політики;

- забезпечення цілісного формування державної політики у сфері державної безпеки України на виконання прийнятих стратегічних рішень на рівні РНБО та Президента України та на основі сформованої державної політики у сфері національної безпеки;

- координації, міжвідомчої взаємодії та контролю при комплексній

розробці та реалізації зазначеної державної політики за участі усіх суб'єктів забезпечення державної безпеки;

- проведення оглядів у сфері забезпечення державної безпеки, здійснення аналізу їх результатів;

- проведення комплексного аналізу та оцінки загроз у сфері державної безпеки, виявлених вразливостей, оцінки існуючих національних спроможностей;

- здійснення комплексного планування заходів із розвитку готовності та спроможностей, а також реагування на загрози у рамках забезпечення державної безпеки;

- комплексної організації кризового менеджменту у разі виникнення кризових та надзвичайних ситуацій у зазначеній сфері;

- підтримки головних пріоритетів Президента України в сфері забезпечення державної безпеки, передусім, які вимагають стратегічних підходів до розробки директивних вказівок;

- забезпечення взаємодії Президента України з ключовими стратегічними партнерами на міжнародному рівні у сфері зовнішньополітичної діяльності і безпеки України;

- розвитку державно-приватного партнерства у сфері забезпечення державної безпеки.

Центр взаємодіятиме (поміж інших координаційних органів) із Розвідувальним співтовариством, Міжвідомчою координаційною комісією Антитерористичного центру при Службі безпеки України, Національним координаційним центром кібербезпеки при РНБО, Центром протидії дезінформації при РНБО, Головним ситуаційним центром РНБО України, Державною комісією з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій, що діє при Кабінеті Міністрів України тощо.

У залежності від функцій і завдань, ролі та вагомості вкладу у забезпечення державної безпеки, у роботі Національного координаційного

центру забезпечення державної безпеки України можуть приймати участь наступні категорії учасників:

Категорія – 1 (вищий рівень). Президент України, Секретар РНБО, Прем'єр-міністр України, Голова Верховної Ради України, Голова розвідувального співтовариства, Голова Служби безпеки України, Міністр внутрішніх справ України, міністри та керівники інших центральних органів державної влади, які відносяться до суб'єктів забезпечення державної безпеки України, а також їх перші заступники.

Категорія – 2. Керівники департаментів, управлінь, служб та інших підрозділів Офісу Президента України, Апарату РНБО, Кабінету Міністрів України, міністерств та відомств, які відносяться до суб'єктів забезпечення державної безпеки України, а також їх заступники. Голови комітетів Верховної Ради України, діяльність яких має пряме або опосередковане відношення до забезпечення державної безпеки (зокрема, Голови: Комітету з питань національної безпеки, оборони та розвідки та його Підкомітету з державної безпеки і оборони; Комітету з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва; Комітету з питань інтеграції України до Європейського Союзу; Комітету з питань бюджету; Комітету з антикорупційної політики; Комітету з питань правової політики; Комітету з питань правоохоронної діяльності; Комітету з питань прав людини, деокупації і реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій, Луганській областях та Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, національних меншин і міжнаціональних відносин, та інші у разі потреби). Керівники науково-дослідних та навчальних установ, які опікуються питаннями щодо забезпечення державної безпеки. Керівництво інших державних органів влади (наприклад, Голова Київської міської державної адміністрації, керівник Державної служби фінансового моніторингу України, керівники місцевих державних адміністрацій, т.ін.), які можуть бути залучені до забезпечення державної безпеки та розвитку спроможностей СЗДБ

України. Фахівці у сфері забезпечення державної безпеки, що здійснюють професійну діяльність (державні експерти, аналітики, консультанти, провідні науковці).

Категорія – 3 (нижчий рівень). Керівники приватних організацій та їх заступники, які можуть надавати окремі послуги у сфері забезпечення державної безпеки, у тому числі, щодо розвитку спроможностей (зокрема, керівники приватних інформаційно-аналітичних центрів, бізнес-структур, громадських об'єднань, фінансово-банківських структур, приватних науково-дослідних та експертних інститутів, компаній у сфері інформаційних комунікацій і мас-медіа, а також окремі фахівці у сфері зовнішньої політики і безпеки, що здійснюють професійну діяльність (незалежні експерти, аналітики, консультанти, науковці), т.ін.

Структурна побудова Національного координаційного центру забезпечення державної безпеки України складатиметься із наступних ключових інституціональних механізмів:

а) Національний координатор у сфері забезпечення державної безпеки (голова центру) та його секретаріат;

б) Міжвідомча координаційна комісія з проблем забезпечення державної безпеки;

в) Міжвідомчий підкомітет з питань розвитку спроможностей у сфері державної безпеки;

г) Ситуаційний центр;

д) мережа міжвідомчих координаційних робочих груп з питань стратегічного аналізу і прогнозування, оцінки загроз, планування, наукового аналізу проблем забезпечення державної безпеки, а також допоміжних підгруп за функціональними напрямками діяльності.

Національний координатор у сфері забезпечення державної безпеки призначатиметься Президентом України за поданням Секретаря РНБО України та за погодженням кандидатури з Верховною Радою України. Він

функціонально відповідатиме за поточну організацію та забезпечення роботи центру, проведення нарад, координацію діяльності і налагодження ефективної взаємодії всіх функціональних підрозділів центру, суб'єктів сектору безпеки і оборони України у сфері забезпечення державної безпеки, а також за зовнішню комунікацію з іншими міністерствами і відомствами України, які функціонують у сфері забезпечення державної безпеки України. Національний координатор координуватиме діяльність суб'єктів сектору безпеки і оборони України у питаннях поточного виконання розроблених центром та затверджених Президентом України – стратегій, концепцій, програм, планів, розпоряджень, управлінських рішень щодо забезпечення державної безпеки.

Діяльність центру забезпечуватиме *секретаріат*, який може мати наступну структуру: а) міжвідомчі робочі групи та допоміжні підгрупи за функціональними напрямками діяльності у сфері забезпечення державної безпеки; 2) фахівці з питань комунікацій із урядом, міністерствами та відомствами України, міжнародного співробітництва, а також зав'язків з громадськістю, ЗМІ тощо; 3) менеджерський та технічний персонал.

Міжвідомча координаційна комісія з проблем забезпечення державної безпеки, до якої входитимуть представники категорії – 1, та за необхідності категорії – 2. Комісія стане колегіальним органом та опікуватиметься питаннями координації і міжвідомчої взаємодії у сфері забезпечення державної безпеки. У залежності від рівня актуальності порядку денного та обговорюваних питань Міжвідомча координаційна комісія може проводитися у складі представників категорій – 2. Головною функцією зазначеної комісії має стати забезпечення координації, міжвідомчої взаємодії та контролю при формуванні і реалізації державної політики у сфері забезпечення державної безпеки України. Робочими функціями комісії має стати:

- колегіальне обговорення пропозицій щодо визначення національних інтересів та загроз у сфері державної безпеки (перед предствленням їх на

розгляд РНБО), у тому числі, тих загроз, які мають міжсекторальний та багатокаскадний характер прояву;

- обговорення комплексу актуальних проблем забезпечення державної безпеки, у тому числі тих, що мають міжсекторальний характер;

- визначення пріоритетів у сфері забезпечення державної безпеки відповідно до аналізу змін безпекового середовища та виявлених вразливостей під час проведення огляду сектору безпеки і оборони у сфері державної безпеки;

- узгодження позицій та прийняття важливих колегіальних рішень у сфері забезпечення державної безпеки, шляхом голосування;

- узгодження стратегій, концепцій, програм, планів у сфері забезпечення державної безпеки;

- координація та сприяння взаємодії та злагодженості дій суб'єктів сектору безпеки і оборони при виконанні завдань у сфері забезпечення державної безпеки.

Комісія здійснюватиме свою діяльність відповідно до Положення про створення Національного координаційного центру забезпечення державної безпеки, а також згідно розробленого регламентного документу за назвою “Стратегічний порядок денний Міжвідомчої координаційної комісії з проблем забезпечення державної безпеки”. У даному порядку денному визначатимуться пріоритетні завдання, які визначені міжвідомчою координаційною комісією для сектору безпеки і оборони та інших суб'єктів СЗДБ у сфері забезпечення державної безпеки України.

Міжвідомчий підкомітет з питань розвитку спроможностей у сфері державної безпеки. Функціонуватиме як допоміжний консультативно-дорадчий орган для забезпечення діяльності Міжвідомчої координаційної комісії з проблем забезпечення державної безпеки у питаннях, які стосуються комплексного розвитку спроможностей у рамках СЗДБ (організаційних, управлінських, правових, інформаційно-аналітичних, контррозвідувальних,

оперативного-розшукових, спеціально-технічних, матеріальних, логістичних, інфраструктурних, наукових, професійно-підготовчих, фінансових, озброєння тощо). Голова підкомітету призначатиметься Президентом України за погодженням з Прем'єр-міністром України. До підкомітету входитимуть представники із числа заступників керівників міністерств і відомств сектору безпеки і оборони, керівників департаментів, управлінь, провідних фахівців та науковців центральних органів державної влади, які відповідають за розвиток спроможностей для забезпечення державної безпеки у рамках своїх галузевої і секторальної відповідальності. За потреби у засіданнях підкомітету можуть приймати участь представники місцевих державних адміністрацій, тощо. Функціями підкомітету мають стати:

- організація процесів (за результатами аналізу змін стратегічного безпекового середовища, оцінки загроз та огляду сектору безпеки і оборони у сфері державної безпеки) щодо проведення оцінки уразливостей та існуючих спроможностей СБО;

- забезпечення координації і міжвідомчої взаємодії у процесі державного планування щодо розвитку спроможностей, розробки і реалізації заходів протидії загрозам у сфері державної безпеки;

- організація комплексної розробки і попередній розгляд проєктів стратегій, концепцій, програм, планів щодо розвитку спроможностей у сфері забезпечення державної безпеки.

До підкомітету входитимуть представники категорії – 1 та – 2. За раціональної доцільності на засідання можуть бути запрошені представники категорії – 3.

У разі потреби, при Національному координаційному центрі забезпечення державної безпеки можуть утворюватися різноманітні тимчасові профільні комісії та підкомітети. До їх складу можуть входити керівники або їх заступники департаментів, провідні фахівці і науковці категорії – 2 (а за раціональної доцільності й представники категорії – 3) які,

у розширеному форматі міжвідомчої взаємодії, здійснюватимуть попередню розробку, розгляд та узгодження найбільш складних проектів державно-політичних і державно-управлінських рішень у сфері забезпечення державної безпеки, а також державних програм щодо розвитку відповідних спроможностей.

Ситуаційний центр. Брифінгова кімната для оперативного прийняття виважених управлінських рішень у сфері забезпечення державної безпеки в умовах обмеженого часу, на основі проведення якісного стратегічного і поточного аналізу та моделювання оптимальних державно-управлінських рішень. Забезпечуватиме централізоване вирішення завдань оперативного та стратегічного управління, а також оцінку та контроль управлінського впливу на розвиток ситуації (оперативно-важливої, кризової ситуації тощо) у сфері забезпечення державної безпеки. Ключовими функціями ситуаційного центру має стати: моніторинг стану забезпечення державної безпеки; аналіз і прогнозування розвитку динамічного безпекового середовища; моделювання управлінських рішень у сфері забезпечення державної безпеки; управління в кризових і надзвичайних ситуаціях.

Комплексне експертно-аналітичне та інше забезпечення функціонування Національного координаційного центру забезпечення державної безпеки здійснюватиметься на платформі мережі постійних або тимчасово діючих міжвідомчих робочих груп та допоміжних підгруп, які функціонуватимуть при секретаріаті даного координаційного органу. Їх кількість повинна бути оптимальною та раціональною відповідно до потреб ефективного забезпечення функціонування центру та існуючих спроможностей і ресурсних можливостей України.

Міжвідомчі робочі групи та допоміжні робочі підгрупи спільно виконуватимуть головну виконавчу функцію щодо об'єднання у даній багаторівневій системі координації і взаємодії спільних міжвідомчих зусиль з метою забезпечення:

- якісного функціонування Національного координаційного центру забезпечення державної безпеки, мережі відомчих та міністерських інститутів державної влади - суб'єктів СЗДБ України;

- цілісного широкоформатного підходу до практичної розробки і реалізації державної політики у сфері забезпечення державної безпеки;

- комплексного міжсекторального процесу аналізу, прогнозування, оцінки, планування, розвитку спроможностей, організації у сфері забезпечення державної безпеки, з урахуванням міжгалузевих взаємозалежностей.

Міжвідомча робоча група стратегічного аналізу і прогнозування у сфері забезпечення державної безпеки виконуватиме функції на основі обробки розвідувальних, контррозвідувальних, аналітичних, прогнозних, наукових та інших актуальних відомостей, які надходять від суб'єктів забезпечення державної безпеки України (у т.ч. недержавних), їх накопичення, систематизації, фільтрації, тощо. Головною функцією міжвідомчої робочої групи є – на основі якісного аналізу та прогнозування стратегічного безпекового середовища (у коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі) здійснення розробки пропозицій щодо комплексного розвитку спроможностей і готовності, вжиття заходів запобігання та реагування на загрози державній безпеці, а також щодо напрямів формування державної політики у сфері забезпечення державної безпеки, т.ін.

До штату міжвідомчої робочої групи стратегічного аналізу і прогнозування можуть входити висококваліфіковані експерти та аналітики з різних міністерства і відомств, наукових та експертно-аналітичних закладів, які відносяться до суб'єктів СЗДБ. Кожний представник міжвідомчої робочої групи повинен підтримувати комунікаційні зв'язки та здійснювати обмін інформацією із своїм відомством у рамках проблеми аналітичного дослідження. У разі потреби, невиключно залучення висококваліфікованих

експертів-аналітиків й з інших установ та центрів категорії – 2 та – 3.

Міжвідомча координаційна робоча група з питань оцінки загроз у сфері державної безпеки має взаємодіяти з іншими міжвідомчими робочими групами та допоміжними підгрупами.

Міжвідомча координаційна група з питань планування у сфері забезпечення державної безпеки має обговорювати питання щодо оцінки спроможностей та планування їх розвитку. Зазначена координаційна група забезпечуватиме насамперед Міжвідомчий підкомітет з питань розвитку спроможностей у сфері державної безпеки.

До вищезазначених ключових груп входитимуть представники організацій категорій – 2, які є фахівцями з питань оцінки загроз та планування у цій сфері (керівники або їх заступники, висококваліфіковані експерти управлінь, відділів тощо). За потреби можуть бути запрошені представники категорії – 3.

Міжвідомча координаційна група наукового аналізу проблем забезпечення державної безпеки має проводити перспективні дослідження, науковий аналіз і надання науково-обґрунтованих консультацій і рекомендацій із стратегічно важливих питань у сфері забезпечення державної безпеки України.

До Міжвідомчої координаційної групи наукового аналізу проблем забезпечення державної безпеки мають входити дослідники наукових закладів сектору безпеки і оборони України та інших державних і приватних наукових установ, наукова та експертна діяльність яких може бути корисною для дослідження проблем забезпечення державної безпеки і розвитку відповідних спроможностей України. Науковці групи мають здійснювати свою роботу на тимчасовій основі у залежності від потреб дослідницької роботи.

Зауважимо, що також доцільно створювати допоміжні робочі підгрупи за наступними напрямками: інформаційно-аналітичного забезпечення; оцінки

загроз, вразливостей та існуючих спроможностей; планування; розвитку спроможностей; координації; контролю; обміну інформацією; державно-приватного партнерства; логістичного, фінансового, правового, технічного забезпечення; науково-методичної роботи і технічних консультацій, проведення навчань та тренувань; ідеологічної та фахової підготовки, аудиту та інспекційних перевірок. До складу допоміжних робочих підгруп можуть входити досвідчені фахівці-практики із числа суб'єктів забезпечення державної безпеки та інших організацій із числа категорій – 2, а за необхідності і категорії – 3. Кожний представник допоміжних робочих груп, також, підтримуватиме інформаційний зв'язок та здійснюватиме обмін інформацією із своїм відомством у рамках функціональних обов'язків та завдань. Допоміжні робочі підгрупи можуть здійснювати свою діяльність у рамках робочих програм та технічних завдань Національного координаційного центру забезпечення державної безпеки України.

Мережа вищезазначених координаційних та міжвідомчих робочих груп та допоміжних робочих підгруп Національного координаційного центру забезпечення державної безпеки України має комплексно здійснювати:

а). стратегічний аналіз, прогнозування і оцінку:

- глобальних, геополітичних та геоекономічних трендів світового розвитку;
- балансів геополітичних сил на глобальному та регіональному рівнях;
- міжнародної і воєнно-політичної обстановки;
- напрямів еволюції геополітичного та геоекономічного розвитку держав, могутності союзів і коаліцій в світі (на глобальному, регіональному, міждержавному рівнях), їх зовнішньополітичних цілей, інтересів та наявних ресурсів, форм і методів досягнення стратегічних цілей у зовнішній політиці;
- впливу глобальних та інших тенденцій та факторів на відносини між суб'єктами міжнародної та воєнно-політичної обстановки;
- запровадження потенційними агресорами новітніх форм проведення

війни, у тому числі, реалізації гібридних загроз;

- розвитку внутрішньої обстановки в Україні у сфері державної безпеки, існуючих ризиків і загроз, а також тенденцій до їх виникнення, проведення відповідної оцінки загроз;

- чинників і факторів у зовнішньому і внутрішньому безпековому середовищі, що можуть спровокувати небезпечні явища для України у майбутньому.

б) обробку, аналіз, систематизацію і узагальнення поточної інформації у сфері забезпечення державної безпеки, яка надходитиме від суб'єктів забезпечення державної безпеки;

в) оцінку загроз державній безпеці;

г) узагальнення аналітичних звітів щодо розвитку безпекового середовища та загроз на міжнародному і регіональному рівнях на основі оцінок суб'єктів забезпечення державної безпеки;

д) здійснення аналізу: результатів проведення огляду у сфері державної безпеки та виявлених вразливостей; стану готовності сектору безпеки і оборони України до виконання завдань за призначенням у зазначеній сфері; стану фінансового та організаційного забезпечення державних програм та заходів з їх реалізації; стану кадрового забезпечення, тощо;

е) удосконалення нормативно-правової бази у сфері забезпечення державної безпеки, зокрема, правового регулювання механізмів функціонування Системи забезпечення державної безпеки України, функцій, завдань, повноважень, відповідальності, форм і методів діяльності її суб'єктів, механізмів координації і міжвідомчої взаємодії;

є) підготовку рекомендацій щодо визначення національних інтересів, пріоритетних напрямів, концептуальних підходів до забезпечення державної безпеки, основних і проміжних цілей та завдань, прийняття участі у розроблені Стратегії забезпечення державної безпеки України та інших стратегічних програмних документів;

ж) проведення наукового аналізу та розробки, на основі науково-прикладних досліджень, пропозицій щодо:

- формування і реалізації державної політики у сфері державної безпеки;
- розвитку спроможностей СЗДБ України, на основі наукових і технологічних інновацій та усунення раніше допущених недоліків;
- адаптації державної політики у сфері забезпечення державної безпеки до швидких змін стратегічного безпекового середовища;
- оптимізації структури СЗДБ України до реальних потреб та раціональності використання фінансових та інших ресурсів;
- удосконалення системи стратегічного управління, аналізу, прогнозування, планування, організації та інших механізмів забезпечення державної безпеки України;

з) комплексне стратегічне планування щодо розвитку спроможностей у сфері забезпечення державної безпеки; розробку відповідних концепцій, стратегій, програм, планів щодо забезпечення державної безпеки;

и) здійснення контролю за:

- процесом стратегічного планування у сфері державної безпеки України;
- реалізацією цілей державної політики України у сфері забезпечення державної безпеки;
- недопущенням розриву між національними цілями, інтересами та національною могутністю, а також існуючими спроможностями України;
- дотриманням балансу у пріоритетності між національними та глобальними інтересами у сфері забезпечення зовнішньополітичної та державної безпеки країни;
- раціональним розподілом і використанням матеріальних та інших ресурсів.

Забезпечується розвиток, у рамках державно-приватного партнерства,

незалежної (приватної) мережі стратегічного аналізу і прогнозування у сфері національної безпеки України, яка надаватиме партнерську допомогу у виконанні завдань, які покладені на Національний координаційний центр забезпечення державної безпеки України. До її складу можуть входити:

- приватні науково-дослідні інститути та університети;
- українські незалежні інформаційно-аналітичні та експертні центри, що опікуються питаннями у сфері зовнішньої політики та національної безпеки;
- компанії у сфері кібертехнологій, інформаційних комунікацій і мас-медіа;
- інформаційні-аналітичні служби приватного бізнесу, який здійснює підприємницьку діяльність в Україні та за кордоном;
- окремі фахівці у сфері зовнішньої політики і безпеки, що здійснюють професійну діяльність (незалежні експерти, аналітики, консультанти, фахівці у сфері кібертехнологій і кіберзахисту).

Для об'єднання наукових і експертно-аналітичних потенціалів державних і приватних установ, доцільно створити окремий Державний центр передового досвіду у сфері забезпечення державної безпеки України. Зазначений державний орган має забезпечувати:

- організацію комплексного дослідження проблем та досвіду у сфері забезпечення державної безпеки, із максимально-можливим залученням до даного процесу наукового та експертно-аналітичного потенціалу України, а також іноземних партнерів;
- інтегрований підхід до узагальнення та систематизації результатів наукових досліджень, іноземного і національного досвіду у сфері забезпечення державної безпеки;
- координацію, взаємодію та обмін інформацією у системі державних органів влади, наукових та аналітичних установ (державних/приватних), інших суб'єктів науково-експертного середовища під час виконання

наукових завдань;

- методичне супроводження процесів щодо запровадження у практику представлених пропозицій та здійснення оцінки ефективності та якості удосконалення СЗДБ України.

Забезпечується розвиток мережі освітніх і просвітницьких закладів з питань інтелектуального забезпечення професійної підготовки представників керівного складу і фахівців-практиків, які є суб'єктами СЗДБ України.

Національний координаційний центр забезпечення державної безпеки України має стати найвищою інституціональною ланкою в ієрархічній структурі координації і міжвідомчої взаємодії у рамках забезпечення державної безпеки. Центр повинен бути комплексно поєднаний управлінськими та інформаційними зв'язками з Національним координаційним центром проблем національної безпеки України, з іншими національними координаційними центрами у сферах національної безпеки, а також з відповідними інституціональними механізмами координації і міжвідомчої взаємодії у сфері національної безпеки на рівні регіонів України та їх територій.

З урахуванням процесів децентралізації державної влади в Україні, взаємопов'язаності сучасних загроз у сферах національної безпеки, обмеженості ресурсних спроможностей регіонів нашої держави, на територіальному рівні має здійснюватися розвиток організаційних механізмів комплексного забезпечення безпеки і стійкості регіонів, як окремих адміністративно-територіальних одиниць держави (у межах областей).

З цією метою, при обласних державних адміністраціях необхідно створювати Координаційні центри забезпечення безпеки та стійкості регіону. Центри забезпечуватимуть:

- прямі і зворотні управлінські та інформаційні зв'язки із Національним координаційним центром проблем національної безпеки України, Національним координаційним центром забезпечення державної безпеки

України, з іншими національними координаційними центрами у безпекових сферах національної безпеки, ситуаційними центрами усіх рівнів;

- координацію і міжвідомчу взаємодію обласних державних адміністрацій із Комісіями із забезпечення безпеки та стійкості регіонів і територіальних громад на всіх територіальних рівнях (обласному, районному, місцевому), Координаційними групами Антитерористичного центру при регіональних органах Служби безпеки України;

- координацію і міжвідомчу взаємодію територіальних підрозділів сектору безпеки і оборони України (регіональних органів СБУ, МВС, Державної прикордонної служби України, Державної міграційної служби України, Служби зовнішньої розвідки України, Збройних сил України, Національної гвардії України, Головного управління державної охорони України, Державної служби спеціального зв'язку і захисту інформації України, тощо), а також інших суб'єктів СЗНБ України (як державних так і недержавних), у тому числі у сфері забезпечення державної безпеки України.

Крім того, Координаційні центри забезпечення безпеки та стійкості регіонів виконуватимуть другорядні функції щодо координації і міжвідомчої взаємодії, які стосуються забезпечення виконання повсякденних завдань обласними державними адміністраціями. До таких завдань обласних державних адміністрацій доцільно віднести:

- координацію і узгодження роботи різних форматів міжвідомчої співпраці, що функціонують у межах регіону;

- створення єдиної системи обміну інформацією між органами, які виконують важливі функції у сфері забезпечення безпеки та стійкості регіонів і територіальних громад;

- ведення регіонального реєстру ризиків і загроз;

- сприяння створенню і впровадженню систем раннього виявлення і попередження загроз;

- забезпечення у межах визначених повноважень та відповідної

території контролю стану готовності суб'єктів забезпечення безпеки та стійкості регіонів, загальнодержавних систем, територіальних громад до реагування на загрози та кризові ситуації;

- узгодження планів соціально-економічного розвитку з планами забезпечення безпеки та стійкості, розвитку відповідних спільних спроможностей;

- сприяння організації і проведенню міжвідомчих навчань, тренувань;

- розвиток державно-приватного партнерства у сфері забезпечення безпеки та стійкості регіонів і територіальних громад, взаємодії з населенням та організаціями громадянського суспільства;

- налагодження двосторонніх каналів комунікацій із населенням з питань забезпечення готовності і реагування на загрози та кризові ситуації;

- сприяння впровадженню новітніх технологій у сфері аналізу безпекового середовища, прогнозування ризиків, виявлення загроз, кризового менеджменту тощо.

До структури Координаційного центру забезпечення безпеки та стійкості регіону можуть входити:

- 1) Голова Координаційного центру забезпечення безпеки та стійкості регіону, котрий призначатиметься Головою обласної державної адміністрації. Він забезпечуватиме організацію роботи Центру через підпорядкований йому секретаріат.

- 2) Головна міжвідомча координаційна група з проблем забезпечення безпеки та стійкості регіону. Здійснюватиме колегіальне обговорення та розробку управлінських рішень щодо забезпечення безпеки та стійкості регіону на основі проведення комплексного аналізу розвитку регіонального безпекового середовища у сферах державної, воєнної, громадської, економічної, соціальної, інформаційної, екологічної, техногенної, кібербезпеки, цивільного захисту тощо. Формуватиме і забезпечуватиме реалізацію процесів комплексного виявлення і оцінки загроз, оцінки

уразливостей та існуючих спроможностей, планування, розвиток спроможностей, профілактика та реагування на загрози у сфері національної безпеки, у тому числі у сфері державної безпеки на територіальному рівні.

3) Міжвідомча координаційна група кризового менеджменту. Активується у разі виникнення кризових ситуацій, які потребують: ефективного антикризового управління; централізованої координації дій на оперативному та тактичному рівнях реагування; забезпечення якісної взаємодії з вищими органами влади; забезпечення додатковими спроможностями; об'єднання зусиль сил безпеки та об'єднаних територіальних громад. Формуються за заздалегідь із досвідчених представників державних органів влади, територіальних підрозділів сектору безпеки і оборони України, органів місцевого самоврядування, досвідчених фахівців практиків, досвід яких може бути корисний для вирішення кризової ситуації. Глави міжвідомчої координаційної групи кризового менеджменту обиратимуться з врахуванням типу кризової ситуації, яка виникла, відповідно до їх фаху і досвіду. Завданнями Міжвідомчої координаційної групи кризового менеджменту, має бути:

- забезпечення координаційної платформи при подоланні кризової ситуації (як у внутрішньому так і в зовнішньому контурі комунікативних зав'язків);

- узгодження стратегічних пріоритетів щодо реагування на кризові ситуації, які виникли;

- розробка загальної стратегії та завдань для сил оперативного реагування;

- об'єктивне визначення необхідних додаткових ресурсів та їх розподіл;

- здійснення контролю за раціональним використанням спроможностей;

- підтримка комунікативних зав'язків з сусідніми областями, координаційними структурами вищого національного рівня;

- інформаційне забезпечення усіх учасників ліквідації кризових ситуацій;

- інформування населення через засоби масової інформації.

4) Міжвідомча координаційна група з питань: аналізу та оцінки загроз; планування і розвитку спроможностей.

5) Ситуаційний центр.

За необхідності можуть додатково створюватися міжвідомчі консультативні комісії і групи за сферами забезпечення безпеки і стійкості регіону, які виконуватимуть функції у сферах; державної і воєнної безпеки, інформаційної і кібербезпеки; громадської безпеки; екологічно-техногенної безпеки та цивільного захисту; економічної безпеки; соціальної і гуманітарної безпеки, тощо. Їх ключовим завданням повинно стати надання ґрунтовних консультації міжвідомчим координаційним групам з тих чи інших питань, які стосуються дослідження проблем безпеки і стійкості регіонів, а також формулювання відповідних пропозицій.

Також, при секретаріаті Координаційного центру забезпечення безпеки та стійкості регіону мають функціонувати міжвідомчі допоміжні робочі підгрупи за функціональними напрямками діяльності у сфері забезпечення безпеки та стійкості регіону. Вони можуть створюватися у залежності від раціональної доцільності виконання тих чи інших завдань. Кожна допоміжна робоча підгрупа відповідатиме за окремий функціональний напрям: оцінки ризиків, спроможностей та стану готовності; підготовки та тренувань; профілактики, реагування та відновлення; координації, взаємодії і обміну інформацією; розвитку партнерства, роботи з населенням; логістичного, фінансового, правового, інформаційного, аналітичного забезпечення; телекомунікацій і роботи із засобами масової інформації; зв'язку з вищими рівнями урядової влади; територіальної оборони; надання науково-методичних і технічних консультацій, т.ін. Доцільно створювати профільні допоміжні робочі підгрупи за сферами державної, воєнної, громадської,

економічної, екологічної, техногенної безпеки, кібербезпеки, цивільного захисту, тощо.

Голова Координаційного центру забезпечення безпеки та стійкості регіонів та секретаріат, який йому підпорядковується мають виконувати свої функції на постійній основі.

Міжвідомчі координаційні робочі групи та консультативні комісії фактично представлятимуть собою консультативно-дорадчі органи. У їх склад входитимуть керівники державних органів влади і місцевого самоврядування, приватних організацій у галузях і секторах безпеки, регіонального і місцевого розвитку, тощо. Зазначені представники міжвідомчих координаційних груп можуть не бути штатними постійно-діючими учасниками, а мають приймати участь у роботі груп відповідно до “Порядку денного Координаційного центру забезпечення безпеки та стійкості регіону”.

Міжвідомчі допоміжні робочі підгрупи повинні складатися із досвідчених фахівців-практиків, висококваліфікованих дослідників і експертів із числа представників територіальних формувань сектору безпеки і оборони України, інших державних і приватних установ, наукових та аналітично-експертних організацій, які мають відповідну компетенцію та представляють інтерес для забезпечення роботи центру.

Міжвідомчі координаційні групи і міжвідомчі допоміжні робочі підгрупи, які об'єднані у загальну платформу, комплексно забезпечуватимуть скоординоване формування та реалізацію процесів у сфері безпеки і стійкості регіонів та їх територій, у тому числі у сфері забезпечення державної безпеки України. Вони мають функціонувати взаємопов'язано і в єдиному алгоритмі дій, виконувати завдання у рамках визначених робочих програм та технічних завдань.

Доцільно забезпечити, на засадах державно-приватного партнерства, розвиток незалежної мережі аналізу і прогнозування у сфері забезпечення

безпеки і стійкості регіону. Її головним завданням має бути надання допомоги Координаційному центру забезпечення безпеки та стійкості регіону у проведенні об'єктивного та всеохоплюючого дослідження безпекового середовища на територіальному рівні, прогнозування його розвитку у коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі, оцінки ризиків та загроз, а також існуючих уразливостей та наявних спроможностей, розробці пропозицій щодо планування, розвитку готовності і спроможностей, запобігання та реагування на небезпеки, подолання їх наслідків, тощо.

До складу Незалежної мережі аналізу і прогнозування у сфері забезпечення безпеки і стійкості регіону мають входити регіональні науково-дослідні заклади, приватні експертно-аналітичні центри, агенції, різноманітні консалтингові структури, засоби масової інформації, а також окремі фахівці з питань безпеки (незалежні експерти, аналітики, консультанти, журналісти тощо). Громадські організації можуть сприяти створенню спільних спроможностей для забезпечення безпеки та стійкості регіонів.

Демократичний цивільний контроль за діяльністю Комісії із забезпечення безпеки та стійкості регіону і територіальних громад та за функціонуванням Координаційного центру забезпечення безпеки та стійкості регіону можуть здійснювати Обласна державна адміністрація та Обласна Рада через функціонуючі при ній постійні і контрольні комісії, а також об'єднання громадянського суспільства, які мають на це законні повноваження та підстави.

3.4. Пропозиції щодо удосконалення організаційно-правового забезпечення державної безпеки України

Результати аналізу зазначених законодавчих та нормативно правових актів свідчать, що для забезпечення якісного розвитку СЗДБ України ключовим завданням повинно бути розроблення та запровадження:

Концепції розвитку СЗДБ України;

Закону України “Про забезпечення державної безпеки України”;

Положення “Про створення Єдиної системи забезпечення державної безпеки України”;

Національної програми розвитку спроможностей у сфері забезпечення державної безпеки, а також нормативно-правових документів щодо методичного забезпечення у цій сфері.

Окрім цього необхідно внести відповідні зміни до Закону України “Про національну безпеку України” та в інші регулюючі закони і нормативно-правові акти у сферах національної безпеки, які тим чи іншим чином стосуються питань забезпечення державної безпеки України.

Концепція розвитку СЗДБ України є базовим концептуальним документом, який визначатиме ключові поняття і характеристики процесів у рамках розвитку СЗДБ, а також організаційні, правові та методологічні підходи до вирішення завдань щодо удосконалення даної системи. А саме, змістовне наповнення концепції повинно:

- характеризувати особливості сучасного безпекового середовища у якому відбувається розвиток СЗДБ;

- надавати характеристику перспективній структурній моделі системи, яка має відповідати сучасним реаліям загроз у сфері забезпечення державної безпеки України;

- окреслювати основні властивості системи, які вона повинна набути у ході розвитку;

- визначати ключові принципи, підходи, цілі, пріоритети, завдання, заходи щодо розвитку системи, а також критерії оцінювання досягнутих результатів;

- розкривати ключові напрями удосконалення підсистем і функцій СЗДБ;

- визначати чинники, фактори та ризики, які можуть негативно впливати на процес розвитку СЗДБ, а також пропонувати шляхи їх усунення.

На основі даного концептуального документу повинно бути розроблено низку інших документів, які мають важливе значення для імплементації Концепції, у т.ч. план заходів з реалізації Концепції, законопроекти щодо внесення змін до законодавства України, нормативно-правових рішень щодо створення нових і трансформації існуючих структур у СЗДБ, зокрема, для виконання ними функцій координації у сфері забезпечення державної безпеки, кризового менеджменту, оцінювання ризиків, загроз і спроможностей, виявлення уразливостей, здійснення планування розвитку спроможностей з метою забезпечення готовності до реагування на загрози державній безпеці, тощо.

Доцільно внести окремі зміни та доповнення до Закону України “Про національну безпеку України”[292], зокрема:

1). До статті 1 розділу I “Загальні положення” Закону внести зміни щодо ключових термінологічних понять: “державна політика у сфері забезпечення національної безпеки”, “державна політика у сфері забезпечення державної безпеки”, “система забезпечення національної безпеки”, “криза”, “кризова ситуація” (з розкриттям їх видів, зокрема – суспільно-політична, соціально-економічна, політична, конституційна, воєнно-політична, етно-політична, економічна, екологічна, епідеміологічна, зовнішньополітична, міжнародна тощо), “кризовий менеджмент”.

2) До статті 14 розділу IV “Сектор безпеки і оборони” Закону розробити та внести наступну правову норму: “Для забезпечення координації і міжвідомчої взаємодії при опрацюванні і комплексному вирішенні проблем міжгалузевого характеру в режимі повсякденної діяльності, розробки і реалізації державної політики у сфері національної безпеки і оборони, за рішенням РНБО України та у рамках коштів, передбачених Державним бюджетом України створюються координаційний робочий орган з проблем національної безпеки України”.

3). До розділу IV “Сектор безпеки і оборони” Закону розробити

додатковий правовий підрозділ IV¹: - “Центральні органи виконавчої влади які не входять до сектору безпеки і оборони, але виконують завдання і повноваження у сфері національної безпеки і оборони України”. У ньому окреслити розширене коло державних органів влади, які функціонують у певних галузях та сприяють діяльності розвитку сектору безпеки і оборони, у тому числі щодо забезпечення державної безпеки. Визначити їх ключові функції, завдання і повноваження у сфері національної безпеки (зокрема, щодо їх участі у розробці і реалізації державної політики та плануванні у сфері національної безпеки, а також проведенні комплексного огляду сектору безпеки і оборони та розвитку його спроможностей).

4) До розділу IV “Сектор безпеки і оборони” Закону розробити окремий підрозділ IV² “Система забезпечення національної безпеки України”, в якому законодавчо унормувати організаційні і правові засади функціонування СЗНБ, а саме визначити:

- мету, функції, завдання та принципи діяльності;
- складові підсистеми СЗНБ у сферах державної, воєнної, зовнішньополітичної, громадської економічної, енергетичної, інформаційної, екологічної безпеки, кібербезпеки, цивільного захисту, тощо;
- широке коло державних уповноважених органів України та інших суб’єктів СЗНБ, які у межах своєї компетенції та повноважень здійснюють забезпечення національної безпеки України (СБО, центральні органи виконавчої влади, у тому числі, які не входять до СБО, державні органи місцевої влади, бізнес, волонтерські організації, т.ін.), з визначенням їх ключових функцій та завдань;
- механізми координації і міжвідомчої взаємодії, державно-приватного партнерства у сфері національної безпеки;
- ключові пріоритетні напрями забезпечення національної безпеки України, у тому числі за її складовими сферами (державної, воєнної, зовнішньополітичної, громадської економічної, енергетичної, інформаційної,

екологічної безпеки, кібербезпеки, цивільного захисту тощо).

У підрозділі IV² “Система забезпечення національної безпеки України” Закону доцільно зазначити наступне: “забезпечення національної безпеки досягається шляхом послідовної реалізації державної політики при чіткому розмежуванні компетенції і забезпеченні узгодженого функціонування всіх органів і посадових осіб держави, а також громадян та організацій, які приймають на законних підставах участь в реалізації заходів щодо забезпечення національної безпеки. Вимоги щодо забезпечення національної безпеки в обов'язковому порядку враховуються при стратегічному плануванні напрямів та етапів соціально-економічного розвитку країни”.

Додатково доцільно внести доповнення у підрозділ IV² Закону наступного змісту: “з метою організації діяльності Системи забезпечення національної безпеки України можуть створюватися міжвідомчі координаційні органи (Центри), ради, комісії, штаби, робочі групи та підгрупи, у тому числі за складовими сферами національної безпеки (державної, воєнної, зовнішньополітичної, громадської економічної, енергетичної, інформаційної, екологічної безпеки, кібербезпеки, цивільного захисту тощо). До складу міжвідомчих координаційних органів (Центрів), рад, комісій, штабів, робочих груп та підгруп призначаються досвідчені представники державних органів та організацій, а за потреби представники приватних організацій або незалежні фахівці, які в межах своєї компетенції беруть участь в реалізації державної політики щодо забезпечення національної безпеки”.

Зазначена правова норма надасть можливість створити Національний координаційний центр проблем національної безпеки України (див. додаток Д), Національний координаційний центр забезпечення державної безпеки України (див. додаток Е), інші координаційні органи за безпековими сферами, а також Координаційні центри забезпечення безпеки та стійкості регіону (див. додаток З), їх координаційні ради, комісії, групи та підгрупи,

тощо. Це унормує у правовому полі розвиток якісної платформи координації та міжвідомчої взаємодії для забезпечення комплексності процесів розробки і реалізації державної політики у сфері національної безпеки (у т.ч. у сфері забезпечення державної безпеки) з урахуванням міжгалузевих взаємозалежностей.

Крім того, у підрозділі IV² Закону важливо визначити організаційно-правові засади для запровадження повного циклу забезпечення національної безпеки, який повинен містити у собі єдині стандарти для всіх безпекових сфер (державної, воєнної, зовнішньополітичної, громадської економічної, енергетичної, інформаційної, екологічної безпеки, кібербезпеки, цивільного захисту тощо) при цьому, одночасно враховувати особливості та специфіку його проведення за галузями та секторами безпеки. Зокрема, повний цикл забезпечення національної безпеки має включати у себе – запровадження єдиного порядку проведення на постійній основі щорічного оцінювання ризиків, ідентифікацію загроз, визначення уразливостей, оцінювання стану спроможностей щодо протидії загрозам на основі результатів комплексного огляду сектору безпеки і оборони України та окремих оглядів, а також підготовки періодичних звітів про результати такої оцінки. Зазначене має стати основою для подальшого планування розвитку національних спроможностей, забезпечення готовності та реагування на ризики і загрози національній безпеці, у тому числі державній безпеці.

Також, у підрозділі IV² Закону доцільно передбачити визначення організаційних і правових засад здійснення антикризової політики та менеджменту у рамках СЗДБ України. При цьому, необхідно враховувати, що кризові ситуації, як правило, можуть охоплювати декілька сфер національної безпеки України. Наприклад, кризові ситуації у сфері державної безпеки можуть бути у наслідок надзвичайних ситуацій від терористичних актів проти критично-важливої інфраструктури для країни і життєдіяльності населення та породжувати кризові явища суспільно-політичного,

соціального, економічного характеру, а також у сфері державного управління, тощо. Про це зокрема свідчать положення Стратегії енергетичної безпеки від 04.08.2021 року, де визначено як загрозу – відсутність спроможностей до “кризового” реагування (перелічена у стратегії в єдиному переліку загроз за № 12) [325].

5) До розділу V “Планування у сферах національної безпеки і оборони” Закону доцільно додатково внести зміни та визначити нормативно-правові засади розробки і виконання Стратегії забезпечення державної безпеки та відповідної національної програми, а також проведення огляду у сфері забезпечення державної безпеки (як складової комплексного огляду сектору безпеки і оборони України).

Крім того, у розділі V Закону доцільно визначити правові підстави для запровадження державного стратегічного планування щодо забезпечення антикризової політики України, а також відповідної національної програми. Документ державного стратегічного планування має визначити: поточні та прогностичні ризики та загрози виникнення криз з урахуванням зовнішніх та внутрішніх умов; мету, напрями, стратегічні цілі та завдання державної антикризової політики, очікувані результати, а також критерії їх оцінки; організаційне та фінансове забезпечення.

Зокрема, у базових вимогах НАТО щодо забезпечення національної стійкості України акцентується увага на важливості вдосконалення планування на випадок кризових ситуацій. Ці рекомендації ґрунтуються на вимогах щодо забезпечення стійкості держав до кризових ситуацій, які визначені під час Варшавського саміту НАТО у липні 2016 року [395]. Зокрема, рекомендується для України запровадження системи планування на випадок кризових ситуацій, проведення навчань та тренувань, розвиток відповідних спроможностей тощо. Це окреслює перед Україною завдання щодо визначення організаційних і правових засад державного планування за напрямом кризового менеджменту та розвитку антикризових спроможностей.

Закон України “Про національну безпеку України” [292] має містити правові підстави для розробки Закону України “Про забезпечення державної безпеки України”. Прийняття даного закону дозволить визначити правові та організаційні засади формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення державної безпеки України, зокрема, щодо:

- визначення національних цінностей, інтересів та цілей у сфері державної безпеки та їх захисту;
- визначення загроз у сфері забезпечення державної безпеки;
- визначення пріоритетів, завдань та основних напрямів діяльності держави в цій сфері;
- виявлення, аналіз, прогнозування та оцінювання загроз державній безпеці;
- здійснення комплексу оперативних та довготривалих заходів щодо попередження і нейтралізації загроз державній безпеці, в тому числі стосовно усунення причин і умов, які породжують ці загрози;
- забезпечення розвитку спроможностей та готовності держави щодо реагування на загрози державній безпеці;
- застосування сил і засобів забезпечення державної безпеки у випадках виникнення безпосередньої загрози посягання на національні інтереси України, у тому числі, у випадках кризових і надзвичайних ситуацій внутрішньодержавного, транскордонного та глобального характеру;
- просування політичних ініціатив, спрямованих на укріплення міжнародної безпеки, тощо.

Цей Закон має містити організаційні і нормативно-правові засади створення, розвитку і функціонування цілісної системи забезпечення державної безпеки України, як складової СЗНБ. Зокрема, у законі мають бути визначені:

- система ключових законодавчих та нормативно-правових документів у сфері забезпечення державної безпеки за ієрархічними рівнями, а саме:

“концептуально-доктринальним”, “законодавчо-системоутворюючим”, “політико-правовим”, “нормативно-правовим”, “програмно-цільовим”, “управлінсько-адміністративним”;

- місія, принципи, функції, завдання, пріоритетні напрями діяльності СЗДБ України;

- суб’єкти забезпечення державної безпеки України, їх функції та повноваження;

- механізми координації і міжвідомчої взаємодії;

- правові основи щодо здійснення державного планування у цій сфері;

- загальний порядок моніторингу, оцінки, контролю формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення державної безпеки України;

- правове підґрунтя для запровадження повного циклу забезпечення державної безпеки (аналіз і прогнозування змін безпекового середовища, оцінка загроз, виявлення і оцінка вразливостей, оцінка наявних спроможностей, планування, розвиток готовності і спроможностей, запобігання, реагування на загрози та їх наслідки, створення ефективного впливу на розвиток стратегічного безпекового середовища в інтересах забезпечення державної безпеки);

- правові норми щодо здійснення демократичного цивільного контролю у цій сфері, забезпечення раціонального рівня публічності та прозорості з урахуванням вимог охорони державної таємниці.

У законі мають бути визначені організаційно-правові засади створення та функціонування уповноважених координаційних органів у сфері забезпечення державної безпеки України на національному та територіальних рівнях, а також визначено порядок їх взаємодії з іншими координаційними органами у сфері національної безпеки України.

З метою ефективного виконання завдань у сфері забезпечення державної безпеки України (з урахуванням чинника взаємопов’язаності

загроз національній безпеці) важливо у цьому Законі розробити організаційно-правові засади розширеного формату міжвідомчої взаємодії, які надавали б можливість забезпечити тісну співпрацю та об'єднання спільних зусиль якомога більшого кола учасників забезпечення сталого розвитку та національної безпеки і оборони (а саме за сферами державної, воєнної, зовнішньополітичної, громадської економічної, енергетичної, інформаційної, екологічної безпеки, кібербезпеки, цивільного захисту, т.ін.) .

Закон України “Про забезпечення державної безпеки України” має містити правові підстави для розробки Положення “Про створення Єдиної системи забезпечення державної безпеки України”, яке має бути ухвалене Радою безпеки і оборони України та затверджене Указом Президента України. У зазначеному Положенні необхідно визначити місію, функції, завдання, механізми Єдиної системи забезпечення державної безпеки України (ЄСЗДБ). Зокрема, ЄСЗДБ виконуватиме ключові функції щодо:

- інтеграції всіх процесів у рамках СЗДБ у єдине ціле на основі чинного законодавства;
- забезпечення ефективного функціонування організаційних, інституціональних, правових, інформаційних та інших механізмів СЗДБ;
- формування належних організаційних взаємозв'язків;
- запровадження на системній основі процедури здійснення повного циклу забезпечення державної безпеки України;
- здійснення комплексного державного стратегічного планування, яке має об'єднувати сфери сталого розвитку та державної безпеки України, а також забезпечувати якісне узгодження, збалансування, корегування усіх стратегічних, тактичних та оперативних цілей, завдань та заходів щодо захисту і просування національних інтересів, розвитку спроможностей СЗДБ з урахуванням реальних ресурсних можливостей держави та змін стратегічного безпекового середовища;
- підтримка внутрішньої збалансованості в самій СЗДБ, а також

безперервності, наступності, послідовності, ресурсної забезпеченості та ефективності державної політики у сфері державної безпеки України;

- забезпечення трансформації державної політики у сфері державної безпеки у цілеспрямовану скоординовану діяльність (заходи управлінського, політичного, правового, організаційного, правоохоронного, розвідувального, контррозвідувального, пошукового, аналітично-прогностичного, профілактичного, ідеологічного, режимного, адміністративного, інформаційного, економічного, логістичного, технічного, навчально-тренувального, мобілізаційного та іншого характеру) щодо захисту національних інтересів у сфері забезпечення державної безпеки України.

ЄСЗДБ повинна функціонувати на основі єдиного методологічного забезпечення, яке має регламентувати комплексний підхід, ефективну координацію і міжвідомчу взаємодію, а також повний цикл забезпечення державної безпеки України. Це методологічне забезпечення повинно містити єдині методичні стандарти для діяльності всіх сил сектору безпеки і оборони та інших суб'єктів, які функціонують у рамках ЄСЗДБ, але при цьому враховувати специфіку їх секторальних і галузевих особливостей і взаємозалежностей.

Тому, Положення “Про створення Єдиної системи забезпечення державної безпеки України” має містити правові основи і підстави для розробки нормативно-правового акту, який визначатиме загальне методологічне забезпечення функціонування Системи забезпечення державної безпеки України.

Цей нормативно-правовий акт, поміж іншого, має містити методіку щодо забезпечення спільного міжгалузевого співробітництва та розкривати повний алгоритмічний цикл забезпечення державної безпеки, а саме взаємо'пов'язані процеси: стратегічного аналізу; оцінки ризиків і загроз, уразливостей та існуючих спроможностей; планування розвитку спроможностей та готовності; проведення навчань та тренувань; ефективного

запобігання, реагування на загрози державній безпеці. Крім того, цей документ має містити методичні підходи: до оцінювання об'єктивності і ефективності цілей, завдань та заходів планування, (у т.ч. щодо їх відповідності реальним ресурсним спроможностям); контролю та звітування за їх виконанням; усунення недоліків та внесення коректив.

Цей методичний документ повинен стати основою для розробки галузевих методик кожним державним органом влади - суб'єктом СЗДБ, які відповідають за забезпечення державної безпеки у рамках сфери своєї відповідальності та повноважень. Також, окремо мають розроблятися методики, які стосуються організації і проведення кожного із процесів, що реалізуються у рамках повного циклу забезпечення державної безпеки України.

Закон України “Про національну безпеку України”, Закон України “Про державну безпеку України”, Положення “Про створення Єдиної системи забезпечення державної безпеки України” має містити правові підстави для внесення змін до інших регулюючих законів та нормативно-правових актів у сфері національної безпеки, які тим чи іншим чином стосуються питань забезпечення державної безпеки України.

Особливо важливо внести правові зміни або здійснити розробку у новій редакції Закону України “Про державно-приватне партнерство” від 01.07.2010 року № 2404-VI, який фактично не містить правові норми щодо забезпечення національної безпеки [270]. У свою чергу, у правових нормах п. 3 статті 26, п.3 статті 30 та п.3 статті 31 Закону України “Про національну безпеку України” лише опосередковано зазначається про використання механізмів державно-приватного партнерства [292]. Особливо важливо передбачити правові норми, які забезпечуватимуть залучення потенціалу приватних експертно-аналітичних та наукових організацій з метою проведення стратегічного аналізу, прогнозування та оцінки загроз, наукових і експертних досліджень, а також здійснення іншої консалтингової діяльності у сфері забезпечення

національної безпеки та її складової державної безпеки України.

Висновки до третього розділу

Розвиток СЗДБ України має сприяти досягненню нових характеристик щодо набуття цією системою комплексу якісних властивостей, які забезпечують:

а) динамічну стійкість та адаптивність СЗДБ до зовнішніх і внутрішніх загроз державній безпеці, збереження інваріантності суттєвих характеристик системи незалежно від зовнішніх впливів;

б) здатність СЗДБ підтримувати стабільність і безперебійність свого функціонування в умовах впливу внутрішніх і зовнішніх факторів, сталість певного набору її характеристик, за умови підтримання яких зберігається життєдіяльність системи;

в) опірність СЗДБ намаганням зовнішніх чинників змінити сталі внутрішні характеристики;

г) спроможність СЗДБ не тільки якісно реагувати на загрози, але й здійснювати креативний вплив на зміни стратегічного безпекового середовища з метою нейтралізації передумов виникнення загроз;

д) здатність СЗДБ використовувати потенціали інших систем на свою користь, зокрема, систем міжнародної (колективної) безпеки;

е) високий рівень інтелектуального потенціалу, накопичених знань та досвіду у сфері забезпечення державної безпеки, які є її рушійною силою та надають переваги у деструктивному безпековому середовищі.

Розвиток СЗДБ України має бути зорієнтований на те, щоб дана система у своїй ефективності і структурно-функціональній різноманітності стала на порядок вищою за будь-яку іншу систему, яка генерує загрози державній безпеці України. СЗДБ України повинна бути здатною діяти на випередження із метою забезпечення ефективного реагування на загрози

державній безпеці, передусім, на стадії їх виникнення. Для цього система повинна бути із гнучкою підсистемою управління, зокрема: – здатною завчасно адаптуватися до змін безпекового середовища, визначати пріоритети і забезпечувати якісний розвиток готовності та спроможностей, а також ефективну протидію загрозам державній безпеці на будь якому етапі їх реалізації, при різноманітності варіантів їх прояву. Завдяки розвитку аналітично-прогностичної інструментарію система забезпечення державної безпеки України повинна заздалегідь і активно впливати на свою внутрішню структуру побудови та на розвиток безпекового середовища, форматуючи їх у власних інтересах, зокрема: - оперативно змінювати цілі своєї діяльності та здійснювати швидку організаційну оптимізацію своєї структури з метою адаптації до змін у структурі загроз державній безпеці у майбутніх реаліях.

Розвиток СЗДБ України повинен здійснюватися на основі розбудови її комплементарної моделі, як єдиного організаційного механізму стратегічного управління, який забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері державної безпеки. Для цього, передбачається досягнення ключових пріоритетів розвитку системи:

- запровадження повного циклу забезпечення державної безпеки (аналіз і прогнозування змін безпекового середовища, оцінка загроз, виявлення і оцінка уразливостей, оцінка наявних спроможностей, планування, розвиток готовності і спроможностей, запобігання, реагування, створення ефективного впливу на розвиток стратегічного безпекового середовища в інтересах забезпечення державної безпеки).

- розвиток механізмів координації і міжвідомчої взаємодії між силами сектору безпеки і оборони, органами публічної влади держави національного, регіонального і місцевого рівнів, урядовими та неурядовими організаціями, зацікавленим приватним бізнесом, політичними і громадськими структурами та іншими суб'єктами які можуть приймати участь у забезпечення державної безпеки, а також із суб'єктами міжнародної безпеки;

- підвищення рівня узгодженої діяльності СЗДБ з окремо діючими системами забезпечення зовнішньополітичної, воєнної, економічної, інформаційної безпеки, кібербезпеки та в інших сферах національної безпеки, а також із національною системою стійкості України;

- гармонізація діяльності при виконанні завдання у сфері державної безпеки між діючими державними системами – загальнодержавною системою боротьби з терористичною діяльністю, загальнодержавною системою захисту державного кордону, національною системою кібербезпеки, державною системою урядового зв'язку, національною системою конфіденційного зв'язку, системою державного управління України, тощо.

- удосконалення підсистем системи забезпечення державної безпеки - інституційної, організаційно-управлінської, прогнозно-проектувальної, функціональної, ідеологічної, комунікативної, логістичної, партисипаторної, контролю тощо, а також їх взаємозв'язків та алгоритмів функціонування;

- удосконалення функцій СЗДБ – цілевизначення, цілепокладання, цілереалізації, організаційно-управлінської, прогностичної, основоположної, програмно-теоретичної, планування, розвитку науково-методичного забезпечення, координаційної, взаємодії з іноземними партнерами, ресурсного забезпечення, ідеологічної, державно-приватного партнерства, моніторингу, державного контролю, цивільно-демократичного контролю, т.ін.

- узгодження і синхронізація у часі цілей та завдань стратегій, державних програм, які тим чи іншим чином стосуються питань розвитку системи забезпечення державної безпеки;

- узгодження, збалансування та удосконалення нормативно-правової бази у сфері діяльності системи забезпечення державної безпеки України, т.ін.

Важливою складовою розвитку СЗДБ України є створення та розбудова ефективної системи координації та широкоформатної міжвідомчої взаємодії.

Ключовими інституціональними органами мають стати: Національний координаційний центр проблем національної безпеки; Національний координаційний центр забезпечення державної безпеки; Координаційні центри забезпечення безпеки та стійкості регіонів; Національний центр передового досвіду у сфері забезпечення державної безпеки України, Неурядова мережа стратегічного аналізу і прогнозування у сфері національної безпеки України, та інші.

Національний координаційний центр забезпечення державної безпеки України повинен стати найвищою інституціональною ланкою в ієрархічній структурі координації і міжвідомчої взаємодії у рамках СЗДБ. Даний центр повинен бути комплексно поєднаний управлінськими зв'язками з Національним координаційним центром проблем національної безпеки України, з іншими національними координаційними центрами у сферах національної безпеки, а також з відповідними інституціональними механізмами координації і міжвідомчої взаємодії у сфері національної безпеки на рівні регіонів України та їх територій.

Розвиток СЗДБ України передбачає удосконалення, узгодження, збалансування нормативно-правової бази у сфері діяльності СЗДБ, як складової Системи забезпечення національної безпеки України. Дана правова база повинна бути чітко структурованою в єдиній системі законодавчих та нормативно-правових документів, визначатися у системі утворюючому законі України про забезпечення державної безпеки та складатися із ієрархічних рівнів, а саме:

- “концептуально-доктринального”;
- “законодавчо-системоутворюючого”;
- “політико-правового”;
- “нормативно-правового”;
- “програмно-цільового”;
- “управлінсько-адміністративного”.

Доцільно внести правові зміни до Закону України “Про національну безпеку України” та в інші регулюючі закони і нормативно-правові акти у сферах національної безпеки, які тим чи іншим чином стосуються питань забезпечення державної безпеки України. На підставі зазначених змін доцільно здійснити розроблення та запровадження:

- а) Концепції створення СЗДБ України та плану її реалізації;
- б) Закону України “Про забезпечення державної безпеки України”;
- в) Положення “Про створення Єдиної системи забезпечення державної безпеки України”;
- г) Національної програми розвитку спроможностей у сфері забезпечення державної безпеки;
- д) Нормативно-правових документів щодо методичного забезпечення функціонування СЗДБ України.

Важливо внести правові зміни або здійснити розробку у новій редакції Закону України “Про державно-приватне партнерство” від 01.07.2010 року № 2404-VI з метою посилення його регулюючої ролі у сфері національної безпеки України та, зокрема, у сфері забезпечення державної безпеки України. Доцільно передбачити правові норми, які забезпечуватимуть залучення потенціалу приватних експертно-аналітичних та наукових організацій з метою проведення стратегічного аналізу, прогнозування та оцінки загроз, наукових і експертних досліджень, а також здійснення іншої консалтингової діяльності у сфері забезпечення національної безпеки та її складової державної безпеки України.

Основні наукові результати розділу опубліковані в працях [100-103].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі розроблено нові наукові положення та отримано результати, які в сукупності дають змогу вирішити актуальне для вітчизняної науки «Публічне управління» завдання обґрунтування теоретичних положень і методологічних підходів, вироблення практичних пропозицій щодо проектно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ України в умовах динамічного безпекового середовища, що створює підґрунтя для науково обґрунтованого політико-правового і організаційного конструювання СЗДБ. Отримані в процесі дослідження результати та реалізовані мета й завдання дають можливість сформулювати такі висновки і пропозиції.

1. Узагальнення та систематизація сучасних наукових досліджень показали, що проблема формування та своєчасного оновлення концептуальних та організаційно-правових засад державного управління розвитком СЗДБ України належить до актуальних проблем сучасності. Аналіз наукових джерел свідчить, що зарубіжними та вітчизняними вченими започатковано розробку теорій національної та державної безпеки, державного управління національною безпекою. В низці наукових робіт обґрунтовано зростання ролі глобалізації в процесі «десуверенізації» національної держави, а також актуальність проблеми забезпечення державної безпеки в умовах геополітичного протиборства із використанням новітніх технологій боротьби з державністю. Проте на сьогодні бракує комплексних досліджень з проблематики проектно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ в контексті появи нових загроз й відповідно нових вимог сучасного динамічного безпекового середовища. Такий стан справ не дає змоги сформулювати панорамне бачення можливостей оптимізації структури та функцій СЗДБ, удосконалення організаційно-правових засад забезпечення державної безпеки, чим і зумовлений вибір теми дисертації.

2. Удосконалено понятійно-категоріальний апарат проектно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ, зокрема, уточнено зміст категорій та понять, які стосуються проблематики розвитку СЗДБ. Це дало змогу побудувати категоріальну модель теорії проектно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ, яка представлена у вигляді трирівневої «піраміди концептів»: на її вершині розміщені категорії «безпека», «держава», поняття «державна безпека»; на другому рівні – категорії та поняття, що описують процеси проектно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ. До третього рівня належать поняття та категорії, що відображають організацію процесу проектно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ.

3. Встановлено, що парадигмальними засадами проектно-орієнтованого управління інституційним розвитком СЗДБ є:

сцієнтична парадигма в рамках якої було вивчено категоріально-понятійний апарат проблематики та побудовано категоріальну модель проектно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ;

інституційно-цивілізаційна парадигма уможливила проаналізувати соціально-правові інститути системи національної безпеки іноземних держав та України в діяльнісно-еволюційному, цивілізаційному та синергетичному науковому контексті;

інституціональної парадигми дала можливість дослідити: проектно-орієнтоване управління розвитком СЗДБ соціальний інститут, інституціональне середовище державної безпеки, інституціональний розвиток СЗДБ;

системно-діяльнісна парадигма дала можливість сконструювати онтологічну модель проектно-орієнтованого управління розвитком СЗДБ, що в подальшому дала можливість здійснити проектування та конструювання згаданої системи;

проектна парадигма управлінської діяльності дала можливість

виокремити етапи управлінського циклу проєктної діяльності у сфері розвитку СЗДБ.

4. Аналіз інституціонального середовища управління розвитком СЗДБ іноземних держав дає підстави констатувати, що розвиток вказаної системи в демократичних державах (США, Велика Британія, Королівство Нідерланди, ФРН, Польщі) ґрунтується на засадах: прогностичної діяльності у сфері забезпечення національної безпеки; стратегічного управління національною безпекою та стратегічного планування у цій сфері; нормативного управління діяльністю сектору безпеки з питань забезпечення державної безпеки; організаційного розвитку системи забезпечення державної безпеки.

Перспективним для застосування в Україні є досвід: США – щодо розбудови системи стратегічного управління у сфері національної безпеки; Королівства Нідерланди і Великої Британії – стосовно комплексного підходу до здійснення процесів стратегічного аналізу і прогнозування, оцінки ризиків і загроз, виявлення вразливостей, оцінки спроможностей, планування та розвитку спроможностей, розвитку готовності сил і засобів, профілактики, реагування, а також забезпечення координації і міжвідомчої взаємодії у даних процесах, а також їх методологічного забезпечення; ФРН – щодо розмежування повноважень між гілками влади та запровадження механізмів збалансованого прийняття стратегічних управлінських рішень у сфері забезпечення державної безпеки; розвиток законодавства у безпековій сфері; Республіки Польщі – забезпечення безпеки і безперебійності державного управління у кризових надзвичайних ситуаціях.

5. Показано, що в базовій моделі міждержавного протиборства передбачено застосування традиційних та інноваційних технологій боротьби з державністю. Ця модель структурно включає в себе такі моделі загроз національній безпеці, як-от: модель «обмеженого суверенітету», модель воєнно-політичного конфлікту, модель регіональної дезінтеграції держави, модель гібридної війни, моделі дестабілізації економічної та суспільно-

політичної систем. Комплексне використання росією згаданих моделей загроз національній безпеці дала можливість їй охопити всі виміри міждержавного протидорства з Україною: геоекономічний, геополітичний, воєнно-стратегічний, інформаційний, кібернетичний, психологічний, когнітивний, духовний.

Доведено, що терористична війна РФ проти України – це штучне створення загрози фізичній безпеці громадянам України та нагнітання страху в українському суспільстві. Це може призвести до депресії й паніки, тим самим, штовхатиме людей на передбачувані відповідні дії в напрямі дестабілізації суспільно-політичної системи, що є вигідним Росії як державі-терористу.

Аналіз перебігу подій російсько-української війни після 24 лютого 2022 року дозволив нам побудувати модель дестабілізації суспільно-політичної системи в ході терористичної війни, яка організована Росією. Ця модель передбачає планування та реалізацію низки етапів дестабілізації: 1 етап – штучне створення загрози фізичній безпеці громадянам України та нагнітання страху в українському суспільстві; 2 етап – державна і воєнна пропаганда РФ з метою дискредитації української влади в питаннях ведення війни й провокування «керованого хаосу» в Україні; 3 етап – геноцид народу України з метою підриву кредиту довіри населення до української влади в питаннях захисту права громадян України на життя; 4 етап – активні дії провокативного характеру опозиційних сил – партій «миру» для чинення тиску на владу для створення передумов зміни української влади або її капітуляції у війні, а також міжнародної ізоляції України.

Модель дестабілізації суспільно-політичної системи в ході терористичної війни повинна бути додана до базової моделі міждержавного протидорства, що в сукупності надасть змогу враховувати воєнно-політичні, суспільно-політичні та гуманітарні процеси в безпековому середовищі. На нашу думку, саме такі уявлення про реальні процеси міждержавного

протиборства можуть слугувати базою знань для розробки комплексної технології державного реагування на загрози державній безпеці України.

6. Доведено, що в Україні СЗДБ остаточно не сформована і не готова діяти як єдина функціональна структура. На сьогодні уповноважені відомства сектору безпеки здійснюють лише окремі види забезпечення державної безпеки, що значно знижує можливу інтегральну ефективність дій суб'єктів забезпечення державної безпеки.

Недоліками організаційно-правового забезпечення державної безпеки України є:

відсутність єдиних концептуальних, організаційно-правових та методологічних підходів до забезпечення державної безпеки України;

суперечливість і розпорошеність правових основ у сфері забезпечення державної безпеки у різних законодавчих та нормативно-правових актах;

невизначеність нормативно-правових засад розвитку кризового менеджменту та антикризових спроможностей держави, державно-приватного партнерства у сфері забезпечення державної безпеки України;

недосконалість організаційно-управлінських механізмів щодо розробки і реалізації Стратегії забезпечення державної безпеки;

відсутність ефективного правового механізму забезпечення стратегічного аналізу, прогнозування і планування у сфері державної безпеки на усіх рівнях влади і суспільних відносин України.

Виявлено актуальні проблеми управління розвитком вітчизняної СЗДБ, до яких належать такі:

проблема концептуально-доктринального визначення державної безпеки;

проблема стратегічного аналізу та прогнозування тенденцій розвитку загроз державній безпеці;

проблеми розробки перспективної моделі системи забезпечення державної безпеки;

проблема адаптації нормативно-правової бази у сфері забезпечення державної безпеки з урахуванням появи нових викликів, загроз, небезпек гібридного характеру, а також наявних розривів в організації діяльності суб'єктів забезпечення державної безпеки;

проблема оптимізації структури, функцій і завдань СЗДБ;

проблема інституційної взаємодії суб'єктів забезпечення державної безпеки;

проблема вдосконалення механізмів забезпечення державної безпеки.

7. З метою вдосконалення управління розвитком СЗДБ в умовах глобальних трансформацій безпекового середовища сформульовано пропозиції органам державної влади, а саме:

1) прийняти нові законодавчі акти та внести зміни до низки чинних законів України. Для цього доцільно:

а) ухвалити Закон України «Про забезпечення державної безпеки України», в якому передбачити правове закріплення форм і методів реагування на загрози державній безпеці;

б) внести правові зміни до Закону України «Про національну безпеку України» та в інші регулюючі закони і нормативно-правові акти у сферах національної безпеки, які тим чи іншим чином стосуються питань забезпечення державної безпеки України;

2) удосконалити науково-методичне забезпечення нормативного управління діяльністю сектору безпеки з питань забезпечення державної безпеки шляхом упровадження в управлінську практику авторської методики повного циклу забезпечення державної безпеки (аналіз і прогнозування змін безпекового середовища, оцінка загроз, виявлення і оцінка уразливостей, оцінка наявних спроможностей, планування, розвиток готовності і спроможностей, запобігання, реагування, створення ефективного впливу на розвиток стратегічного безпекового середовища в інтересах забезпечення державної безпеки);

3) впровадити в публічно-управлінську практику Концепцію проектно-орієнтованого розвитку СЗДБ, що сприятиме формуванню більш обґрунтованих управлінських рішень щодо розвитку вказаної системи;

4) обґрунтувати організаційно-правові засади реактивного і проактивного реагування на загрози державній безпеці;

5) обґрунтувати організаційно-правові засади розбудови ефективних механізмів координації та широкоформатної міжвідомчої взаємодії між діючими державними системами – загальнодержавною системою боротьби з терористичною діяльністю, загальнодержавною системою захисту державного кордону, національною системою кібербезпеки, державною системою урядового зв'язку, національною системою конфіденційного зв'язку, системою державного управління України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамов В.І. Мережева архітектура публічного управління: проблеми концептуалізації і практики забезпечення національної безпеки. *Державна служба та публічна політика: проблеми і перспективи розвитку*: матеріали щоріч. всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 27 травня) / за заг. ред. А.П. Савкова, М.М. Білинської, С.В. Загороднюка. Київ: НАДУ, 2016. С. 241–243.

2. Абрамов В.І. Безпека. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю.В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. Т. 1. С.42-44.

3. Абрамов В.І. Гібридна війна як форма міждержавного протистояння: стратегія перемоги. *Виклики та загрози національній безпеці в умовах гібридної війни*: матеріали науково-практичного семінару (Київ, 27 жовтня 2017 р.) / за заг. ред. Л.М. Шипілова. Київ: НАДУ, 2017. С. 17-22.

4. Абрамов В.І. Духовність суспільства: методологія системного вивчення: монографія. К.: КНЕУ, 2004. 236 с.

5. Абрамов В.І. Категорія «безпека»: від методологічних засад інституціоналізму до державно-управлінського змісту. *Проблеми забезпечення національної безпеки України на сучасному етапі державотворення* : матеріали круг. столу (Київ, 21 жовт. 2011 р.) / за заг. ред. Г.П. Ситника. – К.: НАДУ, 2011. С. 7-12.

6. Абрамов В.І. Механізм забезпечення національної безпеки. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія: Ю.В. Ковбасюк (голова) та ін. – К.: НАДУ, 2011. Т. 2. С-372-373.

7. Абрамов В.І., Мошинський Р.В. Институциональная среда системы обеспечения национальной безопасности: характеристики, уровни регулирования. *Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки*.

2014. Вип. 1 (1). С.26-44.

8. Абрамов В.І., Шевченко М.М. Історія російсько-українських відносини 1990-х років крізь призму російської геополітичної свідомості. Труди академії. 2005. № 60 . С.16 – 24.

9. Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики / авт. кол.; за заг. ред. П.П. Гай-Нижник. К.: «МП Леся», 2016. 586 с.

10. Актуальні питання національної і державної безпеки (дайджест наукових оцінок, ідей, рекомендацій) / О.С. Онищенко, В.М.Горовий, В.Г. Пилипчук, А.Л. Баланда, О.Д. Довгань. – К. : НКЦ СБ України, 2006. – Вип. 1. – 433 с.

11. Актуальні проблеми створення системи оцінки зовнішніх та внутрішніх загроз національної безпеки України: наук.-інформ. зб. / за заг. ред. В.П. Горбуліна. К.: Євроатлантикінформ, 2005. - 344с.

12. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». К. : НІСД, 2015. 684 с.

13. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році». К. : НІСД, 2016. 688 с.

14. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». К. : НІСД, 2017. 928 с.

15. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році». К. : НІСД, 2018. 1316 с.

16. Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до позачергового Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у сфері національної безпеки». К.: НІСД, 2014. 148 с.

17. Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України» (2020). URL: https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/00/95/25/4d9f69faf6e5c6605b334c09fecad60_1603202563.pdf

18. Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України» (2021). URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/poslannya-prezydenta-ukrayiny/analitichna-dopovid-do-shchorichnoho-poslannya>

19. Андреев С.О. Теоретико-прикладні питання класифікації соціальних надзвичайних ситуацій. *Публічне управління : шляхи розвитку* : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, м. Київ, 26 листоп. 2014 р. : у 2 т. / за наук. ред. Ю.В. Ковбасюка, С.А. Романюка, О.Ю. Оболенського. К. : НАДУ, 2014. Т. 1. С. 75-77.

20. Андрейчук В.С. Моніторинг внутрішньополітичних процесів у системі державного управління національною безпекою України: функції та завдання. *Розвиток професійних компетентностей державних службовців: комунікативний аспект*: матеріали наук.-практ. конф. 03-04 лист. 2016 р. За заг. ред. В.С. Куйбіди, М.М. Білинської, В.М. Сороко, Л.А.Гаєвської. – Київ: НАДУ, 2016. – С.269-271.

21. Андрієнко М.В. Ключова роль економічного суверенітету в контексті забезпечення безпеки держави в економічній сфері. *Науковий вісник: Державне управління*. 2018. №1. URL: <https://nvdu.undicz.org.ua/index.php/nvdu/article/view/6/2>;

22. Антін М., Баймуратов М., Делінський О. Правові основи зовнішньої політики і політики у сфері оборони та безпеки ЄС: Навчальний посібник. К.: ІМВ КНУ ім. Тараса Шевченка, 2004. 224с.

23. Апарат Ради національної безпеки і оборони України. URL:

<https://www.rnbo.gov.ua/ua/Aparat-Rady-natsionalnoi-bezpeky-i-oborony-Ukrainy.html> (14.04.2020 р.)

24. Аркуша Л.І. Основи виявлення та розслідування легалізації доходів, одержаних у результаті організованої злочинної діяльності : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Л. І. Аркуша; наук. консультант В.П. Бахін; Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2011. 40 с.

25. Арон Р. Мир і війна між націями: пер. з фр. К.: МП «Юніверс», 2000. 688 с.

26. Асиметричні міжнародні відносини / Під ред. Г.М. Перепелиці, О.М. Субтельного. К.: Видавничий дім «Стилос», 2005. 555 с.

27. Афонін Е.А., Бондаренко В.Д., Бутырська Т.А. Социальная глобалистика: учеб. пособ. В 3 т. Т. 1. Лекционный курс. Э.А. Афонин, В.Д. Бондаренко, Т.А. Бутырская [и др.] ; Нац. акад. гос. упр. при Президенте Украины, Рос. акад. нар. хоз-ва и гос. службы при Президенте Рос. Федерации (Воронеж. фил.). Освита України. Науч. кн. 2012. 310 с.

28. Бакуменко В.Д. Принципи розвитку відносин між Україною і НАТО. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. К. : НАДУ, 2011. Т. 7. с.565.

29. Балан М.І. Державне реагування на загрози суспільно-політичній стабільності в Україні: дис. докт.філософії: спец. 281 / НАДУ. К., 2020. 222 с.

30. Безпека сталого розвитку України: побудова в умовах глобальних викликів : монографія / [В.О. Ананьїн, В.В. Горлинський, О.О. Пучков та ін.] за заг. ред. В.О. Ананьїна. К. : ІСЗЗІ НТУУ «КПІ», 2009. 271 с.

31. Беляева Г.С., Беляев В.П. Современные зарубежные концепции национальной безопасности: правовое измерение. *Вопросы безопасности*. 2016. Вып. № 5. С. 11 - 23. URL: https://e-notabene.ru/nb/article_20794.html

32. Бело О.Ф. До питання про політико-правові моделі забезпечення національної безпеки України. *Державна безпека України*. 2004. № 1 (1). С. 7–14.

33. Біла книга 2008. Служба безпеки України. Інститут оперативної діяльності та державної безпеки. За заг. ред. Бєлов О.Ф. 2009. 80 с.
34. Білас А.І. Правоохоронна діяльність країн ЄС: порівняльно-правове дослідження: дис. ... к. юр. наук: 12.00.01 / Нац. Академ. Внутр. Справ. Київ. 2016. 227с.
35. Богданович В. Ю. Теоретические основы анализа проблем национальной безопасности в военной сфере : монография. К.: Основа, 2006. 296 с.
36. Бунчук М. Засоби комунікації в аналізі державної антитерористичної політики. *Розвиток професійних компетентностей державних службовців: комунікативний аспект*: матеріали наук.-практ. конф. 03-04 лист. 2016 р. За заг. ред. В.С. Куйбіди, М.М. Білинської, В.М. Сороко, Л.А.Гаєвської. Київ: НАДУ, 2016. С.284-286.
37. Бучик В.С. Спільна безпекова політика Європейського Союзу: управлінські аспекти: автореф. дис. канд. наук держ. упр.: 25.00.01. / НАДУ. Київ, 2012. 23 с.
38. Валевський О.Л. Баланс між демократією і авторитаризмом у кризових ситуаціях: виклики для України. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-04/balance-miz-democracy-and-avtorytarismom.pdf>
39. Валевський О.Л. Держава і реформи в Україні: аналіз державної політики в умовах трансформації суспільства : монографія. К.: НАДУ, 2007. 316 с.
40. Валевський О.Л. Культурна політика в Україні в умовах економічної та соціальної нестабільності. *Публічне урядування*. URL: <http://journals.maup.com.ua/index.php/public-management/article/view/475>
41. Валевський О.Л. Міф «сильної держави» в трансформації українського суспільства. *Публічне управління: теорія та практика*. 2011. № 1(5) С. 108-114.
42. Васирина М.М. Контрабанда : сутність, виявлення та розслідування : монографія. К. : Вид-во НА СБ України, 2001. 116 с.

43. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов ред. В.Т. Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.
44. Виноградова Н.Л. Взаємообумовленність принципів і закономірностей державного управління: теоретико-методологічний аспект: автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01 / Виноградова Наталія Леонідівна ; Дніпропетровський регіональний ін-т держ. управління Національної академії держ. управління при Президентіві України. Д., 2008. 20 с.
45. Власко О.М., Устименко О.В. Визначення цілей управлінської діяльності – передумова успішного реформування системи державного управління. *Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки*. 2015. № 1-2 (5-6). С. 108-116.
46. Войтович Р. Глобальний інтерес та його виклики реалізації національного інтересу. URL: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej5/txts/07vrvgni.htm> (дата звернення 25.05.2019).
47. Воропаєва В.Г. Розвиток демократії як глобального процесу. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2012. Вип. № 49. URL: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_49_233.pdf (дата звернення 25.05.2019).
48. Воротнюк М.О. Особливості міжнародних конфліктів постбіполярного періоду. *Стратегічна панорама*. 2009. Вип. 4. URL: <http://www.niisp.org.ua/default3.php> (дата звернення 25.05.2019).
49. Гай–Нижник П.П., Чупрій Л.В. Національні інтереси, національні цінності та національні цілі як структуроформуючі чинники політики національної безпеки. *Гілея*. 2014. Вип. 84. С. 465-471.
50. Гапич А.Э., Лушкинов Д.А. Технологии цветных революция: монография. М.: РИОР: ИНФРА-М, 2014. 126 с.
51. Геополітичний аналіз та прогнозування : навч. посіб. / авт. кол. : Г.П. Ситник, В.Ф. Смолянюк, М.М. Шевченко ; за заг. ред. Г.П. Ситника. К. : НАДУ, 2014. Ч. 1. 180 с.
52. Гібридні загрози Україні і суспільна безпека. Досвід ЄС і

Східного партнерства. URL: <https://geostrategy.org.ua/ua/analitika/item/1401-hibrydni-zagrozy-i-sypilna-bezpeka>.

53. Глазов О. В. Національна безпека: сутність, ознаки, концепція та геополітичні чинники. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*. Сер. : Політологія. 2011. Т. 155, Вип. 143. С. 42-46.

54. Глазунов О.Н. Государственный переворот. Стратегии и технологии. М.: ОЛМА-ПРЕСС Образование, 2006. 448 с.

55. Глотов Б.Б., Корх О.М. Функціонування національних держав в умовах глобалізації URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2012-01\(7\)/12gbbdug.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2012-01(7)/12gbbdug.pdf).

56. Глотов Б.Б., Калитю Л.О. Трансформація державного суверенітету : український контекст. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2012_4_4.

57. Голуб О.В. Криза в системі державного управління, як стимул до суспільних реформ. *Становлення і розвиток української державності: історія, сучасність, зарубіжний досвід*: зб. наук-практ. конф. / МАУП. Київ : ДП: «Видав. Дім «Персонал», 2014. С. 29–32.

58. Голубь В. Ефективна держава як модель суспільного розвитку. *Актуальні проблеми державного управління*. 2015. Вип. 2 (62). С. 8-12 URL: [http://www.oridu.odessa.ua/9/buk/Zbirnuk-2\(62\).pdf#page=8](http://www.oridu.odessa.ua/9/buk/Zbirnuk-2(62).pdf#page=8)

59. Горбулин В. Как победить Россию в войне будущего. К.: Брайт Букс, 2020. 256 с.

60. Горбулін В.П. Національна безпека як пріоритет сучасного державотворення. *Вісн.НАН України*. 2017. Вип. № 1. С. 25-29. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/114403/05-Norbulin.pdf?sequence=1>

61. Горбулін В.П., Качинський А.Б. Системно-концептуальні засади стратегії національної безпеки України: монографія. К.: ДП «НВЦ «Євроатлантикінформ», 2007. 592 с.

62. Горбулін В.П., Качинський А.Б. Засади національної безпеки України: Підручник. К.: Інтертехнологія, 2009. 272 с.
63. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки: Київ: НІСД, 2010. 288 с.
64. Гордієнко С.Г. Сутність та зміст поняття «державна безпека». *Стратегічна панорама*. 2003. № 2.
65. Горлинський В.В. Філософія безпеки і сталого розвитку: ціннісний вимір: монографія. К.: Вид. ПАРАПАН, 2011. 378 с.
66. Горовенко В., Тютюнник В. Як імплементувати Закон України «Про національну безпеку України». URL: <https://defence-ua.com/index.php/statti/publikatsiji-partneriv/5277-yak-implementuvaty-zakon-ukrayinu-pro-natsionalnu-bezpeku-ukrayinu> (дата звернення: 09.11.2020). Назва з екрану.
67. Государственное управление в сфере национальной безопасности: словарь-справочник / состав. : Г. П. Сытник, В. И. Абрамов, В. Ф. Смолянюк и др.; под общ. ред. Г. П. Сытника. Київ : НАДУ, 2012. 496 с.
68. Гришко Є.М. Державний суверенітет. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. К. : НАДУ, 2011. Т. 8. С.559-561.
69. Гудзь А.С. До питання проблем національної безпеки України в умовах глобалізації. *Реформування національної безпеки: історія, сучасність, перспективи*: матер. наук. -практ конф. (19 травня 2016 року). Інститут УДО КНУ імені Тараса Шевченка, 2017. С. 18-19.
70. Давиденко О.Г. Державне управління системою профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності України: теоретичний аспект: дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 / НАДУ. К., 2021, 286 с.
71. Давиденко О.Г. Ініціювання політичної нестабільності в країні: організаційні етапи, технології та системна протидія. *Розвиток професійних компетентностей державних службовців: комунікативний аспект* :

матеріали щоріч. наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 3-4 листоп. 2016 р.) / за заг. ред. В.С. Куйбіди, М.М. Білинської, В.М. Сороко, Л.А. Гаєвської. К. : НАДУ, 2016. С. 294-295.

72. Давиденко О.Г. Особливості функціонування системи забезпечення національної безпеки України в умовах зовнішньої агресії. *Досвід застосування збройних сил у війнах і воєнних конфліктах ХХ-початку ХХІ ст.: тенденції та закономірності*. Зб. наук. праць. Кол. аторів. За ред. С.В.Сидорова. Київ.2016. Вип.5. С.232-236.

73. Давиденко О.Г. Шляхи удосконалення механізму протидії загрозам суспільно-політичній стабільності в контексті забезпечення національної безпеки України. *Державне управління і національна безпека*. Зб. матеріалів I Міжнар.наук.-практ.конф. К., 2016. С.26-28.

74. Данільян О.Г., Дзьобань О.П., Панов М.І. Національна безпека України: структура та напрями реалізації: навч. посіб. Харків: Фоліо. 2002. 285 с.

75. Дахно О.Ю. Територіальна цілісність держави як об'єкт національної безпеки. *Вістн. НГУУ "КІП"*. Політологія. Соціологія. Право. 2015. Вип. 3/4 (27/28). С.17-21.

76. Дацюк А.В. Політика України з урегулювання збройних етнополітичних конфліктів: досвід та перспективи. *Стратегічна панорама*. 2006. С.144-149.

77. Декларация о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом Организации Объединенных Наций від 24.10.1970 року, та інші нормативно-правові документи. Рез. 2625 (XXV) ГА ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_569 (дата звернення 19.01.2020 р.).

78. Декларация про державний суверенітет. № 55-ХІІ. 16.07.1990 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12> (дата звернення 19.01.2020 р.).

79. Державне реагування на загрози національним інтересам України: актуальні проблеми та шляхи їх розв'язання: матеріали круглого столу (Київ, 19 лютого 2014 р.) / за ред. К.О. Ващенко, Г.П. Ситника. К.: НАДУ, 2014. 170 с.

80. Дідок Ю.В. Парадигма. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю.В. Ковбасюк (голова) та ін. К. : НАДУ, 2011. Т. 2. с.439.

81. Дмитренко М.А. Суспільні трансформації та політичні аспекти загроз національній безпеці України : монографія. К. : НКЦ СБ України, 2005. 348 с.

82. Домалега Є.М. Удосконалення організаційно-правових засад забезпечення національної безпеки України в умовах гібридної війни. *Досвід застосування збройних сил у війнах і воєнних конфліктах ХХ-початку ХХІ ст.: тенденції та закономірності*. Зб. наук. праць. Кол. аторів. За ред. С.В. Сидорова. Київ.2016. Вип.5. С.246-253.

83. Дрешпак В.М. Інформаційний, комунікативний, семіотичний простори державного управління: спільне, відмінне та особливе. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2012. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2012_2_4 (дата звернення: 17.06.2017 р.)

84. Економічний суверенітет держави та напрями його правового забезпечення : монографія / за ред. О.О. Ашуркова ; НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. Донецьк : Юго-Восток, 2012. 406 с.

85. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін.; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Троцинського, Ю.П. Сурміна. К.: НАДУ, 2010. 820 с.

86. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю.В. Ковбасюк (голова) та ін. К.: НАДУ, 2011. Т.1: Теорія державного управління / наук.-ред. колегія: В.М. Князев (співголова), І. В. Розпутенко (співголова) та ін. 2011. 748 с.

87. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю.В. Ковбасюк (голова) та ін. К.: НАДУ, 2011. Т.2: Методологія державного управління / наук.-ред. колегія: Ю. П. Сурмін (співголова), П. І. Надолішній (співголова) та ін. 2011. 692 с.

88. Ермолаєв А.В. Судьба Республики: политекономия “постсоветских революция в Украине”. Strategic Group. Media. 2018. URL: <http://sg-sofia.com.ua/sudba-respubliki-politekonomia-postsovetsih-revoluzij-v-ukraine>

89. Єзеров А.А. Конституційна безпека як складник національної безпеки України. *Стратегічні пріоритети*. 2013. Вип. 2. С. 120-126

90. Жарков Я.М. Інформаційно-психологічний вплив на війська та населення противника (1939-2000pp.) : дис... канд. іст. наук: 20.02.22 / НАОУ. К., 2007. 211 с.

91. Житник О.М. Формування державної політики національної безпеки в умовах трансформацій у військовій сфері: автореф. дис... канд. наук держ. упр.: 25.00.02 / МАУП. К., 2021. 20 с.

92. Забезпечення національної безпеки України в умовах входження України до Європейського та Євроатлантичного просторів: монографія / В.І. Абрамов, С.О. Борисевич, А.В. Дацюк, Р.Р. Марутян та ін.; за заг. ред. Ю.В. Мельника, Л.М. Шипілової. К.: НАДУ, 2019. 110 с.

93. Завгородня С.П. Забезпечення економічної безпеки України в умовах сучасного цивілізаційного розвитку. *Публічне управління : шляхи розвитку* : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, м. Київ, 26 листоп. 2014 р. : у 2 т. / за наук. ред. Ю.В. Ковбасюка, С.А. Романюка, О.Ю. Оболенського. К. : НАДУ, 2014. Т. 1. С. 107-108.

94. Завгородня С.П. Оцінювання ефективності системи державного управління у сфері економічної безпеки України. *Науково-інформаційний вісник академії національної безпеки*. 2016. № 3-4 (11-12). С. 96-112.

95. Завгородня С.П. Економічна десуверенізація держави як один із наслідків глобалізації. *Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки*. № 3-4 (7-8), 2015. С. 171-179.

96. Зозуля О.С. Державне управління забезпеченням інформаційної безпеки України в умовах інформаційно-психологічного протиборства: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01 / НАДУ. Київ, 2017. 261 с.

97. Зозуля О.С. Комунікативні аспекти протидії загрозам національній безпеці України в сучасних умовах. *Розвиток професійних компетентностей державних службовців: комунікативний аспект*: матеріали наук.-практ. конф. 03-04 лист. 2016 р. За заг. ред. В.С. Куйбіди, М.М. Білинської, В.М. Сороко, Л.А.Гаєвської. Київ: НАДУ, 2016. С.300-301.

98. Зозуля О.С. Основи публічного управління інформаційною безпекою України в умовах соціальних трансформацій. *Публічне управління : шляхи розвитку* : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, м. Київ, 26 листоп. 2014 р. : у 2 т. / за наук. ред. Ю.В. Ковбасюка, С.А. Романюка, О.Ю. Оболенського. К. : НАДУ, 2014. Т. 1. С. 110-111.

99. Зюзя О.В. Міждисциплінарні дослідження сепаратизму як загрози суспільно-політичній стабільності в безпекознавчому дискурсі. *Виклики і загрози дестабілізації суспільно-політичної системи України*: матеріали науково-практичного семінару (Київ, 11 травня 2022 р.) К / за ред. Г.П. Ситника, Л.М. Шипілової. – Київ : Навч.-наук. ін-т публ. упр. та держ. служби Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка, 2022. С. 73-76.

100. Зюзя О.В. Місія та функціональна структура системи забезпечення державної безпеки адаптивного типу. *Вісник НАДУ*. Серія : Державне управління. 2021. № 1. С. 85-91.

101. Зюзя О.В. Партисипаторна функція системи забезпечення національної безпеки як складова публічного управління в умовах європейської інтеграції. *Україна 2030: публічне управління для сталого розвитку* : матеріали щоріч. міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 2020 р.) : у 3 т.

/ за заг. ред. А. П. Савкова, М. М. Білінської, О. М. Петроє. Київ : НАДУ, 2020. Т. 2. С. 27-28.

102. Зюзя О.В. Проблеми удосконалення організаційно-правових засад забезпечення національної безпеки України в умовах загроз невоєнного характеру: євро-інтеграційний вимір. *Інституціоналізація публічного управління в Україні в умовах євроінтеграційних та глобалізаційних викликів* : матеріали щоріч. Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 24 трав. 2019 р.) : у 5 т. / за заг. ред. А. П. Савкова, М. М. Білінської, О. М. Петроє. Київ : НАДУ, 2019. Т. 5. С. 39-41.

103. Зюзя О.В. Функції та завдання системи забезпечення державної безпеки України в сучасних умовах європейської та євроатлантичної інтеграції. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. Серія "Державне управління". 2020. № 2. С. 83-95

104. Зюзя О.В., Абрамов В.І. Удосконалена базова модель міждержавного протиборства з урахуванням сучасних тенденцій російсько-української війни. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2022. № 5. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=2679> (дата звернення: 21.06.2022)

105. Зюзя О.В., Храпач Г.С. Дослідження російських геостратегічних цілей стосовно України через призму структурного аналізу збройного конфлікту на Донбасі. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. 2019. № 3 (67). С. 130-135.

106. Иванов С. Структура и функции Совета национальной безопасности США (2013) URL: http://pentagonus.ru/publ/struktura_i_funkcii_soveta_nacionalnoj_bezopasnosti_ssha_2013/19-1-0-2407;

107. Інформаційна складова державної політики та управління : монографія / [Соловйов С.Г., та ін.] ; заг. ред. Грицяк Н.В. К.: К.І.С., 2015. 320 с.

108. Казакевич Г.М. Нація політична. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю.В. Ковбасюк (голова) та ін. К. : НАДУ, 2011. Т. 1. С.387-388.

109. Казимировский С. Стратегия развития системы национальной безопасности Польши. *Зарубежное военное обозрение*. 2015, №1, С.27-31
URL:

http://factmil.com/publ/strana/polsha/strategija_razvitija_sistemy_nacionalnoj_bezopasnosti_polshi_2015/25-1-0-608

110. Калдор М. Новые и старые войны: организованное насилие в глобальную эпоху / пер. с англ. А. Апполонова, М. Дондуковского; ред. А. Смирнов, В. Софронов. М.: Изд-то Института Гайдара, 2016. 416 с.

111. Карагодін О.В. Розвиток механізмів прийняття та реалізації управлінських рішень в системі державного управління: дис. канд. наук держ. упр.: 25.00.02 / Донецький державний університет управління Міністерства освіти і науки України. Маріуполь, 2015. 219 с.

112. Качинський А. Б. Індикатори національної безпеки: визначення та застосування їх граничних значень. *Стратегічні пріоритети*. 2013. Вип. № 4. С. 200-201

113. Качинський А.Б. Безпека, загрози, ризики: наукові концепції та математичні методи. К.: ПІМБ, 2004. 472с.

114. Качинський А.Б. Молоченко Д.Р. Індикатор могутності держави – важливий інструмент системного аналізу та стратегічного планування у сфері національної безпеки. *Системні дослідження та інформаційні технології*. 2016. Вип. № 1. С. 17–25. URL: <http://journal.iasa.kpi.ua/article/viewFile/45298/60811> (дата звернення 25.05.2019).

115. Качмарик Б., Когут Б. Вдосконалення дій рятувальних підрозділів у сфері кризового управління. *Наук. вісн. НЛТУ України*. 2013. Вип. 23. URL: http://nvunfu.esy.es/Archive/2013/23_2/298_Kacz.pdf

116. Кириленко В.І., Шевченко М.М.. Методологія побудови та використання комплементарної моделі національної економічної безпеки. *Наук. вісник Дипломатичної академії України. Зовнішня політика і дипломатія: традиції, тренди, досвід.* 2015. Вип. 22. Част. III. Серія “Економічні науки” С. 40-50.

117. Кіслова О.І.: Політична безпека в системі національної безпеки України. *Правова інформатика.* 2011. Вип. № 1(29). URL: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/11koinbu.pdf>

118. Клименко Н. Г. Теоретико-методологічні засади механізму взаємодії органів публічної влади та недержавних інституцій у сфері національної безпеки: автореф. дис. ... д. держ. упр. : 25.00.05 - Державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку / Н.Г. Клименко ; Приватне акціонерне товариство "Вищий навчальний заклад "Міжрегіональна Академія управління персоналом". 2021. 41 с.

119. Князев А.А. Государственный переворот 25 марта 2005 г. в Киргизии / изд. 3-е, исправл. и доп. Бишкек, 2007. 272 с.

120. Кобко Є.В. Моніторинг загроз національній безпеці держави: зарубіжний досвід та українські реалії публічно-правового забезпечення (2018) URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/4894> (дата звернення 25.05.2019).

121. Ковалів М.В., Іваха В.О. Державно-правовий механізм забезпечення національної безпеки. *Наук. вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* 2015. Вип. № 4. URL: http://www2.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsy/04_2015/15kmvznb.pdf (дата звернення 22.05.2019)

122. Коваль З.В. Політико-правові підходи до публічного врядування в Україні в умовах ведення проти неї неоголошеної гібридної війни та збройної агресії. *Публічне врядування в Україні: стан, виклики та перспективи розвитку:* матеріали щоріч Всеукр. наук.-практ. конф. за

міжнарод. участю, присвяч. 100-річчю держ. служби в Україні, м. Київ, 25 трав. 2018 р.: у 5 т. / за заг. ред. В.С. Куйбіди, М.М. Білинської, О.М. Петроє. К.: НАДУ, 2018. Т.4. С. 125-127.

123. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 року № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>;

124. Козлов К.І. Завдання управлінське. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. –К. : НАДУ, 2011. Т. 2. 162.с.

125. Кокошин А.А.: Разведка в системе стратегического управления (руководства). НИУ ВШЭ; МГУ им. М.В. Ломоносова. М.: Изд. ВШЭ, 2013. URL: <http://viperson.ru/articles/andrey-kokoshin-razvedka-v-sisteme-strategicheskogo-upravleniya-rukovodstva>(дата звернення 25.05.2019).

126. Колобов О. Базовые принципы китайской стратегической культуры осуществления геополитического противоборства на межгосударственном уровне. RL: http://www.unn.ru/pages/issues/vestnik/99999999_West_2011_1/50.pdf (дата звернення 25.05.2019).

127. Комітет з питань національної безпеки, оборони та розвідки. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_komity?pidid=3013

128. Комлева Н.А. Арабская весна: геополитический аспект. URL: http://www.philos.lv/Citu_raksti/Arabskaja.html

129. Кондратьев А.: Совершенствование информационно-аналитической деятельности разведывательного сообщества США. Зарубежное военное обозрение.2009 № 12 (753). URL: <http://militaryarticle.ru/zarubezhnoe-voennoe-obozenie/2009-zvo/7830-sovershenstvovanie-informacionno-analiticheskoy>(дата звернення 25.05.2019).

130. Коник С.М., Бобровникова А.О. Держава. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. К. : НАДУ, 2011. Т. 2. С. 122-124.

131. Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
132. Контрразведовательный словарь. М.: ВШКГБ, 1972. 371 с.
133. Концептуальні засади забезпечення національної безпеки України : навч. посіб. / Г. П. Ситник : у 3 ч. Ч. 3 : Державна політика та основи стратегічного планування забезпечення національної безпеки. К. : НАДУ, 2010. 208 с.
134. Концептуальні засади розвитку системи забезпечення національної безпеки України : аналіт. доп. За ред. Резнікова О.О. НІСД. Київ. 2015. 58 с.
135. Корж І. Ф. Державна прикордонна служба України: правовий статус та місце в системі сектору безпеки і оборони. *Вісник НА ДПС України*. Серія: Юридичні науки. 2017. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnadrpcurn_2017_2_3 (дата звернення 30.04.2019)
136. Корж І.Ф. Державна безпека: методологічні підходи до системи складових поняття. *Право і інформатика*. 2012. Вип 4(36). URL: <http://ippi.org.ua/korzh-if-derzhavna-bezpeka-metodologichni-pidkhodi-do-sistemi-skladovikh-ponyattya> (дата звернення 30.04.2019)
137. Корж І.Ф. Засади управління у сфері державної безпеки України. *Наук. часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова*. Серія 18: Економіка і право. 2012. Вип. 20. С. 173-178.
138. Корниенко С. Генерал Франк Ван Каппен: Путин ведёт в Украине гибридную войну. URL: <http://hvylya.net/interview/geopolitics2/general-frank-van-karpen-putin-vedet-v-ukraine-gibridnuyu-voynu.html>
139. Корчевська Л. Міжнародний досвід формування інституціонально-правової основи безпекознавства. *Міжнародна економічна політика*. 2016. Вип. № 1. С. 74-102.
140. Костенко Д. М. Формування мережевої архітектури публічного

управління в контексті забезпечення національної безпеки: дис. ... докт. філософії: спец. 281 / НАДУ. К., 2021. 245 с.

141. Котляренко О.П. Модернізація конституційних положень про безпеку і оборону України. *Реформування національної безпеки: історія, сучасність, перспективи*: матер. наук. -практ конф. (19 травня 2016 року). Інститут УДО КНУ імені Тараса Шевченка, 2017. С. 23-25

142. Кравченко С.О. Державно-управлінські реформи: теоретико-методологічне обґрунтування та напрями впровадження. К.: НАДУ, 2008. 296 с.

143. Кравчук О.Ю. Актуальні аспекти політичної безпеки в сучасних українських реаліях. *Молодий вчений*. 2015. Вип. № 5(4). С. 115-121.

144. Кравчук О.Ю. Створення системи забезпечення політичної безпеки України в межах цілісної політики національної безпеки. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*. Сер. : Політологія. 2010. Т. 131. Вип. 118. С. 73-76.

145. Краткосрочные и долгосрочные угрозы и риски России в условиях обострения международных отношений и пути их минимизации: стратегический анализ / отв. ред. С.Ю. Малков, Л.Е. Гринин, А.В. Коротаев. М.: Московская редакция издательства «Учитель», 2015. 40 с.

146. Кришевич О.В., Яловой О.М. Іноземний досвід протидії корупції на національному рівні. *Реформування національної безпеки: історія, сучасність, перспективи*: матер. наук. -практ конф. (19 травня 2016 року). Інститут УДО КНУ імені Тараса Шевченка, 2017. С. 52-54.

147. Крутов В.В., Новицький Г.В. Щодо правового статусу структур недержавного сектору національної безпеки України. *Вісник Академії правових наук України*. 2009. Вип. № 2. С. 161-168.

148. Крутов, В. В. Теоретико-правовые и тактико-специальные проблемы борьбы с терроризмом (опыт системного исследования) : монография. К. : Изд-во Академии СБУ, 1998. 284 с.

149. Кузнецов В.В. Злочини проти основ національної безпеки:

проблеми сучасної трансформації. *Реформування національної безпеки: історія, сучасність, перспективи*: матер. наук.-практ. конф. (19 травня 2016 року). Інститут УДО КНУ імені Тараса Шевченка, 2017. С. 56-58.

150. Кузьменко А. Особливості формування розвідувальних технологій в епоху глобалізації. URL: <http://mypolicy.com.ua/index.php/articles/pitannya-globalizatsiji/89-osoblivosti-formuvannya-rozviduvalnikh-tekhnologij-v-epokhu-globalizatsiji> (дата звернення 25.05.2019).

151. Курбатов В.И., Курбатова О.В. Социальное проектирование: учебное пособие. Ростов – на – Дону: «Феникс», 2001. 416 с.

152. Курганевич В.І. Гібридна війна як технологія боротьби з українською державністю. *Досвід застосування збройних сил у війнах і воєнних конфліктах ХХ-початку ХХІ ст.: тенденції та закономірності*. Зб. наук. праць. Кол. аторів. За ред. С.В. Сидорова. Київ.2016. Вип.5. С.243-246.

153. Курганевич В.І. Контрпропаганда як інструмент державного регулювання суспільно-масових явищ у контексті забезпечення національної безпеки. *Розвиток професійних компетентностей державних службовців: комунікативний аспект*: матеріали наук.-практ. конф. 03-04 лист. 2016 р. За заг. ред. В.С. Куйбіди, М.М. Білинської, В.М. Сороко, Л.А.Гаєвської. Київ: НАДУ, 2016. С.307-308.

154. Кучма Д.Я. «Забезпечення безпеки» як проблема управлінської діяльності: методологічний аспект. *Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки*. 2014. Вип. 2(2) С.11-20.

155. Кучма Д.Я., О. А. Погребнюк. Об'єкт забезпечення екологічної безпеки. *Проблема забезпечення національної безпеки України на сучасному етапі державотворення*: матеріали кругл. столу (Київ, 21 жовт. 2010 р.) / за заг. ред.. Г.П. Ситника. К.: НАДУ, 2011. С. 34-36.

156. Левик Б. С. Історичний досвід зарубіжних країн у політичному забезпеченні національної безпеки і оборони у новітній період. *Вісник*

Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Держава та армія. 2011. № 693. С. 234–239.

157. Леменов А. Как именно нужно реформировать СБУ. URL: https://zn.ua/internal/kak-imenno-nuzhno-reformirovat-sbu-309152_.html (дата звернення 25.05.2019).

158. Леонов Б. Охорона державної таємниці в контексті реформування сектору безпеки: зарубіжний досвід. *Реформування сектору безпеки України: отриманий досвід*: матеріали міжн. конф. Україна – НАТО (18 травня 2006р.). Київ. За заг. ред. О. С. Бодрука. К.; НІПМБ, DCAF. С. 72-74. URL: https://ukrainesecuritysector.com/wp-content/uploads/2017/04/Ukrainian-Security-Sector-Reform-Lessons-Learned_UKR.pdf (дата звернення 25.05.2019).

159. Леонов В.: Розвідувальні служби в системі демократичного цивільного контролю. *Реформування сектору безпеки України: отриманий досвід*: матеріали міжн. конф. Україна – НАТО (18 травня 2006р.). Київ. За заг. ред. О. С. Бодрука. К.; НІПМБ, DCAF. С. 59-72. URL: https://ukrainesecuritysector.com/wp-content/uploads/2017/04/Ukrainian-Security-Sector-Reform-Lessons-Learned_UKR.pdf (дата звернення 25.05.2019).

160. Лепіхов А.А. Гібридні загрози національній безпеці та альтернативні напрями формування воєнно-політичного простору безпеки для України. *Стратегічні пріоритети в XXI столітті*. матеріали I Міжн. наук.-практ. конф. (SP XXI 2016) За заг.ред Пшонківський О.В. К., 2016. С. 152-156;

161. Лепіхов А.В. Дискурс гібридних загроз національній безпеці у зарубіжних і вітчизняних дослідженнях. *Досвід застосування збройних сил у світових війнах і воєнних конфліктах XX – початку XXI ст.: тенденції та закономірності*. Зб. На наук. праць. За аг. ред. Сидорова С.В. К., 2017. Вип. 6. С. 118-121.

162. Лепіхов А.В. Оптимізація механізмів комунікації у системі забезпечення національної безпеки України: *Розвиток професійних*

компетентностей державних службовців: комунікативний аспект: матеріали наук.-практ. конф. 03-04 лист. 2016 р. За заг. ред. В.С. Куйбіди, М.М. Білінської, В.М. Сороко, Л.А. Гаєвської. Київ. НАДУ, 2016. С.310-312.

163. Лепіхов А.В. Причини та характер сучасних міжнародних конфліктів: *Досвід застосування збройних сил у війнах і воєнних конфліктах ХХ-початку ХХІ ст.: тенденції та закономірності.* Зб. наук. праць. Кол. аторів. За ред. С.В.Сидорова. К.: ЦП «Компринт». 2016. Вип.5. С.157-163.

164. Лепіхов А.В. Стратегія непрямих дій як інструмент геополітичного протиборства у сучасних умовах. *Зб. наук. праць ЦВСД НУОУ ім. І. Черняхівського.* 2019. Вип. №1 (65). С. 12-18.

165. Лепіхов. А.В. Російське воєнно-стратегічне мислення через призму національної стратегічної культури. *Зб. наук. праць ЦВСД НУОУ ім. І. Черняхівського.* 2018. Вип. №2 (63). С.124-128.

166. Литвиненко О.В. Спеціальні інформаційні операції та пропагандистські кампанії : монографія. К.: ВКФ «Сатсанта», 2000. 222 с.

167. Литвиненко О.В. Час простоти: велика криза настала. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/chas-prostoti-velika-kriza-nastala-stattya-direktora-nisd-oleksandra-litvinenka-dlya>. (20.03.2020)

168. Ліпкан В.А. Стратегія державної інфраструктурної політики України: словник. К.: В.А. Ліпкан, 2023. 252 с.

169. Ліпкан В. А. Національна безпека України : навч. посіб. К. : Кондор, 2008. 552 с.

170. Ліпкан В. А. Теорія національної безпеки. К. : КНТ, 2009. 631 с.

171. Лук'яненко О.М. Соціальне проектування механізмів розробки та реалізації соціально-інформаційної політики України. *Sciences of Europe. Praha, Czech Republic.* 2020. Vol 4, № 52. С. 38-43.

172. Лукашевич В. М. Глобалістика: навчальний посібник. 2-ге видання, доповнене та виправлене. Львів: «Новий Світ-2000», 2010, 440 с.

173. Луценко А.В. Методологічні проблеми дослідження сучасних

тенденцій міждержавного протиборства. *Розвиток професійних компетентностей державних службовців: комунікативний аспект*: матеріали наук.-практ. конф. 03-04 лист. 2016 р. За заг. ред. В.С. Куйбіди, М.М. Білінської, В.М. Сороко, Л.А.Гаєвської. Київ: НАДУ, 2016. С.313-315.

174. Люттвак Э. Н. Государственный переворот: Практическое пособие. Пер. с англ. / Русский Фонд Содействия Образованию и Науке. М., 2012. 326 с.

175. Люттвак Э. Н. Стратегия: логика войны и мира. Пер. с англ. / Русский Фонд Содействия Образованию и Науке. М.: Ун-т Дмитрия Пожарского, 2012. 392 с.

176. Майбутнє безпекове середовище 2030: стратегічне передбачення (попередній опис)»: монографія / В.В. Скібіцький, О.В. Луговський, О.В. Крисальний, С.В. Олексієнко, О.М. Житник, І.В. Аблазов. К.: МО України, 2020. 51 с.

177. Маймескулов, Л. Н. Всеукраинская чрезвычайная комиссия (1918–1922) / Л. Н. Маймескулов, А. И. Рогожин, В. В. Сташис. 2-е изд. Харьков : Основа, 1990. 344 с.

178. Малапарте К. Техника государственного переворота. / Пер. с итал. Н. Кулиш. М.: «Аграф», 1998. 224 с.

179. Малик Я.Й. Конституційний лад. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. К. : НАДУ, 2011. Т. 8. С.282-285.

180. Малюга В.М. Основні напрямки інформаційно-психологічного впливу на військовослужбовців Збройних сил України в ході анексії Кримського півострова у лютому-березні 2014 року. *Военно-історичний збірник*. 2014. № 1 (11). С. 121-125.

181. Мандрагеда В.А. Причини та характер воєн (збройних конфліктів): філософсько-соціологічний аналіз : монографія. Київ : Вид-во ЄУ, 2003. 570 с.

182. Мандрагеда В.А. Система забезпечення міжнародної

(колективної) безпеки. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю.В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. Т. 7. С.630-631.

183. Манжола В.А., Хилько О.Л.: Європейська безпека і Україна. К.: Товариство “Знання”. 2010. 85 с.

184. Манойло А. В. Технологии несилового разрешения современных конфликтов / под ред. проф. А. И. Петренко. М.: Горячая линия - Телеком, 2008. 392 с.

185. Манойло А. В. Технологии управления международными конфликтами. - Saarbrucken: LAP Lambert Academic Publishing GmbH & Co. KG, 2011. 441 с.

186. Мартиненко В.М. Публічне управління: проблеми і методологічні засади становлення та розвитку в Україні. *Публічне управління : шляхи розвитку* : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, м. Київ, 26 листоп. 2014 р. : у 2 т. / за наук. ред. Ю.В. Ковбасюка, С.А. Романюка, О.Ю. Оболенського. К. : НАДУ, 2014. Т. 1. С. 24-25.

187. Марутян Р. Національна стійкість як основний інструмент протистояння у гібридній війні. *Національна стійкість України до загроз гібридної війни* : матеріали наук.-практ. семінару (Київ, 25 квіт. 2018 р.) / за ред. Ю. В. Мельника, Л. М. Шипілової. Київ : НАДУ, 2018. С. 3–5.

188. Марутян Р. Організаційна зброя у гібридній війні. *Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави* : зб. тез наук. доп. наук.-практ. конф. (Київ, 04 квіт. 2019 р.). Київ : Нац. акад. СБУ, 2019. С. 89–91.

189. Марутян Р.Р. Інтелектуальне забезпечення державного управління національною безпекою: вдосконалення та розвиток. *Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки*. 2014. № 1 (1). С. 120-126.

190. Марутян Р.Р. Інтелектуальні ресурси державного управління у сфері національної безпеки України: дис. ... док. наук з держ. упр.: спец. 25.00.01. / Марутян Рена Рубенівна. К.: НАДУ, 2020. 458 с.

191. Масовець В.П. Можливості подолання де стабілізаційного впливу конфесійного чинника на національну безпеку України. *Досвід застосування збройних сил у війнах і воєнних конфліктах ХХ-початку ХХІ ст.: тенденції та закономірності*. Зб. наук. праць. Кол. аторів. За ред. С.В. Сидорова. Київ. 2016. Вип.5. С.239-241.

192. Масовець В.П. Особливості державної політики із забезпечення релігійної безпеки в Україні в умовах гібридної війни. *Публічне врядування в Україні: стан, виклики та перспективи розвитку*: матеріали щоріч Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнарод. участю, присвяч. 100-річчю держ. служби в Україні, м. Київ, 25 трав. 2018 р.: у 5 т. / за заг. ред. В.С. Куйбіди, М.М. Білинської, О.М. Петроє. К.: НАДУ, 2018. Т.4. С. 135-137.

193. Масовець В.П. Удосконалення механізмів державного управління в кризових ситуаціях, зумовлених релігійним фактором. *Державне управління і національна безпека*: зб. матеріалів І Міжнар.наук.-практ. конф. (EPRGNS 2016). 2016.С.67-70.

194. Масовець В.П. Шляхи вдосконалення інформаційно-аналітичного механізму державного реагування на загрози національним інтересам України у релігійній сфері. *Розвиток професійних компетентностей державних службовців: комунікативний аспект*: матеріали наук.-практ. конф. 03-04 лист. 2016 р. За заг. ред. В.С. Куйбіди, М.М. Білинської, В.М. Сороко, Л.А.Гаєвської. Київ: НАДУ, 2016. С.315-316.

195. Мельник Т.М. Забезпечення економічного суверенітету в умовах відкритої економіки. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2015. № 1. С. 147-157.

196. *Методологія державного управління як галузі науки* : наук. розробка / авт. кол. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. О. Краснейчук. К. : НАДУ, 2010. 32 с.

197. *Методологія стратегічного планування в умовах глобальних загроз національній безпеці та міжнародній стабільності* : монографія / [авт. кол. : В.І. Абрамов, Т.В. Запорожець, Р.Р. Марутян та ін.]; за заг. ред. Л.М.

Шипілової. К.: НАДУ, 2018. 232 с.

198. Микитюк М.А., Стаднійчук О.О. Пріоритетні напрями зміцнення національної безпеки України та протидії зовнішнім загрозам. *Реформування національної безпеки: історія, сучасність, перспективи*: матер. наук.-практ конф. (19 травня 2016 року). Інститут УДО КНУ імені Тараса Шевченка, 2017. С. 26-28

199. Минаев Г.А. Безопасность организации: Учебник. К.: КНТ, 2009. 440 с.

200. Минасян С. Мировой опыт принятия концепции национальной безопасности. "21-й ВЕК". 2006. Вып. 2 (4). С. 78-111. URL: <https://our-israel-gu.livejournal.com/574507.html> (дата звернення 28.05.2019)

201. Михайловська О.М. Концепція громадського прогресу в науці публічне управління: монографія. Мена: Домінант, 2020. 308 с.

202. Михненко А.М. Суверенітет. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. К. : НАДУ, 2011. Т. 1. С.617-619.

203. Михненко А.М. Запобігання та протидія корупції: навчальний посібник/ кол. авт.; за ред.. проф. Михненка А.М. 3-є вид., доп. і перероб. К.:НАДУ, 2012. 529с.

204. Молоченко Д.Р.: Евклідова відстань як інтегральний показник могутності держави. *НТУ України "Київський політехнічний інститут"*. URL: <http://is.ipt.kpi.ua/wpcontent/uploads/sites/4/2015/06/Molochenko-Publication1.pdf> (дата звернення 25.05.2019).

205. Мороз В.М. Організаційно-правовий механізм державно-управлінського впливу: зміст та характеристика категорії. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 23. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=6930&i=17>

206. Москаленко С.О. Держава. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія :

Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. К. : НАДУ, 2011. Т. 1. С.134-136.

207. Мухамеджанов Б. Г. Государственный переворот в Кыргызстане: роль внутренних и внешних факторов: Науч.-попул. изд. Алматы: ОФ «Фонд Первого Президента Республики Казахстан», 2011. 259 с.

208. Національна безпека у фокусі викликів глобалізаційних процесів в економіці: матеріали X-ої Міжнародної наукової Інтернет-конференції (Ukraine-Poland, 28-30 червня 2021 року) / ВНЗ «Національна академія управління». Київ: НАУ. 2021. 78 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/38735/1/%D0%86%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B5%D1%82-%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F%20Ukraine-Slovakia.pdf>

209. Національні системи оцінювання ризиків і загроз: кращі світові практики, нові можливості для України : аналіт. доп. / [Резнікова О.О., Войтовський К. Є. Лепіхов А. В.] ; за заг. ред. О. О. Резнікової. Київ : НІСД, 2020. С. 7-27. URL: <https://niss.gov.ua/publikacii/analitichni-dopovidi/nacionalni-sistemi-ocinki-rizikiv-i-zagroz-kraschi-svitovi-praktiki>

210. Національні системи оцінювання ризиків і загроз: кращі світові практики, нові можливості для України: аналіт. доп. / [Резнікова О.О., Войтовський К.Є., Лепіхов А.В.]; за заг. ред. О.О. Резнікової. К.: НІСД, 2020. 84 с.

211. Неклесса О. Осмислюючи майбутнє. Світ як незавершений проект. Пер. з рос. М. Лаюка, К. Сінченко. К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2018. 208 с.

212. Нижник Н.Р., Ситник Г.П., Білоус В.Т. Національна безпека України (методологічні аспекти стан та тенденції розвитку) / За заг. ред. П.В. Мельник, Н.Р. Нижника. Ірпінь, 2000. 304с.

213. Ничипорук Н.С., Науменко Н.С. Вплив глобального екстремізму і тероризму на економіку країни. *Стратегічні пріоритети в XXI столітті*. матеріали I Міжн. наук.-практ. Конф. (SP XXI 2016); за заг. ред Пшонківський О.В. Київ.2016. С. 192-195.

214. Нікіпелова Є. М. Сутність поняття “безпека” та його використання у системі державного управління й міжнародних відносин. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука"*. 2018. Вип. № 10. URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/2018/10/3881>

215. Нікітюк В.О. Проблема прав людини в контексті національної безпеки. *Наука і оборона*. 2002. № 4. С. 24-31.

216. Новінчук С.: Деякі особливості сучасної української історіографії відносин України та Росії в пострадянський період (1991–2011 рр.)/ *Міжн. зб. наук. праць “Україна-Європа-Світ”*. Серія: *Історія, міжнародні відносини*. 2012. Вип. 10. С. 424-431. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ues_2012_10_52.pdf

217. Нормативно-правова база в галузі безпеки і оборони України: видання друге, доповнене / А. Гриценко, М. Кожієл, А. Єрмолаєв, Ф. Флурі. К.: Центр дослідження армії, конверсії та роззброєння, 2012. 820 с.

218. Норт Д.: Насилие и социальные порядки. Концептуальные рамки для интерпретации письменной истории человечества / пер.с англ. Д. Узланера, М. Маркова, Д. Раскова, А. Расковой. М.: Изд. Института Гайдара, 2011. 480 с.

219. О Европейском Союзе. Маастрихтский договор від 07.02.1992р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029(дата звернення 03.07.2019).

220. Оболенський О.Ю. Публічне управління: цивілізаційний тренд, наукова теорія і напрям освіти. *Публічне управління : шляхи розвитку : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, м. Київ, 26 листоп. 2014 р. : у 2 т. / за наук. ред. Ю.В. Ковбасюка, С.А. Романюка, О.Ю. Оболенського. К. : НАДУ, 2014. Т. 1. С. 3-10 с.*

221. Ожеван М.А., Дубов Д.В. Номо ех Машіна. Філософські, культурологічні та політичні передумови формування конвергентного суспільства : монографія. К.: НІСД, 2017. 272 с.

222. Організація системи забезпечення національної стійкості на

регіональному і місцевому рівнях: аналіт. доповідь / [Резнікова О.О., Войтовський К.Є. Лепіхов А.В.] ; за заг. ред. О.О. Резнікової. – К. : НІСД, 2021. – 112 с.

223. Орел М.Г. Ідентифікація типу дестабілізації політичної системи, як передумова підготовки стратегічних рішень у сфері політичної безпеки. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 4. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1059>

224. Орел М.Г. Теоретико-методологічні засади формування системи державного управління у сфері політичної безпеки.: автореф. дис. ... д. держ. упр.: 25.00.01 – Теорія і історія державного управління / М.Г.Орел ; Приватне акціонерне товариство "Вищий навчальний заклад "Міжрегіональна Академія управління персоналом". 2019. 37 с.

225. Орел М.Г. Теоретичні основи державного управління у сфері політичної безпеки: монографія. К.: «Поліграф плюс», 2019. 320 с.

226. Ореховская Н.Е. Современные «цветные революции»: социологическое измерение: автореф. дис. канд. соц. наук: 22.00.04 / Надежда Евгеньевна Ореховская. ФГАОУ ВПО «Южный федеральный университет». Краснодар., 2012. 28 с.

227. Осьодло В.І., Будагьянц Л.М. Соціально-філософські та психологічні аспекти сучасних війн: монографія. К.: Видавничий дім «ЕртЕк», 2018. 408 с.

228. Оцінювання ефективності державного механізму реагування на загрози національним інтересам України: державно-управлінський аспект : навчальний посібник / [Г.П. Ситник, В.І. Абрамов, М.М. Шевченко та ін.] за заг. ред. Г.П. Ситника та Л.М. Шипілової. К.: НАДУ, 2014. 76 с.

229. Палівода В.О., Фесенко В.М. Координація розвідувальної діяльності: досвід зарубіжних країн та шляхи його імплементації в Україні. URL: <https://niss.gov.ua/publikacii/analitichni-dopovidi/koordinaciya-rozviduvalnoi-diyalnosti-dosvid-zarubizhnikh-krain-ta> (дата звернення 13.04.2020)

230. Палівода В.О. Удосконалення демократичного контролю над спеціальними службами у контексті європейської та євроатлантичної інтеграції України. *Стратегічна панорама*. Серія “безпека і оборони”. 06. Вип. 2. С.69-72.

231. Палівода В.О. Центр протидії тероризму та гібридним загрозам при МВС Чеської республіки. URL: <https://cacds.org.ua/?p=3098> (дата звернення 25.05.2019).

232. Палівода В.О. Правоохоронні органи та спецслужби Великої Британії: життя після «Брекзиту» URL: <http://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/pravookhoronni-organi-ta-specsluzhbi-velikoi-britanii-zhittya-pislya> (дата звернення 25.05.2019).

233. Палівода В.О. Програми фінансування розвідувального співтовариства США. URL: <http://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/programi-finansuvannya-rozviduvalnogo-spivtovaristva-ssha> (дата звернення 25.05.2019).

234. Панов М., Тихий В. Безпека як фундаментальна категорія в методології правознавства (до постановки проблеми). *Вісник академії правових наук України*. 2001. № 3 (22). С. 10–16.

235. Парламентський контроль за розвідками. Як знайти баланс? URL: <https://cacds.org.ua/?p=5623>

236. Пастернак-Таранушенко Г.А. Економічна безпека держави: Підручник для осіб, що навчаються за фахом «Службовець державного управління» / Під. Ред.. проф.. Б. Кравченка. К.: Ін-т державного управління і самоврядування при Кабінеті Міністрів України, 1994. 140 с.

237. Пелих А. О. Воєнно-політичні моделі держав в управлінні національною безпекою євроатлантичних і пострадянських країн : дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01. / Нац. акад. держ. упр. Київ, 2017. 254 с.

238. Пелих А.О. Питання вдосконалення понятійно-категоріального апарату в системі забезпечення воєнної безпеки. *Вістн. НАДУ*. 2014. Вип. №

3. С. 27-35.

239. Пелих А.О., Шевченко М.М. Оцінка можливостей використання в Україні досвіду європейських країн щодо забезпечення національної безпеки: методологічний та практичний аспекти. *Реструктуризація глобального простору: історичні імперативи та виклики* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 23 квітня 2015 року / за заг. ред. М.А. Кулініча, Н.О. Татаренко, В.Г. Ціватого. К.: ДАУ при МЗС України, 2015. С. 149-152.

240. Перепелиця Г.М. Україна – Росія: війна в умовах існування: монографія. К.: Стилос, 2017. 880 с.

241. Петров М.Н. Механизмы государственных переворотов: Историко-теоретическое исследование / М.Н. Петров; Под общ. ред. А.Е. Тараса. М.: АСТ; Мн.: Харвест, 2005. 400 с.

242. Пилипчук В.Г. Проблеми дослідження новітньої історії органів безпеки та розвідки в контексті розвитку сектору безпеки України. *Стратегічні пріоритети*. 2012. Вип. № 3 (24). С. 114-119.

243. Пилипчук, В. Г. Військова контррозвідка : організаційно-правове забезпечення її становлення в УСРР (1917–1922 рр.) : монографія . К. : НА СБ України, 2002. 170 с.

244. Пилипчук, В. Г. Державно-правові засади створення Служби безпеки України (1990–1992 рр.) : монографія / В. Г. Пилипчук. – К. : НА СБ України, 2004. – 176 с.

245. Пилипчук, В. Г. Система і компетенція державних органів зі спеціальним статусом у сфері національної безпеки України : монографія. Харків : Право, 2009. 200 с.

246. Пилипчук В.Г. Становлення і розвиток СНБ – СБ України : теоретичні та організаційно-правові основи (1991–2004) : монографія. К. : НКЦ СБ України, 2006. 496 с.

247. Пилипчук В.Г. Формування теоретико-правових основ

забезпечення державної безпеки України (кінець ХХ – початок ХХІ століття)
: монографія. К. : НКЦ СБ України, 2008. 256 с.

248. Письменний І. Закон необхідної різноманітності у публічному управлінні. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02\(5\)/10pivrpu.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02(5)/10pivrpu.pdf)

249. Підкомітет з державної безпеки і оборони. Питання відання підкомітетів Комітету Верховної Ради України. URL: http://komnbor.rada.gov.ua/news/Pro_komitet/72932.html

250. Політичні конфлікти та кризи: мобілізаційні чинники громадянської активності: монографія / Г.П. Щедрова, Г.В. Щолокова, Р.М. Ключник, А.О. Перфільєва, В.Ю. Медяник / за ред. Г.П. Щедрової. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2019. 200 с.

251. Положение о научном совете при Совете Безопасности Российской Федерации Ук. Президента РФ № 590 от 06.05. 2011 г. URL: http://www.scrf.gov.ru/about/NS_spis_organ/polozh_NS/

252. Пономарева Е. Секреты «цветных революций». Современные технологии смены политических режимов. *Свободная мысль*. 2012. № 1-2. С. 87-98.

253. Пономарева Е. Секреты «цветных революций». Современные технологии смены политических режимов. *Свободная мысль*. 2012. № 3-4. С. 43-59.

254. Пономарева Е. Секреты «цветных революций». Современные технологии смены политических режимов. *Свободная мысль*. 2012. № 5-6. С. 38-48.

255. Почепцов Г. Від покемонів до гібридних війн: нові комунікативні технології ХХІ століття. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2017. 260 с.

256. Почепцов Г. Сенси і війни: Україна і Росія в інформаційній і смислових війнах. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2016. 316 с.

257. Почепцов Г. Сучасні інформаційні війни. Вид. 3-тє, доповн. та переробл. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2016. 504 с.

258. Почепцов Г.Г. Революция.com. Основы протестной инженерии. URL: <https://mybook.ru/author/georgij-georgievich-pochepcov/revolyuciya.com->

osnovu-protestnoj-inzhenerii/read/?page=4 (дата звернення 25.05.2019).

259. Приходько Х.В.: Політична безпека України: конституційно-правовий аспект URL: <http://lsej.org.ua/index.php/nomeri-zhurnalu?id=38> (дата звернення 25.05.2019).

260. Про CERT-UA. cert.gov.ua. URL: <https://cert.gov.ua/about-us>

261. Про боротьбу з корупцією. Закон України. 05.10.1995 р. № 356/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/356/95-вр> (дата звернення 19.01.2020 р.).

262. Про боротьбу з тероризмом. Закон України. 20.03.2003 р. № 638-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15> (дата звернення 19.01.2020 р.).

263. Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України Про боротьбу з корупцією. Закон України. 05.10.1995р. № 358/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/358/95-вр> (дата звернення 19.01.2020 р.).

264. Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави. Закон України. 19.06.2003 р. N 975-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-15> (дата звернення 19.01.2020 р.).

265. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19> (дата звернення 25.05.2019).

266. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України. Закон України. № 1602-III від 23.03.2000р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14> (дата звернення 04.04.2020р.)

267. Про державний комітет фінансового моніторингу України. Указ Президента України від 28.09.2004 р. № 1144/2004. URL: [akon.rada.gov.ua/laws/show/1144/2004](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1144/2004) (дата звернення 28.06.2019).

268. Про державний кордон України. Закон України. 04.11.1991 р. № 1777-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12> (дата звернення 19.01.2020 р.).

269. Про державні цільові програми. Закон України. №1621-IV від 18.03.2004р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15> (дата звернення 04.04.2020р.)

270. Про державно-приватне партнерство. Закон України від 01.07.2010 року № 2404-VI.

271. Про Державну комісію з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій, постанова КМУ від 26.01.2015 року № 18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/18-2015-п#Text>

272. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб. Закон України. 04.03.1998 р. № 160/98-ВР. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160/98-вр>(дата звернення 19.01.2020 р.).

273. Про державну прикордонну службу України. Закон України. 03.04.2003 р. № 661-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15>(дата звернення 19.01.2020 р.).

274. Про державну службу конфіденційного зв'язку і захисту інформації України. Закон України. 23.02.2006 р. № 3475-IV. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3475-15> (дата звернення 19.01.2020 р.).

275. Про державну таємницю. Закон України. 02.01.1994 р. № 3866-XII. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12> (дата звернення 19.01.2020 р.).

276. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 23.05.2019).

277. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 23.05.2019).

278. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики. Закон України. 01.07.2010 р. № 2411-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17> (дата звернення 19.01.2020 р.).

279. Про засади запобігання і протидії корупції. Закон України. 07.04.2011р.№ 3206-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3206-17>(дата звернення 19.01.2020 р.).

280. Про затвердження Положення про єдину державну систему запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків. Пост. КМ України. 18.02.2016 р. № 92. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92-2016-п>(дата звернення 19.01.2020 р.).

281. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту”, Постанова КМУ від 09.01.2014 р. № 11;

282. Про затвердження Типового положення про регіональну та місцеву комісію з питань техногенно-екологічної безпеки і надзвичайних ситуацій, постанова КМУ від 17.06.2015 р. № 409. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/409-2015-п#Text>

283. Про інформацію. Закон України. 02.10.1992 р. № 2657-XII. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення 19.01.2020 р.).

284. Про комітети Верховної Ради України. Закон України від 04.04.1995 року № 116/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116/95-%E2%F0#Text>

285. Про контррозвідувальну діяльність. Закон України. 26.12.2002 року. № 374-IV. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15> (дата звернення 19.01.2020 р.).

286. Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України. Пост. ВР України. № 10. 16.01.1997 р.URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3/97-вр/ed19970116> (дата звернення 19.01.2020 р.).

287. Про Концепцію боротьби з корупцією на 1998-2005 рік. Указ

Президента України. 24.04.1998 р. № 367/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/367/98>(дата звернення 19.01.2020 р.).

288. Про місцеві державні адміністрації. Закон України від 09.04.1999 року № 586-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>

289. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 року № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>(дата звернення: 23.05.2019).

290. Про Національний координаційний центр кібербезпеки, Указ Президента України від 07.06.2016 року № 242/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/242/2016#Text>

291. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2331-14/> (дата звернення 23.05.2019).

292. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2331-14/> (дата звернення 23.05.2019)

293. Про Національну поліцію, Закон України від 02.07.2015 року № 580-VIII. zakon.rada.gov.ua. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

294. Про національну програму інформатизації. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80#Text>

295. Про національну систему конфіденційного зв'язку. Закон України №2919-III.10.01.2002р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2919-14> (дата звернення 19.01.2020 р.).

296. Про оборону України. Закон України від 06.12.1991 року № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>

297. Про оперативно-розшукову діяльність. Закон України. N 2135-XII. 18.02.1992 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12> (дата звернення 19.01.2020 р.).

298. Про основи національної безпеки. Закон України. 19.06.2003 р. № 964-IV. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15> (дата звернення 19.01.2020 р.).

299. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України. Закон від 05.10.2017 р. № 2163-VIII. zakon.rada.gov.ua. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>

300. Про Положення про Антитерористичний центр та його координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України. Указ Президента України від 24.11.2009 р. № 963/2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/379/99#Text>

301. Про правовий режим воєнного стану. Закон України. 12.05.2015 р. №389-VIII: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 19.01.2020 р.).

302. Про правовий режим надзвичайного стану. Закон України. 16.03.2000 р. №1550-III. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14> (дата звернення 19.01.2020 р.).

303. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18> (дата звернення 23.05.2019).

304. Про Раду національної безпеки і оборони України відповідно до Закону України від 05.03.1998 року № 183/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-вр> (дата звернення 19.01.2020 р.).

305. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму. Закон України. 17.11.2010 р. № 2698-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2698-17>(дата звернення 19.01.2020 р.).

306. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму. Закон України. 31.07.2006р. № 54-V. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/54-16> (дата звернення 19.01.2020 р.).

307. Про регламент Верховної Ради України. Закон України від

10.02.2010 року № 1861-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text>

308. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>

309. Про Бюро економічної безпеки України. Закон України від 28 січня 2021 року, № 1150-IX: Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text>

310. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 08.06.2012 р. «Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України» Указ Президента України №389/2012. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U105_07.html (дата звернення 04.04.2020р.)

311. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року "Про Стратегію інформаційної безпеки": Указ Президента України № 685/2021. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/5203.html>

312. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості». Указ Президента України № 479/2021 від 27.09. 2021 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181>

313. Про санкції. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014. № 40. ст.2018

314. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 26.05.2015 р. № 287/2015 “Про Стратегію національної безпеки України”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> (дата звернення - 23.05.2019).

315. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року «Про Стратегію кібербезпеки України». Указ Президента

України від 15.03.2016 року № 96/2016. www.rnbo.gov.ua. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/417.html?PRINT>

316. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України. Указ Президента України від 04.03.2016 р. № 92/2016 "Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України" URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92/2016> (дата звернення - 23.05.2019).

317. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України: Указ Президента України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки». URL : <https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377>

318. Про розвідку. Закон України від 17.09.2020 року № 912-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text>

319. Про розвідувальні органи України: Закон України від 22.03.2001 р. № 2331-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2331-14/> (дата звернення 23.05.2019.)

320. Про Службу безпеки України. Закон України. 25.03.1992 р. № 2229-XII. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12> (дата звернення 19.01.2020 р.).

321. Про службу зовнішньої розвідки України. Закон України від 01.12.2005 року № 3160-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3160-15> (дата звернення 19.01.2020 р.).

322. Про Стратегію національної безпеки України, Указ Президента України від 14.09.2020 р. №392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0005525-20#Text>

323. Про Стратегію національної безпеки України. Указ Президента України.12.02. 2007 р. № 105/2007. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/105/2007> (дата звернення 04.04.2020р.).

324. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата

звернення 25.05.2019).

325. Про схвалення Стратегії енергетичної безпеки. Розпорядження КМУ від 04.08.2021 року № 907-р. zakon.rada.gov.ua. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/907-2021-p#Text>

326. Про щорічні послання Президента України до Верховної Ради України. Указ Президента України від 09.04.1997 р. № 314/97. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314/97/print>

327. Проект Концепції інформаційної безпеки України. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/0/2/175056.pdf>

328. Публічне управління : термінол. слов. / уклад. : В. С. Куйбіда, М. М. Білинська, О. М. Петроє та ін. ; за заг. ред. В. С. Куйбіди, М. М. Білинської, О. М. Петроє. К.: НАДУ, 2018. 224 с.

329. Публічне управління та адміністрування у сфері національної безпеки (системні, політичні та економічні аспекти): словник-довідник / уклад.: С.П. Завгородня, М.Г. Орел, Г.П. Ситник та ін.; за заг. ред. Д.В. Неліпи, Є.О. Романенка, Г.П. Ситника. К.: Видавець Кравченко. 2020. 380 с.

330. Публічне управління та адміністрування: словник-довідник / уклад.: О. М. Руденко, О. В. Шершньова, В. Д. Бакуменко та ін. Київ: Кондор, 2016. 178 с.

331. Публічне управління XXI століття: в умовах гібридних загроз : зб. наук. матер. XXII Міжнар. наук. конгресу. Х. : ННІ “Інститут державного управління” Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, 2022. 304 с.

332. Пугач С.М., Павлов Д.М. Адміністративно-правові засади протидії тероризму в Україні, місце та роль підрозділів Управління державної охорони у системі антитерористичних органів. *Реформування національної безпеки: історія, сучасність, перспективи* матер. наук.-практ конф. (19 травня 2016 року). Інститут УДО КНУ імені Тараса Шевченка, 2017. С. 63-65.

333. Пучков О. Концепція національної безпеки: теоретико-правовий

аспект. *Національний юридичний журнал*. Серія “Теорія і практика”. Вип. 1-2 (29). 2018. С. 16-20. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2018/1/part_2/4.pdf (дата звернення 25.05.2019).

334. Радковець Ю. Ознаки технологій «гібридної війни» в агресивних діях Росії проти України. *Наука і оборона*. 2014. № 3. С. 36 – 42.

335. Расторгуев С.П. Философия информационной войны. М.: Московский психолого-социальный институт, 2003. 496 с.

336. Рачинський А. П. Розвиток системи забезпечення державної безпеки України: теоретико-методологічні проблеми та шляхи їх розв’язання. *Інвестиції: практика і досвід*. 2022. № 23. С. 95-101.

337. Ребкало В., Шахов В. Політична стабільність і політична безпека: характер та механізми взаємозв'язку. URL: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2011-3-24.pdf> (дата звернення 25.05.2019).

338. Резнікова О. О. Забезпечення національної безпеки і національної стійкості: спільні риси і відмінності. *Вісник Львівського університету. Серія «Філософсько-політологічні студії»*. 2018. № 19. С. 170–175.

339. Резнікова О., Цюкало В. Формування системи стратегічного планування і прогнозування у сфері національної безпеки України. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/formuvannya-sistemi-strategichnogo-planuvannya-i-prognozuvannya-u> (дата звернення 04.04.2020р.)

340. Резнікова О. Щодо координації діяльності з розбудови національної стійкості (стратегічний рівень) URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/schodo-koordinacii-diyalnosti-z-rozbudovi-nacionalnoi-stiykosti> (дата звернення 04.04.2020р.)

341. Резнікова О.О. Що ми розбудовуємо, говорячи про національну стійкість. URL: t.ua/internal/scho-same-mi-rozbudovuyemo-govoryachi-pro-nacionalnu-stiykist-318005_.html

342. Резнікова О., Войтовський К. Проблема термінологічної невизначеності у сфері розбудови національної стійкості. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/problema-terminologichnoi-neviznachenosti-u-sferi-rozbudovi>

343. Реформа децентралізації у сфері державного кордону. URL: <https://cacds.org.ua/?p=3708> (дата звернення 01.06.2019).

344. Реформування державної політики в Україні: здобутки і проблеми : наук. розробка / Е. А. Афонін, О. Л. Валевський, В. В. Голубь та ін. ; за заг. ред. В. А. Ребкала, В. А. Шахова. К. : НАДУ, 2013. 44 с.

345. Реформування сектору безпеки України: отриманий досвід: матеріали міжн. конф. Україна – НАТО (18 травня 2006р., Київ). URL: https://ukrainesecuritysector.com/wp-content/uploads/2017/04/Ukrainian-Security-Sector-Reform-Lessons-Learned_UKR.pdf (дата звернення 25.05.2019).

346. Розвадовський, Б. Л. Скулиш Є. Д., Звонарьов О. Ю. Виявлення, попередження та припинення організованої нелегальної міграції підрозділами «К» Служби безпеки України : навч. посіб. К. : Вид-во НА СБ України, 2005. 137 с.

347. Розпутенко І.В. Держава-нація. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. К. : НАДУ, 2011. Т. 1. С.137-138.

348. Розумний М.М. Виклики національного самовизначення: монографія. К.: НІСД, 2016. 196 с.

349. Роль інформаційних інфраструктур у забезпеченні цифрового суверенітету. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2021/Tsyfrovizatsiya21/Part_4.pdf

350. Руденко М.В., Шайтуро О.П. Поняття та система правоохоронних органів (органів правопорядку) у контексті нового закону «Про національну безпеку України»: питання правової визначеності. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2019. Вип.

1. С. 165-172. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2019_1_18

351. Руденко О. Забезпечення державної безпеки України в системі захисту національних інтересів: зб. наук. пр. *Донецьк. держ. ун-ту упр. Серія «Державне управління»*. 2019. Т. XX. Вип. 312. С. 42–50.

352. Савранська Г.М. Партисипаторна функція системи забезпечення соціальної безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. Вип.№15. С. 57-60.

353. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / кол. авт.; за заг. ред. В.П. Горбуліна. К.: НІСД, 2017. 496 с.

354. Семенченко А.: Методичний підхід до формування адаптивних механізмів стратегічного планування та управління. *Вісник Національної академії державного управління*. 2007. № 2. С. 141–154.

355. Семенченко А. І. Методологія стратегічного планування у сфері державного управління забезпеченням національної безпеки України. Монографія. Київ. НАДУ. 2008. 428с.

356. Середа В.В., Ковалів М. В., Єсімов С.С., Гурковський М.П. Правові основи захисту України від зовнішньої та внутрішньої агресії: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2015. 518 с.

357. Системный мониторинг глобальных и региональных рисков: Арабская весна 2011 года / Отв. ред. А.В. Коротаев, Ю.В. Зинькина, А.С. Ходунов. М.: Издательство ЛКИ, 2012. 464 с.

358. Ситник Г. П., Абрамов В.І. Діагностичний метод як інструмент оцінювання державної політики національної безпеки. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2013. № 3. С. 17-26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2013_3_5. (дата звернення: 12.12.2015 р.). Назва з екрану.

359. Ситник Г.П. Безпека держави крізь призму особливостей сучасного етапу цивілізаційного розвитку. *Забезпечення національної безпеки України в умовах глобальних та регіональних невизначеностей*: матеріали

круглого столу (Київ, 6 берез. 2012 р.) / за ред. Ю.В. Ковбасюка, К.О. Ващенко, Г.П. Ситника. К.: НАДУ, 2012. С. 5-14.

360. Ситник Г.П. Державне управління національною безпекою. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. Т. 4. С.182-185.

361. Ситник Г.П. Інституційно-цивілізаційна парадигма дослідження проблем та державно-управлінських аспектів забезпечення національної безпеки.URL:

http://dsaua.org/index.php?option=com_content&view=article&id=144%3A2011-06-06-10-33-20&catid=38%3A2010-09-14-11-22-47&Itemid=71&lang=en

362. Ситник Г.П. Політика національної безпеки. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. К. : НАДУ, 2011. Т. 4. С.508-509.

363. Ситник Г.П. Система забезпечення національної безпеки. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. Т. 1. С.518-516.

364. Ситник Г.П. Сутність кризових ситуацій соціального характеру у контексті національної безпеки: філософсько-управлінський аспект. *Електронне наукове фахове видання «Державне управління: удосконалення та розвиток»*. 2019. № 8. URL : http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/8_2019/4.pdf

365. Ситник Г.П. Функції державного управління національною безпекою. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. Т. 2. С.660-661.

366. Ситник Г.П., Абрамов В.І., Мандрагеля В.А., Дацюк А.В. Концептуальні засади запровадження спеціальності «Державне управління у

сфері національної безпеки». За заг. ред. Г.П.Ситник. К.: НАДУ. 2010. 40с.

367. Ситник Г.П., Андреев С.О. Про деякі актуальні питання захисту критичної інфраструктури в Україні. *Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки*. № 3-4 (7-8), 2015. С. 116-131.

368. Ситник Г.П., Олуйко В.М., Вавринчук М.П. Національна безпека України: теорія і практика: монографія/ За заг. ред. Г.П. Ситника. Хмельницький.: Вид-во ХУУП, 2007. 669 с.

369. Ситник Г.П. Актуальні питання підвищення ефективності державного управління у сфері національної безпеки України. *Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки*. 2014. Вип. 1 (1). С.3-25.

370. Ситуативні центри органів державної влади : наук. розробка / авт. кол. : А. І. Семенченко, І. В. Клименко, А. В. Журавльов та ін. ; за заг. ред. д-ра наук держ. упр., проф. А. І. Семенченка. К. : НАДУ, 2013. 60 с.

371. Сідак, В. С., Степанков В. С. З історії української розвідки та контррозвідки (нариси). К. : ПК СБ України, 1994. 201 с.

372. Сідак, В. С. Контррозвідка останнього гетьмана : нарис. К. : ПК СБ України, 1995. – 50 с.

373. Сідак, В. С. Національні спецслужби в період Української революції 1917–1921 рр. (невідомі сторінки історії). К. : Вид. дім «Альтернативи», 1999. – 317 с.

374. Сіцинський А.С. Незавершеність договірно-правового оформлення державного кордону України – загроза національній і європейській безпеці. *Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки*. 2014. Вип. 3 (3). С.36-49.

375. Сіцинський А.С. Теоретико-правові основи проекту Концепції залучення громадськості до здійснення демократичного цивільного контролю за сектором безпеки і оборони України. *Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки*. 2014. Вип. 1 (1). С.45-57.

376. Скрынникова Н.С. Зарубежный опыт борьбы с терроризмом:

Вісник Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого. 2018. т. 2. Вип. № 37. URL: <http://fil.nlu.edu.ua/article/view/133543> (дата звернення 25.05.2019).

385. Совет национальной безопасности США URL: <http://www.zvo.su/voennye-problemy/soviet-nacionalnoy-bezopasnosti-ssha.html>

386. Соколов В. А. Інституалізація аналітичної діяльності в системі забезпечення національної безпеки на основі зарубіжного і вітчизняного досвіду: дис. ... канд. держ. упр.: спец. 25.00.01. / ХРІ НАДУ, 2020. 377 с.

387. Соколов В.А. Інституційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення політики національної безпеки США. *Державне управління і національна безпека*: зб. матеріалів I Міжнар.наук.-практ. конф. 2016. С.99-102.

388. Соколов В.А. Інституційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення політики безпеки і оборони ФРН. *Досвід застосування збройних сил у війнах і воєнних конфліктах ХХ-початку ХХІ ст.: тенденції та закономірності*. Зб. наук. праць. Кол. аторів. За ред. С.В. Сидорова. Київ.2016. Вип.5. С.204-210.

389. Соколов В.А. Шляхи удосконалення системи моніторингу загроз державній безпеці України. *Інституціоналізація публічного управління в Україні в умовах євроінтеграційних та глобалізаційних викликів*: матеріали щоріч. Всеукраїн. наук.-практ. конф. за міжнар. участю. К.: НАДУ. 2019. Т. 3. С. 76-78.

390. Соколов В.А., Шевченко М.М. Методологічні підходи до оцінювання ефективності функціонування державного механізму інформаційно-аналітичного забезпечення політики національної безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 1 С. 148-154.

391. Соколов В.А., Шевченко М.М. Парадигма аналітичної діяльності у сфері забезпечення національної безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 13-14. С. 110-117.

392. Солов'ян В. Ключові аспекти реформування Служби безпеки

України. URL: <https://cacds.org.ua/?p=5849> (дата звернення 25.05.2019).

393. Солодка О.М. Забезпечення інформаційного суверенітету держави: правовий дискурс. *Інформація і право*. 2020. № 1 (32) С. 80-87.

394. Состав Научного совета при Совете Безопасности Российской Федерации, Указ Президента РФ № 771 от 29.12.2018 г. URL: http://www.scrf.gov.ru/about/NS_spis_organ/sost_NS/

395. Співробітництво у сфері планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру. Місія України при НАТО. 26.10.2020 р. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/ukrayina-ta-nato/spivrobotnictvo-u-sferi-planuvannya-navipadok-nadzvichajnih-situacij-civilnogo-harakteru>

396. Стародуб Т. С. Вплив концепцій багатостороннього регіоналізму на формування зовнішньої регіональної політики держави в галузі безпеки. *Стратегічна панорама*. 2009. № 3. С. 76-85. 80.

397. Стародуб Т. С. Загрози національній безпеці України у зовнішньополітичній сфері в умовах змін міжнародного середовища. URL: <http://www.vidkryti-ochi.org.ua/2012/05/blogpost.html> (дата звернення 25.05.2019).

398. Стародуб Т. С. Особливості історичного розвитку механізму забезпечення регіональної/глобальної системи безпеки. *Грані*. 2011. № 1 (75). Січень-лютий. С. 27- 32.

399. Стародуб Т. С. Розуміння багатовимірності регіональної безпеки в контексті імплементації механізму забезпечення регіональної/глобальної системи безпеки. *Грані*. 2011. № 2 (76). Березень-квітень. С. 170-176.

400. Стародуб Т. С. Теорія комплексу безпеки: можливості використання для формування спільної стратегії розвитку Чорноморського регіону. *Стратегічна панорама*. 2009. № 4. С. 63-71.

401. Стратегическое прогнозирование и планирование внешней и оборонной политики: монография: в 2 т. /под ред. А.И. Подберезкина. М.:

МГИМО – Университет, 2015. Т. 1: Теоретические основы системы анализа, прогноза и планирования внешней и оборонной политики. 2015. 778 с.

402. Стратегія і тактика гібридних війн в контексті військової агресії Росії проти України. URL: <http://bintel.com.ua/uk/article/gibrid-war/>

403. Стрижакова А.Ю. Національна безпека прикордонних територій як головний чинник розвитку транскордонного співробітництва між державами. *Розвиток професійних компетентностей державних службовців: комунікативний аспект*: матеріали наук.-практ. конф 03-04 лист. 2016 р. За заг. ред. В.С. Куйбіди, М.М. Білинської, В.М. Сороко, Л.А.Гаєвської. Київ: НАДУ, 2016. С.342-344

404. Строяновський В.В. Інституціоналізація стратегічного аналізу в процесі державного управління у сфері національної безпеки : монографія. К.: НАДУ, 2018. 692 с.

405. Сулакшин С.С. Защита соотечественников за рубежом. URL: http://problemanalysis.ru/mission/result/result_754.html (дата звернення 25.05.2019).

406. Сурмін Ю.П. Социальное проектирование в кризисном обществе: методологический аспект. *Вісник НАДУ*. 2014. № 3. С. 5-17.

407. Сурмін Ю.П. Проблеми та напрями змін державного управління в Україні в сучасних умовах. *Публічне управління : шляхи розвитку* : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, м. Київ, 26 листоп. 2014 р. : у 2 т. / за наук. ред. Ю.В. Ковбасюка, С.А. Романюка, О.Ю. Оболенського. К. : НАДУ, 2014. Т. 1. С. 10-13.

408. Сурмін Ю.П. Система. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю.В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. Т. 2. С.561-565.

409. Суслін С.В. Служба безпеки України як суб'єкт адміністративно-правових відносин. *Роль і місце національної спецслужби в історії*

українського державотворення: матер. Всеукр. наук–практ. конф. Київ: ВПЦ «Київський Університет», 2017. 110 с.

410. Сучасні тенденції міждержавного протиборства та стратегії державного реагування на загрози територіальній цілісності України / [О.Г. Давиденко, В.І. Курганевич, В.П. Масовець, В.А. Соколов, М.М. Шевченко]; Електронне наукове фахове видання «Державне управління: удосконалення та розвиток». 2017. № 9. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1119>

411. Сытник Г.П. Система обеспечения национальной безопасности. Государственное управление в сфере национальной безопасности: словарь-справочник / под общ. Ред. Сытника Г.П. Киев. НАДУ. 2012. С. 349-352.;

412. Тацій В.Я., Білоусов В.М., Косінова Д.С. Економічний суверенітет та економічна безпека України (взаємозв'язок та взаєморозуміння) в контексті їх доктринального та правового забезпечення. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, Vol. 28, No. 3, 2021. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2021/Tsyfrovizatsiya21/Part_4.pdf

413. Телешун С. Окремі аспекти політичної характеристики тероризму. *Актуальні проблеми внутрішньої політики*. 2004. № 4. С. 99–103.

414. Теоретико-методологічні засади наукових досліджень у галузі державного управління : монографія / В.В. Корженко, Н.С. Корабльова, О.К. Чаплигін та ін.; За заг. ред. проф. В.В. Корженка. Харків, 2012. 545 с.

415. Теоретико-методологічні засади формування кадрової безпеки в системі публічного управління : кол. моногр. / [С.О. Борисевич, В.І. Абрамов, В.Ф. Смолянчук, М.М. Шевченко]; за заг. ред. С.О. Борисевича. К.: НАДУ, 2018. 304 с.

416. Теоретичні та методологічні проблеми розробки і реалізації управлінських стратегій: монографія / за заг. ред. В. М. Князева. К.: НАДУ, 2008. 240 с.

417. Тимошенко, В. А. Реалізація норм інституту звільнення від кримінальної відповідальності у сфері протидії органів СБ України організованій злочинній діяльності : монографія / В.А. Тимошенко, В.А. Пентегов, К.Г. Фетисенко. К. : Вид-во НА СБ України, 2006. 202 с.

418. Ткаченко В.І., Смірнов Є.Б., Астахов О.О. Шляхи формування системи забезпечення національної безпеки. *Зб. наук. праць Харківського університету Повітряних сил*. 2015. Вип 2 (43). С.3-8.

419. Троян І. Трансформація державного суверенітету в умовах глобалізації. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2011. Вип. 23. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/25788/28-Troyan.pdf?sequence=1>

420. Турчин Я. Перспективи східного партнерства в умовах геополітичних та безпекових змін східноєвропейського регіону. URL: <http://vlp.com.ua/node/16435> (дата звернення 25.05.2019).

421. Тютюнникова С.В., Микитась В.В. Економічний суверенітет в умовах глобалізації: зміст та особливості модифікації. *Ефективна економіка*. 2016. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4947>

422. У Національній академії СБУ відбувся навчальний захід за участі міжнародних експертів. URL: <https://www.ssu.gov.ua/ua/news/178/category/21/view/3027#.K9t7C5ld.dpbs> (дата звернення 25.05.2019).

423. Угода про асоціацію між Україною, з однією сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

424. Україна та проект «русского мира» : аналіт. доп. / С. І. Здіорук, В.М. Яблонський, В.В. Токман [та ін.]; за ред. В.М. Яблонського та С.І. Здіорука. К. : НІСД, 2014. 80 с. (Сер. «Гуманітарний розвиток», вип. 1).

425. Управління та адміністрування в умовах протидії гібридним загрозам національній безпеці: *Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Київ, 7 грудня 2020 року). К.: ДУІТ. 2020. 375 с.

426. Управління та адміністрування в умовах протидії гібридним загрозам національній безпеці: *Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 7 грудня 2021 року). К.: ДУІТ, ХНУРЕ. 2021. 694 с.

427. Урри Дж. Как выглядит будущее? / пер. с англ. А. Матвиенко; под. науч. ред. С. Щукиной. М.: Издательский дом «Дело» РАНХиГС, 2019. 320 с.

428. Факторы и акторы дестабилизации: опыт прошлого и современность / Авт. кол.: А.И. Байгушкин, Н.В. Загладин. Отв. ред. В.И. Катагарова. М.: ИМЭМО РАН, 2011. 121 с.

429. Хартія Європейської безпеки від 19.11.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_166 (дата звернення 03.07.2019).

430. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002 (дата звернення 19.01.2020 р.).

431. Харун О.А., Рожок Т.В. Національні інтереси в забезпеченні національної безпеки України. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 13. С.135-138. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/13_ukr/22.pdf (дата звернення 25.05.2019).

432. Хілько М.І. Об'єктивні підстави зростання сепаратизму. *Роль і місце національної спецслужби в історії українського державотворення*. Київ: ВПЦ «Київський Університет», 2017. С. 116-117.

433. Хофман Ф. Гибридные угрозы. Стаття. Разд.Северная Америка. 2013. Веб-сайт URL: <http://navoine.info/hybrid-dange.html> (дата звернення 25.05.2019).

434. Храпач Г. Національна могутність як чинник стійкості держави в умовах загострення міжнародної конфліктності. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. 2017. № 3(61). URL: <http://journals.urau.ua/index.php/2304-2699/article/view/124423>

435. Чайковський, А. С., Щербак М. Г. За законом і над законом. З історії адміністративних органів і поліцейсько-жандармської системи в Україні (IX – початок XX ст.). К. : Україна, 1996. 269 с.

436. Чекаленко Л.Д. Засади взаємовідносин України і Росії: Крим. *Віче*. 2014. Вип. № 6. С. 14-16.

437. Ченців В.В. Документи органів державної безпеки як джерело з соціально-політичної історії України в 1921–1925 рр. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / В. В. Ченців ; Дніпропетр. держ. ун-т. Дніпропетровськ, 1992. 16 с.

438. Чигринський В.А. Концептуальні та прикладні аспекти компаративного дослідження зарубіжного і вітчизняного досвіду забезпечення національної безпеки. *Публічне управління та адміністрування в Україні*. 2020. Вип. 17. С. 18-22. URL: <http://pag-journal.iei.od.ua/archives/2020/17-2020/5.pdf>

439. Чигринський В.А. Політико-правове проектування та державне конструювання системи забезпечення національної безпеки Іспанії: уроки для України. *Електронне наукове фахове видання «Державне управління: удосконалення та розвиток»*. 2020. № 6. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/6_2020/102.pdf

440. Чуваков О.А. Кримінально-правова протидія злочинам проти основ національної безпеки України: теорія і практика дис. ... док. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2017. 468 с.

441. Шаров Ю.П. Стратегічне управління. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-

ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. Т. 2. С-589-591.

442. Шарп Дж. Від диктатури до демократії: концептуальні засади свободи. Львів: Сполом, 2004. 84 с.

443. Шевцов А. Моренков Г. Формування та реалізація державної політики у сфері національної безпеки у країнах членів ЄС: Аналіт. записка. URL : <http://old.niss.gov.ua/Monitor/Jul08/13.htm> (дата звернення 18.07.2019р.).

444. Шевченко М.М. Методологія компаративного аналізу систем забезпечення національної безпеки. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України* / за заг. ред. Ю.В. Ковбасюка. К.: НАДУ, 2015. Вип. 1. С. 5–16.

445. Шевченко М.М. Базова модель загроз державному суверенітету та територіальній цілісності України в умовах гібридної війни. *Виклики і загрози національній безпеці в умовах гібридної війни*: матеріали кафедр. наук.-практ. семінару (Київ, 27 квіт. 2017 р.) / за ред. Л.М. Шипілової. К. : НАДУ, 2017. С. 45-48.

446. Шевченко М.М. Культурно-цивілізаційні відмінності в моделях геополітичної поведінки та забезпечення безпеки країн Заходу і Сходу. *Європейська інтеграція в контексті світових глобалізаційних процесів*: матеріали наук.-практ. конф., м. Одеса, 24 грудня 2015 р. / за заг. ред. Іжі М.М., Кривцової В.М. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2016. С. 95-98.

447. Шевченко М.М. Методи державного реагування на загрози національній безпеці. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю.В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. Т. 2. С. 312-313.

448. Шевченко М.М. Методологічні засади аналізу міждержавного протиборства. *Нова парадигма*. 2007. Вип. 68. С. 125 – 133.

449. Шевченко М.М. Моделі дестабілізації суспільно-політичної та

економічної систем на прикладі пострадянських країн. *Воєнно-історичний вісник*. 2013. № 3. С. 80-87.

450. Шевченко М.М. Модель регіональної дезінтеграції держави на прикладі Югославії. *Воєнно-історичний вісник*. 2014. № 1. С. 57 – 62.

451. Шевченко М.М. Модель регіональної дезінтеграції держави як складова комплексної моделі державного реагування на загрози національній безпеці. *Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки*. 2014. №2. С. 38 – 51.

452. Шевченко М.М. Модель регіональної дезінтеграції держави як складова комплексної моделі державного реагування на загрози національній безпеці. *Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки*. 2014. № 2. С. 26-35.

453. Шевченко М.М. Модель регіональної дезінтеграції держави: сутність і сучасне підтвердження. *Державна служба та публічна політика: проблеми і перспективи розвитку*: матеріали щоріч. Всеукр. наук.-практ. конф. За міжнар. участю (Київ, 27 трав. 2016 р.) / за заг. Ред. А.П. Савкова, М.М. Білинської, С.В. Загороднюка. К.: НАДУ, 2016. С. 313-315.

454. Шевченко М.М. Перемога у війнах постіндустріальної епохи: нові контексти та інтерпретації. *Гілея*. 2018. Вип. 130 (3). С. 321-325.

455. Шевченко М.М. Поняття «технологія державного реагування на загрози дестабілізації суспільно-політичної системи» та її складові. *Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки*. 2016. № 3-4 (11-12). С. 82-95.

456. Шевченко М.М. Проблема забезпечення «організаційної безпеки» держави. *Проблема забезпечення національної безпеки України на сучасному етапі державотворення*: матеріали кругл. столу (Київ, 21 жовт. 2010 р.) / за заг. ред.. Г.П. Ситника. К.: НАДУ, 2011. С. 64-66.

457. Шевченко М.М. Релевантні знання про війну як системна основа формування воєнно-політичної свідомості. *Філософсько-соціологічні та*

психолого-педагогічні проблеми підготовки особистості до виконання завдань в особливих умовах : матеріали наук.-практ. конф., м. Київ, 7 червня 2018 р. К.: НАОУ, 2018. С.259-261.

458. Шевченко М.М. Система критеріїв та показників оцінки поточної ефективності функціонування державного механізму реагування на загрози національним інтересам. *Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки*. 2015. № 1-2 (5-6). С. 96-107.

459. Шевченко М.М. Соціально-філософська концепція науково-освітнього забезпечення публічного управління у сфері національної безпеки України. *Гілея*. 2018. Вип. 134. С. 320-325.

460. Шевченко М.М. Феноменологія воєнно-політичного конфлікту. *Virtus*. 2018. № 26. С. 38-42.

461. Шевченко М.М. Філософсько-методологічні засади державно-управлінської діяльності щодо забезпечення суспільно-політичної стабільності. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*. 2017. № 2 (10). С. 103-111.

462. Шевченко М.М. Філософсько-праксеологічні аспекти оцінки ефективності розвідувальної діяльності. *Досвід застосування збройних сил у світових війнах і воєнних конфліктах ХХ – початку ХХІ ст.: тенденції та закономірності*. Зб. наук. праць. За аг. ред. Сидорова С.В. Київ. 2017. Вип.6. С.76-79.

463. Шевченко М.М. Функції та завдання системи забезпечення національної безпеки України в сучасних умовах. *Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки*. 2014. Вип. № 3-4. С. 14-24.

464. Шевченко М.М. Христич І.С. Етноконфесійний та геополітичний чинники в сценаріях розв'язування війн сучасності. *Труди академії*. 2005. № 61. С. 313-322.

465. Шевченко М.М., Давиденко О.Г. Поняття «суспільно-політична стабільність»: смисловий простір державно-управлінського змісту.

Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 14. С. 49-54.

466. Шевченко М.М., Зозуля О.С. Системи забезпечення національної безпеки адаптивного та креативного типів: порівняльний аналіз. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 16 С. 125-129.

467. Шевченко М.М., Зозуля О.С., Лепіхов А.В., Храпач Г.С. Російсько-українська війна: особливості реалізації загроз державному суверенітету України та перспективи виходу з війни. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. № 2 (75). 2020. С. 6-15.

468. Шевченко М.М., Лепіхов А.В., Храпач Г.С. Теоретичні підходи та практична цінність прикладних досліджень міждержавної конфліктності в інтересах національної безпеки: британський досвід – уроки для України. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. № 1 (74). 2020. С. 12-21.

469. Шевченко М.М., Пелих А.О.. Методологічні підходи до оцінювання ефективності функціонування державного механізму реагування на загрози національним інтересам. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 13-14. С. 82-86.

470. Шипілова Л. М. Системний підхід у дослідженні концептуальних засад національної безпеки України. *Нова парадигма*. 2004. № 37. С. 142 - 147.

471. Шипілова Л.М. Державна політика національної безпеки. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. К. : НАДУ, 2011. Т. 4. С.127-128.

472. Шипілова Л.М. Порівняльний аналіз ключових понять і категорій основ національної безпеки України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : 21.01.01. Київ, 2007. 22 с.

473. Шипілова Л.М.: Організаційно-правові засади та методологія

стратегічного планування забезпечення національної безпеки України: навч. посіб. К.:НАДУ, 2015. 45с.

474. Шляхи удосконалення системи державного управління забезпеченням національної безпеки України : монографія / [Г.П. Ситник, В.І. Абрамов, О.Г. Бортнікова, Д.Я. Кучма, М.М. Шевченко та ін.]; за ред. Г.П. Ситника, В.І. Абрамова. К.: МАЙСТЕР КНИГ, 2012. 536 с.

475. Яким має бути парламентський контроль за спеціальними службами. URL: <https://cacds.org.ua/?p=6026>. (дата звернення 25.05.2019).

476. Buzan B., People, State and Fear: The National Security Problem in International Relations. Chapel Hill, 1983.

477. COBR. www.instituteforgovernment.org.uk Retrieved from URL: <https://www.instituteforgovernment.org.uk/explainers/cobr-cobr>

478. Defence in a competitive age (accessible version). Corporate report. Updated 30 March 2021. www.gov.uk. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/defence-in-a-competitive-age/defence-in-a-competitive-age-accessible-version>;

479. Defence in a competitive age. www.gov.uk. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/974661/CP411_-_Defence_Command_Plan.pdf

480. Dutch National Risk Assessment(2019) URL: <https://english.nctv.nl/documents/publications/2019/09/18/dutch-national-risk-assessment> (дата звернення 24.01.2020 р.).

481. Geïntegreerde risicoanalyse Nationale Veiligheid (2019) URL: <https://www.rivm.nl/sites/default/files/2019-10/Geintegreerde%20risicoanalyse%20Nationale%20Veiligheid%202019.pdf> (дата звернення 24.01.2020 р.).

482. Global Britain in a Competitive Age: the Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy. www.gov.uk. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/global-britain-in-a-competitive-age->

the-integrated-review-of-security-defence-development-and-foreign-policy

483. Horizonscan Nationale Veiligheid 2019. URL:
<https://www.rivm.nl/sites/default/files/2019-11/Horizonscan%20nationale%20veiligheid%202019.pdf> (дата звернення 24.01.2020 р.).

484. Instellingswet WRR. wetten.overheid.nl. URL:
<https://wetten.overheid.nl/BWBR0003043/2019-03-01>

485. Internationale Rechtsorde als zesde Nationaal Veiligheidsbelang URL:
<https://www.rivm.nl/sites/default/files/2019-10/Internationale%20rechtsorde%202019.pdf> (дата звернення 24.01.2020 р.).

486. Introductiedossier. Ministerie van Justitie en Veiligheid oktober 2017. URL:
<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2017/11/21/introductiedossier-ministerie-van-justitie-en-veiligheid> (дата звернення 04.04.2020р.)

487. Jhon A.Gans, Jr. The Midnight Watch: The NSC Staff, Drift, and Presidential Decision in Conflict URL: <https://advanced.jhu.edu/wp-content/uploads/2015/04/John-Gans-MP3.mp3>

488. Kaldor M. New and Old Wars: Organized Crime in a Global Era. – Cambridge: Polity Press, 2001. –216 p.

489. Leszek Wiszniewski. Polskie planowanie strategiczne. Miejsce służb specjalnych w strategiach bezpieczeństwa. PRZEGLĄD BEZPIECZEŃSTWA WEWNĘTRZNEGO 14/16. C.44-57 URL:
https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/01/strategia_rozwoju_systemu_bezpieczenstwa_narodowego_rp_2022.pdf

490. National Risk Profile (2016) URL:
https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdf/Dutch%20National%20Risk%20Profile%202016_english.pdf (дата звернення 24.01.2020 р.).

491. National Risk Register of Civil Emergencies 2015 edition URL:
<https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attach>

ment_data/file/419549/20150331_2015-NRR-WA_Final.pdf

492. National Security Capability Review URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/705347/6.4391_CO_National-Security-Review_web.pdf

493. National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review 2015. A Secure and Prosperous United Kingdom (2015), URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/555607/2015_Strategic_Defence_and_Security_Review.pdf

494. Nationale Veiligheid Strategie 2019 URL: <https://www.nctv.nl/onderwerpen/nationale-veiligheid-strategie/documenten/publicaties/2019/6/07/nationale-veiligheid-strategie-2019> (дата звернення 24.01.2020 р.).

495. Over de WRR www.wrr.nl. URL: <https://www.wrr.nl/over-de-wrr>

496. Security in an interconnected world. A Strategic Vision for Defence Policy. URL: english.wrr.nl. URL: <https://english.wrr.nl/publications/reports/2020/04/22/security-in-an-interconnected-world>

497. Strategii rozwoju systemu bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2022. Przyjęta uchwałą Rady Ministrów z dnia 9 kwietnia 2013 r. URL: https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/01/strategia_rozwoju_systemu_bezpieczenstwa_narodowego_rp_2022.pdf

498. The National Security Policy Process: The National Security Council and Interagency System URL: <https://issat.dcaf.ch/download/17619/205945/icafnsc-policy-process-report-08-2011.pdf> The%20National%20Security%20Policy%20Process:%20The%20National%20Security%20Council%20and%20Interagency%20System

499. Ulman R., Redefining Security // International Security, Vol. 8, N.1, 1983, p. 133.

500. Verkenning risico's van de energietransitie voor de nationale

veiligheid URL: <https://www.rivm.nl/sites/default/files/2019-10/Verkenning%20risicos%20energietransitie%202019.pdf> (дата звернення 24.01.2020 р.).

501. Werken met scenario's, risicobeoordeling en capaciteiten in de Strategie Nationale Veiligheid (2013) URL: <https://www.ifv.nl/kennisplein/Documents/20130327-venj-werken-met-scenarios-strategie-nationale-veiligheid.pdf> (дата звернення 24.01.2020 р.).

502. Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. www.wrr.nl. URL: <https://www.wrr.nl/>

503. Working with scenarios, risk assessment and capabilities in the National Safety and Security Strategy of the Netherlands (2009) URL: https://www.preventionweb.net/files/26422_guidancemethodologynationalsafetyan.pdf (дата звернення 24.01.2020 р.).

504. Ziuzia O. Scientific discourse of globalization impact on sovereignty. Instytut Bezpieczeństwa i Rozwoju Międzynarodowego *SDirect24*. *SDirect24 Scientific Journal* 2(12)/2020. https://f158d7e3-4244-42bb-ab94-650fd6c6912b.filesusr.com/ugd/527eac_de14585f7438484f9916ffe50a8a9d88.pdf

ДОДАТКИ

Додаток А

Акти впровадження результатів дисертаційної роботи

ГОЛОВНЕ ВІСНО-ДИПЛОМАТИЧНА АКАДЕМІЯ РОЗВІДКИ
МІНІСТЕРСТВО ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
ВОСНО-ДИПЛОМАТИЧНА АКАДЕМІЯ ІМЕНІ СВЯТЕНІЯ БЕРЕЗНЯКА
Київ 04050

ЗАТВЕРДЖУЮ
Начальник Військово-дипломатичної академії імені Євгенія Березняка
генерал-лейтенант Олександр КРИСЯК

«19» 09 2022р.
№ 062/бд/45660
04050, м. Київ

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження аспіранта кафедри глобальної та національної безпеки Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка Зюзі Олександра Володимировича на тему: "Розвиток системи забезпечення державної безпеки України: організаційно-правовий аспект" на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування».

Комісія у складі:

голови комісії – заступника начальника Військово-дипломатичної академії імені Євгенія Березняка з навчальної роботи Хамули С.В., кандидата технічних наук, доцента;

членів комісії: начальника четвертої кафедри Військово-дипломатичної академії імені Євгенія Березняка Аблазова І.В. кандидата політичних наук, доцента; доцента четвертої кафедри Військово-дипломатичної академії імені Євгенія Березняка Олешка О.А., кандидата політичних наук, доцента; доцента четвертої кафедри Військово-дипломатичної академії імені Євгенія Березняка Рубель К.В., кандидата історичних наук, доцента, цим Актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження аспіранта кафедри глобальної та національної безпеки Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка Зюзі Олександра Володимировича на тему: "Розвиток системи забезпечення державної безпеки України: організаційно-правовий аспект" були впроваджені у навчальний процес четвертою кафедрою Військово-дипломатичної академії імені Євгенія Березняка при підготовці лекційного курсу з навчальної дисципліни «Національна безпека», де використано матеріали та результати дисертаційного дослідження О.В. Зюзі щодо актуальних загроз державній безпеці України, а також рекомендації аспіранта щодо державного реагування на загрози державній безпеці України.

Голова комісії: полковник, к.т.н., доцент Сергій ХАМУЛА

Члени комісії: полковник, к.політ.н., доцент Іван АБЛАЗОВ

полковник, к.політ.н., доцент Олег ОЛЕШКО

к.іст.н., доцент Каріна РУБЕЛЬ

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань національної безпеки, оборони та розвідки

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.: 255-31-95, тел./факс: 255-33-08

ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ

Результати дисертаційного дослідження аспіранта кафедри глобальної та національної безпеки Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка Зюзі Олександра Володимировича на тему: «Розвиток системи забезпечення державної безпеки України: організаційно-правовий аспект» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» впроваджені в діяльності Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони та розвідки.

Зокрема, під час підготовки рекомендацій щодо реформування системи забезпечення національної безпеки України використано результати дисертаційного дослідження О.В. Зюзі з питань удосконалення правового механізму забезпечення державної безпеки України.

Заступник Голови Комітету

М. БЕЗУГЛА

Апарат Верховної Ради України
04-22/14-2022/172610 від 12.10.2022

1024802

17.10.2022 № 07/210

ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ

Результати дисертаційного дослідження аспіранта кафедри глобальної та національної безпеки Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка Зюзі Олександра Володимировича на тему: "Розвиток системи забезпечення державної безпеки України: організаційно-правовий аспект" на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» впроваджені у рамках діяльності Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю, який є робочим органом при Раді національної безпеки і оборони України.

Зокрема, результати дисертаційного дослідження Зюзі О.В. використано під час підготовки пропозицій з питань:

- удосконалення організаційних і правових механізмів щодо протидії організованій злочинності у сфері державної безпеки;
- протидії транснаціональній організованій злочинності, яка становить загрозу державній безпеці України;
- виявлення, аналізу та оцінювання загроз державній безпеці, пов'язаних з організованою злочинністю, та зумовлених ними ризиків;
- удосконалення механізмів міжнародного співробітництва у сфері протидії організованій злочинності тощо.

Керівник Міжвідомчого науково-дослідного Центру
з проблем боротьби з організованою злочинністю
при Раді національної безпеки і оборони України

Дарія ПРОКОФ'ЄВА-ЯНЧИЛЕНКО

« 17 » жовтня 2022

Історичний аналіз трансформації організаційно-правових засад формування та розвитку системи забезпечення державної безпеки України

Державна безпека є складовою частиною національної безпеки України. Правові основи розвитку системи забезпечення державної безпеки України закладені в правових засадах політики держави у сфері національної безпеки, а саме: в Конституції України, Законі України “Про національну безпеку України”, Законі України “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики”, інших Законах України, міжнародних договорах, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також в прийнятих на виконання законів інших нормативно-правових актів. Зокрема, відповідно до Закону України “Про національну безпеку” від 21.06.2018 року [221] розробляються і затверджуються Президентом України Стратегія національної безпеки України, державно-управлінські концепції, стратегії і програми, якими визначаються цільові настанови та керівні принципи забезпечення державної безпеки, а також напрями діяльності органів державної влади з метою своєчасного виявлення, нейтралізації загроз невоєнного характеру, що загрожують державному суверенітету, територіальній цілісності і демократичного конституційного ладу та іншим життєво важливим національним інтересам України, а також запобігання їм.

Першим правовим актом України, який заклав підвалини державної безпеки, стала Декларація про державний суверенітет від 16.07.1990 року [235]. Декларацією проголошено “державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах”.

Забезпечення державної безпеки, є пріоритетним та стратегічно значущим вектором зовнішньої і внутрішньої державної політики України, яка реалізується у т.ч. через механізми забезпечення міжнародної безпеки [102]. Про це свідчать положення ключових правових актів сучасної державної політики України, зокрема: Конституції України [236]; Законі “Про державний кордон України” [238]; Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони [263]; Хартії про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору [264]; Стратегії національної безпеки України; Стратегії сталого розвитку України; Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України “Про внутрішнє та зовнішнє становище України” тощо.

Міжнародні правові засади державної безпеки закладені в Декларації ООН від 24.10.1970 р. про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН [265]. Зокрема забезпечення безпеки державного суверенітету отримала практичне втілення у вигляді принципу суверенної рівності держав – одного з основоположних принципів міжнародного права. Даний принцип означає: юридичну рівність держав, незалежно від розмірів їхньої території, чисельності населення та суспільного устрою; користування кожною державою правами, що властиві повному суверенітету; повагу кожною державою правосуб'єктності іншої держави; неприпустимість диктату, дискримінації будь-якої з країн, їхні рівні права й обов'язки як суб'єктів світової політики; недоторканність територіальної цілісності й політичної незалежності держави; право кожної держави вільно обирати й розвивати власну суспільно-політичну систему, встановлювати власні закони та ін. нормативні акти; обов'язковість виконання кожною державою своїх міжнародних зобов'язань [102; 265].

Концепцією безпеки європейського співтовариства ХХІ століття є Хартія Європейської безпеки від 19.11.1999 року. Вона заснована на принципі колективності, при якому безпека кожної держави-учасниці нерозривно пов'язана з безпекою всіх інших країн, що підписали зазначений правовий акт. При цьому, силовий компонент забезпечення безпеки є лише окремою складовою загального підходу до реалізації положень Хартії. Зокрема, даний документ передбачає розбудову платформи

Європейської безпеки на основі людського, воєнно-політичного, економічного та інших безпекових вимірів, а також верховенства закону, боротьби з корупцією, солідарності і партнерства у протидії спільним викликам. Цей підхід, передусім, заснований на досягненні належних рівнів національної стійкості держав-учасниць до ризиків та організації спільного реагування на сучасні загрози [219].

Для забезпечення як воєнної так і державної безпеки України, основоположним міжнародно-правовим документом у відносинах з НАТО є Хартія про особливе партнерство між Організацією Північно-Атлантичного договору та Україною від 09.07.1997 р. Розвиток цих відносин заснований на наступних базових принципах і зобов'язаннях у сфері безпеки, а саме: визнання, що безпека всіх держав у регіоні ОБСЄ є неподільною, що жодна країна не може будувати свою безпеку за рахунок безпеки іншої країни і що жодна країна не може розглядати жодну частину регіону ОБСЄ як сферу свого впливу; утримання від загрози силою або використання сили проти будь-якої держави будь-яким чином, не сумісним з принципами Статуту ООН або Гельсінського Заключного акта, якими керуються країни-учасниці; визнання невід'ємного права всіх держав вільно обирати та застосовувати власні засоби забезпечення безпеки, а також права свободи вибору або зміни своїх засобів забезпечення безпеки, включаючи союзницькі договори, у міру їх еволюції; поважання суверенітету, територіальної цілісності та політичної незалежності усіх інших держав, непорушності кордонів та розвиток добросусідських відносин; визнання верховенства права, зміцнення демократії, політичний плюралізм та ринкова економіка; визнання права людини та права осіб, які належать до національних меншин; запобігання конфліктам та врегулювання спорів мирними засобами відповідно до принципів ООН та ОБСЄ[228].

В конституційно-правовому аспекті, термін “державна безпека” вживається в тексті ст. 17 Конституції України “Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу”. [236]. Зокрема у ч. 3 ст. 17 Конституції України зазначено: “Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом”. Водночас існують численні правові норми, які характеризують юридичну природу державної безпеки як конституційного феномена. Ці норми містяться в законах України “Про національну безпеку України”[212], “Про державний кордон України”[238]; “Про правовий режим надзвичайного стану”[237], “Про Раду національної безпеки і оборони України”[245], Стратегії національної безпеки України[214], т.ін.

Державна безпека є конституційно-правовим інститутом, який включає конституційні принципи державної безпеки, а також норми, які визначають об'єкти та регламентовані систему й правовий статус її суб'єктів. Слід відзначити, що переважна більшість статей Розділу I “Загальні положення” й інших розділів, так чи інакше, стосуються внутрішньої чи зовнішньої складової державної безпеки, визначають і забезпечують її принципи. Аналіз окремих досліджень вітчизняних вчених та норм Конституції України, надає змогу встановити основні принципи державної безпеки: суверенність і демократизм (ст. 1); пріоритет прав і свобод людини і громадянина (ст. 3); верховенство права (ст. 8); конституційність (ст. 8); законність (ст.ст. 19, 92); унітарність (ст. 2); цілісність, недоторканність території України (ст. 2); визнання верховним носієм влади народ України (ст. 5); розмежування повноважень між трьома гілками влади – законодавчою, виконавчою й судовою (ст. 6); консолідованість (ст. 11); державна гарантованість (ст. 8, 15, 17, 19, ч. 3 ст. 34, 36, 37, 38, 39, 40, 55, 57, 60, 64, 65, 68, 69, 79, ч. 2 ст. 102, 132, 134 тощо.); легітимність зовнішньополітичної діяльності, у т.ч. щодо забезпечення державної безпеки (ст. 18, п. 5, 8, 12, 23, 32 ст. 85, п. 9, 17 ч. 1 ст. 92, п. 2, 3, 10 ст. 106, 107) [102] [236].

Важливим завданням є забезпечення безпеки управління державою і суспільними відносинами. Зокрема, до внутрішніх факторів конституційного походження, які впливають на даний процес можна віднести[102]:

- а). дотримання основ конституційного ладу України;
- б). національна самоідентифікація; високий рівень політичної й конституційної культури і

свідомості громадян України;

в). визначення, регламентація й чітке дотримання процедурно-процесуального порядку (конституційно-процесуального режиму) конституційної діяльності, зміст якої полягає в розробці, обговоренні, прийнятті, зміні Конституції України; зазначене вказує, перш за все, про реалізацію принципу верховенства закону й поваги до Основного Закону – Конституції України;

г). ефективний механізм забезпечення (реалізації, охорони й захисту) політичних прав і свобод громадян.

д). легітимність представницьких органів і посадовців, які володіють представницьким мандатом, – Верховної Ради України, Президента України, місцевих рад, сільських, селищних і міських голів [102].

є). баланс державної безпеки з іншими взаємопов'язаними безпековими сферами: зовнішньополітичною, економічною, воєнною, громадською, соціальною, інформаційною безпеками, кібербезпекою тощо.

ж). врахування національних особливостей державного системотворення у ході конституювання моделі політичних відносин при використанні позитивного зарубіжного досвіду та впровадження інноваційних політико-правових технологій [102].

Важливою правовою віхою у забезпеченні державного суверенітету і територіальної цілісності України, як нової держави, було прийняття Закону України “Про державний кордон України” від 04.11.1991 року № 1777-ХІІ[238]. В його преамбулі та ст.2 засвідчено позицію нашої країни щодо забезпечення державної безпеки у контексті захисту національних кордонів. Зокрема зазначено, що Україна, керуючись Конституцією України, Декларацією про державний суверенітет України та Актом проголошення незалежності України, неухильно проводить політику миру, виступає за зміцнення безпеки народів України виходячи із принципів непорушності державних кордонів, які є відображенням територіальної цілісності, політичної та економічної незалежності, суверенітету та єдності України. Державний кордон України є недоторканим. Будь-які порушення його рішуче припиняються. Захист державного кордону України є невід’ємною частиною загальнодержавної системи забезпечення національної безпеки і полягає у скоординованій діяльності військових формувань та правоохоронних органів держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом. Ця діяльність провадиться в межах наданих їм повноважень шляхом вжиття комплексу політичних, організаційно-правових, дипломатичних, економічних, військових, прикордонних, імміграційних, розвідувальних, контррозвідувальних, оперативно-розшукових, природоохоронних, санітарно-карантинних, екологічних, технічних та інших заходів[238].

Законом України “Про Службу безпеки України” від 25.03.1992 року № 2229-ХІІ конкретизовано державний орган влади, який функціонально відповідає за забезпечення державної безпеки[239]. Зокрема, у ст.1 цього Закону було зазначено, що СБУ - це державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України. В ст. 2 вказано, що на СБУ покладається у межах визначеної законодавством компетенції захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці. До завдань СБУ також входить попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України[239]. Разом з тим, Служба безпеки України не має чітко визначених повноважень щодо формування державної політики у сфері забезпечення державної безпеки.

Для організаційно-правового забезпечення діяльності СБУ та інших правоохоронних органів, які виконували функції, у т.ч. в сфері забезпечення державної безпеки було прийнято Закон України “Про оперативно-розшукову діяльність” N 2135-ХІІ від 18.02.1992 р.[240]. Відповідно до вказаного законодавчого акту «оперативно-розшукова діяльність – це система гласних і негласних пошукових,

розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів». Завданням ОРД є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувальну-підривноу діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави[240].

Крім того, прийнято низку різносекторальних законодавчих актів, що регулюють діяльність, у т.ч. у сфері державної безпеки, зокрема, Закони України: “Про інформацію” від 02.10.1992 року № 2657-XI[241], “Про державну таємницю” від 02.01.1994 року № 3866-XII[242], “Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб” від 04.03.1998 року[243], “Про місцеві державні адміністрації” від 09.04.1999 року № 586-XIV [333], а також інші нормативно-правові акти.

Вагому роль у розбудові системи забезпечення державної безпеки відіграло прийняття Концепції (основи державної політики) національної безпеки України, яку було впроваджено в дію Постановою Верховної Ради України № 10 від 16.01.1997 року (втратила чинність у 2002 році у зв’язку з прийняттям Закону України “Про основи національної безпеки України”)[244]. Значимість концепції полягає в тому, що це єдиний нормативно-правовий акт України в якому закладені організаційно-правові засади функціонування СЗНБ. Разом з тим, у зазначеному документі науково-категоріальне поняття “державна безпека” інтерпретується через призму поняття “політична безпека”. Загалом Концепція містила: визначення системи забезпечення національної безпеки України, її функцій і принципів діяльності; окреслення пріоритетних національних інтересів і загроз НБ, розкриття основних напрямів державної політики національної безпеки України та повноважень основних суб’єктів СЗНБ[244].

Представляють дослідницький інтерес визначення основних функцій СЗНБ України, якими є:

1. Створення і підтримка в готовності сил та засобів забезпечення національної безпеки, що включають:

- створення правових засад для побудови, розвитку та функціонування системи;
- формування організаційної структури системи та державних органів забезпечення національної безпеки, що входять до її складу, розподіл їх функцій;
- комплексне забезпечення життєдіяльності складових частин (структурних елементів) системи: кадрове, фінансове, матеріальне, технічне, інформаційне тощо;
- підготовку сил та засобів системи до їх застосування згідно з призначенням.

2. Управління діяльністю системи забезпечення національної безпеки, що включає:

- вироблення стратегії і планування конкретних заходів щодо забезпечення національної безпеки;
- організацію і безпосереднє керівництво системою та її структурними елементами;
- оцінку результативності дій, витрат на проведення заходів щодо забезпечення національної безпеки та їх наслідків.

3. Здійснення планової та оперативної діяльності щодо забезпечення національної безпеки, що включає:

- визначення національних інтересів та їх пріоритетів;
- прогнозування, виявлення та оцінку можливих загроз, дестабілізуючих чинників та конфліктів, причин їх виникнення, а також наслідків їх прояву;
- запобігання та усунення впливу загроз та дестабілізуючих чинників на національні інтереси;
- локалізацію, деескалацію та розв’язання конфліктів;
- ліквідацію наслідків конфліктів або впливу дестабілізуючих чинників.

4. Участь у міжнародних системах безпеки, що включає:

- входження в існуючі та утворення нових систем безпеки;
- утворення та участь у роботі двосторонніх і багатосторонніх керівних, виконавчих та забезпечуючих органів (політичних, економічних, воєнних тощо);

- розробку відповідної нормативно-правової бази для врегулювання відносини між державами та їх взаємодію в галузі безпеки;

- спільне проведення планових та оперативних заходів у рамках міжнародних систем безпеки[244].

У Концепції детально розкрито повноваження суб'єктів СЗНБ, які полягають у наступному:

Український народ - громадяни України всіх національностей на виборах, референдумах, через інші форми безпосередньої демократії, а також через органи державної влади та місцевого самоврядування висловлюють і реалізують своє бачення національних інтересів України, засобів і способів їх захисту, а також добровільно та в порядку виконання своїх конституційних обов'язків проводять заходи, визначені органами державної влади та місцевого самоврядування щодо забезпечення національної безпеки України; привертають увагу суспільних і державних інститутів до небезпечних явищ і процесів у різних сферах життєдіяльності країни; захищають власні права та інтереси, а також власну безпеку всіма законними способами і засобами;

Верховна Рада України у межах повноважень, визначених Конституцією України здійснює законодавче регулювання та контроль за діяльністю органів державної влади та посадових осіб щодо здійснення ними відповідних повноважень у сфері національної безпеки;

Президент України як глава держави, гарант державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина та Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України і Голова Ради національної безпеки і оборони України забезпечує державну незалежність, здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони України;

Рада національної безпеки і оборони України (РНБО) як координаційний орган з питань національної безпеки і оборони при Президенті України координує та контролює діяльність органів виконавчої влади у сферах національної безпеки і оборони;

Кабінет Міністрів України як вищий орган у системі органів виконавчої влади, відповідальний перед Президентом України, підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України, вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина; забезпечення обороноздатності, національної безпеки України; громадського порядку і боротьби із злочинністю;

Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів у сфері національної безпеки Конституції України і дає офіційне тлумачення Конституції України та законів України з відповідних питань;

суди загальної юрисдикції здійснюють правосуддя у сфері забезпечення національної безпеки України;

Прокуратура України здійснює свої повноваження у сфері національної безпеки відповідно до Конституції України;

Національний банк України розробляє і здійснює емісійно-кредитну політику в інтересах національної безпеки України;

міністерства та інші центральні органи виконавчої влади в межах своїх повноважень, наявних засобів бюджетного і позабюджетного фінансування забезпечують реалізацію законів України, указів Президента України, концепцій, програм, постанов органів державної влади у сфері національної безпеки; забезпечують створення, підтримання в готовності і застосування сил та засобів забезпечення національної безпеки, а також управління їх діяльністю;

Воєнна організація держави, яка включає в себе Збройні Сили України, Службу безпеки України, Національну гвардію України, внутрішні війська, органи і підрозділи Міністерства внутрішніх справ України, Прикордонні війська України, військові підрозділи Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, інші військові формування, створені відповідно до Конституції України, забезпечує оборону України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності її кордонів; протидіє зовнішнім і внутрішнім загрозам воєнного характеру; бореться з організованою злочинністю;

забезпечує захист населення уразі катастроф, стихійних лих, небезпечних соціальних конфліктів, епідемій тощо[244].

У сучасному національному законодавстві у сфері національної безпеки і оборони України термін “Воєнна організація України” не вживається. Разом з тим, аналіз функцій і завдань Воєнної організації України (які було розкрито у Концепції (основи державної політики) національної безпеки України) свідчить, що фактично вона є прототипом сучасного сектору безпеки і оборони України, яка виконувала місію, поміж іншого, у сфері державної безпеки. Втім Воєнна організація була лише складовим суб’єктом та одночасно одним із головних об’єктів забезпечення СЗНБ України.

Окреслення основних напрямів державної політики національної безпеки України (серед іншого, у сфері державної безпеки), функцій СЗНБ надавало змогу сформулювати стратегічні і державно-управлінські орієнтири при розробці, плануванні та реалізації заходів щодо виявлення, запобігання та припинення загроз у сфері державної безпеки України. Фактично вперше сформульовано організаційно-правові засади створення в Україні системи прогнозування, виявлення та оцінки можливих загроз, дестабілізуючих чинників, а також системи запобігання та реагування на них, включаючи локалізацію небезпек та ліквідацію наслідків конфліктів або впливу дестабілізуючих чинників.

З метою забезпечення належної координації діяльності в рамках СЗНБ (у т.ч. у сфері державної безпеки) було створенню Раду національної безпеки і оборони України відповідно до Закону України від 05.03.1998 року № 183/98-ВР[245]. Цей нормативно-правовий акт визначив правові засади організації та діяльності РНБО, її склад, структуру, компетенцію і функції.

Згідно ст.3 Закону, до функцій РНБО віднесено:

- внесення пропозицій Президентові України щодо реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері національної безпеки і оборони;
- координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони у мирний час;
- координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони в умовах воєнного або надзвичайного стану та при виникненні кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України.

Відповідно до ст.4 Закону, до компетенції РНБО віднесено розробку та розгляд на своїх засіданнях питання, які відповідно до Конституції та законів України, Стратегії національної безпеки України, Воєнної доктрини України належать до сфери національної безпеки і оборони, подання пропозиції Президентові України, а також прийняття рішень (поміж іншого) щодо:

- визначення стратегічних національних інтересів України, концептуальних підходів та напрямів забезпечення національної безпеки і оборони у політичній, економічній, соціальній, воєнній, науково-технологічній, екологічній, інформаційній та інших сферах;
- проектів державних програм, доктрин, законів України, указів Президента України, директив Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України, міжнародних договорів, інших нормативних актів та документів з питань національної безпеки і оборони;
- удосконалення системи забезпечення національної безпеки та організації оборони, утворення, реорганізації та ліквідації органів виконавчої влади у цій сфері;
- проекту Закону України про Державний бюджет України та пропозицій до Бюджетної декларації по статтях, пов’язаних із забезпеченням національної безпеки і оборони України;
- матеріального, фінансового, кадрового, організаційного та іншого забезпечення виконання заходів з питань національної безпеки і оборони;
- заходів політичного, економічного, соціального, воєнного, науково-технологічного, екологічного, інформаційного та іншого характеру відповідно до масштабу потенційних та реальних загроз національним інтересам України;
- забезпечення і контролю надходження та опрацювання необхідної інформації, її збереження, конфіденційності та використання в інтересах національної безпеки України, аналізу на її основі стану і тенденції розвитку подій, що відбуваються в Україні і в світі, визначення потенційних та реальних

загроз національним інтересам України;

- невідкладних заходів із розв'язання кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України, тощо[245].

В 2000 році прийнято Закон України “Про правовий режим надзвичайного стану” від 16.03.2000 р.№1550-III[237]. В ньому визначено зміст правового режиму надзвичайного стану, порядок його введення та припинення дії, особливості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій в умовах надзвичайного стану, додержання прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб та відповідальність за порушення вимог або невиконання заходів правового режиму надзвичайного стану.

В даному Законі зазначено, що метою введення надзвичайного стану є усунення загрози та якнайшвидша ліквідація особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру, нормалізація обстановки, відновлення правопорядку при спробах захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу шляхом насильства, для відновлення конституційних прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, створення умов для нормального функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, інших інститутів громадянського суспільства[237].

В законі розкрито: умови і порядок ведення і припинення дій надзвичайного стану; діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування в умовах надзвичайного стану; заходи правового режиму надзвичайного стану; гарантії прав і свобод громадян і законних інтересів юридичних осіб; порядок участі представників іноземних держав у ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій; відповідальність за порушення вимог або невиконання заходів правового режиму надзвичайного стану[237].

В умовах надзвичайного стану органи державної влади та місцевого самоврядування продовжують виконувати свої конституційні повноваження, але особливості такої діяльності визначено законодавством України [331,с.60]. Зокрема, регламентовано механізми координації і міжвідомчої взаємодії на територіальних рівнях при запровадженні зазначеного правового режиму. Здійснення заходів з впровадження і забезпечення дії надзвичайного стану покладається на органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та відповідні військові командування. Також вони у взаємодії з відповідним військовим командуванням забезпечують контроль за додержанням громадського порядку, забезпеченням конституційних прав і свобод громадян, їх безпеки, захисту інтересів держави на відповідних територіях. Координація діяльності органів виконавчої влади, військового командування, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій в умовах надзвичайного стану в частині, що не належить до повноважень Ради національної безпеки і оборони України, покладається на Кабінет Міністрів України. Для координації дії з питань підтримання правопорядку і забезпечення безпеки громадян на відповідній території на місцях можуть створюватися оперативні штаби, до складу яких можуть включатися представники Служби безпеки України, центральних органів виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері цивільного захисту, Національної поліції, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України та місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування на чолі з комендантами територій[331,с.60].

У 2003 році прийнято Закон України “Про основи національної безпеки” від 19.06.2003 року № 964-IV[246]. В законі вже відсутня глава щодо системи забезпечення національної безпеки України, а використовується понятійний термін “забезпечення національної безпеки”. Хоча в законі не визначено поняття “державна безпека”, втім конкретизовано загрози і основні напрями державної політики у сфері державної безпеки та механізми забезпечення. Загалом, законодавчий акт окреслював правові засади системи моніторингу, аналізу, прогнозування та оцінки загроз національній безпеці (у т.ч. державній безпеці), а також системи державного реагування на них[246].

Доцільно звернути увагу, що в цьому нормативно-правовому акті вперше до суб'єктів гарантування національної безпеки було віднесено окремих громадян України. Так, у ст. 9 Закону України “Про основи національної безпеки України” визначено, що, відповідно до Конституції і

законів України, суб'єктами національної безпеки є: громадяни України через участь у виборах, референдумах та через інші форми безпосередньої демократії, а також через органи державної влади й органи місцевого самоврядування, які вони обирають, реалізують національні інтереси, добровільно і в порядку виконання конституційних обов'язків здійснюють заходи, визначені законодавством України щодо гарантування її національної безпеки; як безпосередньо, так і через об'єднання громадян привертають увагу суспільних і державних інститутів до небезпечних явищ і процесів у різних сферах життєдіяльності країни[104][246].

Одночасно з розробкою і прийняттям Закону України «Про основи національної безпеки України» зусилля Української влади були зосереджені на визначенні організаційно-правових засад на підґрунті яких повинен діяти сектор безпеки та система його забезпечення: на підставі яких правових норм повинна здійснюватися контррозвідувальна діяльність і функціонування розвідувальних органів, забезпечуватися захист державного кордону України тощо. Основною причиною було те, що суб'єкти забезпечення державної безпеки, переважно діяли у складі Служби безпеки України. Їх централізація негативно впливала на ефективність реагування на гнучкі зміни агресивного безпекового середовища та загрози державній безпеці України. Крім того, функції і завдання відповідних суб'єктів забезпечення державної безпеки України не було досконало унормовано, а їх повноваження, як правило, потребували розмежування. В окремих випадках використовувалася застаріла нормативно правова база часів СРСР. Також, нагальною потребою було створення ефективних державних органів у сфері стратегічної розвідки. Це слугувало розробці низки законодавчих актів: «Про розвідувальні органи України» від 22.03.2001 року № 2331-III[216]; «Про контррозвідувальну діяльність» від 26.12.2002 року № 374-IV[247]; «Про державну прикордонну службу України» від 03.04.2003 року № 661-IV[248]; «Про службу зовнішньої розвідки України» від 01.12.2005 року № 3160-IV[249]; «Про національну систему конфіденційного зв'язку» від 10.01.2002 року №2919-III[250]; «Про державну службу конфіденційного зв'язку і захисту інформації України» від 23.02.2006 року № 3475-IV[251] та інші законодавчі акти.

У зазначений період, також, було прийнято Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003 року № 638-IV[252]. У ньому визначено Службу безпеки України, яка є головний орган у загальнодержавній системі боротьби з терористичною діяльністю. Запровадження цього закону здійснено з метою: захисту особи, держави і суспільства від тероризму; виявлення та усунення причин і умов, які його породжують, окреслення правових та організаційних основ боротьби з цим небезпечним явищем; визначення повноважень і обов'язків органів виконавчої влади, об'єднань громадян і організацій, посадових осіб та окремих громадян у цій сфері, а також порядку координації їх діяльності; забезпечення гарантій правового і соціального захисту громадян у зв'язку із участю у боротьбі з тероризмом. В доповнення прийнято Закони України: «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму» від 31.07.2006 року № 54-V[253]; «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму» від 17.11.2010 року № 2698-VI та ін[254].

У статті 7 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» регламентовано функціонування Антитерористичного центру при Службі безпеки України, який складається із Міжвідомчої координаційної комісії та її штабу, а також Координаційних груп та їх штабів, які створюються при регіональних органах Служби безпеки України [252].

З метою організаційно-правового забезпечення боротьби з тероризмом Кабінетом Міністрів України було прийнято нормативно-правові акти «Про Положення про Антитерористичний центр та його координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України», Указ Президента України від 24.11.2009 р. № 963/2009 [307], а також «Про затвердження Положення про єдину державну систему запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків», Постанова КМУ від 18.02.2016 року № 92[255]. Зазначені нормативно-правові акти визначають механізми функціонування єдиної державної системи запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків, рівні терористичних загроз та заходи реагування суб'єктів боротьби з тероризмом на загрозу вчинення терористичного акту. Також у даних

правових документах розкрито функції і завдання Антитерористичного центру при Службі безпеки України та державних органів координації і міжвідомчої взаємодії – Міжвідомчої координаційної комісії та її штабу при Антитерористичному центрі, а також координаційних груп та їх штабів при регіональних органах СБУ.

Єдина державна система запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків є складовою системи забезпечення державної безпеки України. Вона функціонує взаємопов'язано із Єдиною державною системою цивільного захисту України (зокрема, у сфері реагування на надзвичайні ситуації пов'язаних з проявами тероризму), системою оборони України (зокрема у сфері територіальної оборони, а саме протидії диверсіям), Національною системою поліції України, т.ін. Функціонування останніх даних державних систем регламентовано законодавчими та нормативно-правовими актами, такими як: Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 року № 5403-VI[308]; “Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту”, Постанова КМУ від 09.01.2014 р. № 11[309]; “Про оборону України”, Закон України від 06.12.1991 року № 1932-XII[310], “Про Національну поліцію”, Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII[311].

Крім того, функції і завдання системи забезпечення державної безпеки України тісно пов'язані із функціями та завданнями Національної системи кібербезпеки України. Це насамперед стосується сфер протидії кібертероризму та кібершпигунства, захисту інформації з обмеженим доступом, забезпечення безперебійності функціонування державного і воєнного управління (у т.ч. антикризового управління), захисту критично-важливої інфраструктури держави та органів влади від кібератак, т.ін. Діяльність даної системи, поміж іншого, регламентується Законом України “Про основні засади забезпечення кібербезпеки” від 05.10.2017 р. № 2163-VIII[304], Указом Президента України “Про Національний координаційний центр кібербезпеки” від 07.06.2016 року № 242/2016[305], **Указом Президента України “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року “Про Стратегію кібербезпеки України” від 15.03.2016 року № 96/2016[306]**, т.ін. У п.4 ст.7 закону «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» регламентовано, що одним із принципів забезпечення кібербезпеки в Україні є державно-приватна взаємодія, широка співпраця з громадянським суспільством у сфері кібербезпеки та кіберзахисту, зокрема шляхом обміну інформацією про інциденти кібербезпеки, реалізації спільних наукових та дослідницьких проєктів, навчання та підвищення кваліфікації кадрів у цій сфері.

Законом України “Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави” від 19 червня 2003 року N 975-IV [256] визначено правові засади організації і здійснення демократичного цивільного контролю над Збройними Силами України та іншими утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями, а також над правоохоронними органами держави. Закон містить правові основи, принципи, ключові завдання, предмет цивільного контролю, особливості його здійснення тощо[256].

В статті 1 Закону надано визначення демократичного цивільного контролю над Воєнною організацією та органами держави (далі - цивільний контроль) - комплекс здійснюваних відповідно до Конституції і законів України правових, організаційних, інформаційних заходів для забезпечення неухильного дотримання законності й відкритості в діяльності всіх складових частин Воєнної організації та правоохоронних органів держави, сприяння їхній ефективній діяльності і виконанню покладених на них функцій, зміцненню державної та військової дисципліни[256].

В статті 2 Закону зазначено, що цивільний контроль, поміж іншого має забезпечувати, підтримання політичної стабільності в суспільстві, створення умов, які унеможливають використання Збройних Сил України та інших військових формувань, правоохоронних органів для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкоджання їх діяльності, а також в інтересах окремих осіб, політичних партій, громадських організацій[256].

В статті 6 Закону розкрито систему і суб'єктів цивільного контролю. Зокрема система складається з: контролю з боку парламентської, виконавчої, судової вдали, Президента України,

прокуратури України, громадського контролю. Його здійснюють такі суб'єкти як: Верховна Рада України; Уповноважений Верховної Ради України з прав людини; Президент України; Рада національної безпеки і оборони України; Кабінет Міністрів України; центральні та місцеві органи виконавчої влади в межах повноважень, визначених законом; органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законом; прокуратура України; судові органи України; громадяни України та громадські організації; засоби масової інформації[256].

Зокрема, парламентський контроль здійснюється Верховною Радою України та її комітетами і підкомітетами. У контексті забезпечення державної безпеки України ключову роль відіграє Комітет з питань національної безпеки, оборони і розвідки[318], та його Підкомітет з державної безпеки і оборони[319]. Організаційно-правові засади створення і функціонування Комітетів і підкомітетів Верховної Ради України визначені у Законі України “Про комітети Верховної Ради України” від 04.04.1995 року № 116/95-ВР та Законі України “Про регламент Верховної Ради України” від 10.02.2010 року № 1861-VI[320; 321].

В Україні сформовано законодавчу базу у сфері антикорупційної політики, яка постійно удосконалюється[83,с.137-138]. Вперше поняття корупції та інших корупційних правопорушень було розкрито в Законі України “Про боротьбу з корупцією” від 05.10.1995 року № 356/95-ВР[83,с.137-138][257]. Надалі було прийнято Закон України “Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України Про боротьбу з корупцією” від 05.10.1995 року № 358/95-ВР[83, с.137-138][258]. В цьому законі вже було передбачено правові і організаційні засади запобігання корупції, виявлення і припинення її проявів, усунення наслідків корупційних діянь, перелічені конкретні види корупційних діянь, наведені конкретні заходи покарання тощо. Водночас закон містив ряд недоліків. Зокрема, не розкрито питання визначення дефініції корупції, не узгоджені в різних статтях перелік корупційних діянь та обмежень, упущено важливу ланку корупційних діянь – службовців, які виконують конституційно важливі функції держави. Також було введено указ Президента України “Про Концепцію боротьби з корупцією на 1998-2005 рік” від 24.04.1998 року № 367/98. В даному концептуальному документі вперше було приділено увагу не тільки питанням покарання, але й заходам щодо попередження і профілактики корупції, викорінення соціальних передумов її виникнення[83, с.137-138] [259].

В подальшому Закон України “Про боротьбу з корупцією” був підданий декільком трансформаціям з метою вдосконалення нормативно-правових засад антикорупційної політики України. Він втратив чинність у зв'язку з його заміною іншими нормативно-правовими актами такими як: Закон України “Про засади запобігання і протидії корупції” від 07.04.2011 року № 3206-VI (також втратив чинність)[260], а потім нині діючий Закон України “Про запобігання корупції” від 14.10.2014 року № 1700-VII[261]. Останній визначає вдосконаленні правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень, а також боротьби, поміж іншого, з політичною корупцією відповідно до стандартів Європейського Союзу[261].

Ще одним основоположним законодавчим актом у сфері державної безпеки, як складової національної безпеки є Закон України “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики” від 01.07.2010 року № 2411-VI[262]. Цим Законом визначаються засади внутрішньої і зовнішньої політики України, поміж іншого, у сфері національної безпеки і оборони. Фактично вказані засади є національними інтересами України[262].

Так, в статті 2 Закону визначено принципи зовнішньої і внутрішньої політики України. До одного із принципів внутрішньої політики віднесено пріоритетність захисту національних інтересів. У сфері зовнішньої політики заслуговують на увагу принципи: суверенна рівність держав; утримання від загрози силою або її застосування проти територіальної цілісності або політичної незалежності будь-якої іноземної держави; повага до територіальної цілісності іноземних держав та непорушності державних кордонів; вирішення міжнародних спорів мирними засобами; повага до прав людини та її основоположних свобод; невтручання у внутрішні справи держав; взаємовигідне співробітництво між державами; сумлінне виконання взятих на себе міжнародних зобов'язань; пріоритет загальноновизнаних

норм і принципів міжнародного права перед нормами і принципами національного права; застосування міжнародних санкцій, контрзаходів та заходів дипломатичного захисту відповідно до міжнародного права у випадках міжнародних протиправних діянь, які завдають шкоди Україні, її громадянам і юридичним особам; своєчасність та адекватність заходів захисту національних інтересів реальним і потенційним загрозам Україні, її громадянам і юридичним особам[262].

У Статті 6 Закону визначені засади внутрішньої політики у сфері національної безпеки і оборони України. Зокрема у сфері забезпечення державної безпеки важливими є засади: забезпечення життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у зовнішньополітичній, оборонній, соціально-економічній, енергетичній, продовольчій, екологічній та інформаційній сферах; удосконалення системи демократичного цивільного контролю над Воєнною організацією держави та правоохоронними органами, забезпечення їх відповідності вимогам європейських інституцій[262].

У статті 11 Закону визначені засади зовнішньої політики України. Щодо забезпечення державної безпеки важливими є засади: забезпечення національних інтересів і безпеки України шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права; забезпечення дипломатичними та іншими засобами і методами, передбаченими міжнародним правом, захисту суверенітету, територіальної цілісності та непорушності державних кордонів України, її політичних, економічних, енергетичних та інших інтересів; використання міжнародного потенціалу для утвердження і розвитку України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави, її сталого економічного розвитку; сприяння міжнародному миру і безпеці у світі, участь у всеосяжному політичному діалозі для підвищення взаємної довіри держав, подолання традиційних і нових загроз безпеці; запобігання конфліктам у регіонах, що межують з Україною, та врегулювання наявних конфліктів; забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі, а також поглиблення співробітництва з НАТО[262].

У другій декаді XXI століття питання воєнної і державної безпеки отримали гострої актуалізації, що слугувало розробці і впровадженню важливих концептуальних документів. Зокрема, Указом Президента України затверджено Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України від 14.03.2016 року № 92/2016[215]. В документі визначено основні засади розвитку СБО і його завдання, загальна оцінка стану СБО, перспективна його модель і напрями розвитку, шляхи досягнення відповідних спроможностей, т.ін. В п.4, глави III Концепції визначено основи забезпечення розвитку сектору безпеки і оборони та, зокрема: системи управління, взаємодії та контролю, планування, кадрового, матеріально-технічного і економічного забезпечення СБО. Зазначається наступне: а) розвиток системи управління сектором безпеки і оборони спрямований на забезпечення керівництвом ним як цілісної системи, що побудована на таких принципах: налагодження співробітництва та ефективні стратегічні комунікації між суб'єктами сектору безпеки і оборони; залучення громадянського суспільства до прийняття найбільш важливих стратегічних рішень з питань забезпечення національної безпеки; чітка регламентація діяльності у секторі безпеки і оборони, що гарантує стабільний розвиток держави; застосування адаптивних стратегій управління, які передбачають залучення незалежних експертних організацій; прозорість та підзвітність суспільству; б) планування розвитку сектору безпеки і оборони спрямовуватиметься на досягнення необхідних можливостей (спроможностей) складових сектору безпеки і оборони з урахуванням прогнозу загроз національній безпеці України; в) система матеріально-технічного забезпечення СБО в мирний час та особливий період становитиме поєднання систем технічного і тилового забезпечення та створення на цій основі єдиної системи матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил України та інших складових сектору безпеки і оборони шляхом уніфікації номенклатури та норм їх забезпечення, за винятком спеціальної номенклатури; г) економічне забезпечення сектору безпеки і оборони здійснюватиметься шляхом формування та реалізації принципово нової єдиної воєнно-економічної, воєнно-промислової та військово-технічної політики,

тощо[215].

Глобальні зміни у стратегічному безпековому середовищі навколо України та в її внутрішньо-політичному середовищі актуалізувало необхідність розробки нових організаційно-правових підходів до забезпечення державної безпеки як складової національної безпеки України, що відповідали б сучасним реаліям безпекових викликів і загроз для держави. Тому було прийнято новий законодавчий акт, що став основоположним організаційно-правовим документом для забезпечення безпеки держави. Ним став Закон України “Про національну безпеку України” від 21.06.2018 року № 2469-VIII[212]. Він визначає, відповідно до Конституції України, основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз, у тому числі у сфері державної безпеки України. Законом визначаються та розмежовуються повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони, створюється основа для інтеграції політики та процедур органів державної влади, інших державних органів, функції яких стосуються національної безпеки і оборони, сил безпеки і сил оборони, визначається система командування, контролю та координації операцій сил безпеки і сил оборони, запроваджується всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки і оборони, забезпечується демократичний цивільний контроль над органами та формуваннями сектору безпеки і оборони[212]. Крім того:

а) визначено поняття “державна безпека” як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру;

б) визначено і інші поняття такі як: “сили безпеки”, “сектор безпеки і оборони”, “комплексний огляд сектору безпеки і оборони”, “демократичний цивільний контроль”, “національні інтереси”, “загрози національній безпеці”, “планування у сфері національної безпеки” т.ін.

в) названі фундаментальні національні інтереси України, зокрема:

- державний суверенітет і територіальна цілісність, демократичний конституційний лад, недопущення втручання у внутрішні справи України;

- інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами;

г) сформульовано правові засади проведення комплексного огляду сектору безпеки і оборони визначено суб’єктів і межі відповідальності;

д) встановлено обсяг видатків на фінансування сектору безпеки і оборони[212].

Разом з тим, у Законі України “Про національну безпеку України” не надано визначення поняттю “Державна політика у сфері національної безпеки”. Лише у п. 1 статті 3 даного закону зазначено, що “Державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямована на захист: людини і громадянина - їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності; суспільства - його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку; держави - її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; території, навколишнього природного середовища - від надзвичайних ситуацій”. Крім того, чітко невизначено центральний орган державної влади України, який виконував би функції і завдання щодо формування державної політики у сфері національної безпеки України. У ст.27 розділу V “Комплексний огляд сектору безпеки і оборони” даного закону не передбачено проведення на системній основі огляду державної безпеки. Лише зауважено, що “...у разі необхідності Радою національної безпеки і оборони України може бути прийнято рішення про проведення окремих оглядів, що включені до комплексного огляду сектору безпеки і оборони, яке вводиться в дію указом Президента України”. Також невизначено центральний орган державної влади України, який здійснював би оцінку результатів проведення комплексного огляду сектору безпеки і оборони та готував би узагальнений звіт за результатами його завершення з відповідними пропозиціями щодо удосконалення сектору безпеки і оборони. У ст.27 розділу V цього закону лише зазначено, що “...звіти про результати проведення комплексного огляду сектору безпеки і оборони та окремих оглядів

надаються органами, зазначеними в пунктах 1-4 частини третьої, частинах четвертій та п'ятій цієї статті, у встановленому порядку на розгляд і затвердження Радою національної безпеки і оборони України". Втім, організаційно-правові засади, які визначені у даному законі є основою для подальшого розвитку системи забезпечення національної безпеки України та її підсистеми - системи забезпечення державної безпеки України.

Закон України "Про розвідку" від 17.09.2020 року № 912-IX прийнятий на зміну Закону України "Про розвідувальні органи України" від 22.03.2001 року № 2331-III[315][216]. Новий закон визначає правові та організаційні засади функціонування розвідки, правовий статус і соціальні гарантії співробітників розвідувальних органів України та осіб, залучених до виконання розвідувальних завдань, а також порядок здійснення контролю за розвідкою.

Законом України "Про розвідку" визначено основні завдання розвідки: а) своєчасне забезпечення споживачів розвідувальною інформацією; б) сприяння реалізації національних інтересів України; в) протидія зовнішнім загрозам національній безпеці України у визначених законом сферах. Також визначено основні функції і завдання суб'єктів розвідувальної діяльності, а також механізми їх координації і взаємодії.

У статті 4 Закону "Про розвідку" регламентується створення "Розвідувального товариства", суб'єктами якого є:

- 1) координаційний орган з питань розвідки;
- 2) розвідувальні органи, визначені Законом (Служба зовнішньої розвідки України; розвідувальний орган Міністерства оборони України; розвідувальний орган центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону);
- 3) Служба безпеки України;
- 4) визначені Радою національної безпеки і оборони України інші складові сектору безпеки і оборони, що залучаються розвідувальними органами до виконання розвідувальних завдань та посилення розвідувальних спроможностей держави.

Зазначено, що Координаційний орган з питань розвідки може утворюватися Президентом України як постійно діючий допоміжний або інший визначений статтею 106 Конституції України орган для сприяння реалізації повноважень Президента України, у тому числі як Голови Ради національної безпеки і оборони України, забезпечення взаємодії, розвитку та координації спільної діяльності суб'єктів розвідувального співтовариства.

Загальнонаціональний процес державного планування у сфері національної безпеки (у т.ч. у сфері державної безпеки) реалізується не послідовно, іноді не узгоджено, з низьким рівнем координації і міжвідомчої взаємодії, що потребує удосконалення. Це пов'язано з тим, що відповідні процеси регулюються нині низкою нормативно-правових документів, які не формують цілісної системи стратегічного прогнозування та планування і недостатньо пов'язані з бюджетним процесом[291]. Так, правове регулювання у даній сфері здійснюється відповідно до Законів України "Про національну безпеку України", "Про Раду національної безпеки і оборони України", "Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України" та "Про державні цільові програми" та низки постанов Кабінету Міністрів України[212; 245; 292; 293]. При цьому, в останніх двох законах та відповідних нормативно-правових документах Кабінету Міністрів України порядок прогнозування, планування та розробки державних цільових програм у сфері національної безпеки не визначено. Не визначені також роль і місце Ради національної безпеки і оборони у цих процесах. Наявним прикладом проблем у процесах державного стратегічного планування є результати аналізу стратегій національної безпеки України, які розроблялися та реалізовувалися протягом першої і другої декади XXI століття.

Так, результати аналізу затверджених Стратегій національної безпеки України у 2007, 2012, 2015, 2020 роках [214;289;290], свідчать, що забезпечення державної безпеки було одним із пріоритетних завдань. Разом з тим, простежується недостатня взаємопов'язаність та взаємодоповненість зазначених стратегій між собою у контексті послідовного стратегічного планування та поетапного досягнення середньострокових і довгострокових стратегічних цілей в

інтегральному проміжку часу сукупної реалізації даних стратегій. Вбачається, що зазначене пов'язано зі стрімкими змінами у безпековому середовищі на міжнародному, регіональному і національному рівнях, а також частою зміною політичної кон'юнктури України в умовах жорсткої політичної боротьби за владу. Зазначене призводило до частих змін пріоритетів у сфері забезпечення національної безпеки та підходів до розбудови СЗДБ України.

Зокрема, у п.3, п. 4 Стратегії національної безпеки України від 12.02.2007 року основна увага зосереджена на удосконаленні, лише, системи управління національної безпеки [289]. Після внесених доповнень в її нову редакцію від 08.06.2012 року, у розділі V стратегії, пріоритетом визначено розбудову системи забезпечення національної безпеки України [290]. У свою чергу, в Стратегії національної безпеки України від 26.05.2015 року [214] вже піддано критиці попередню редакцію даного стратегічного документу та, зокрема, щодо підходів до розбудови СЗНБ України, а також акцентується увага на необхідності створення вже нової системи забезпечення національної безпеки України. Крім того, у п.п.3.2. стратегії окреслено недоліки попередніх підходів до розбудови СЗНБ, зокрема: а) не сформованість сектору безпеки і оборони України як цілісного функціонального об'єднання, керованого з єдиного центру; б) інституційна слабкість, непрофесійність, структурна незбалансованість органів СБО; в) недостатність ресурсного забезпечення та неефективне використання ресурсів у СБО; г) відсутність ефективних зовнішніх гарантій безпеки України, т ін. В Стратегії національної безпеки України від 2015 року не простежується цілісний підхід до розбудови СЗНБ в усіх взаємопов'язаних сферах життєдіяльності суспільства і держави, а пріоритет наданий розвитку однієї складової СЗНБ - СБО. У п. 4. "Основні напрями державної політики національної безпеки України" виділено лише окремі напрями забезпечення державної безпеки: відновлення територіальної цілісності України; створення ефективного сектору безпеки і оборони (окреслено завдання реформування і розвитку сил СБО); інтеграція до Європейського Союзу в рамках Спільної зовнішньої і безпекової політики ЄС; стратегічне партнерство з НАТО; забезпечення національної безпеки у зовнішньополітичній сфері[214]. Конкретних механізмів розвитку системи забезпечення національної безпеки України та її складової у сфері державної безпеки належним чином не розкрито. Не у повній мірі враховано, що сектор безпеки і оборони України є лише силами та засобами державного реагування на загрози воєнного та невоєнного характеру, забезпечення якого повинно здійснюватися СЗНБ, а відповідно у сфері забезпечення державної безпеки України – СЗДБ як складова СЗНБ України.

І все ж таки, Стратегія національної безпеки України від 12.02.2007 року та її нова редакція від 08.06.2012 року містили позитивні аспекти, які є корисними для розвитку системи забезпечення державної безпеки як складової СЗНБ України[289;290]. Зокрема, стратегічною метою державної політики у сфері національної безпеки визначено, поміж іншого, забезпечення державного суверенітету, територіальної цілісності, національної єдності...Простежується розуміння сутності забезпечення безпеки держави на основі стратегічних підходів до захисту національних інтересів. Зокрема вказано, що державна політика національної безпеки України формується і реалізується за умов, коли у сучасному світі нівелюється різниця між внутрішніми та зовнішніми аспектами безпеки, зростає вага несилових (політичних, економічних, соціальних, енергетичних, екологічних, інформаційних тощо) складових її забезпечення. В якості однієї із ключових проблем визначено низьку ефективність механізмів прийняття та виконання державних рішень, що має місце внаслідок неузгодженості дій між різними гілками та органами державної влади, зниження професіоналізму державних службовців, поширення корупції, зрощення бізнесу й політики у цьому середовищі. У п.п. 3.2. Стратегії одним із пріоритетних завдань визначено необхідність консолідації зусиль органів державної влади навколо удосконалення конституційного регулювання суспільних відносин в Україні, забезпечення балансу загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів, формування системи стратегічного планування, створення дієвих механізмів моніторингу з метою вчасного коригування пріоритетів політики безпеки[289]. Нагальною умовою ефективної реалізації політики національної безпеки визначено забезпечення дієздатності системи державної влади через збалансований розподіл функцій і повноважень між її гілками та органами, чітке розмежування на законодавчому рівні

політичних та адміністративних повноважень, функцій і відповідальності, регламентації діяльності органів державної влади[289]. Крім того, у Стратегії національної безпеки України від 08.06.2012 року були важливі внесені зміни та доповнення, які недостатньо були враховані у Стратегії національної безпеки від 12.02.2007 року [290]. Зокрема, більш чітко окреслено безпекові виклики і загрози на міжнародному, регіональному і національному рівні, у т.ч. в сфері державної безпеки. Конкретизовано цілі, завдання і шляхи реалізації цієї стратегії. Також внесений пункт V “Система забезпечення національної безпеки України”. В ньому зазначено принципи і напрями вдосконалення СЗНБ, а також цілі та підходи до реформування її складової - сектору безпеки і оборони України. Розкрито більш детально механізми та етапи реалізації Стратегії національної безпеки України[290].

У Стратегії національної безпеки України від 14.09.2020 року більш конкретно окреслено засади її реалізації які, у тому числі, стосуються забезпечення державної безпеки. Зазначеними концептуальними засадами є:

стримування – розвиток оборонних і безпекових спроможностей для унеможливлення збройної агресії проти України;

стійкості – здатність суспільства та держави швидко адаптуватися до змін безпекового середовища й підтримувати стале функціонування, зокрема шляхом мінімізації зовнішніх і внутрішніх вразливостей;

взаємодії – розвиток стратегічних відносин із ключовими іноземними партнерами, насамперед з Європейським Союзом і НАТО та їх державами-членами, Сполученими Штатами Америки, прагматичне співробітництво з іншими державами та міжнародними організаціями на основі національних інтересів України.

У п.66 Стратегії національної безпеки України передбачено запровадження стратегії забезпечення державної безпеки. Конкретизовано загрози у сфері державної безпеки. Зокрема, у п.45 стратегії зазначено, що державний суверенітет, територіальна цілісність, демократичний конституційний лад та інші життєво важливі національні інтереси мають бути захищені також від невоєнних загроз з боку інших держав, зокрема спроб спровокувати внутрішні конфлікти. Визначено пріоритетні завдання у даній сфері для правоохоронних, спеціальних, розвідувальних та інших державних органів відповідно до їх компетенції:

- активна та ефективна протидія розвідувально-підривній діяльності, спеціальним інформаційним операціям та кібератакам, російській та іншій підривній пропаганді;

- запобігання, виявлення та припинення проявів сепаратизму, тероризму, екстремізму, припинення діяльності незаконних збройних формувань, політично мотивованого насильства та інших зазіхань на конституційний лад;

- отримання повної і достовірної упереджувальної інформації про ситуацію в Україні та світі, протидія зовнішнім загрозам національній безпеці України, сприяння реалізації національних інтересів України.

Крім того, Стратегією національної безпеки України від 14.09.2020 року започатковано розбудову системи національної стійкості України, місією якої є забезпечення високого рівня готовності суспільства і держави до реагування на широкий спектр загроз. Аналіз результатів досліджень науковців Національного інституту стратегічних досліджень, дає можливість констатувати, що розбудова системи національної стійкості України буде здійснюватися на основі провідних іноземних практик (зокрема, держав Європейського Союзу), де питанням розвитку готовності та реагування на загрози державній безпеці приділена значна увага (зокрема розвитку готовності до загроз, які пов’язані із тероризмом, екстремізмом, масовою нелегальною міграцією, дестабілізацією суспільно-політичної ситуації в країні зовнішнім агресором, кібератаками, диверсією) [314, с.7-28]. При цьому, іноземні методики передбачають комплексний підхід до розвитку готовності до широкого спектру ризиків і загроз природного, техногенного, екологічного, соціального, терористичного, біологічного, хімічного, воєнного та іншого характеру, які можуть спричинити наслідки надзвичайних ситуацій.

Згідно п.47 Стратегії національної безпеки України, система забезпечення національної

стійкості України передбачатиме:

- оцінку ризиків, своєчасну ідентифікацію загроз і визначення вразливостей;
- ефективне стратегічне планування і кризовий менеджмент, зокрема впровадження універсальних протоколів реагування на кризові ситуації та відновлення з урахуванням рекомендацій НАТО;
- дієву координацію та чітку взаємодію органів сектору безпеки і оборони, інших державних органів, територіальних громад, бізнесу, громадянського суспільства і населення у запобіганні й реагуванні на загрози та подоланні наслідків надзвичайних ситуацій;
- поширення необхідних знань і навичок у цій сфері;
- налагодження та підтримання надійних каналів комунікації державних органів із населенням на всій території України.

Функції та основні завдання системи забезпечення державної безпеки

Функції	Основні завдання
Цілевизначення	Концептуалізація фундаментального національного інтересу – виживання народу та незалежної держави.
	Концептуалізація життєво важливих національних інтересів у сфері забезпечення державної безпеки.
	Концептуалізація важливих та периферійних інтересів.
	Визначення імперативу концепції державної безпеки.
	Своєчасне прийняття та контроль виконання державно-управлінських рішень у сфері забезпечення державної безпеки, і внесення коректив за результатами їх реалізації.
	Формування нового бачення стану системи забезпечення державної безпеки, в якому вона відповідатиме новим суспільним умовам, спроможна дієво забезпечувати реалізацію національних інтересів.
Цілепокладання	Формування національних цілей забезпечення державної безпеки в умовах змін у зовнішньому та внутрішньому безпековому середовищі держави.
	Формування національних цілей забезпечення безпеки сталого розвитку держави в умовах глобальних викликів.
	Визначення цілей реформування системи забезпечення державної безпеки з урахуванням глобальних трансформацій простору безпеки, змін у зовнішньому та внутрішньому безпековому середовищі держави.
Цілереалізації	Захист недоторканості національних цілей забезпечення державної безпеки, їх носіїв та гарантів на протязі всього періоду їхньої юридичної дієвості.
	Збереження смислу національних цілей забезпечення державної безпеки в рішеннях, які приймаються на всіх рівнях управління і в галузях права на протязі всього періоду їхньої юридичної дієвості.
	Визначення форм взаємодії між суб'єктами забезпечення державної безпеки.
	Визначення концептуального підходу щодо забезпечення державної безпеки з урахуванням контексту політичного режиму держави, домінуючої парадигми національної безпеки, засад застосування сил безпеки до виконання завдань державної безпеки.
	Визначення форм взаємодії між різними підсистемами системи забезпечення державної безпеки.
	Визначення форм взаємодії між системою забезпечення національної безпеки та системою забезпечення державної безпеки, як її складовою.
	Відбір і композиційна побудова впливу на об'єкти державної безпеки на кожному етапі досягнення цілей політики державної безпеки.

	Збереження смислу цілей реформування системи забезпечення державної безпеки, які приймаються на всіх рівнях управління і в галузях права на протязі всього періоду їхньої юридичної дієвості.
Організаційно-управлінська	Організація функціонування системи забезпечення державної безпеки в цілому; прийняття державно-управлінських рішень у сфері державної безпеки; відповідальність за прийняті державно-управлінські рішення.
	Організація функціонування системи стратегічного управління у сфері державної безпеки.
	Організація комплексного кадрового, фінансового, матеріального, технічного та іншого забезпечення діяльності складових (структурних елементів) системи забезпечення державної безпеки для виконання завдань за призначенням.
	Організація реалізації концепцій, доктрин, стратегій і програм у сфері державної безпеки.
	Організація функціонування систем інформаційно-аналітичного та розвідувального забезпечення політики державної безпеки.
	Організація взаємодії між суб'єктами забезпечення державної безпеки в умовах мирного часу, кризової ситуації та особливого періоду.
	Організація взаємодії між різними підсистемами системи державної безпеки із системою забезпечення національної безпеки.
	Організація функціонування механізму антикризового управління у сфері державної безпеки.
	Організація функціонування механізму демократичного цивільного контролю над сектором безпеки держави.
	Організація функціонування механізму взаємодії між системою забезпечення державної безпеки та недержавною системою забезпечення національної безпеки.
	Організація функціонування системи інформаційно-пропагандистського супроводження політики державної безпеки.
	Впровадження реформ системи забезпечення державної безпеки.
	Впровадження міжнародного досвіду та досвіду іноземних держав щодо забезпечення державної безпеки у вітчизняну державно-управлінську практику.
	Організація функціонування механізмів стратегічного та оперативного контролю.
Прогностична	Проведення системного аналізу і прогнозування загроз державній безпеці.
	Стратегічне прогнозування політики державної безпеки.
	Прогнозування наслідків впровадження досвіду іноземних держав щодо забезпечення державної безпеки у вітчизняну державно-управлінську практику.
Основоположна	Протидія розвідувально-підривної діяльності іноземних спецслужб, організацій, груп та осіб проти державного суверенітету України.
	Боротьба з тероризмом і міжнародною організованою злочинністю, виявлення, запобігання і припинення діяльності

	незаконних воєнізованих або збройних формувань.
	Захист державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності, оборонного і науково-технічного потенціалу, кібербезпеки, економічної та інформаційної безпеки держави, об'єктів критичної інфраструктури від загроз невоєнного характеру.
	Забезпечення охорони державної таємниці та конфіденційної інформації, яка є власністю держави.
	Здійснення спеціальних заходів, спрямованих на підтримку національних інтересів і державної політики України в економічній, політичній, воєнній, військово-технічній, екологічній та інформаційній сферах, зміцнення обороноздатності, економічного і науково-технічного розвитку, захисту та охорони державного кордону.
	Проведення розвідувальної діяльності, спрямованої на викриття можливих деструктивних планів, намірів та ходу підготовки іноземних держав, їх спецслужб, організацій та осіб на шкоду національних інтересів і безпеки України.
	Забезпечення безпечного функціонування установ України за кордоном, безпеки співробітників цих установ та членів їх сімей у країні перебування, а також відряджених за кордон громадян України, які обізнані у відомостях, що становлять державну таємницю.
	Протидія зовнішнім загрозам національній безпеці України, у тому числі у кіберпросторі, життю, здоров'ю її громадян та об'єктам державної власності за межами України.
	Боротьба із незаконною торгівлею зброєю і технологіями її виготовлення.
	Боротьба з корупцією у вищих органах державної влади.
	Охорона органів державної влади України, забезпечення безпеки посадових осіб та охорони об'єктів, визначених законом.
	Захист державного кордону України та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні.
	Протидія незаконній міграції (імміграції та еміграції), зокрема з боку біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.
	Забезпечення безпеки та безперебійного функціонування системи публічного управління у сфері національної та державної безпеки.
	Використання можливостей міжнародної системи безпеки та регіональних систем безпеки з метою захисту державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу.
	Вжиття заходів випереджального впливу на причини, що породжують загрози державній безпеці.
	Захист інших життєво важливих національних інтересів від загроз невоєнного характеру.
Програмно-теоретична	Розроблення (уточнення) концепцій, доктрин, стратегій і програм у сфері забезпечення державної безпеки, а також державно-управлінських стратегічних документів у сфері державної безпеки.

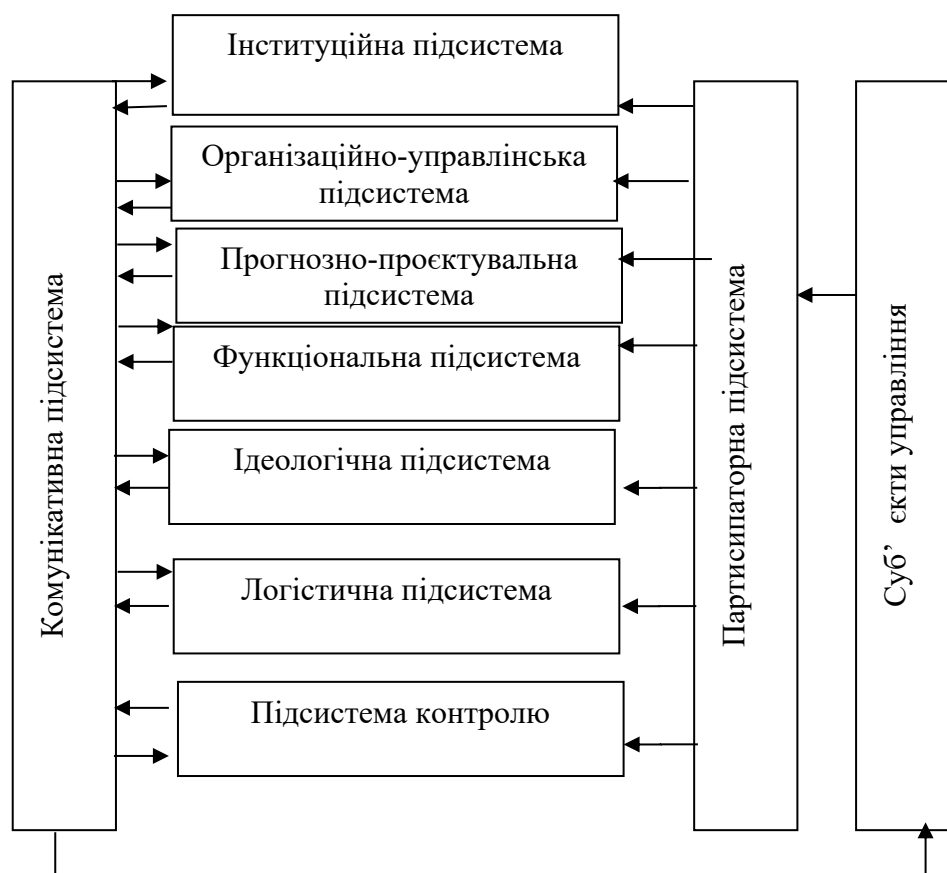
	<p>Вдосконалення правового та інституційного механізмів забезпечення державної безпеки.</p> <p>Розробка технологій випереджального впливу на причини, що породжують загрози державній безпеці, а також на умови системного розвитку системи забезпечення державної безпеки.</p> <p>Розробка технологій нейтралізації загроз державній безпеці.</p> <p>Удосконалення організаційної структури системи забезпечення державної безпеки.</p> <p>Розробка програм підготовки персоналу органів публічної влади, органів сектору безпеки.</p> <p>Розробка ініціатив щодо забезпечення державної безпеки.</p> <p>Розроблення науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій щодо прийняття державно-управлінських рішень для захисту національних інтересів у сфері державної безпеки.</p> <p>Удосконалення систем територіальної оборони та захисту державних кордонів.</p>
Планування	<p>Стратегічне планування забезпечення державної безпеки.</p> <p>Комплексне планування у сферах кадрового, фінансового, матеріального, технічного, інформаційного та іншого забезпечення діяльності складових (структурних елементів) системи держбезпеки для виконання завдань за призначенням.</p> <p>Підготовка сил і засобів системи забезпечення державної безпеки до застосування їх за призначенням.</p> <p>Планування конкретних заходів щодо нейтралізації загроз національним інтересам.</p>
Розвитку науково-методичного забезпечення	<p>Розвиток соціальних та гуманітарних наук, науки публічного управління з метою вироблення нових наукових знань в галузі державної безпеки.</p> <p>Формування експертно-консультативного середовища з питань державної безпеки, оцінки можливостей використання досвіду іноземних держав щодо забезпечення державної безпеки у вітчизняній державно-управлінській практиці</p>
Координаційна	<p>Оцінка результативності дій щодо нейтралізації виявлених загроз державній безпеці та визначення витрат на ці дії.</p> <p>Оцінка ефективності функціонування системи забезпечення державної безпеки.</p>
Взаємодії з іноземними партнерами	<p>Виконання міжнародних і міждержавних договорів у рамках співробітництва з іноземними партнерами у сфері державної безпеки (правоохоронної, розвідувальної, контррозвідувальної, оперативно-розшукової діяльності, забезпечення захисту державного кордону тощо).</p> <p>Міжнародне і міждержавне співробітництво з метою виявлення, запобігання та припинення загроз невоєнного характеру (у сфері протидії тероризму, екстремізму, розповсюдження зброї масового ураження, незаконною торгівлею озброєнням, боєприпасами і технологіями їх виготовлення, боротьби з транснаціональною організованою злочинністю, контрабандою, нелегальною міграцією, тощо).</p> <p>Здійснення співробітництва з іноземними партнерами у напрямку обміну актуальною інформацією та завчасним інформуванням</p>

	<p>один одного в інтересах забезпечення державної безпеки. Взаємодія у процесі проведення моніторингу, аналізу, оцінки та прогнозування загроз невоєнного характеру.</p>
	<p>Виконання процедури міжнародної правової допомоги (арешт, екстрадиція, конфіскація, призупинення операцій, заморожування активів, припинення діяльності (ліквідація) юридичної особи, проведення оперативно-розшукових заходів, слідчих та інших дій).</p>
	<p>Розвиток міждержавного співробітництва у сфері захисту державного кордону, безпеки дипломатичних представництв, інших територій держави за кордонами, на який поширюється дипломатичний імунітет і національний суверенітет (в т.ч. що обмежені внутрішнім простором автомобільного, водного та повітряного транспорту).</p>
	<p>Розвиток транскордонного співробітництва з метою забезпечення ефективного прикордонного режиму, а також нейтралізації деструктивних чинників, які сприяють поширенню незаконного подвійного громадянства, проявів і ідей сепаратизму серед соціальних груп етнічних меншин, що мешкають у прикордонні.</p>
	<p>Обмін досвідом щодо розвитку системи забезпечення державної безпеки.</p>
<p>Ресурсного забезпечення</p>	<p>Реалізація комплексного кадрового, фінансового, матеріального, технічного та іншого забезпечення діяльності складових (структурних елементів) системи державної безпеки для виконання завдань за призначенням.</p>
	<p>Забезпечення поступового збільшення, з урахуванням економічних можливостей держави, видатків на діяльність системи забезпечення державної безпеки та соціально-правового захисту особового складу сил безпеки.</p>
<p>Ідеологічна</p>	<p>Поширення комплексу ідей, поглядів, реалізація довготривалих програм ідеологічного забезпечення державної безпеки.</p>
	<p>Здійснення заходів інформаційно-пропагандистського супроводження політики державної безпеки.</p>
	<p>Ведення контрпропаганди в інтересах державної безпеки.</p>
	<p>Поширення комплексу ідей, поглядів щодо внутрішньополітичної інтеграції суспільства в контексті державотворення.</p>
<p>Державно-приватного партнерства</p>	<p>Забезпечення науково-експертного, експертно-аналітичного та консультативно-дорадчого супроводу публічного управління у сфері державної безпеки України, у т.ч. на основі принципів консорціуму.</p>
	<p>Забезпечення (за умови неухильного дотримання прав і свобод людини і громадянина) тісного співробітництва у сфері забезпечення державної безпеки з: різноманітними міжнародними і національними неурядовими організаціями і фондами; науково-дослідними та експертними інститутами, консалтинговими структурами, експертно-аналітичними групами, центрами у сфері інформаційних комунікацій і мас-медіа; громадсько-політичними структурами, волонтерськими організаціями, військово-патріотичними об'єднаннями; фахівцями у сфері зовнішньої політики і безпеки, що здійснюють професійну діяльність, а</p>

	також представниками національного політикуму, великого бізнесу, культурної і релігійної еліти, діаспор т.ін.
	Залучення приватного сектору до матеріально-технічного, логістичного та іншого забезпечення сил безпеки
	Залучення приватних організацій сектору безпеки до виконання завдань у сфері державної безпеки (охоронна діяльність, конвоювання, консалтингова діяльність у сфері підготовки кадрів, участь у виконанні миротворчих функцій тощо).
Моніторингу	Стратегічний моніторинг процесів, що відбуваються у сфері державної безпеки.
	Спостереження за проявами міжнародного тероризму.
	Виявлення зовнішніх та внутрішніх небезпек, загроз державній безпеці та дестабілізаційних чинників, а також їх оцінка і ідентифікація за ступенями рівня вірогідності появи небезпек.
	Виявлення внутрішніх небезпек, загроз зниження рівня ефективності функціонування системи забезпечення державної безпеки.
	Здійснення оцінки загроз національним інтересам.
Державного контролю	Здійснення стратегічного та оперативного контролю виконання визначених завдань щодо забезпечення державної безпеки.
Цивільно-демократичного контролю	Контроль за дотриманням сектором безпеки демократичних прав і свобод людини і громадянина.
	Контроль за раціональним використанням бюджетних коштів.
	Звітування очільниками сил безпеки перед представництвами органами влади (Президентом, Парламентом) за результатами використання бюджетних коштів та здобутих досягнень, з урахуванням вимог режиму секретності.
	Забезпечення ефективної діяльності чинних інститутів демократичного цивільного контролю з боку законодавчої, виконавчої, судової гілок влади.
	Забезпечення співвідношення військових і цивільних осіб на ключових посадах в структурах сил безпеки відповідно до стандартів європейських держав.
	Запровадження ефективних форм врахування громадської думки, пропозицій громадян та їх об'єднань у ході розробки і реалізації політики державної безпеки.
	Оптимізація організаційно-правових засад діяльності Уповноважених посадових осіб з питань контролю за дотриманням прав і свобод громадян, функціонуванням сил безпеки, а також відповідних Громадських рад при державних органах, що діють у сфері державної безпеки.

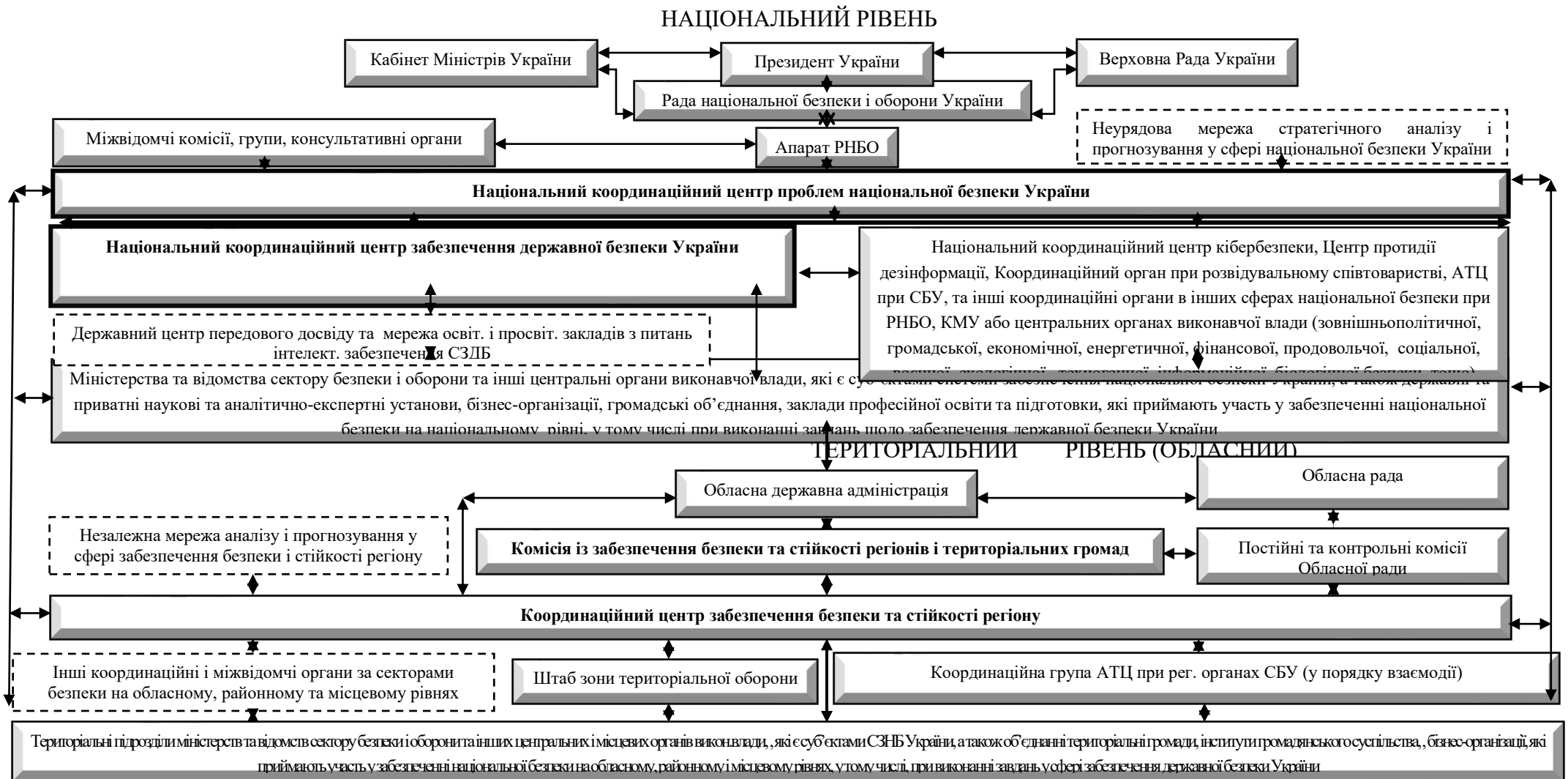
Джерело: [розробка автора].

**Функціональна структура системи забезпечення державної безпеки
адаптивного типу**

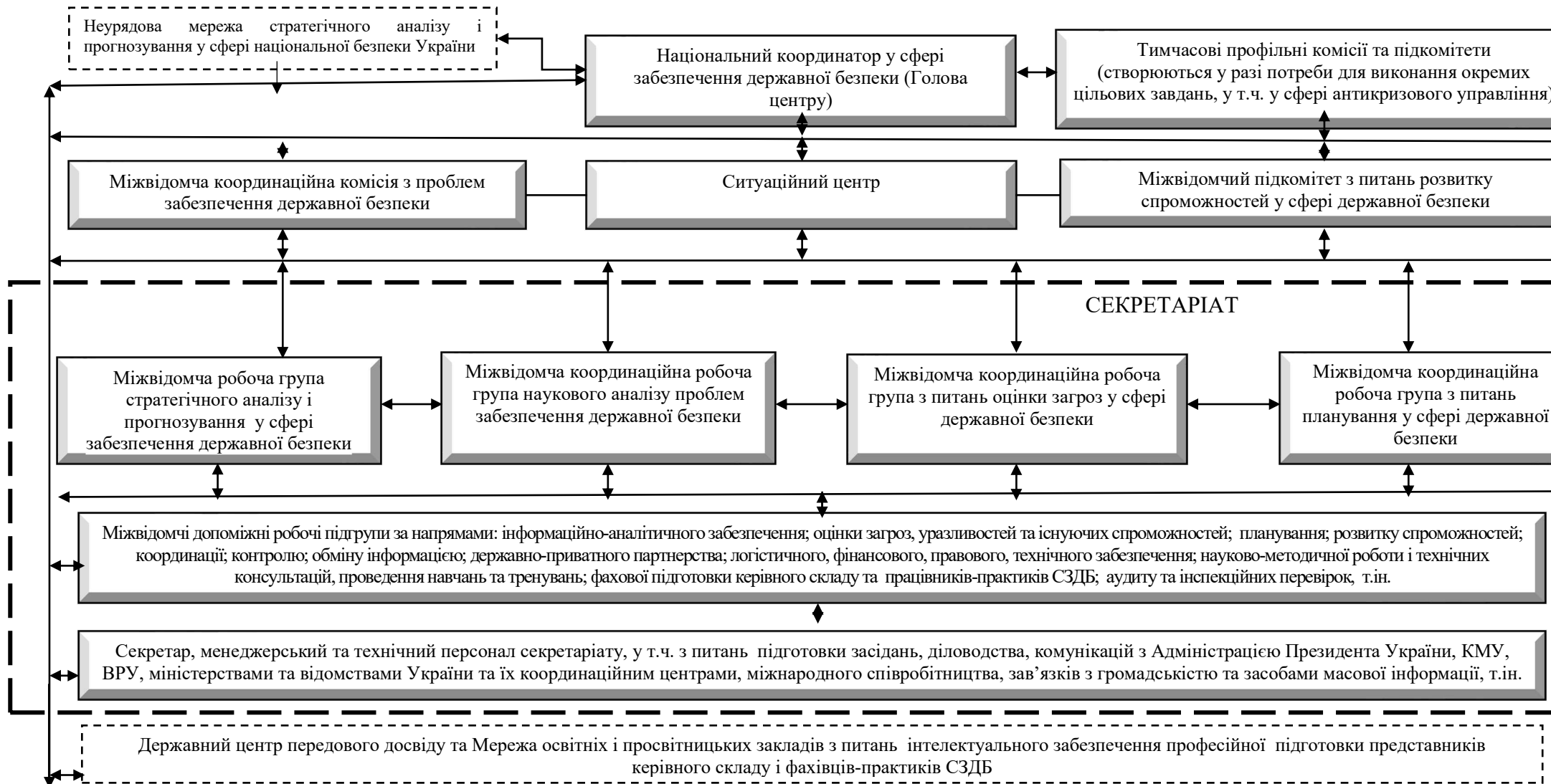
Додаток Д

СХЕМА УДОСКОНАЛЕНОЇ МОДЕЛІ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ У СТРУКТУРІ СЗНБ УКРАЇНИ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ І ТЕРИТОРІАЛЬНОМУ РІВНЯХ: У КОНТЕКСТІ МЕХАНІЗМУ КООРДИНАЦІЇ І МІЖВІДОМЧОЇ ВЗАЄМОДІЇ

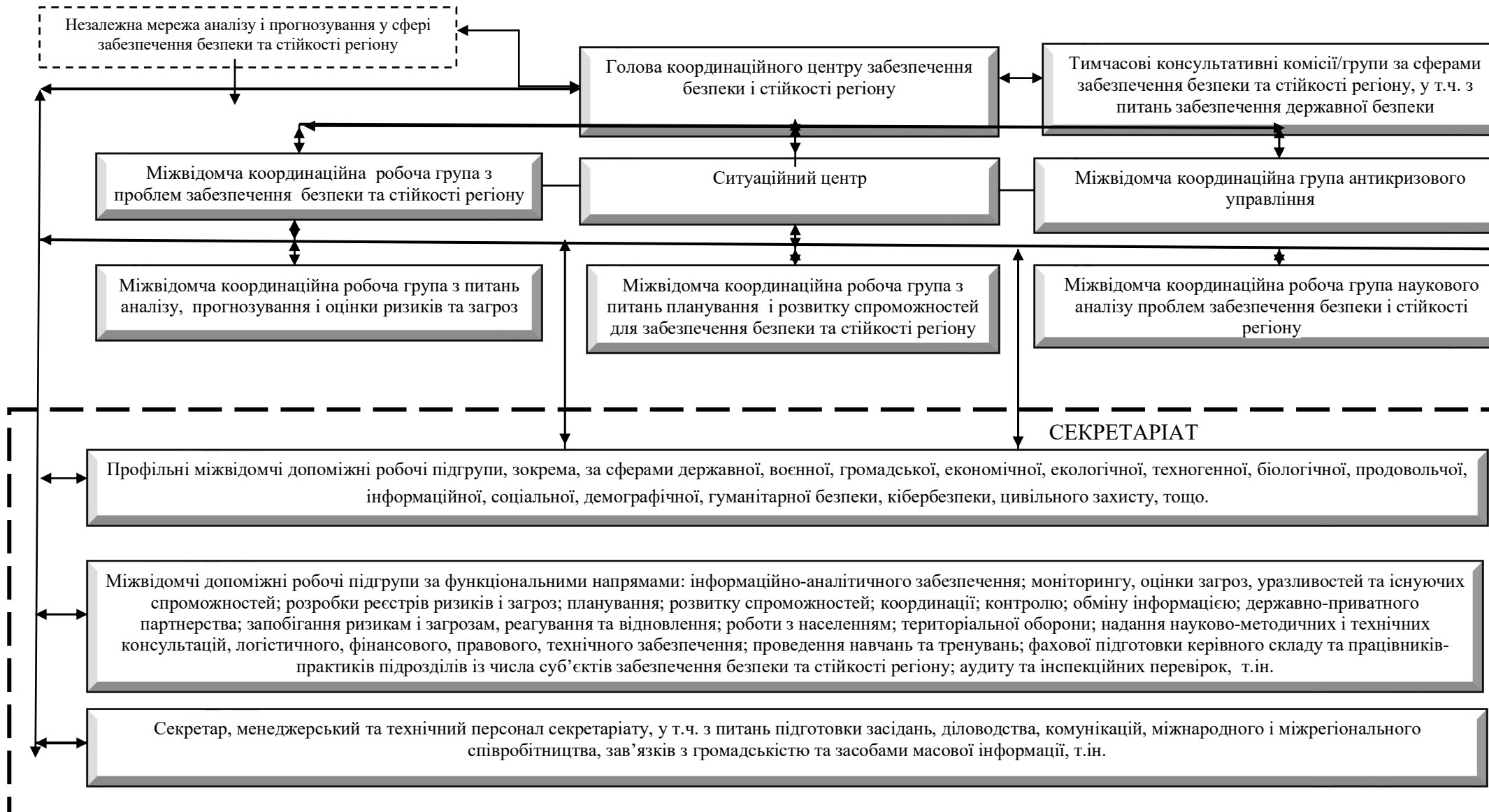
Додаток Е

СТРУКТУРНА СХЕМА НАЦІОНАЛЬНОГО КООРДИНАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Додаток Ж

СТРУКТУРНА СХЕМА КООРДИНАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ І СТІЙКОСТІ РЕГІОНУ

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:**Праці, які відображають основні наукові результати дисертації**

1. Ziuzia O. Scientific discourse of globalization impact on sovereignty. Instytut Bezpieczeństwa i Rozwoju Międzynarodowego SDirect24. SDirect24 Scientific Journal 2(12)/2020. URL: https://f158d7e3-4244-42bb-ab94-650fd6c6912b.filesusr.com/ugd/527eac_de14585f7438484f9916ffe50a8a9d88.pdf
2. Зюзя О.В. Функції та завдання системи забезпечення державної безпеки України в сучасних умовах європейської та євроатлантичної інтеграції. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. Серія "Державне управління". - 2020. - № 2. - С. 83-95.
3. Зюзя О.В. Місія та функціональна структура системи забезпечення державної безпеки адаптивного типу. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. Державне управління. - Київ, 2021, N N 100. С.85-91
4. Abramov Vladimir, Ziuzia Oleksandr. Criteria of state power through research of academic discourse on national security issues. *Instytut Bezpieczeństwa i Rozwoju Międzynarodowego pod patronatem NATO Defence Education Enhancement Program. Safety Society Science*. SDirect24 Scientific Journal (01) / 2021. Warszawa 2021. URL: https://instytutbirm.pl/wp-content/uploads/2021/08/sDirect2412021_wo4.pdf
5. Абрамов В. І., Зюзя О. В. Удосконалена базова модель міждержавного протиборства з урахуванням сучасних тенденцій російсько-української війни. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2022. № 5. – URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=2679> (дата звернення: 21.06.2022). DOI: 10.32702/2307-2156-2022.5.2

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

6. Зюзя О.В. Проблеми удосконалення організаційно-правових засад забезпечення національної безпеки України в умовах загроз невоєнного характеру: євро-інтеграційний вимір. *Інституціоналізація публічного управління в Україні в умовах євроінтеграційних та глобалізаційних викликів* : матеріали щоріч. Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 24 трав. 2019 р.) : у 5 т. / за заг. ред. А. П. Савкова, М. М. Білинської, О. М. Петроє. Київ : НАДУ, 2019. Т. 5. С. 39-41.

7. Зюзя О.В. Партисипаторна функція системи забезпечення національної безпеки як складова публічного управління в умовах європейської інтеграції. *Україна 2030: публічне управління для сталого розвитку* : матеріали щоріч. міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 2020 р.) : у 3 т. / за заг. ред. А. П. Савкова, М. М. Білинської, О. М. Петроє. Київ : НАДУ, 2020. Т. 2. С. 27-28.

8. Зюзя О.В. Міждисциплінарні дослідження сепаратизму як загрози суспільно-політичній стабільності в безпекознавчому дискурсі. *Виклики і загрози дестабілізації суспільно-політичної системи України*: матеріали науково-практичного семінару (Київ, 11 травня 2022 р.) К / за ред. Г. П. Ситника, Л. М. Шипілової. – Київ : Навч.-наук. ін-т публ. упр. та держ. служби Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка, 2022. С. 73-76.

Праці, опубліковані в інших виданнях

9. Зюзя О. В., Храпач Г. С. Дослідження російських геостратегічних цілей стосовно України через призму структурного аналізу збройного конфлікту на Донбасі. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. Київ, 2019. № 3 (67). С. 130–135.

Апробація результатів дисертації

1. Щорічна Всеукраїнська науково-практична конференція за міжнародною участю: «Інституціоналізація публічного управління в Україні в умовах євроінтеграційних та глобалізаційних викликів» (Київ, 24 трав. 2019 р., форма участі – публікація тез).

2. Щорічна Міжнародна науково-практична конференція: «Україна 2030: публічне управління для сталого розвитку». (Київ, 2020 р., форма участі – публікація тез).

3. Науково-практичний семінар «Виклики і загрози дестабілізації суспільно-політичної системи України»: матеріали (Київ, 11 травня 2022 р. форма участі – публікація тез).